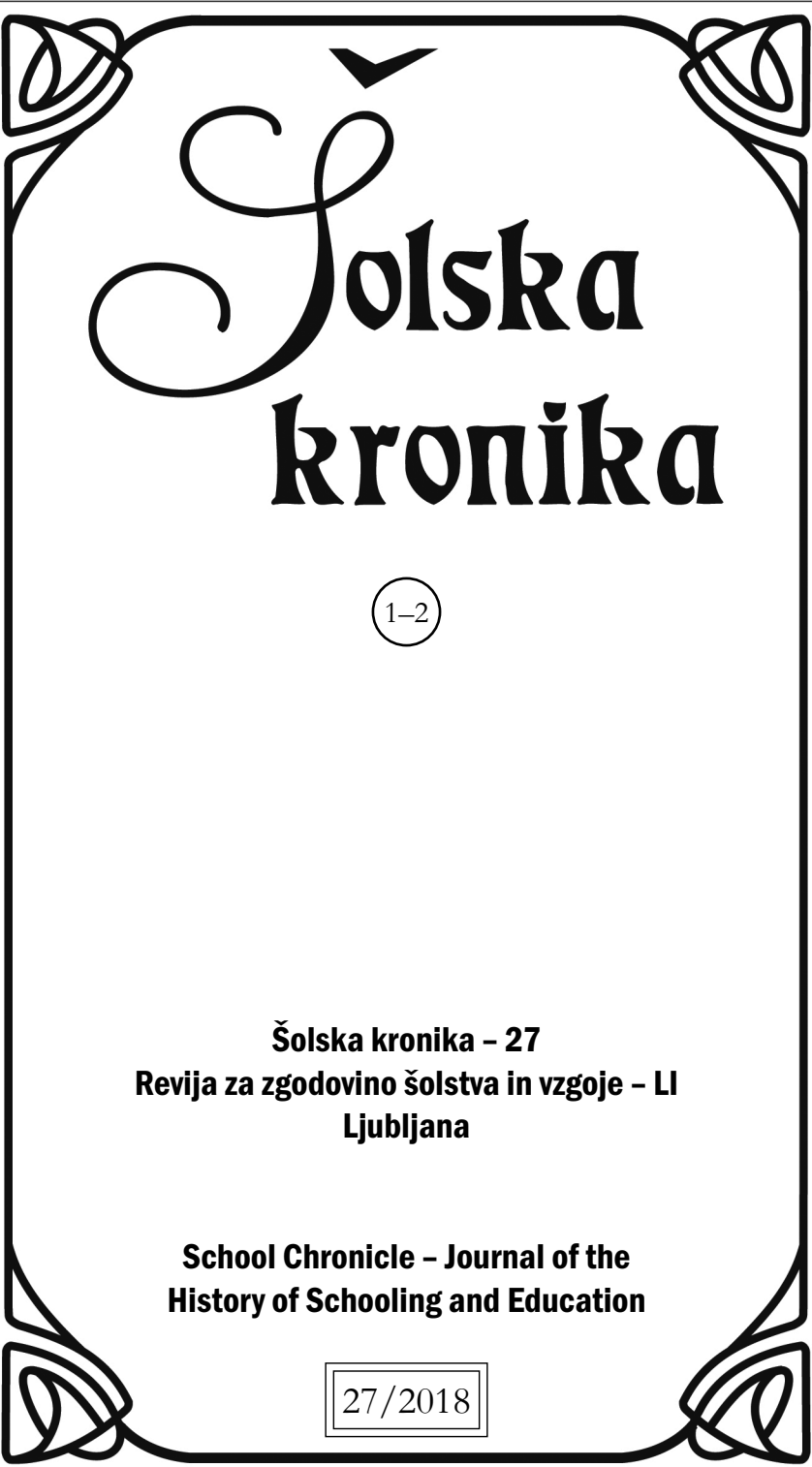

Šolska kronika

1-2

Šolska kronika – 27
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – LI
Ljubljana

School Chronicle – Journal of the
History of Schooling and Education

27/2018

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednik / Editor: Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, Miha Mali, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar

Zasluzna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 10. 7. 2018.

The editing of this issue was completed on July 10th, 2018.

Prevodi / *Translation:*

Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)

Maja Hakl Saje (nemščina / *German*)

in avtorji člankov (*and the authors of individual articles*)

Lektoriranje / *Proofreading:*

Marjeta Žebovec (*Slovene*)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon, fax / *Phone, Fax:*

+3861 2513 024

E-pošta / *E-Mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:*

www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /
Ministry of Education, Science and Sport
Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /
Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*
Zveza zgodovinskih društev Slovenije /
Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Matjaž Kavar, RAORA d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:*

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

ERIH PLUS, c/o NSD

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2018, številka 1–2

Letnik 27 – LI

School Chronicle / Schulchronik
Journal of the History of Schooling and Education.
Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.
Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des
Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE

- Barbara Zalar: Šolanje jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi v 20. in 30. letih 20. stoletja** ...7–22
The training of Yugoslav Communists at the Communist University of the National Minorities of the West in Moscow in the 1920s and 30s
Ausbildung der jugoslawischen Kommunisten an der Kommunistischen Universität der Nationalen Minderheiten des Westens in Moskau in den 20er und 30er Jahren des 20. Jahrhunderts
- Tatjana Hojan: Pedagoška revija Popotnik pred stotimi leti** ...23–38
The pedagogical journal Popotnik a hundred years ago
Die pädagogische Zeitschrift Wanderer vor hundert Jahren
- Marjeta Žebovec: Razvoj stavbe osnovne šole v Smledniku** ...39–56
The history of the Smlednik Primary School building
Entwicklung des Grundschulgebäudes in Flödnig
- Gašper Mithans: Versko izobraževanje konvertitov v obdobju med obema vojnama na Slovenskem** ...57–76
Religious education of converts in interwar Slovenia
Religionsunterricht von Konvertiten in der Zwischenkriegszeit in Slowenien

- Jure Ramšak: **Položaj vernih učiteljev v socialistični šoli v sedemdesetih letih** ...77–92
Situation of Religious Teachers in the 1970s under Socialism
Die Lage der gläubigen Lehrer in der sozialistischen Schule in den siebziger Jahren
- Alenka Župančič: **Gospodična Cizara – skrivni rokopisni list ljubljanskih licejk** ...93–108
Gospodična Cizara – the secret manuscript newspaper of the students at the Ljubljana lyceum for girls
Fräulein Cizara – ein geheimes Manuskriptblatt der Schülerrinnen des Lyceum zu Laibach
- Katarina Jurjavčič: **Prva leta delovanja Zavoda za fizkulturo, 1946–1950** ...109–121
The first years of Institute for Physical culture, 1946–1950
Die ersten Jahre des Instituts für Körperkultur, 1946–1950
- Klaudija Sedar: **Učitelji v župnijskih šolah v dolnjem Prekmurju v 17. in 18. stoletju** ...122–133
The teachers of the parish schools in the lower Prekmurje region in the 17th and 18th centuries
Pfarrschullehrer im unteren Übermurgebiet im 17. und 18. Jahrhundert
- Gvido Stres: **Učitelji in učiteljice Stres na Goriškem in Koroškem – kronike učiteljskih družin Stres na Goriškem, Koroškem in v Ljubljani** ...134–153
The teachers from the Stres family in the Gorica area and in Carinthia – chronicles of the Stres family teachers in the Gorica area, Carinthia and Ljubljana
Lehrer und Lehrerinnen Stres in Görz und Kärnten – Chroniken der Lehrerfamilien Stres in Görz, Kärnten und Laibach

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

- Mateja Ribarič in Anton Arko: **Tatjana Hojan – 80** ...154–155
- Zdenko Medveš: **France Strmčnik – 90** ...155–162
- Milan Hladnik: **Ivan Vidav – 100** ...163–166

Tatjana Hojan: Naši pedagoški listi ob Cankarjevi smrti (100 let)	...166–167
Tatjana Hojan: Slovenski šolski muzej – 120	...167–171
Anton Arko: Aleš Ušeničnik – 150	...171
Tatjana Hojan: Fran Jaklič – 150	...172
Tatjana Hojan: Štefan Kociančič – 200	...172–173
Tatjana Hojan: Janez Verbic – 250	...173
Anton Arko: Janez Ludvik Schönleben – 500	...174

IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER MUSEUMSTÄTIGKEIT

Stane Okoliš: Slovenski šolski muzej v letu 2017	...175–244
<i>The Slovenian School Museum in 2017 – Report on activities</i>	
<i>Slowenisches Schulmuseum – Der Jahresbericht 2017</i>	

AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018 / LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN	...245
--	--------

SODELAVCI Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018 / LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER	...246
---	--------

NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN	...247–248
--	------------

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Članki in prispevki

UDK 327.323.3(470=163.6)"192/193"

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 3. 5. 2018

Barbara Zalar*

Šolanje jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi v 20. in 30. letih 20. stoletja

*The training of Yugoslav Communists at the Communist
University of the National Minorities of the West in Moscow
in the 1920^s and 30^s*

Izvleček

V članku je opisano šolanje jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi v 20. in 30. letih preteklega stoletja. Glavni vir informacij za to temo je bilo arhivsko gradivo iz Ruskega državnega arhiva za socialno in politično zgodovino, ki je predstavljeno v pričujočem prispevku (v slovenskem prevodu). To obdobje je zelo pomembno za razumevanje delovanja Komunistične partije Jugoslavije, saj so se v Moskvi bodoči poklicni revolucionarji naučili bolševistične politike, metod in prijemov, ki so bili sestavni del Stalinove Sovjetske zveze.

Abstract

The article describes the training of the Yugoslav communists at the Communist University of the National Minorities of the West in Moscow in the 1920s and 30s. The main source of information for this was archive material from the Russian State Archive of Socio-Political History, which is presented in this article (in Slovenian translation). This period is very important for understanding the Communist Party of Yugoslavia, since the future professional revolutionaries learnt the Bolshevik policies, methods and approaches that were a constituent part of Stalin's Soviet Union.

Ključne besede: jugoslovanski komunisti, Sovjetska zveza, Komintern, komunizem, šolanje

Key words: Yugoslav Communists, Soviet Union, Comintern, Communism, training

* Barbara Zalar, univerzitetna diplomirana rusistka in zgodovinarica,
e-pošta: zalar.barbara@gmail.com

Dvajseta in trideseta leta 20. stoletja so bila za Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) zelo težka, saj je Kraljevina SHS avgusta 1921 sprejela zakon o zaščiti države, ki je prepovedal kakršno koli komunistično dejavnost in s tem KPJ potisnil v ilegalo. Večino vodilnih komunistov so aretirali, organizacija KPJ pa je bila oslABLJENA.¹ Da bi se rešili pred represijo v domači deželi, so se jugoslovanski komunisti, polni pričakovanj in upanja, podali na zahtevno pot v Sovjetsko zvezo – »prvo deželo socializma«,² kjer so se nekateri zaposlili v Kominterni in drugih političnih organizacijah, nekateri pa so študirali na mednarodnih šolah za komunistične emigrante. Aprila 2012 sem se po njihovih sledih odpravila v Moskvo tudi sama v želji, da bi podrobneje raziskala vsebino in potek študija jugoslovanskih komunistov na Komunistični univerzi nacionalnih manjšin Zahoda (v nadaljevanju Komunistična univerza) in na Mednarodni leninski šoli (MLŠ), saj je to pomembno za razumevanje delovanja KPJ. Dostop do Ruskega državnega arhiva v Moskvi, ki hrani te dokumente, mi je omogočil dr. Andrej Rozman, redni profesor na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete v Ljubljani. V arhivu sem v celoti pregledala fond jugoslovanskega sektorja na Komunistični univerzi in fond jugoslovanskega sektorja na MLŠ. V tem prispevku povzemam izsledke raziskave fonda jugoslovanskega sektorja na Komunistični univerzi, ki sem jih zapisala v diplomskem delu z naslovom *»To je politično razvit in zanesljiv tovariš!« Šolanje jugoslovanskih komunistov v Moskvi v času med obema vojnama (dokumenti iz Ruskega državnega arhiva za socialno in politično zgodovino).*

Vhod v Ruski državni arhiv za socialno in politično zgodovino (osebni arhiv).

Šolanje v Moskvi

Na V. kongresu Internacionale leta 1924 je bil izdan odlok o organiziranju teoretične vzgoje za vodilni kader partij.³ V Moskvi so delovale štiri univerze

- 1 Janko Pleterski et al., *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*, Ljubljana: Komunist – Državna založba Slovenije, 1986, 78–81.
- 2 Silvin Eiletz, *Pred sodbo zgodovine, Tito in jugoslovanski komunisti v Moskvi*, Celovec: Mohorjeva družba, 2010, 103.
- 3 Silvin Eiletz, *Skrivnost Kominterne*, Celovec: Mohorjeva družba, 2006, 48.

Stavba študentskega doma Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda danes (www.welcome2018.com, foto Aleksandr Zelikov, TASS).

Kominterne: Mednarodna leninska šola, Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda, Komunistična univerza delavcev Vzhoda in Komunistična univerza delavcev Kitajske. Študenti so se morali držati strogih pravil, ki so zagotavljala, da je njihov študij ostal v tajnosti.

»'Bivanje v Moskvi je bilo *obdano s skrivnostnostjo*' in popolnoma tajno, za kar so bila uvedena stroga pravila: učenci so morali pretrgati neposredne zveze z lastno deželo. To jih je prisililo, da so se vključili v sovjetsko življenje in v delovanje KPSZ,⁴ v katero so morali vstopiti.«⁵ Študenti svojega študija niso smeli omeniti niti svojim najbližjim. V Moskvi se niso smeli fotografirati, prepovedano je bilo dopisovanje brez vnaprejšnjega dovoljenja. V pismih niso smeli omeniti, kje se šolajo. Tudi med študenti samimi je vladala popolna anonimnost. Po končanem šolanju in vrnitvi domov niso smeli z nikomer razpravljati o času, preživetem v Moskvi, razen s predstavnikom svojega centralnega komiteja⁶ (CK).

Zaradi stroge tajnosti, ki so jo ohranjali skozi vsa leta obstoja univerz Kominterne, je šolanje v Moskvi obdano s tančico skrivnosti.

4 Op. a.: Komunistična partija Sovjetske zveze.

5 Eiletz 2006, 49.

6 Prav tam.

Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda

Komunistična univerza je bila ustanovljena novembra 1921. Osnova za njeno oblikovanje so bile Litovsko-judovsko-latvijska, Nemška, Poljska in Romunska partijska šola. Na začetku so se na njej šolali pripadniki zahodnih narodov, ki so bili naseljeni na ozemlju Sovjetske zveze, kasneje pa je narodnostna sestava študentov postala bolj pisana. Vsak narod je imel svoj sektor. Na Komunistični univerzi je bilo kar 16 sektorjev: beloruski, bolgarski, madžarski, grški, judovski, italijanski, latvijski, litovski, moldavski, nemški, poljski, romunski, skandinavski, finski, estonski in jugoslovanski,⁷ ki je svoja vrata odprl v študijskem letu 1925/26.⁸

Že leta 1922 je prva skupina študentov Komunistične univerze, ki jo je sestavljalo 352 študentov, uspešno zaključila šolanje. Istega leta je bila sprejeta odločitev o podaljšanju šolanja na tri leta, oblikovani pa so bili tudi posamezni oddelki: oddelek za partijsko delo in politično izobraževanje, oddelek sindikalnega gibanja, gospodarski oddelek in administrativno-pravni oddelek. Študenti so pod vodstvom predavateljev opravljali pomembno agitacijsko-propagandno delo. Vzporedno s celotnim študijskim programom so v večini sektorjev izvajali krajše, enoletne tečaje.⁹

Prvi rektor Komunistične univerze je bil do leta 1925 poljski komunist Julian Marchlewski, sobojevnik Rose Luxemburg¹⁰ in udeleženelec revolucije leta 1905. Velja za enega vodilnih predstavnikov marksistično-leninistične estetike in sociologije umetnosti.¹¹

Komunistična univerza, kjer se je izšolalo več tisoč partijskih, komsomolskih in sindikalnih delavcev, je zaprla svoja vrata leta 1936 zaradi sprememb na področju partijsko-politične izobrazbe.¹²

Študenti

Pomembno je bilo, da se je šolanje novega komunističnega kadra ohranjalo v tajnosti, prav tako je bilo pomembno, da je ostala tajna tudi prava identiteta študentov, zato je vsak od njih imel ilegalno oz. konspirativno ime, ki ga je uporabljal v času šolanja. Dokumenti Komunistične univerze so vsebovali tudi seznam osemnajstih študentov, kjer so bila poleg ilegalnih imen zapisana tudi njihova prava imena. Naj poudarim, da je bil to edini seznam te vrste, ki sem ga odkrila med pregledovanjem dokumentov v arhivu.

7 <http://dic.academic.ru>, «Комунистический университет национальных меньшинств Запада» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

8 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 650. L.18 (kratko poročilo o sestavi jugoslovanskega sektorja v študijskem letu 1925/26).

9 <http://dic.academic.ru>, «Комунистический университет национальных меньшинств Запада» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

10 Luxemburg, Rosa (1871–1919) je bila nemška revolucionarka poljsko-židovskega rodu (<http://dic.academic.ru>, «Роза Люксембург» (pridobljeno: 2. 5. 2013).)

11 <http://dic.academic.ru>, «Юлиан Мархлевский» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

12 <http://dic.academic.ru>, «Комунистический университет национальных меньшинств Запада» (pridobljeno: 2. 5. 2013).

Vse kandidate za šolanje v Moskvi so dobro preverile partije, katerih člani so bili, nato so bili podvrženi strogemu preverjanju tudi po prihodu v Moskvo, da bi se preprečila infiltracija raznih neželenih elementov – provokatorjev, vohunov, razrednih sovražnikov. Vsak študent je moral večkrat napisati svojo biografijo, potem pa so v Kominterni iskali morebitne napake oz. razlike med temi zapisi in na tak način preverjali zanesljivost bodočih študentov in resničnost njihovih osebnih podatkov.

Študenti so morali izpolniti tudi natančen vprašalnik, ki je bil sestavljen iz 40 točk:

1. *Priimek*
2. *Ime in patronimik*¹³
3. *Spol*
4. *Letnica rojstva*
5. *Številka študentske izkaznice*
6. *Družinski status (samski, poročen)*
7. *Nacionalnost, materni jezik*
8. *Kraj rojstva*
9. *Stopnja izobrazbe*
10. *Znanje drugih jezikov (poleg maternega)*
11. *Poklic*
12. *Specializacija*
13. *Socialni status*
14. *Kaj si počel pred prihodom na Komunistično univerzo?*
15. *Iz katere države si pripotoval v Sovjetsko zvezo?*
16. *Katera organizacija te je napotila na študij?*
17. *Si član partije? Če da, od kdaj?*
18. *Številka partijske knjižice*
19. *V katerih strankah si bil pred vstopom v partijo? Kdaj si bil njihov član?*
20. *Kdaj in katerih političnih represij si bil deležen (zapor, taborišče, izgon)? Zakaj?*
21. *Katere partijske dolžnosti si opravljal (v partijski celici, občini, okraju, mestnih komitejih, na srečanjih, konferencah ...):*
 - a) *do februarske revolucije 1917,*
 - b) *od februarja do novembra 1917,*
 - c) *od novembra 1917 do decembra 1918,*
 - d) *tik pred prihodom na univerzo?*
22. *Ali si opravljal partijsko delo, medtem ko si bil v vojski? Kdaj? Kaj?*
23. *Si se udeleževal:*
 - a) *krožkov (katerih, kako dolgo),*
 - b) *tečajev političnega opismenjevanja (katerih, kako dolgo)?*
24. *Si nastopal na zborovanjih? Če da, na katerih?*
25. *Si delal v krožkih? Kako dolgo? Kaj točno si delal?*
26. *Se ukvarjaš s pisanjem (politični članki, pesmi, zgodbe)?*
27. *Je bilo katero od tvojih del natisnjeno? Kdaj, v katerih knjigah, revijah, časopisih?*

13 Op. a.: očetovo ime.

28. Si se udeležil imperialistične vojne?¹⁴ Če da, kateri položaj si imel?
29. Si se udeležil državljanske vojne?¹⁵ Če da, kje, kdaj in kateri položaj si imel?
30. Si član katerega od sindikatov? Od kdaj?
31. Si bil aktiven član sindikata? Kje, kdaj, kateri položaj si imel?
32. Si bil član katerega od sindikatov do februarске revolucije 1917? Kje, katerega sindikata?
33. Si član, od kdaj in katero funkcijo opravljaš:
- a) v zadrugi,
 - b) v kmečki komuni (sovhoz)?
34. Si sodeloval pri delu sovjeta/sveta? Kje, kdaj in kateri položaj si imel?
35. Si bil član sovjeta/sveta? Katerega, kako dolgo?
36. Si bil kdaj na kateri izvoljeni funkciji v sovjetu/svetu? Kako dolgo si bil na tej funkciji (član izvršnega komiteja, predsedstva, predsednik sekretar, komisar):
- a) do novembra 1917,
 - b) po novembru 1917?
37. V katerem oddelku sovjeta/sveta si delal in kateri položaj si imel?
38. Si se udeležil srečanj sovjetov/svetov? Kdaj in kolikokrat:
- a) občinskih,
 - b) okrajnih, gubernijskih,
 - c) rajonskih,
 - d) vseruskih?
39. Si se udeležil katerih drugih srečanj?
40. Si bil v polku ali v kateri drugi vojaški organizaciji izvoljen na položaj:
- a) do novembra 1917,
 - b) po novembru 1917?¹⁶

Pri vpisu na Komunistično univerzo je moral vsak študent podpisati posebno izjavo, s katero se je zavezal podrejenosti univerzi. Besedilo izjave je sledeče:

Potrjujem, da sem seznanjen s pravili Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda. Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda nima nobenih obveznosti do družin študentov niti ne sprejema študentov z družinami.

Obvezujem se, da brez dovoljenja Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvo ne bom pripeljal svoje družine. Prav tako se brez privoljenja vodstva Komunistične univerze nacionalnih manjšin Zahoda v Moskvi ne bom zaposlil.

Če bom univerzo zapustil še pred zaključkom študija, se zavežem, da se bom vrnil v vrste organizacije, ki me je poslala na študij.¹⁷

Na začetku šolanja so ocenili sposobnosti in predznanje novih študentov, da so videli, kaj lahko od njih pričakujejo. Nato so med celotnim šolanjem spremljali delo vsakega študenta posebej; v ta namen so pisali t. i. karakteristike. V njih je bil zapisan napredek študentov, njihova aktivnost, marljivost oz. lenoba, kako se lo-

14 Op. a.: prva svetovna vojna.

15 Op. a.: ruska državljanska vojna.

16 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 656. L. 1-3 (vprašalnik za študente Komunistične univerze).

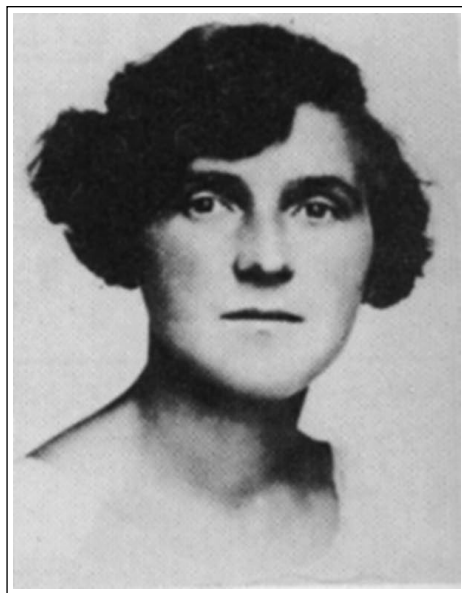
17 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 662. L. 1 (izjava študenta pri vpisu na Komunistično univerzo).

tevajo predelovanja učnega gradiva, na katerih področjih so bolj sposobni, na katerih manj. Ker je bilo pri partijskem delu pomembno sodelovanje med tovariši, je v karakteristikah pisalo, kako študent deluje znotraj kolektiva. Tudi na podlagi karakteristik so se pozneje odločali, katero delovno mesto ustreza posameznemu diplomantu.

Primer karakteristike ene prvih slovenskih komunistk – Tončke Čeč, s konspirativnim imenom Olga Snysareva:

Na Komunistično univerzo je prišla s srednjim nivojem znanja. Imela je jasne poteze malomeščanske inteligence. Do študija je imela dober odnos. Dosega zadovoljiv uspeh. Pri političnih diskusijah je premalo aktivna. S sošolci se dobro razume, vendar pa je domišljava in samoljubna. Zanima jo partijsko življenje. Najprej je bila članica desne frakcije,¹⁸ nato je prestopila na levo stran. V tem študijskem letu se je odpovedala frakcionaštvu. Sedaj pri njej ni zaznati odstopanj od osrednje partijske linije. Ni dovolj samostojna.¹⁹

Poleg jugoslovanskih državljanov se je v okviru jugoslovanskega sektorja šolalo tudi nekaj državljanov Sovjetske zveze. Kot primer: v študijskem letu 1926/27 je bilo v sektorju prostora za 30 študentov, od tega so bila tri mesta rezervirana za sovjetske državljane.²⁰ Leta 1926 je univerza prejela prošnjo jugoslovanske sekcije Komunistične partije Združenih držav Amerike (KPZDA), da bi njenim članom odstopili nekaj mest v jugoslovanskem sektorju. Komunistična univerza je njihovi prošnji ugodila, saj je bilo v ZDA takrat več kot sedemsto tisoč Jugoslovancev. 3. februarja 1927 je predstojnik jugoslovanskega sektorja Bracan Bracanović²¹ pisal partijskemu predstavniku KPZDA, da je v sektorju pet mest namenjenih študen-

Tončka Čeč (www.celjskozasavski.si).

¹⁸ Leta 1921 sta v KPJ nastali dve frakciji. Desna frakcija je bila sestavljena predvsem iz bivših socialdemokratov in se je zavzemala za demokratizacijo družbe ter za odpravo narodnostnih sporov. Leva frakcija, sestavljena predvsem iz malomeščanstva in inteligence, pa se je zavzemala za revolucionarne politične spremembe in razredni boj (Pleterski et al., 92–93.).

¹⁹ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 670. L. 103–104 (karakteristika Tončke Čeč – Olge Snysareve, 1929/30).

²⁰ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 650. L. 6 (zapis o tem, koliko študentov je v študijskem letu 1926/27 lahko sprejel jugoslovanski sektor Komunistične univerze).

²¹ Bracanović Bracan (1894–1929) je bil eden pomembnejših predavateljev v jugoslovanskem sektorju Komunistične univerze. V Sovjetsko zvezo je emigriral leta 1923. Leta 1929 je bil v Beogradu aretiran in nato usmrčen v zaporu (Enciklopedija Jugoslavije, 1. izd., s. v. »Bracanović, Bracan«).

tom iz jugoslovanske sekcije KPZDA.²² 31. marca 1927 je Bracanović prejel odgovor KPZDA, da naj bi že v naslednjem semestru na univerzo prišlo pet jugoslovanskih delavcev. V pismu so prosili za boljše informacije glede potrebnih kvalifikacij, da bi lahko izbrali najprimernejše kandidate.²³

Študenti so bili zaradi neprimerne vedenja lahko tudi kaznovani. V nekem poročilu, ki ga je podpisal Đuro Cvijić – Krešić, sekretar CK KPJ, je pisalo, da je bil študent Karuža zaradi incidenta na študentskem sestanku kaznovan s t. i. »kazenskim letom« delo v tovarni.²⁴ Kazen je bila v tem primeru vzgojna in družbeno koristna.

Ozračje takratne Stalinove Sovjetske zveze s psihozo groze, sumničenji, strahom in denunciacijami je zajelo tudi jugoslovanski sektor Komunistične univerze. V nič kaj tovariškem duhu so študenti z željo, da bi pokazali svojo pripadnost partiji in izgradnji svetovnega socializma ter si s tem zavarovali lastno življenje, ovajali svoje kolege nadrejenim.

29. oktobra 1927 je študent Strelkov pisal rektorici Komunistične univerze Frumkini,²⁵ da študent Mokijanenko ni bil nikoli član KPJ v Beogradu.²⁶ Na univerzo je prišel s priporočilom Koste Novakovića – Dragačevca,²⁷ ki je bil na ustanovnem kongresu KPJ izvoljen v njeno najožje vodstvo.²⁸ V začetku leta 1927 je emigriral v Sovjetsko zvezo, kjer so ga leta 1933 izključili iz KPJ zaradi sodelovanja v frakcijskih bojih znotraj partije, potem pa zopet sprejeli nazaj.²⁹ Julija 1938 so ga na podlagi Titove ovadbe Kominterni aretirali in devet mesecev pozneje likvidirali.³⁰

V zvezi z ovadbo študenta Strelkova zoper študenta Mokijanenka se je sestala komisija, ki je odločila, da Mokijanenko ne sme več študirati na univerzi. Glavni razlog za to prepoved je bilo vprašanje, ali je sploh kdaj bil član partije.³¹

Primer ovajanja je tudi poročilo študenta Krivčenka o tem, kako je videl študenta Karužo pri pogovoru z nepartijskimi ženskami o delu KPJ in njegovem bivanju v Sovjetski zvezi,³² kar se je že lahko štelo za resen primer kršenja stroge partijske konspiracije.

Ob koncu šolanja so študente poslali na prakso, kjer so si nabrali mnogo izkušenj, potrebnih za njihovo nadaljnje delovanje. Bosnić,³³ član CK KPJ, je pisal

22 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 1 (zapis o pismu predstojnika jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze predstavniku KPZDA, 3. februar 1927).

23 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 21 (odgovor KPZDA predstojniku jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze 31. marec 1927).

24 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 658. L. 55 (poročilo Đura Cvijića – Krešića o kazni študenta Karuže).

25 Op. a.: v dokumentih ni bilo zapisanega njenega polnega imena.

26 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 69 (kratek zapis o sporočilu študenta Strelkova rektorici Komunistične univerze).

27 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 77.

28 Silvin Eiletz, *Titova skrivnostna leta v Moskvi 1935–1940*, Celovec: Mohorjeva družba, 2008, 80.

29 *Enciklopedija Jugoslavije*, 1. izd., s. v., »Novaković, Kosta«.

30 Eiletz 2008, 81.

31 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 85 (kratek zapis o odločitvi komisije glede položaja študenta Mokijanenka).

32 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 88 (kratek zapis o poročilu študenta Krivčenka o študentu Karuži).

33 Op. a.: v dokumentu ni bilo zapisano njegovo polno ime.

vodstvu Komunistične univerze (datum ni napisan) v zvezi s prakso študentov jugoslovanskega sektorja:

1. CK KPJ prosi vodstvo Komunistične univerze, da pošlje študente, ki bodo v letošnjem študijskem letu končali šolanje, na prakso v Kominternu, Internacionalo sindikatov ali Komunistično mladinsko organizacijo.
2. Veliko študentov je nekvalificiranih, zato CK KPJ prosi vodstvo univerze, da take študente po končanem šolanju razvrsti na delo v podjetja, kjer bi pridobili ustrezno kvalifikacijo, preden gredo na delo v Jugoslavijo.
3. S študenti, ki ne študirajo, ampak simulirajo bolezen, je treba ravnati zelo strogo in jih za to tudi kaznovati.³⁴

In zares so s študenti, o bolezni katerih so podvomili, strogo ravnali. Isti Bosnić iz CK KPJ je našel zelo »učinkovito zdravilo« za želodčne težave študenta Džaparidzeja:

*Študent Džaparidze trdi, da ima želodčne težave, poleg tega pa naj bi bil tudi živčno razrvan. Študent prosi za 3–4 mesece oddiha, da bi si izboljšal zdravje. Po našem mnenju študent ni tako hudo bolan, zato v imenu CK KPJ naprošam vodstvo univerze, naj ga pošlje na delo v tovarno, kjer bi lahko istočasno delal in ozdravel. V primeru, da se tovariš Džaparidze s to odločitvijo ne bo strinjal, naj študira dalje ali pa naj se vrne nazaj v Jugoslavijo.*³⁵

Koliko študentov je pravzaprav lahko sprejel jugoslovanski sektor Komunistične univerze? V obdobju 1925–1929 so sprejeli 131 študentov, v naslednjih letih pa se je število vpisa zmanjšalo.³⁶ Verjetno so k temu pripomogli številni vdori v organizacijo KPJ in izdaje med letoma 1929 in 1932.³⁷

V obdobju od 1930 do 1933 je bilo na Komunistični univerzi vpisanih 56 jugoslovanskih študentov:

- 1930. leta – 14 študentov
 - 1931. leta – 17 študentov
 - 1932. leta – 14 študentov
 - 1933. leta – 11 študentov
- Število študentov, ki so zaključili šolanje: Po liniji IKKI:³⁸
- 1929. leta – 16 študentov 3 študenti
 - 1930. leta – 18 študentov 3 študenti
 - 1931. leta – 33 študentov 1 študent
 - 1932. leta – 15 študentov
 - 1933. leta – 6 študentov

34 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 658. L. 88 (pismo CK KPJ vodstvu Komunistične univerze).

35 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 658. L. 86 (pismo Bosnića v imenu CK KPJ vodstvu Komunistične univerze).

36 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 673. L. 1 (zapisi o vstopu, osipu in izstopu študentov jugoslovanskega sektorja med letoma 1925 in 1933).

37 Vlado Oreški, Milan Nikolić, *Sibirski pečat*, Ljubljana: Partizanska knjiga, 1984, 95–100.

38 Op. a.: IKKI je kratica za izvršni komite Komunistične internacionale. Nisem čisto prepričana, kaj naj bi pomenilo, da so študenti zaključili šolanje »po liniji IKKI«. Mogoče so to študenti, ki so po koncu šolanja šli delat v Kominternu. Ali pa so to študenti, ki jih je na šolanje poslala Kominternu.

Med študenti je bilo tudi kar nekaj takih, ki šolanja niso uspešno zaključili. Od leta 1927 do 1931 je šolanje predčasno zaključilo 11 študentov (po liniji IKKI 4 študenti).

Osip:

od 1925/26 do 1931 – 47 študentov

od 1932 do 1933 – 13 študentov³⁹

Študenti so predčasno zapustili univerzo zaradi več razlogov:

- bolezen,
- delo v Jugoslaviji ali znotraj Sovjetske zveze,
- izključitev (največ izključitev študentov je bilo povezanih s frakcijskimi boji znotraj KPJ),
- nekateri so se prepisali na »leninski tečaj« (Mednarodna leninska šola),
- aretacija,
- nekateri so Komunistično univerzo zapustili na zahtevo partijskega predstavništva,
- delo v vrstah IKKI,
- neuspeh pri študiju,
- včasih je kakšen študent v času študija tudi umrl.⁴⁰

Predmetnik

Študijski program Komunistične univerze je na začetku trajal tri leta, pozneje pa so študij podaljšali. Pri triletnem študijskem programu je bilo prvo leto t. i. pripravljeno leto, nato pa sta sledila prvi in drugi letnik. Študijsko leto je bilo razdeljeno na tri dele – trimesečja oz. trimestre.

Seznam študijskih predmetov in predavateljev jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze za študijsko leto 1927/28:⁴¹

1. Pripravljeno leto

Predmet	Število tedenskih ur (za vsako trimesečje posebej)	Predavatelj
Gospodarska geografija	8 ur v 2. in 3. trimesečju	Cicolini ⁴²
Zgodovina VKP(b) ⁴³	8 ur v vsakem od treh trimesečij	Bracanović
Pravo in sovjetska izgradnja	8 ur v vsakem od treh trimesečij	Gorkić
Naravoslovje z matematiko	12 ur v vsakem od treh trimesečij	Ferjančič in Žarn
Ruščina	6 ur v vsakem od treh trimesečij	Sokolova
Materni jezik	6 ur v vsakem od treh trimesečij	Šulgin

39 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 673. L. 1 (zapisi o vstopu, osipu in izstopu študentov jugoslovanskega sektorja med letoma 1925 in 1933).

40 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 673. L. 17 (zapis o osipu študentov jugoslovanskega sektorja med letoma 1929 in 1934).

41 RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 653. L. 7 (predmetnik in seznam predavateljev jugoslovanskega sektorja Komunistične univerze za študijsko leto 1927/28).

42 Op. a.: priimek je bil v cirilici zapisan kot Чиколини.

43 Op. a.: Vsezvezna komunistična partija (boljševiki).

2. Prvi letnik

Predmet	Število tedenskih ur (za vsako trimesečje posebej)	Predavatelj
Gospodarska geografija	8 ur v 1. trimesečju	Cicolini
Politična ekonomija	13 ur v 2. in 3. trimesečju	Anajgl
Zgodovina družbenih oblik	10 ur v 1. trimesečju	Zadvorni
Zgodovina Rusije in domače dežele	18 ur v 2. in 3. trimesečju	Zadvorni
Zgodovina VKP(b)	12 ur v 3. trimesečju	
Naravoslovje z matematiko	20 ur v vseh treh trimesečjih	Ferjančič in Žarn
Ruščina	8 ur v vseh treh trimesečjih	Sokolova
Materni jezik	4 ure v vseh treh trimesečjih	Šulgin

3. Drugi letnik

Predmet	Število tedenskih ur (za vsako trimesečje posebej)	Predavatelj
Politična ekonomija	13 ur v vsakem od treh trimesečij	Anajgl
Zgodovina Zahoda	12 ur v vsakem od treh trimesečij	Trebinjac
Zgodovina Rusije in domače dežele	14 ur v 2. in 3. trimesečju	Zadvorni
Zgodovina VKP(b)	18 ur v 1. in 2. trimesečju	
Ruščina	4 ure v vseh treh trimesečjih	Sokolova
Materni jezik	4 ure v vseh treh trimesečjih	Šulgin
Vojaška teorija	3 ure v 1. trimesečju (mogoče še v 2. ali 3.)	
Proučevanje domače dežele	4 ure v vsakem od treh trimesečij	Zadvorni
Partijsko delo	17 ur v vsakem od treh trimesečij	
Pregled vprašanj partijske izgradnje	2 uri v vsakem od treh trimesečij	

V času šolanja so študenti pridobili teoretično znanje, potrebno za delo poklicnega aktivista in revolucionarja, ter praktične izkušnje dela na terenu. Velik poudarek je bil na proučevanju razvoja in delovanja VKP(b). Pomembno je bilo tudi poznavanje sodobnih razmer v svetu, predvsem v domači deželi, kamor naj bi se po končanem šolanju v Moskvi vrnila večina študentov. Ti študenti naj bi v svoji domovini delovali kot poklicni revolucionarji.

Poklicni revolucionar naj bi bil med drugim vešč jezika, saj je bila ena njegovih pomembnejših nalog agitacija med ljudmi. V ta namen so v vseh treh letih šolanja imeli ure maternega jezika (tudi slovenskega), hkrati pa so se morali dobro naučiti tudi ruščine.

V drugem letniku so imeli študenti ure iz vojaške teorije, kar kaže na to, da so Sovjeti, ki so oblikovali program šolanja, želeli svoje privrženec ustrezno pripraviti na nasilen prevzem oblasti v njihovih matičnih državah; s tem bi Sovjetska

zveza širila svoj vpliv. Sicer pa so o nasilnem prevzemu oblasti v Jugoslaviji razmišljali tudi znotraj KPJ. Pero Simić piše, da so se Josip Broz in drugi bjelovarski komunisti že v začetku leta 1925 pripravljali na oborožen upor, toda: »Prve velike sanje o nasilnem prevzemu oblasti so hitro doživele zlom.«⁴⁴

Predavatelji so pri vsakem predmetu skrbno spremljali napredek študentov, hkrati pa so o njihovih sposobnostih in delovanju podali tudi opisno oceno, nekakšno karakteristiko. Kot je razvidno iz zgornjega predmetnika, je Zgodovina VKP(b) obsegala precejšnje število tedenskih ur v vseh treh letnikih, kar jo je uvrščalo med pomembnejše študijske predmete. Ravno zato sem se odločila, da predstavim zapisane karakteristike pri Zgodovini VKP(b) in Narodnem gospodarstva za drugi in tretji semester študijskega leta 1926/27. Iz teh karakteristik je zelo dobro razvidno, katere so bile glavne odlike in pomanjkljivosti bodočega poklicnega revolucionarnega delavca:

1. *Ivanov – sposoben, aktiven, politično razvit, kljub slabemu znanju srbohrvaščine je dosegel zelo dober uspeh.*
2. *Frković – sposoben, politično razvit, zelo aktiven, dosegel zelo dober uspeh, aktivno je sodeloval pri diskusijah, učnega gradiva ne predeluje poglobljeno.*
3. *Goljcev – sposoben in politično razvit, vendar premalo aktiven, lahko bi dosegel boljši rezultat.*
4. *Kovaljov – kljub bolezní je predelal učno gradivo, sposoben, politično razvit, zelo aktiven, vendar je zaradi bolezní dosegel slabši rezultat, kot bi ga sicer.*
5. *Nikanorov – sposoben, politično razvit, ni dovolj aktiven.*
6. *Nikatov – eden od najbolj aktivnih študentov, sposoben in politično razvit, dosegel zelo dober uspeh, kljub težki bolezní je pridno študiral.*
7. *Noskov – sposoben, politično razvit, temeljito je predelal učno gradivo, dosegel je zelo dober uspeh, vendar pa se premalo aktivno udeležuje diskusij.*
8. *Oreškin – sposoben, marljiv, dosegel je dober uspeh, ni pa še dovolj politično razvit.*
9. *Popov – sposoben, politično razvit, zaradi bolezní je imel v drugem trimesečju slabši uspeh, nato se je izboljšal.*
10. *Revjakin – dovolj sposoben in zelo aktiven, ne posveti se dovolj študiju učnega gradiva.*
11. *Solodovnikov – dela počasi, vendar temeljito in vztrajno, dober je pri pisnem izražanju, dosegel je zelo dober uspeh.*
12. *Solovjov – eden od najbolj sposobnih in politično razvitih študentov v skupini, zelo bister in pronicljiv, hkrati pa tudi eden od bolj lenih študentov.*
13. *Sundatov – sposoben, vendar mu pisno izražanje povzroča težave (ne posveča dovolj energije izboljšanju na tem področju).*
14. *Zvjagin – zelo aktiven, temeljito je predelal učno gradivo, dosegel je zelo dober uspeh.*⁴⁵

⁴⁴ Pero Simić, *Tito: skrivnost stoletja*, Ljubljana: Orbis, 2009, 43.

⁴⁵ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 655. L. 8 (popis poteka predavanj Zgodovina VKP(b) in Narodnega gospodarstva za drugi in tretji semester študijskega leta 1926/27, 9. junija 1927).

Tri najpomembnejše lastnosti, ki so jih ocenjevali pri študentih, so bile politična razvitost, sposobnost in aktivnost. Poklicni revolucionar je moral dobro poznati politiko, saj se je njegovo delo nanašalo na politično sfero, moral se je znati aktivno vključevati v družbeno dogajanje, tudi z javnimi nastopi, hkrati pa je moral poprijeti za kakršno koli delo, ki mu ga je naložilo partijsko vodstvo.

Predavatelji

Prav tako kot študenti so bili pod strogim nadzorom tudi predavatelji, vendar pa niso bili vsi člani partije. To me je zelo presenetilo, saj sem pričakovala, da bodo predavatelji, ki so odgovorni za vzgojo novega komunističnega kadra, člani partije. Najverjetneje je takrat primanjkovalo ustrezno izobraženega partijskega kadra, tako da so se morali zadovoljiti s predavatelji, ki so bili simpatizerji partije, ne pa tudi njeni člani.

Za nastanitev predavateljev je poskrbela Komunistična univerza. To so bile skromne sobice, opremljene s preprosto kovinsko posteljo, mizico in stolom. Stanarino so morali plačevati predavatelji sami. To se je razbralo iz zapisa o nastanitvi predavatelja Trebinjca.⁴⁶

Komunistična univerza je preverjala znanje predavateljev, njihov pedagoški pristop in odnos do študentov, hkrati pa je upoštevala tudi mnenje študentov o posameznem predavatelju.

Seznam predavateljev Komunistične univerze in ocena njihovega dela (le-tnica ni bila pripisana):⁴⁷

Priimek, ime in oče	Predmet, ki ga predava	Izobrazba	Znanje	Pedagoški pristop	Odnos do študentov	Kako so z njim zadovoljni študenti
Anajgl Hilda Osipovna	Ustroj države	Dunajska univerza (1924)	Ne povsem zadovoljivo	Ni zadovoljiv	Tovariški	Ne povsem zadovoljni
Šulgin Matvej Makarovič	Materni jezik	Končano učiteljske	Zadovoljivo	Zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni
Senko Vladimir Ivanovič	Družbeni odnosi	Pravna fakulteta v Zagrebu (1914)	Zadovoljivo	Zadovoljiv	Ne povsem tovariški	Ne povsem zadovoljni
Bracanović Bracan Milič	Zgodovina VKP (b)				Tovariški	Zadovoljni
Žarn Jože Aleksejevič	Matematika	Višje tehniško učiteljske v Pragi	Zadovoljivo	Ne povsem zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni
Ferjančič Feliks Andrejevič	Naravoslovje	Politehnika na Dunaju (1919)	Zadovoljivo	Ne povsem zadovoljiv	Tovariški	Ne povsem zadovoljni

⁴⁶ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 652. L. 19 (zapis o nastanitvi predavatelja Trebinjca).

⁴⁷ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 662. L. 41–42 (seznam predavateljev Komunistične univerze in ocena njihovega dela).

Priimek, ime in oče	Predmet, ki ga predava	Izobrazba	Znanje	Pedagoški pristop	Odnos do študentov	Kako so z njim zadovoljni študenti
Chicolini Sergej Vladimirovič	Delovne izkušnje	Leningrajska univerza	Povsem zadovoljivo	Zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni
Sokolova Vera Dimitrijeva	Ruski jezik	Prva moskovska državna univerza (1922)	Povsem zadovoljivo	Zadovoljiv	Tovariški	Zadovoljni

Komunistična univerza je poleg dosjejev študentov vodila tudi dosjeje predavateljev, v katerih je bilo zapisano vse v povezavi z njihovo izobrazbo, jezikovnim znanjem, političnim udejstvovanjem. Objavljam dva zapisa iz dosjejev slovenskih predavateljev na Komunistični univerzi – Jožeta Žarna in Feliksa Ferjančiča.

JOŽE ŽARN je bil rojen leta 1893. Šolal se je na Višjem tehniškem učiteljišču v Pragi. Znal je tri jezike – slovenščino, srbsčino in nemščino. Dobro je poznal razmere v Jugoslaviji, Avstriji in na Češkoslovaškem. Ni bil član partije, je pa bil marksist po prepričanju. V študentskih letih se je včlanil v komunistične krožke, nato v Delavsko zvezo gradbenikov, saj je bil po svoji osnovni izobrazbi inženir gradbeništva. Na Komunistični univerzi je predaval matematiko. V času prve svetovne vojne je služil v avstrijski vojski.⁴⁸

FELIKS FERJANČIČ se je rodil leta 1893. Šolal se je na Politehniki na Dunaju. Znal je štiri jezike – slovenščino, srbsčino, nemščino in ruščino. Dobro je bil seznanjen z razmerami v Jugoslaviji, Avstriji, Moskvi in Švici. Nikoli ni bil član partije niti katere koli druge stranke, je pa bil marksist. Bil je včlanjen v sindikat. Po svoji osnovni izobrazbi je bil inženir tehnologije. Predavati je začel leta 1920. Najprej je predaval kemijo na Univerzi v Ljubljani. Znanstveno se je ukvarjal s proučevanjem neorganske kemije. Na Komunistični univerzi je predaval naravoslovje. V času vojne je bil v avstro-ogrski vojski.⁴⁹

Za lažjo orientacijo prilagam seznam jugoslovanskih komunistov, ki so omenjeni v članku. S pomočjo arhivskega gradiva in literature mi je uspelo ilegalna/konspirativna imena povezati s pravimi imeni. Kjer pa to ni bilo mogoče oz. nisem bila prepričana, ali je ime pravo ali ilegalno, sem tako ime v tabeli zapisala na sredini vrstice.

PRAVO IME	ILEGALNO/KONSPIRATIVNO IME
Bosnić	
Bracanović Bracan	
Ciliga Ante	Zadvorni Pjotr Aleksandrovič
Cvijić Đuro	Krešić

⁴⁸ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 653. L. 1–2 (dosje predavatelja Jožeta Žarna).

⁴⁹ RGASPI, F. 529. Op. 1. D. 653. L. 3–4 (dosje predavatelja Feliksa Ferjančiča).

PRAVO IME	ILEGALNO/KONSPIRATIVNO IME
Čeč Tončka	Snysareva Olga
Čižinski Josip	Gorkić Milan, Sommer
Ferjančič Feliks	
Frković	
Goljcev Kiril/Ciril	
Goršek Vladimir	Popov I. A.
Ivanov F. P.	
Karuža Nikolaj	
Kovaljov Ivan	
Kragić Mare	Džaparidze Samson
Krivčenko Spiridon	
Mokijanenko Jelisej	
Nikanorov Ivan	
Nikatov Ivan	
Noskov Pjotr	
Oreškin Šavel	
Revjakin Vitalij	
Solodovnikov	
Solovjov Viktor	
Strelkov Sergej	
Sundatov Aleksej	
Šulgin Matvej	
Trebinjac	
Zvjagin Aleksej	
Žarn Jože	

Povzetek

Kraljevina SHS je s sprejetjem zakona o zaščiti države popolnoma prepovedala kakršno koli delovanje KPJ in jo tako potisnila v ilegalo. Veliko članov partije se je pred represijo v domači deželi umaknilo v Sovjetsko zvezo, kjer so se nekateri zaposlili v Kominterni in drugih političnih organizacijah, nekateri pa so študirali na mednarodnih šolah za komunistične emigrante. Ena od takšnih šol je bila tudi Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda, ki je bila ustanovljena novembra 1921. Od študijskega leta 1925/26 dalje je v njenem okviru deloval tudi poseben sektor za Jugoslovane. Šolanje novega komunističnega kadra se je skozi vsa leta ohranjalo v tajnosti. Vse kandidate za bodoče študente so pred začetkom šolanja dobro preverile njihove matične partije, nato pa so bili podvrženi strogemu preverjanju tudi po prihodu v Moskvo. Ta ukrep je zmanjševal možnost infiltracije provokatorjev, vohunov, razrednih sovražnikov in drugih neželjenih elementov. Univerza in partijsko vodstvo sta skrbno bedela nad potekom šolanja – spremljala sta napredek vsakega študenta ter ocenjevala delo predavateljev. Tudi Komunistična univerza ni bila imuna na stanje, ki je vladalo v takratni Sov-

jetski zvezi, kjer je vsakdo sumničil vsakogar. Jugoslovanski študenti so v duhu takratnega časa ovajali svoje študijske kolege, da bi si rešili lastno življenje. Poleg tega so tovariško vzdušje v sektorju kazili tudi frakcijski boji znotraj partije.

Viri in literatura

Viri

RGASPI (Российский государственный архив социальной и политической истории – Ruski državni arhiv socialne in politične zgodovine):

F. 529. Op. 1. D. 650, 652, 653, 655, 656, 658, 662, 670, 673. (Коммунистический университет национальных меньшинств Запада – Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda)

Literatura

»Bracanović, Bracan.« *Enciklopedija Jugoslavije*. Zvezek 2. Ur. Miroslav Krleža. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1956, str. 171.

Eiletz, Silvin: *Pred sodbo zgodovine: Stalin, Tito in jugoslovanski komunisti v Moskvi*, Celovec: Mohorjeva družba, 2010.

Eiletz, Silvin: *Skrivnost Kominterne*, Celovec: Mohorjeva družba, 2006.

Eiletz, Silvin: *Titova skrivnostna leta v Moskvi 1935–1940*, Celovec: Mohorjeva družba, 2008.

»Novaković, Kosta.« *Enciklopedija Jugoslavije*. Zvezek 6. Ur. Miroslav Krleža. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1965, str. 307.

Oreški, Vlado, Nikolić, Milan: *Sibirski pečat*, prev. Boris Ziherl, Ljubljana: Partizanska knjiga, 1984.

Pleterski, Janko et al.: *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*, prev. Vlado Barabáš, Ljubljana: Komunist – Državna založba Slovenije, 1986.

Simić, Pero: *Tito: skrivnost stoletja*, prev. Ana Marija Šimac, Ljubljana: Orbis, 2009.

Splet

<http://dic.academic.ru> (Dost. 2. 5. 2013) – Словари и энциклопедии на Академике («Юлиан Мархлевский»); Slovarji in enciklopedije na Akademiku (geslo: Julian Marchlewski).

<http://dic.academic.ru> (Dost. 2. 5. 2013) – Словари и энциклопедии на Академике («Коммунистический университет национальных меньшинств Запада»); Slovarji in enciklopedije na Akademiku («Komunistična univerza nacionalnih manjšin Zahoda»).

<http://dic.academic.ru> (Dost. 2. 5. 2013) – Словари и энциклопедии на Академике («Роза Люксембург»); Slovarji in enciklopedije na Akademiku («Rosa Luxemburg»).

UDK 37(497.4)"1918"(091)
1.04 Strokovni članek
Prejeto: 31. 8. 2017

Tatjana Hojan*

Pedagoška revija Popotnik pred stotimi leti

The pedagogical journal Popotnik a hundred years ago

Izvleček

V članku je opisana vsebina naše osrednje pedagoške revije pred stoletjem. Izšel je v prelomni dobi, ko se je zamenjal urednik in ko je še tri četrt leta trajala prva svetovna vojna in je nastala nova država Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Abstract

The article describes the content of the main Slovenian pedagogical journal a hundred years ago. It was published during a turning point in history when a new editor took over and World War One lasted for another nine months and then a new state of Serbs, Croats and Slovenians was created.

Ključne besede: Popotnik, pedagoška revija, šolstvo, pouk

Key words: *Popotnik*, pedagogical journal, school, lessons

Leta 1918 je Popotnik, pedagoški in znanstven list, dopolnil 39 let. Do leta 1908 je izhajal v Celju in Mariboru, nato pa v Ljubljani. Od leta 1916 sta ga urejala Mihael Nerat, šolski ravnatelj v pokoju, in Pavle Flere, nadučitelj v Letušu. Izdajala ga je Zaveza jugoslovanskega učiteljstva, tiskala pa Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Revija je imela pet rubrik: Razprave, Iz šolskega dela, Narodno blago, Šolstvo, ki je imelo podpoglavja: Ocene, Knjižne novosti in Časopisni vpogled, Razgled, ki je imel Kulturo in Šolstvo ter To in ono.

Mihael Nerat je bil soustanovitelj Popotnika, od leta 1883 do 1891 tudi njegov založnik, med letoma 1887 in 1897 je urejal in izdajal Popotnikov koledar za slovenske učitelje. S tem letnikom se je poslovil in v uvodu zapisal: »Z završenim XXXIX. letnikom zaključujem svoje uredniško delovanje. Bil sem s podjetjem kar od spočetka v tesni zvezi in mu kot urednik posvečal nad polovico svojega življenja skromne svoje sile. Starost pa mi je zagrabila daljno delovanje na tem potu. Izročam torej uredništvo naše pedagoške revije mlajšim, čilim in spretnjšim ro-

* Tatjana Hojan, prof. slo. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

kam, poslavljajoč se od predragega mi »Popotnika« z gorečo željo, da se list pod novim vodstvom naprej razvija v prid šolstva mlade Jugoslavije in čast učiteljstva slovenskega.«

Učiteljski tovariš je ob koncu leta 1918 temu Neratovemu sporočilu dodal: »Kar je tovariš Nerat storil dobrega za Popotnika – in tega je obilo – to je storjeno v korist našega šolstva. Bil je naš duševni vodnik in temu plemenitemu poslu je žrtvoval vse svoje sile. Učiteljstvo mu ohrani hvaležen spomin z iskreno željo, naj se tov. Nerat še mnogo zdravih let veseli napredka in razvoja našega Popotnika! Ta prehaja sedaj v roke tov. P. Flereta, ki je bil že doslej listu glavna opora. Prepričani smo, da je dobil Nerat sposobnega namestnika, ki je v pedagoških vprašanjih vsestransko poučen. Zato stavljamo vanj vse nade, uverjeni, da bo vse naše vrste krepko vodil v duhu moderne znanosti ter po zahtevah našega časa! Tov. Flere je mlad, inteligenten in deloljuben pedagog, poln energije in iniciative. Delegacija Zaveze mu je izročila uredništvo Popotnika v trdni veri, da je pogodila pravega moža. Mi želimo svojemu časnikarskemu tovarišu najlepših uspehov in od strani javnosti – pravične in objektivne sodbe, kakršne mi, žal, mnogokrat pogrešamo!«¹

Razprave

Pavel Flere je bil zelo delaven učitelj in mladinski pisatelj, kasneje tudi avtor šolskih učbenikov in urednik šolske zakonodaje. Tega leta je že v rubriki Razprave objavil kar šest prispevkov, enega je podpisal s svojim imenom, tri pa s psevdonomom Frančev in dva s F. Kranjc. V članku Vladni zakonski načrt o izpremembi učiteljske izobrazbe piše o tem načrtu in pojasnilih k njemu ter podaja opombe in predloge. Ne strinja se s tem, da se reformirajo le učiteljišča, ampak bi morala reforma zajeti vse šolstvo. Opombo ima že k prvemu členu, ki je določal »namen in smoter učiteljišč«, kjer je zapisano, da mora dati učitelj vso svojo osebnost »v službo vzgojnih in učnih nalog, odločenih ljudski šoli«. Meni, da je naloga učitelja obsežnejša, on mora biti tudi narodni vzgojitelj ter obvladati znanstvene, umetniške, gospodarske, tehnične, politične in pravne panoge.

Tudi k razširjanju učiteljišč na pet letnikov ima pripombe. Meni, da je tudi to premalo, da bi jih morali imeti najmanj šest, kot jih že imajo ponekod v tujini. Pri razdelitvi učnih predmetov meni, da bi morali večjo skrb posvetiti »vzgojeslovju in ukoslovju« ter točno poudariti, kaj vse spada pod ta dva predmeta – namreč psihologija, zlasti mladinska, logika, etika, estetika in zgodovina pedagogike. Specialna metodika pa naj bo samostojen, najvažnejši predmet na učiteljišču. Za vadnice meni, da so potrebne reforme, saj bi morale biti del učiteljišč, ne le njihov privesek. Zrelostni izpit bi ukinil in naj bi veljal za gojence, ki so se nanj zasebno pripravljali, drugi pa naj dobijo zrelostno spričevalo, ki je

¹ Književnost in umetnost. Popotnik. Učiteljski tovariš 1918, (27. 12.), št. 29, str. 7.

izkaz večletnega delovanja učiteljev z učenci. Tudi »učnospособljenostni« izpit je zanj formalnost, potrdilo zanj naj dajo učitelju šolske vodje in šolski nadzorniki, ki so več let opazovali učiteljevo delo. Take izpite za učitelje meščanskih šol bi tudi pogrešal, saj spada izobrazba za te učitelje na vseučilišča. Tedaj sicer vseučilišča še niso imela posebnih stolic za vzgojeslovje, kar pa ni rečeno, da jih nikdar ne bodo imela, in učiteljstvo si mora za to prizadevati. Pri nadaljnji učiteljski izobrazbi načrt predvideva več manjših učiteljskih knjižnic in manj učiteljskih konferenc. Flere se s tem ne strinja, meni, da bi potrebovali knjižnice, ki bi bile povezane s centralno, po zgledu vseučiliške urejene knjižnice, konference pa bi morale biti čim bolj pogoste, potrebna bi bila tudi državna učiteljska konferenca, ki bi jo nadzorovala »naučna uprava«. Članek je končal z zahtevo, da vsi zainteresirani načrt predelajo ali pa naj se načrt sploh odloži.

Drugi njegov članek je zelo obsežen, njegov naslov je Oblastvena ureditev socialnega skrbstva. V uvodu je napisal, da so ideje o otroškem varstvu pri nas začele prodirati v začetku 20. stoletja, podlago pa jim je dal Prvi avstrijski shod za otroško varstvo leta 1907. O shodu in varstveni tematiki so pri nas pisali, avtor je omenil Frana Milčinskega, Henrika Schreinerja in Viktorja Bežka. Svoje poročilo je nato prikazal v treh poglavjih Pregled akcije do ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo, Delokrog ministrstva za socialno skrbstvo in Najnovejši zakoni o skrbstveni vzgoji. Leta 1908 je bila v Avstriji ustanovljena centrala za otroško varstvo in mladinsko skrbstvo, ki naj bi organizirala skrbstvo za zanemarijene otroke. Praktično izvedbo tega pa je prepuščala deželnim in okrajnim organizacijam. Med prvo svetovno vojno je šlo predvsem za vojne sirote, vendar se je pokazalo, da mora vse to voditi državni mladinski urad. Cesar je leta 1917 izdal odlok, da se ustanovi ministrstvo za socialno skrbstvo, kar je bilo izvedeno 7. oktobra 1917, delati pa je pričelo 1. januarja 1918. Od notranjega ministrstva je prevzelo državni mladinski urad, ki je imel štiri oddelke: Legislativne in splošne zadeve otroškega varstva in mladinskega skrbstva, Administrativne in organizatorične zadeve otroškega varstva in mladinskega skrbstva, Zadeve skrbstva za šoli odraslo mladino v splošnem in za obrtniško mladino posebej, Vojnopomožni urad.

V sklopu ministrstva je bil ustanovljen še mladinski svet, v katerem so bili neuradni strokovnjaki na področju mladinskega skrbstva. Od Slovencev so v njem sodelovali Fran Milčinski, Mihael Opeka in Lojzka Štebi. Za tem je naštel najnovejše zakone o mladinskem skrbstvu: Zakon o otroškem delu, Zakonski načrt o skrbstveni vzgoji, Zakonski načrt o mladinskem kazenskem pravu in Zakonski načrt o skrbi za potrebno mladino. Nazadnje pa je zakon določal, da morajo tudi starši, vzgojitelji in delodajalci otrok in mladostnikov podpirati mladinske urade in vse oblasti pri njihovem delovanju v mladinskem skrbstvu. Razpravo je Flere končal z mislijo, da se z mladinskim skrbstvom odpira novo področje dela za učiteljstvo in je to poročilo pripravil zato, da ga seznani s temi prihodnjimi nalogami.

Flere je prevedel iz revije Zeitschrift für Kinderschutz und Jugendfürsorge članek češkega zdravnika T. Altschula Učiteljstvo kot sotrudniki pri mladinski in narodni dobrotvornosti, ki je bil nekoliko sličen prejšnji razpravi. Že s prvim stavkom je napovedal bistvo članka: »Kakor na poprišču šolske higijene, je tudi

na širšem torišču splošne mladinske oskrbi sodelovanje zdravnika in učiteljstva prvi predpogoj za praktični uspeh.« Zdravje otroka se pričinja že z rojstvom, zato bi morali učitelji že takrat sodelovati s starši in jim svetovati ter pomagati delavkam v tovarnah, da lahko doje svoje otroke. Tudi v šolski dobi bi moral zdravnik vsak dan skrbeti za zdravje otrok s sodelovanjem učiteljstva. To imajo urejeno v Ameriki, do čim v Evropi imamo le šolske zdravnike pa še to ne povsod. Učitelji bi se morali že na učiteljišču bolj seznaniti z zdravstvom, zato bi bila potrebna reforma, dokler pa tega ni, mora učitelj sodelovati pri deželnih komisijah za mladinsko skrbstvo in otroško varstvo. V razredu je učiteljeva dolžnost spoznati znake bolezni pri učencih in pravočasno opaziti psihične spremembe. Opozarjati mora na škodljivost alkoholizma in kajenja pri učnih predmetih. Tudi po končani šoli se je treba ukvarjati z otroki, zato morajo biti obvezne nadaljevalne šole, na katerih mora sodelovati učitelj. Mladino naj seznani z izbiranjem poklica, seksualnim vprašanjem, mladinskimi zvezami in športom. Avtor na koncu izraža zaupanje v učiteljstvo, da se bo s temi nalogami rado spopadlo.

Pod psevdonimom F. Kranjc je Flere napisal prispevek O umetniški vzgoji. Na začetku omenja, da sta o njej pri nas že pisala Dragotin Humek in Josip Schmoranz, nato pa navaja dela Henrika Scharrelmanna, Johanna Richterja in Johna Ruskina. Meni, da do sedaj vzgoja niti v življenju niti v šoli ni pripomogla, da bi s pridom uživali umetnine. To je zdaj naloga umetniške vzgoje v splošni vzgoji. Glavno vlogo ima tu predmet risanje, ki se je v šoli prerodil iz »rokodelske puščobe v umetniško stroko«. Pouk v risanju pa podpira tudi psihologija s psihološko analizo risarskega akta. Uveljavila pa se je tudi nova zahteva: umetnost bodi učni in vzgojni princip, umetnosti naj služijo tudi telovadba, petje, spise in čitanje. Cilj umetniške vzgoje pa je pripraviti človeka do pravilnega poznavanja in uživanja umetnosti, učiteljeva vloga pa je pri njej zelo zahtevna.

O duševno prizadetih učencih je pisal Ivan Klemenčič, učitelj s Ptujске Gore, naslov članka je bil Zaostali učenci ljudske šole. Navajal je različne oblike teh bolezni in kako vplivajo na pouk. Kot prvo je navedel razdražljivo slaboumnost, otroci, ki jo imajo, so nestanovitni, razburljivi in raztreseni, če pa učitelj pravilno postopa z njimi, vsaj za silo zdelujejo. Veliko slabše je s topoumnimi otroci, ki niso nikdar sposobni za samostojno življenje. Težave imajo tudi bojazljivi in sramežljivi učenci, ki pisne naloge izdelujejo brezhbno, pri ustnem izpraševanju pa odpovedo. Učitelj mora z njimi ravnati zelo obzirno, da si pridobi njihovo zaupanje. Najslabše pa je otrokom, ki sploh niso sposobni za šolo in jih morajo vzgajati v posebnih šolah. Učitelj mora posvetiti posameznim otrokom posebno skrb in jih poučevati njihovim zmožnostim primerno. Naj določi boljše učence, da pomagajo slabšim, ali pa naj nekatere pridrži po pouku in z njimi ponavlja učno snov. Avtor članek konča z upanjem, da bodo tudi nekoliko duševno prizadeti otroci uspešno končali osnovno šolo, če se jim bo učitelj posvečal že od prvega razreda dalje.

Marija Kmet, učiteljica na dekliški šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu v Trstu, kasnejša pisateljica, je nanizala nekaj cvetk iz pouka pod naslovom Naše rožice ... V prvi je zapisala, da so »formulirani stavki« otroku in učitelju v

sramoto, ker ne omogočajo, da stvari povedo po svoje in jo še dopolnijo, namesto pa zdrdrajo formulirane stavke. V drugi pove, da sta otrok in učenec dve različici: otrok je živ, govori svoje besede, je odkritosrčen, učenec pa je lesen, ponavlja učiteljeve besede in je olikan. Otrok ima dušo, učenec pa razum. V tretjem piše, da je za neuspeh v šoli krivo, da je preveč učencev v enem razredu. Učitelj se jim ne more posvetiti, saj bi jih zato moralo biti največ dvajset v razredu. V četrtem piše o šolski disciplini, kjer otroci ne smejo glasno govoriti pred poukom, kriv pa je učitelj, ker nima discipline. V petem ob stavku Ubogi otroci pove, da v šoli pač ni otrok. V šestem poziva pedagoge iz 14., 15. in 16. stoletja, naj pridejo in nas pohvalijo, ker smo še vedno z njimi.

Dr. Ivan Lah je poučeval na dekliškem liceju v Ljubljani. V tem letniku Popotnika je nadaljeval svojo študijo Pater Hipolit in njegov »Orbis pictus«, ki jo je v Popotniku objavljajl od letnika 1915 dalje. O. Hipolit je prevedel delo Jana Amosa Komenskega iz leta 1688 in dr. Lah je zapisal, da je to delo »kulturni dokument svoje dobe, v njem leži kos naše kulturne zgodovine, ker nam kaže poskus, kako bi se dala ustvariti za slovensko šolo učna knjiga, ki je slovela po vsej Evropi«.

Jan Baukart, učitelj na meščanski šoli v Ljutomeru, je pisal o knjigi Henryja Barbussa Ogenj. Naslov članku je dal Knjiga o vojni in posebej citiral najpomembnejši stavek v njej: »Bil bi zločin, opozarjati na lepe strani vojne, četudi bi jih imela.« Knjiga je bila predvsem obtožba vojne, v kateri sodelujejo ljudje, ki ne čutijo sovraštva do nasprotnikov, proti katerim se morajo boriti, ampak si žele le miru. Avtor članka ob koncu zapiše: »Da ne gre vlačiti vojne v šolo in ji prepuščati prevladajočega stališča v pouku in vzgoji, ampak moramo stremeti za tem, da biva v otroškem življenju – in tudi učiteljevem – vsaj en kraj, kjer se govori izključno o lepših, človeka vrednejših stvareh. In to mora biti šola.«

V rubriki Razprave sta dva članka o šolstvu v tujini. Prvega je napisal Pavel Flere, in sicer o bolgarskem šolstvu, posnel ga je po knjigi dr. V. Nikolčova, ki je izšla leta 1910. Bolgari imajo med osnovno in srednjo šolo »progimnazijo«, ki je sorodna naši meščanski šoli. Ta je triletna, poleg tega pa so dodani v večjih mestih »progimnaziji« še eden do trije gimnazijski razredi, ki so nepopolne gimnazije. Navaja učne predmete. Gimnazijam je podlaga triletna »progimnazija,« od četrtega leta dalje pa se dele v klasično in realno gimnazijo. Učitelji osnovnih šol prihajajo iz pedagoških šol, ki so po »progimnaziji« petletne, v prvih dveh letnikih imajo skupen učni načrt kot gimnazije, v zadnjih dveh letnikih pa poučevanje v specialno pedagoških strokah. Za izobrazbo učiteljev na progimnazijah pa so trije pedagoški visokošolski tečaji, in sicer: historično-filološki, fizikalčno-matematični in tečaj za moderne jezike. Na koncu Flere poudarja, da je bil začetek sistematičnega šolskega razvoja v Bolgariji šele leta 1880, za kar ima zasluge vlada z denarnimi sredstvi.

O upravni organizaciji angleškega ljudskega šolstva je pisal Fran Erjavec, ki je takrat učil v Mislečah. Kasneje je napisal številne razprave in knjige in služboval na ministrstvu za prosveto. V članku je zapisal, da je angleška ljudska šola samostojno upravno vprašanje, da se je razvijala ločeno od drugih in ne kakor na kontinentu, kjer je najnižja stopnja enotne šolske organizacije. Rodila se je

neodvisno od vmešavanja državnih oblasti, na pobudo zasebnih organizacij in lokalnih oblasti. Za elementarni pouk sta skrbeli dve veliki šolski društvi, ki ju je parlament podpiral šele od leta 1833 dalje. Šele leta 1860 je izšel državni zakon o ljudskih šolah in je bilo vzpostavljeno državno nadzorstvo. Ker pa je bilo še vedno največ zasebnih šol, je zakon iz leta 1876 določal, da se morajo ustanoviti po vseh okrajih šolski komiteji, ki nadzorujejo šolski obisk. Avtor na koncu članka meni, da je v Angliji potrebna šolska reforma, tako da bo uprava ljudske šole organizirana na strogo demokratičnem temelju. Kajti ta šola mora vzgajati za življenje.

Pavel Flere je napisal obsežna članka o dveh nemških pedagogih. Prvega je napisal o nemškem filozofu in pedagogu Paulu Natorpu (1854–1924), drugega o Oskarju Seinigu, rektorju v Charlottenburgu. V članku P. Natorpova socialna pedagogika je razčlenil njegovo knjigo Socialna pedagogika, ki je leta 1909 izšla v tretji, pomnoženi izdaji. V njej piše predvsem o problemu »medsebojne zveze med vzgojo in občestvom«. Osnovna šola bi morala učencem omogočiti osvajanje kulturnih vrednot skupnosti na osnovi dela in ustvarjalnega izražanja osebnih vrednot. Človek se postopoma izobražuje za skupnost na treh stopnjah. Prva je domača vzgoja, kjer otrok še ni samostojen, druga je šolska vzgoja, kjer pa velja prva zapoved: Bodi samostojen! V šoli naj se učenec že pripravlja za življenje, šola pa mu mora k temu pomagati. Tretja stopnja pa je: »prosta samovzgoja«. Razpravo konča s poglavjema Avtoriteta in njeni pripomočki, kjer predvsem odklanja telesno kazen, in Nравstveni pouk, kjer je nauk o vednostih prvi.

Drugi članek ima naslov: O. Seinig in njegov »drugi« vzrok. Seiniga je predstavil kot zastopnika delovne šole, izrazitega praktika, tokrat pa bo govor o njegovi teoretični knjigi. Ta kaže nova pota v psihologiji in logiki. Navaja, da sta vedno dva svetova, med seboj različna. Pri vprašanju zakaj smo nekaj storili, vedno najdemo drugi vzrok. Ta drugi vzrok je pogosto le krinka in: »Če objavi kak narod z najvišjega mesta kedaj 'drugi vzrok' za svoja dejanja, je potrebno, da ima ta objava vrsto laži za privesek. Naj pa ponavlja svojo objavo tudi stokrat, ostane vedno le »drugi« vzrok in še ne postane resnica!«

Iz šolskega dela

Rubriko Iz šolskega dela so uvedli leta 1915. Povezovala naj bi teorijo in prakso z vsakdanjim šolskim delom in pospeševala aktualna šolskoreformna prizadevanja. V letniku 1918 obsega devet člankov. Marija Kmet je napisala dva. V prvem daje nekaj navodil za pravopis tako, da primerja stare, sicer slovnično pravilne z lepšimi in pravilnejšimi, takimi kot jih govori narod. V drugem članku piše o spisju, ki je po njenem »psihološko in vzgojno v šoli najvažnejši predmet«. V njih se pokaže otrok kot otrok, ne kot učenec, kar sta dve različni osebi. Učencem je treba dati za spis opazovanje majhnih, neznatnih stvari ali dogodkov, ne pa nekaterih oguljenih naslovov. Konča z besedami: »Spisje je kakor vrt poln dišečega cvetja in belih metuljev in učenec je ondi vsaj za 40 minut spet otrok!«

O spisju in poslovnih sestavkih je pisal tudi Ivan Šega. Takrat je poučeval v Radovljici, bil dejaven v učiteljskih društvih in avtor številnih člankov v pedagoškem in drugem časopisju.

V članku Spisje v ljudski šoli je navedel tri spise učenca 5. razreda kot odgovor onim, ki so mnenja, da v višjih razredih ljudske šole ni mogoče doseči dobrih ali celo izvrstnih uspehov v prostem spisju.

V prispevku Poslovni sestavki na naših ljudskih šolah je poudaril pomen teh sestavkov, kar se je izkazalo predvsem v sedanji svetovni vojni. Izkazalo se je namreč, »da živimo v dobi, kjer igra ravno pismo in dopisnica glavno vlogo, in da je ravno pismo trdna vez, ki veže ozadje z našo fronto«. Žal pa se ta predmet v šolah premalo poučuje, tako da nekateri ne znajo sestavljati pisem. Navedel je, kaj predpisujejo učni načrti za vse razrede osemrazrednih šol o poslovnih sestavkih in ugotovil, da je tega predmeta premalo. Dodal je, da je najmanj, kar zahtevamo od učenca, ki konča ljudsko šolo, da zna izpolniti vse potrebne poštne in železniške tiskovine in napisati pismo, ki bo imelo »glavo in rep«. Na koncu je še napisal, da moramo pomisliti na to, da »živimo v dobi prometa«.

Regina Gobec, ki je takrat učila v Sv. Lovrencu nad Mariborom, je opisala, kako je pri nazornem pouku učencem prvega razreda pri zvončku razložila »skrivnost oprasenja in oplodbe« in v opombi k članku zapisala, da se otroci znajo poglobiti in se ne zadovoljijo samo s površno zunanostjo.

Rudolf Rakuša je to leto poučeval v Sv. Lenartu nad Laškim, kasneje je bil strokovnjak v trgovskih vedah, stenograf in esperantist. Napisal je članek Čaranje na ledu (Poizkus vzgojne – učne slike). V njem je poudaril, da je njegov pomen zajet v stavku: »Česar ne razumemo, ali si ne znamo razložiti, še nikakor ni čaranje, temveč je naraven pojav.« Učencem je to prikazal tako, da jih je spraševal, če verjamejo v čarovnijo, nato pa jih je peljal na zamrznjeno mlako pred šolo, z nožem predril led na mestih, kjer so bili beli kolobarji. Prikazal se je ogenj, ki ga je sprva označil kot čarovnijo, nato pa jih je peljal v razred, kjer jim je razložil močvirni plin in njegove lastnosti.

Valentin Pulko je poučeval v Gorici pri Mozirju. V tem letniku je nadaljeval svojo razpravo Matematično zemljepisje, ki jo je v Popotniku objavljial od leta 1915 dalje. Najvažnejše pri tem pouku mu je bilo neposredno opazovanje učencev. Opazovati so morali vzhajanje in zahajanje sonca v svojem kraju, prav tako tudi luno in njene mene ter si to zapisovati. V članku je sledil snovi iz učnega načrta iz matematičnega zemljepisa in v letniku 1918 snov končal s tematiko: zvezde, ozvezdja in koledar.

Franc Habernal, učitelj iz Krčevine pri Mariboru, je v tej rubriki prispeval dva članka. Prvi je obravnaval kmetijstvo na ljudski šoli. Menil je, da je tega pouka premalo in da mu mora učitelj posvetiti več časa. Njegov vodnik pri pouku na srednji stopnji je list Gospodarski vestnik, iz katerega črpa snov za pouk, ki mora temeljiti na resničnih aktualnih razmerah.

Drugi članek ima naslov Mapa katastrske občine. S to mapo se je podal z učenci na teren. S seboj so imeli iglo magnetnico, merilni trak, košček papirja in svinčnik. Na meji občine so položili mapo po igli magnetnici na tla in opazovali

barve. Nato so iskali polja, travnike in vse drugo, kar je bilo na mapi, in to, kar je na mapi iskali v naravi. Izračunali so tudi dolžine in širine parcel ter plodove na njih.

Narodno blago

V tretji rubriki Narodno blago je sodeloval le en avtor, in sicer Fran Kocbek, nadučitelj na šoli v Gornjem Gradu. V prispevku Slovenski pregovori, prilike in reki jih je v štirih nadaljevanjih podal po abecedi, po prvi črki od A do Ž. Na koncu je objavil še nekaj vremenskih pregovorov.

Slovstvo

A) Ocene knjig

V četrti rubriki Slovstvo so pod A ocene knjig. Dve je pripravil dr. Simon Dollar, profesor na gimnaziji v Kranju. Zelo lepo je ocenil knjigo Vzori in boji, ki jo je po prijateljevih pismih spisal Jože Debevec. Knjigo, v kateri dijak Ivan piše med šolanjem na gimnaziji pisma očetu in prijatelju, vsem zelo priporoča. Ocenil je tudi drugo knjigo, in sicer Vzgojeslovna načela dr. Franca Ušeničnika. Namenjena je bila predvsem bogoslovcem in ocenjevalec je menil, da temu namenu povsem ustreza, a v njej najde marsikaj koristnega tudi vsak drug vzgojitelj.

Pavel Flere je pripravil tri ocene slovenskih knjig. Prva je bila Frana Milčinskega Ptički brez gnezda in jo kot vzgojno knjigo oceni kot »prvovrstno«. Prikazuje namreč trojno vrsto napačne vzgoje, namen pa je prikazati vzgojno zahtevo: »Vzgajaj z ljubeznijo!« Ocenil je tudi brošuro Demokratizem in ženstvo, ki jo je napisala učiteljica, časnikarka in urednica Alojzija Štebi, izdala pa Slovenska socialna matica. V njej piše o poslanstvu ženske v družbi, ki si mora v demokratični družbi pridobiti državljske pravice, o njenem šolanju in vzgoji. Ocenjevalec brošurico priporoča v razmišljanje in na koncu poudari, da je najpomembnejša vloga ženske materinstvo.

Od publikacij Slovenske Matice za leto 1914 je Flere omenil dve, in sicer Etbina Kristana Pertinčarjevo pomlajenje in Zofke Kveder Demetrović Njeno trpljenje. Prvo samo omenja in prepušča oceno leposlovnim in književnim listom, o drugi pa razpravlja s stališča vzgoje. Menil je, da je junakinja knjige preveč pasivna v odnosu do moža, še bolj pa pri vzgoji sina, ki po očetu podeduje slabe lastnosti.

Ivan Šega je ocenil knjigo dr. Alojza Zalokarja O ljudskem zdravju, ki je izšla pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani. Zanj meni, da je »program prerojenega in prenovljenega slovenskega naroda«. V uvodu knjige je vodilna misel, da mora biti »ker smo majhen narod, vsak poedinec fizično popolnoma zdrav«. Knjiga piše o plodnosti v Sloveniji, padanju števila rojstev, umrljivosti dojenčkov, spolnih boleznih ter o vplivih svetovne vojne. Rešitev bi bila večje število zdravnikov. Na koncu ocenjevalec doda, da ta knjiga »kriči po državni samostojnosti našega

naroda«, čeprav pisatelj tega z besedo ne omenja. Ocenjevalec nadalje omenja tudi publikacije Matice Hrvatske za leto 1916, in sicer: Dante Aligheri: Božanstvena komedija. 3. del, dr. Oton Kučera: Gibanja i sile, Vjekoslav Klaić: Život i djela Pavla Rittera Vitezovića, Vladimir Nazor: Stoimena. Priče in Marin Bego: Novele. Na koncu meni, da nam je že prešlo v kri zedinjenje vseh Jugoslovanov in zato moramo poseči po literaturi Srbov in Hrvatov in si obogatiti duševno obzorje ter naučiti njihov jezik.

Pavel Flere je ocenil knjigo Antona Hergeta *Die wichtigsten Strömungen in pädag. Leben der Gegenwart*. Prvič je prvi del te knjige izšel leta 1914, zdaj pa njena pomnožena izdaja. Knjiga seznanja z novostmi na področju šolstva, saj tokrat obravnava delovno, umetniško, državljansko vzgojo in moralno pedagogiko ter pri vsaki od teh struj prikaže njen zgodovinski razvoj, poudarja njene značilnosti ter navaja njene zastopnike. Njihove slike so na koncu knjige.

B) Književne novosti

Poglavje B v tej rubriki ima naslov Književne novosti. Avtorji poročil niso navedeni, a verjetno je večino pripravil Pavel Flere.

Zgodovinsko društvo v Mariboru je vabilo na naročilo knjige dr. Karla Štreklja *Historična slovnica slovenskega jezika*. Društvo samo nima dovolj denarja za izdajo, zato se obrača na podpornike in prijatelje. Uredništvo revije je knjigo priporočilo vsem ljubiteljem slovenskega jezika. Priporočalo je tudi knjižici: že zgoraj omenjeno *O ljudskem zdravju* dr. Alojza Zalokarja in dr. Antona Breclja *Jetiki-boj!*, ki sta namenjeni »poljudnemu izobraževanju«.

Omenjena je bila tudi knjiga *Narodne vezenine* na Kranjskem, ki je zbral licejski učitelj Albert Sič. Vsebuje zbirko narodnih ornamentov, ki bodo izšli v štirih knjigah. Prva, ki je izšla takrat, vsebuje gorenjske. Uredništvo je menilo, da so šole prve poklicane, da ožive »narodno vezno umetnost« in da bodo to z veseljem storile naše učiteljice ročnih del.

Društvo Dobrodelnost je izdajalo knjižnico s tem imenom in omenjene so bile št. od 8 do 10, ki so vsebovale Poročilo o dobrodelnem shodu 27. septembra 1917. Avtorji člankov so bili: dr. Fran Jež, dr. Anton Zdešar, Fran Milčinski, Anton Mrkun, Ivan Šubic in dr. Fran Pavletič. Omenjeni sta tudi dve hrvaški knjigi. Prvo je napisal in založil pedagog Davorin Trstenjak *Prirodopis u narodnoj školi*, ki je posvečena spominu Jana Amosa Komenskega ob 325. obletnici njegovega rojstva. Druga je izšla v zbirki *Popularne biblioteke* in v njej francoski astronom Nikolas Camille Flammarion slika prihodnjo Propast svijeta. Okvir zgodbe je dogodek v 25. stoletju, ko se srečata komet in zemlja.

C) Časopisni vpogled

Poglavje C v tej rubriki je bilo Časopisni vpogled. V njej sta bili dve poročili o slovenski reviji *Demokracija* in o Hrvatski njivi in Napredku. O *Demokraciji* sta pisala Fran Erjavec in Pavel Flere. Prvi je pisal o njeni prvi dvojni številki. V uvodu je opisal njen nastanek, ko je mlada socialistična mladina ustanovila Slovensko socialno matico, ki je nato začela izdajati svojo revijo. Priznala je majniško de-

klaracijo, se zavzemala za samoodločbo narodov in nacionalno državo. Namen revije je bil obravnavati aktualne kulturne, politične in gospodarske probleme, prinašala pa je tudi reden pedagoški in šolsko politični pregled, zato jo Erjavec učiteljstvu priporoča.

Pavel Flere je pisal o zadnji številki letnika, v kateri so bile št. 8 do 10. Opozoril je zlasti na članka dr. Alojzija Zalokarja Zdravstveni preporod in svojega Naše šolstvo po vojni. Žal pa je pri nekaterih člankih posegla cenzura in jih »močno pobelila«. Povsem je bil zasežen članek Albina Prepeluha – Abditusa Daj nam naš vsakdanji kruh.

O 25. številki tednika Hrvatska njiva je naveden le pregled vsebine, zato pa je o Napredku obširno pisal Ivan Šega. List je izhajal že 58 let, urejal ga je Stjepan Basariček s souredniki: Josip Skavić, Davorin Trstenjak in Anton Tunkl. Posebej je priporočal članek dr. Franja Higija Mandića, ki je pisal o oceni inteligence otrok in zaključil, da se natančne stopnje inteligence pri posameznih učencih ne da izmeriti, kajti pri tem niso pomembni izpiti, ampak njegovo življenje. Omenil je tudi članek Milana Ševića o avtoriteti pri vzgoji, se dalje pomudil pri članku Ivana Martinovića, ki je objavil navodilo za pouk v nemščini. Leta 1850 ga je namreč objavil Nikola Hadžić, ravnatelj in okrajni šolski nadzornik v slavonsko-sremski Krajini. V delu se zavzema za to, da se dober uspeh pri pouku nemščine lahko doseže le, če se poučuje na podlagi materinščine. V oddelku Praktična pedagogija in Manji članci i bilješke je opozoril na članke, ki jih je pisal slovenski rojak Davorin Trstenjak. V rubriki Književna smotra je pogršel kakšno slovensko publikacijo. Na koncu je zapisal, da je tudi Kr. zem. vlada, odio za bogoštovje i nastavu s posebno okrožnico 20. septembra 1917 toplo priporočila Napredak, ker služi dobro učiteljstvu in šolstvu. In konča: In pri nas? – Naša revija Popotnik?

Razgled

A) Kultura

Peta rubrika Razgled je imela tri dele A) Kultura, B) Šolstvo in C) To in ono. V prvi sta bila objavljena dva sestavka. Fran Erjavec je v prispevku Ljudski pedagog pisal o knjigi, ki je izšla spomladi 1918 in jo je napisal Albin Prepeluh s psevdonimom Abditus. Naslov ji je bilo Problemi malega naroda, izdala in založila jo je Slovenska socialna matica kot prvi zvezek svoje Knjižnice socialnih in političnih spisov. Erjavec v prispevku ne omenja njegovega pravega imena, je pa po njegovem eden najboljših publicistov. Albin Prepeluh je bil po vojni komisar pri poverjeništvu za socialno skrbstvo. V knjižici je prikazal razvoj slovenskega naroda, vzroke njegovega beraštva in načrtoval smer, po kateri bi morali kreniti k lepši prihodnosti. Opisal je mladega učitelja, ki so ga ugonobile politične stranke, da je pristal duševno in gmotno na tleh. Vendar avtor knjige veruje, da se bo tudi učiteljski stan prebudil in postal resnični vzgojitelj naroda. Erjavec se na koncu vpraša, ali bo slovenski učitelj pripravljen na ta dan, ko ga bo narod poklical na delo.

Obsežen sestavek Naše kulturne organizacije je napisal takrat 21-letni študent Janez Sever. Po diplomi je služboval na realni gimnaziji v Murski Soboti, na

škofijski gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani in na učiteljišču uršulink v Škofji Loki. Učil je slovenščino in latinščino.

Zapisal je, da so se po končani vojni spet prebudile naše stare kulturne organizacije in nastale nove. Najpomembnejši sta Slovenska matica in Družba sv. Mohorja. Prva je namenjena inteligenci, druga preprostemu ljudstvu. Od novejših je omenil Tiskovno zadrugo, ki jo je ustanovila mlada liberalna inteligenca. Prevezla je Ljubljanski zvon in si zadala nalogo izdajati slovenske klasike in izvirna dela modernih pisateljev. Dr. Krek in somišljeniki so ustanovili Novo založbo, ki je že izdala tri knjige. Socialni demokrati so ustanovili Slovensko socialno matico, ki izdaja revijo Demokracija in bo izdajala tudi politično-znanstveno literaturo. Od starejših je omenil Leonovo družbo, ki izdaja revijo Čas in nekaj znanstvenih del. Med manjšimi je omenil Glasbeno matico, Muzejsko društvo in Zgodovinsko društvo v Mariboru. Posebej je pohvalil delo Slovenske šolske matice, ki je v nekaj letih izdala številne pedagoške knjige, čeprav se je zadnja leta nekoliko upočasnila. Predlagal je, da se njen odbor dopolni z mladimi, agilnimi učitelji. V splošnem pa bi Slovenci potrebovali nekaj akademij, kjer bi se sestajali naši kulturni delavci, znanstveniki in zastopniki kulturnih organizacij in se na skupnih zborovanjih posvetovali in obravnavali aktualna kulturna vprašanja. Prispevek konča tako: »Mi Slovenci ne moremo braniti svoje eksistence z lastnimi kanoni in bajoneti, braniti moremo edino le z lastno in globoko kulturo in ta mora in bo premagala končno vsako brutalno silo.«

B) Šolstvo

Druga skupina Šolstvo je obsegala krajše novice o šolstvu. Zbrala in uredila sta jih Pavel Flere in Ivan Šega. O šolah na Slovenskem so bili trije prispevki. Po slovenskem dnevnem tisku so bili zbrani Podatki o šolskem letu 1917/18 iz letnih poročil srednješolskih zavodov na Slovenskem. V njih so statistični podatki o številu učencev, njihovem uspehu. Omenjene so šole v Ljubljani, Šentvidu, Novem mestu, Celju, Gorici, Idriji, Trstu in Celovcu.

Naslednja dva kratka prispevka sta o 30. obletnici obstoja državne obrtne šole v Ljubljani in o prvi slovenski meščanski šoli na Štajerskem, ki jo bodo odprli v šolskem letu 1918/19 v Žalcu. Bo sicer deška, a deklice bodo lahko hospitantke.

Tudi v Državni navtični šoli v Trstu se bo pričel pouk v šolskem letu 1918/19. Učni jezik bo nemški. Za Jugoslovane je vlada poskrbela toliko, da je na navtični šoli v Kotorju uvedla hrvaščino kot učni jezik.

Novice s Hrvaške so bile, da so sklenile slušateljice zagrebškega vseučilišča uvesti tečaje za nepismene, da bo v Zadru odprta državna ženska realna gimnazija in da je Društvo srednješolskih profesorjev in učiteljev v Dalmaciji sklenilo prositi šolske oblasti, da poleg srbohrvaške učijo na dalmatinskih srednjih šolah tudi slovensko književnost.

Iz Srbije sta dve novici. Prva, da bodo odprte realne gimnazije v Kragujevcu, Kruševcu, Šabcu, Valjevu in Užicu. Učni jezik bo srbski, obvezna bosta nemščina in madžarščina. Vodstvo srednjega šolstva ima stotnik Osetty, ki je ravnatelj gimnazije v Budimpešti.

Druga je, da je članek iz Popotnika 1917, Šolstvo v Srbiji, v hrvaščini objavil Hrvatski učiteljski dom s pripombo, da je bralcem treba predstaviti razvoj srbskega šolstva pred vojno.

Iz Avstrije sta dve novici. Prva je Podržavljenje avstrijskih okrajnih šolskih nadzornikov. Ti naj bodo poleg ljudsko- in meščanskošolskih učiteljev lahko tudi iz učiteljišč in srednjih šol. Druga pa je Preuredba učiteljske izobrazbe. Avstrijski državni zbor je dobil dva načrta, enega od učnega ministrstva, drugega od Državnega društva avstrijskih učiteljskih izobraževalcev. Flere pa je ob tem menil, da je treba nujno reformirati vse šolstvo in napovedal svoj članek o teh načrtih.

S Češke sta dve novici. Leta 1910 je mlada češka stranka ustanovila Češko učilnico za politične znanosti, ki se bo zdaj preuredila v politično šolo po zgledu Politične šole v Parizu.

Opisan je tudi statut šole pri dekliškem liceju v Pragi z naslovom: Ženská ryšší škola pro sociální péči. Komentar Flereta je, da take šole odpirajo nove poti do novih ženskih poklicev, ki so za ženske najnaravnejši.

O šoli za ženske je objavljeno tudi poročilo iz Prusije. Tam so leta 1917 ustanovili eno- in dveletno šolo, ki ne daje strokovne, ampak le splošno izobrazbo. Navaja učne predmete.

Pod naslovom Priporočljiva naredba je Ivan Šega zapisal, da je v Badnu sprejeta določba, da učencem, ki so imeli v 4. razredu osnovne šole dober uspeh, ni treba delati sprejemnega izpita za srednje šole.

Šega je zapisal tudi, da ima Ogrska učiteljska zveza 144 podružnic s 25.000 člani. Pod naslovom: Poljski učitelji »eliminirajo« pouk v nemščini, je zapisal, da so učitelji v Krakovu sklenili, da prenehajo poučevati nemščino, ki je bila obvezna v 3. in 4. razredu ljudskih šol. Poročilo konča: »Tudi demonstracija! In pri nas?...«

Šega je pisal tudi o šoli za nadarjene učence v Berlinu, ki bo ustanovljena s šolskim letom 1918/19. Ljudski šoli s sedmimi razredi bodo dodali realno gimnazijo, kjer bodo v šestem letu dosegli zrelostni izpit. Namenjena bo predvsem nadarjenim učencem. Prav tako bodo uvedli skrajšano realko, kjer bo pouk trajal tri leta, po kateri se bodo učenci lahko zaposlili v trgovini in obrti.

Flere je opisal še šoli v Zürichu in na Danskem. V prvi se pouk začne s šestim letom, obsega šest let osnovne šole, nato pa lahko učenec izbere med dveletno, triletno nadaljevalno šolo ali gimnazijo in realko. Na Danskem pouk začenjajo s sedmim letom, osnovna šola je štirirazredna, nadaljevalna je triletna, srednja pa štiriletna. Nato lahko prestopijo v realni razred ali triletno gimnazijo.

C) To in ono

Oddelek C rubrike Razgled je imel naslov To in ono in obsegal 28 krajših prispevkov, večinoma povzetih iz časopisja. Flere je posebej podpisal tri prispevke. Prvi ima naslov: Preustrojitev našega šolstva. Slovenski učitelji ljudskih šol so poslali Narodni vladi SHS spomenico, v kateri soglašajo z izvedbo ankete o načrtu reforme šolstva, imajo pa pripombo. Ta je bila, da je treba notranje reforme učiteljstva, ki naj mu bo njegova služba »prva in edina služba narodu, služba, ki jej mora posvečati vse svoje sile«. Le taka notranja reforma lahko jamči uspešno učiteljsko delo v reformirani šoli.

V drugem sestavku Flere piše o čitankah. Za višjo stopnjo ljudske šole jih ne bi pogrešal. Zanje bi bil periodični mladinski list, dokler ga nimamo, pa morajo biti čitanke. Iz teh je treba takoj predelati zgodovinsko učno snov, še bolj pa duh. V čitankah ne sme vladati duh, ki potvarja mišljenje. Zgodovinsko spoznanje mora biti нравno spoznanje, ker lahko le tako služi socialni pravičnosti in etičnemu nazoru v narodu.

V tretjem prispevku Dve priči je omenil članek dr. Pavla Strmška v Nastavnem vjesniku. Napisal je, da je pred desetimi leti Josip Kožuh izdal knjigo Navodilo h kartografičnim osnovam in da se v vseh teh letih ni prodal en izvod na leto. Prav tako je pred desetimi leti izšla brošura dr. Dragotina Lončarja O šolski reformi in do sedaj so prodali deset izvodov. Flere se strinja z mislijo dr. Strmška, da »moramo imenovati brezbriznost, s katero je šla javnost preko teh knjig, naravnost naroden škandal«.

Precej novic je bilo iz Nemčije. Prvi je prispevek Telesna vzgoja v Nemčiji. Pojavilo se je gibanje za uvedbo obvezne telesne vzgoje mladine do dvajsetega leta starosti. Zato naj bi pripravili pri šolah igrišča, na katerih bi se izvajale posamezne gimnastične vaje, teki in skoki. Poleg obveznih dveh ali treh ur za telovadbo naj bo en popoldan rezerviran za igre in izlete.

V drugem prispevku Igrališki zakon v Nemčiji je načrt, ki ga je sestavil nemški državni odsek za telesne vaje. Za ureditev telovadnic, igrišč in drugih športnih prostorov naj državni urad prispeva deset milijonov mark letno, prav enako pa tudi deželne vlade in občine. Opisan je tudi obseg takih igrišč. Na koncu prispevka je dodatek: »Če bo sprejet ta zakon v Nemčiji, smemo tudi pri nas kedaj upati na kaj podobnega.«

V sestavku Kino in šolska mladina so statistični podatki, ki so jih v Bernu zbrali učitelji. V njih je viden slab vzgojni vpliv kino predstav na mladino.

V Dresdnu je učiteljsko društvo ustanovilo Domožnanstveni šolski muzej, ki je obravnaval dolino ob Labi od Pirne do Meissna po pokrajinskih in gospodarskih skupinah. Vsako okrožje je označeno in združuje geološke, meteorološke, zoološke, botanične, prazgodovinske, zgodovinske in zemljepisne razmere. Muzej se stalno dopolnjuje. Opomba pisca poročila je, da bi bili taki »domožnanstveni šolski muzeji prav koristna naprava po vseh krajih«.

V Franciji pa so nameravali kot posledico vojne ustanoviti »prisilno nadaljevalno šolo in prisilno mladinsko skrbstvo« za oba spola. Prva naj bi trajala za dečke do 17., za deklice do 16., druga pa za dečke do 20., za deklice do 18. leta. Šole naj uredijo in nadzorujejo pod predsedstvom ministrstva za pouk okrajni, okrožni in glavni odbori. Pouk naj obsega 50 ur za splošno, 150 ur za strokovno izobrazbo in 100 ur za telovadbo.

V Združenih državah Amerike se je pričelo zelo intenzivno gibanje za otroško varstvo. Na posebni konferenci v Washingtonu so odposlanci raznih držav poročali o delu na tem področju in snovali načrt za naprej. Ta naj bi obsegal natančen popis vseh novorojencev in razmer, v katerih živijo, da bi potem lahko ukrepali.

Skrbstvo vojnih sirot v Italiji je prevzela država in sprejela zanj poseben zakon. Notranji minister o tem vsako leto poroča parlamentu, izvršujejo ga naci-

onalni komite v Rimu in provincialni komiteji. Oboji nadzirajo javne ustanove, društva, zavode in posameznike, ki se ukvarjajo s skrbstvom otrok in jih v delovanju podpirajo. Podporo pa ne dobe le mladoletni, ampak tudi polnoletni, ki so v vojni izgubili starše.

Švica si je prizadevala »Za omejitev slovstvene plaže« in izdala zakonski načrt v zvezi s tem. Z globo od dvajset do deset tisoč frankov bo kaznovan, kdor bo tako plažo prodajal ali priporočal, kdor se ne bo prepričal, kakšno blago prodaja, in kdor ne bo odgovoril na vprašanja trgovcev o tem. Denar od teh kazni bo oblast namenila javnim in zasebnim organizacijam mladinskega skrbstva.

V Lausanni je Švica ustanovila poseben zavod za »Zračno zdravljenje jetičnih otrok«. Dopoldne imajo šolski pouk, popoldne pa gimnastične in dihalne vaje ter igre. Zdravniki določijo za vsakega zdravniško zdravljenje.

Omenjena sta dva pedagoga. Stjepan Basariček je umrl tega leta v Zagrebu. Bil je avtor številnih pedagoških del, ustanovitelj Hrvatskega pedagoško-književnega zbora, urednik Napretka in predsednik Zveze hrvatskih učiteljskih društev.

Šestdeseto obletnico rojstva je tega leta praznoval češki pedagog dr. František Krejčí. O njem je Flere objavil več člankov iz čeških časopisov, in sicer: o njegovem šolsko-vzgojnem nazoru, Krejčí kot akademski učitelj, kot psiholog, kot sociolog in njegov pogled na verstvo in moralo.

Sledijo odlomki iz pedagoških listov. Objavljen je odlomek iz članka Paula Natorpa o snovi v zgodovinskem pouku. Avtor meni, da mora ta pouk podajati osnovne pojme sociologije ter pojme s področja gospodarstva in prava. V središču tega pouka pa mora biti zgodovina lastnega naroda.

O podedovanosti in vzgoji je pisal Friedrich Wilhelm Foerster. Vzgoja mora poiskati iz danih lastnosti pozitivno, zdravo in socialno ter izigravati antisocialno in nezdravo.

Dr. Lorenz V. Stein je o pravem poklicu učitelja zapisal, da ni njegova naloga samo, da uči po učnem načrtu, ampak da skuša zbuditi v učencih »zanimanje za stroko samo in spoznanje za višje in plemenitejše v življenju«.

O učiteljevi osebnosti in umetniški vzgoji je pisal Johann Kirste. Napisal je, da mora učitelj otrokom govoriti iz lastne izkušnje, pa bo opazil, s kakšnim zanimanjem ga poslušajo. V umetnosti namreč stopa pred otroka vedno »kos osebnosti in na tem kosu se vžigajo iskre otroškega duha k svetlejšemu in gorkejšemu plamenu«.

Anton Herget pa je pisal o »učnih izletih«. Učitelj mora prej sam obhoditi kraje, kamor bo peljal otroke, in določiti, kaj bodo opazovali. Primerna priprava na izlet se mora pričeti že v šoli, kjer mora učitelj povedati otrokom o kraju izleta in o tem, kaj naj tam opazujejo. S seboj morajo vzeti risbe in beležnice. Izleti se ne morajo nadomestiti s potovanjem po zemljevidu.

V tem letu je prva svetovna vojna še vedno potekala in nekaj sestavkov jo še omenja. Flere jo v svojem članku Oblastvena ureditev socialnega skrbstva omenja pri ustanovitvi ministrstva za socialno skrbstvo, ki je imelo nalogo skrbeti za žrtve vojne in vojne sirote. Za članek je dobil podatke v časopisu Zeitschrift für

Kinderschutz und Jugendfürsorge in knjižici Die Sorge um das kommende Geschlecht in Jugend- und Kriegerwaisenfürsorge, ki ju je izdal vojni pomožni urad.

V članku Ivana Šege o poslovnih sestavkih na osnovnih šolah je vojna večkrat omenjena. Že v uvodu meni, da nam je sedanja vojna odprla spoznanje, da je treba v šoli učiti za življenje. Dopisnice in pisma, ki so bila napisana vojakom na fronti in ujetništvu, ter njihovi odgovori so bili trdna vez med njimi. Zato bi moral vsak znati sestaviti pismo in tega bi se moral naučiti že v osnovni šoli.

Poseben članek o knjigi Henryja Barbussa Ogenj, ki ji je dal podnaslov Knjiga o vojni, ima izrazito protivojno tematiko.

Fran Erjavec je napisal oceno knjige Albina Prepeluha Problemi malega naroda, ko se je vojna končala in v uvodu zapisal: »Letošnjo pomlad, ko je grozil divjajoči nemški meč brezobzirno narekovati usodo celemu človeštvu, je izšla v Ljubljani drobna knjižica, ki je v dneh najstrašnejše negotovosti zaupljivo kazala realno pot v lepšo in boljšo bodočnost našega izkrvavelega naroda.«

V poročilu o knjigi dr. Alojza Zalokarja O ljudskem zdravju Ivan Šega posebej poudarja, da je avtor v njej opisal škodo, ki jo je slovenski narod utrpel med vojno: veliko število mrtvih, invalidov in sirot.

Med krajšimi novicami je omenjeno, da bodo v Franciji kot posledico vojne ustanovili »prisilno nadaljevalno šolo in prisilno mladinsko skrbstvo«. V Italiji pa je skrb za vojne sirote prevzela država in nadzira vse ustanove, društva in zavode, ki se ukvarjajo s skrbstvom otrok in jih podpira.

Prvega decembra 1918 je bila ustanovljena država Srbov, Hrvatov in Slovencev, zato je lahko šele v zadnji številki odhajajoči urednik Mihael Nerat zapisal, naj se list še naprej razvija v prid šolstva mlade Jugoslavije.

Obsežen Fleretov članek o načrtu spremembe učiteljske izobrazbe je pač še vedno avstrijski, je pa v zadnji številki revije že pisal o »preustrojitvi« našega šolstva in omenil spomenico, ki so jo poslali slovenski učitelji ljudskih šol Narodni vladi SHS.

Največ prispevkov je napisal novi urednik Popotnika Pavel Flere, sodelovali pa so še številni znani slovenski učitelji in učiteljice in profesorji.

Obravnavani so posamezni predmeti v ljudski šoli v daljših ali krajših sestavkih, tako spisje in v zvezi z njim poslovno spisje, pravopis, umetniška vzgoja, nazorni pouk, zemljepis, zgodovina, geometrijsko oblikoslovje in kmetijstvo.

O učencih so članki o zaostalih in ravnanju z njimi, o vzgoji in dednosti in šolskih izletih. Krajši prispevki so o učiteljevi osebnosti in njegovem poklicu.

Obravnavani so nekateri pedagogi, predvsem Nemca Paul Natorp in Oskar Seining, Čeh dr. František Krejčí in Hrvat Stjepan Basariček. Jan Amos Komensky je predstavljen v svojem delu Orbis pictus v prevodu o. Hipolita.

Številne so novice o šolstvu. Za Ljubljano je notica ob 30. obletnici državnega obrtnega šolstva, v Žalcu pa omenjena prva meščanska šola na Štajerskem. Sledijo daljši ali krajši prispevki o šolstvu v Avstriji, Angliji, Bolgariji, Češki, Poljski, Hrvaški in Dalmaciji, Srbiji, Ogrski, Nemčiji in Prusiji, Franciji, Italiji, Danski, Trstu in Združenih državah Amerike. Posebej zanimivi so prispevki, v katerih avtorji primerjajo razmere v tujini z domačimi.

Povzetek

Popotnik, pedagoški in znanstven list, je leta 1918 izšel že devetintridesetič. Uredila sta ga učitelja Mihael Nerat in Pavel Flere. Prvi se je s tem letnikom poslovil po 35 letih in predal uredništvo Fleretu, ki ga je na to mesto postavila tudi takratna slovenska učiteljska organizacija Zaveza, ki je bila lastnica in založnica lista.

Pavel Flere je avtor številnih razprav, ocen in krajših prispevkov o šolstvu. Objavljal jih je pod svojim imenom in pod psevdonimi. Poleg njega so v tem letniku sodelovali učitelji, ki so napisali že več člankov v naših pedagoških listih: Fran Erjavec, Ivan Šega, Fran Kocbek, učiteljici Marija Kmet in Regina Gobec ter profesorja dr. Ivan Lah in dr. Simon Dolar.

Letnik 1918 je vseboval različna področja. Precej člankov in krajših poročil je obravnavalo socialno skrbstvo, reformo učiteljskega izobraževanja in metodiko posameznih učnih predmetov. Predstavljeni so bili nekateri tuji pedagogi in šolstvo, šolske novice pri nas in v tujini, predstavljene nove knjige in revije ter slovenski pregovori in reki. Nadaljevala se je razprava o patru Hipolitu in njegovem prevodu knjige Jana Amosa Komenskega *Orbis pictus*.

Viri in literatura

Popotnik. Pedagoški in znanstven list. Letnik 39. V Ljubljani, 1918.
Učiteljski tovariš 58, 1918, 27. 12., str. 7.

Marjeta Žebovec*

Razvoj stavbe osnovne šole v Smledniku

The history of the Smlednik Primary School building

Izvleček

Leta 2015 je Smlednik praznoval dvestoletnico osnovnega šolanja v kraju. Ob tem je izšel zbornik, v katerem je bila predstavljena zgodovina tako ustanavljanja šole, ki nikakor ni bilo brez ovir, kot tudi izbiranja stavbe in gradnja novih stavb za osnovno šolo. Težave so bile tako na začetku delovanja šole kot po drugi svetovni vojni – vsaki oblasti je bilo težko zagotoviti denar za šolo. Izdelki učencev in njihove poznejše poklicne kariere pa dokazujejo, da se je bilo vredno truditi.

Abstract

In 2015, Smlednik celebrated two hundred years of its primary school. On this occasion, a collection of papers was published, presenting the history of the founding of the school, which was full of hurdles, the choosing of the building and of the construction of new buildings. Problems appeared as soon as the school began functioning and also after World War Two – the various authorities always found it difficult to provide financial resources for the school. But all the things made by the pupils and their subsequent professional careers prove that it was worth fighting for the school.

Ključne besede: osnovna šola, stavba, arhitekt, obletnica

Key words: primary school, building, architect, anniversary

Uvod

Osnovna šola v Smledniku je bila uradno ustanovljena leta 1815, čeprav obstajajo dokazi, da je šola s presledki delovala že prej. Da so leta 1837 prišli do prave šolske stavbe, si je bilo treba zelo prizadevati. Potem so jo povečevali, dokler niso pred petdesetimi leti učenci in učitelji dokončno zapustili starega šolskega poslopja in se preselili v novo. Tudi za gradnjo popolne osemletke pred dobrimi petdesetimi leti so se morali boriti. V zborniku ob dvestoletnici šole se dobi veliko podatkov o razvoju šolske stavbe. Obletnico nove šolske stavbe so praznovali 7. aprila.

* Marjeta Žebovec, samozaposlena v kulturi, Smlednik, marjeta.zebovec@gmail.com

Prizadevanje za delovanje šole in iskanje prostora zanj

Leto po izidu Splošne šolske naredbe je bila v Ljubljani ustanovljena glavna vzorčna šola ali normalka, po kateri so se zgledovale druge šole po Sloveniji. Šolska oblast na Slovenskem si je že v zadnji četrtini 18. stoletja prizadevala, da bi tudi v Smledniku ustanovila šolo, vendar je bila velika ovira pri tem pomanjkanje prostora in kadra. Za kratek čas so za poučevanje določili »beneficiatno hišo«, ki so jo prodali med gradnjo novega župnišča. Za zbornik, ki ga je OŠ Simona Jenka Smlednik izdala ob dvestoletnici osnovne šole, je mag. Stane Okoliš napisal dva obsežna članka o ustanavljanju osnovne šole v Smledniku. Obstoj jožefinske osnovne šole dokazuje: »Dejstvo namreč je, da je okrožni šolski komisar v Ljubljani Anton Tomaž Linhart leta 1790 sestavil pregledni seznam dohodkov učiteljev trivialnih šol v ljubljanskem okrožju in med 39 trivialnimi šolami navedel podatke tudi za Smlednik. Prav tako je iz poznejšega zaslišanja učitelja Matije Križnarja neizpodbitno, da je leta 1789 pridobil pedagoško spričevalo, ki mu ga je za poučevanje v Smledniku potrdil okrožni šolski komisar Linhart, in da ga je okrožni urad leta 1791 nastavljal za dokončnega učitelja in ga spoznal za sposobnega za opravljanje učiteljske službe na smledniški trivialni šoli.«¹ Otroke je učil slovensko in nemško brati, pisati ter moliti. V tistem času tudi ni bilo ustrezne finančne osnove za ustanovitev redne osnovne šole v Smledniku. Tudi v naslednjih letih je prav pomanjkanje primernih stavb preprečevalo hitrejši razvoj osnovnega šolstva na Kranjskem, saj so se pristojni, torej šolska občina, šolski patron in zemljiški gospodi, na vse načine izogibali stroškom, ki bi jih imeli z gradnjo šol. Šolsko nadzorništvo je od leta 1806 vršila Cerkev, šolska uprava je bila namreč prilagojena cerkveni upravi, vendar v obdobju Ilirskih provinc (1809–1813) to ni bila več spodbuda kot prej, saj se je zamenjala celotna zakonodaja, ki pa se v času francoske oblasti pravzaprav ni mogla niti docela uveljaviti. Po odhodu Francozov se je povrnila prejšnja oblast in že v pregledu osnovnih šol na Kranjskem za leto 1814 je opaziti težnje po tem, da bi se v Smledniku resnično ustanovila šola.

V Smledniku je imel patronat nad župnijo in s tem tudi nad šolo ljubljanski stolni kapitelj. Leta 1811 je za župnika v Smlednik prišel Janez Kuhar, ki je postal tudi dekan šmarnogorske dekanije. Po odhodu Francozov je postal tudi okrajni šolski nadzornik. Ustanovitev šole je bila še najbolj odvisna od zavzetosti okrajnega šolskega nadzornika in Janez Kuhar je to bil. Jeseni 1814 je škofijskemu konzistoriju posredoval izčrpne podatke o šolskih razmerah v župnijah in duhovnijah celotne dekanije. V šolski okoliš župnije Smlednik je spadalo dvanajst naselij, v katerih je bilo 289 otrok, in predvideval je, da se bodo vsi otroci všolali. Medtem ko je ljubljanski okrožni urad s konzistorijem sodeloval pri zagotavljanju materialnih pogojev za začetek pouka, je bil na ravni države Avstrije posrednik

1 Okoliš, Stane, Ustanovitev trivialne šole v Smledniku. »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 13–14.

do dunajske dvorne komisije, ki je urejala šolski sistem, Ilirski gubernij. In gubernij je na začetku leta 1815 predvidel, da naj bi se šola ustanovila v Šmartnem pod Šmarno goro, vendar niti tamkajšnje socialne niti materialne razmere niso dopuščale ustanovitve osnovne šole. To, da je bila šola v tistem letu ustanovljena v Smledniku, je izrecna zasluga nesebičnega in požrtvovalnega dekana Janeza Kuharja, saj je prevzel nase tudi finančno breme delovanja šole. Drugi odgovorni za delovanje šole so se bolj malo brigali zanjo.

Prostor za prvo pravo šolo v Smledniku je leta 1815 dal takratni župnik in dekan Janez Kuhar, in sicer je za učilnico namenil eno sobo v župnišču, za učitelja pa je bil postavljen cerkovnik župnijske cerkve Matija Križnar. Njegovi dohodki cerkovnika so znašali letno 23 goldinarjev in 57 kron, za učitelja pa je bila določena plača 130 florintov. Župnik Kuhar se je strinjal, da mu razliko do uradno določene plače za učitelja priskrbi iz presežka letnih dohodkov župnijske cerkve.² Že ko so se dogovorili za prostor, so se dogovorili tudi, da naj bi bilo to le za eno leto, potem pa je treba zgraditi pravo šolsko poslopje. Že pred koncem prvega šolskega leta pa je postalo očitno, da nove šolske stavbe ne bo mogoče postaviti do začetka naslednjega šolskega leta. Po vseh postopkih so se dogovorili, da bo šola tudi v naslednjem letu delovala v župnišču. Gospodarske razmere v župniji so bile precej slabe, zato je konzistorij 3. septembra 1816 prosil gubernij, naj upošteva težave, ki onemogočajo načrtovano gradnjo šole, in potrdi njegov predlog, po katerem bi ohranili delovanje šole v Smledniku. V skladu s tem predlogom je župnik Janez Kuhar, ki je bil hkrati tudi dekan in šolski nadzornik, za javno šolo brez odškodnine namenil prostor v župnišču, ves čas pa je šolsko oblast opozarjal na to, da je treba pravočasno rešiti prostorsko vprašanje osnovne šole.³

Delovanje prekinjeno, boj za gradnjo stavbe za šolo

»Okrajni šolski nadzornik Kuhar je že zgodaj poleti leta 1817 opozarjal, da bo morala šola v Smledniku prenehati delovati, če zanjo ne bo priskrbljen nov šolski prostor. Na njegova opozorila je konzistorij obvestil gubernij, ki je okrožnemu uradu v Ljubljani naročil, naj uredi vse potrebno za pridobitev ustreznega prostora za šolo v Smledniku. Okrožni urad je 26. avgusta 1817 odredil, naj okrajna gosposka Smlednik in okrajni šolski nadzornik Kuhar v ta namen skličeta usklajevalni sestanek in v treh tednih poročata o njegovi uspešnosti. Navkljub odredbi pa tega nista storila. Dekan Kuhar je, po lastnih zagotovilih, po prejeti odredbi odšel h okrajnemu komisarju 2. in 13. septembra 1817 in ga opozoril, da je prav od njunega dogovora odvisno nadaljevanje delovanja šole. Okrajni komisar pa zadeve ni vzel dovolj resno in se je dekanu izgovoril, da odgovornost za zakasnitev šole tako in tako ne bo padla na okrajnega šolskega nadzornika, ampak na okrajnega

² Prav tam, str. 18.

³ Prav tam, str. 20.

Najstarejša fotografija stare šole je na razglednici z začetka 20. stoletja, saj je stavba prosvetnega doma še v gradnji. (NUK, Kartografski in slikovni oddelek)

komisarja. Vsa stvar je nato mirovala, dokler dekan Kuhar prekinitve pouka ni najavil v letnem tabelaričnem poročilu o šoli za preteklo šolsko leto 1816/1817, ko je med opombami sporočil, da šola zaradi nerešenega prostorskega problema z začetkom naslednjega šolskega leta preneha delovati.⁴

Šola je potem res prenehala delovati, ker se zanjo nihče od pristojnih ni zme-nil. Potem ko eno leto ni delovala, je konzistorij o tem obvestil gubernij.⁵ Da bi se stvari hitreje urejale, je bilo potrebnih še nekaj administrativnih postopkov, da so odgovorni na višjih položajih lahko pritiskali na okrožni urad, naj priskrbi prostor za šolo, če mu pa to ne bo uspelo, naj prosi župnika in dekana Kuharja, naj da še za eno leto na razpolago prostor za šolo. Okrajni komisar Katrašnik je za šolo »našel« prostor v kajži kmeta Jakoba Jeraja, ki pa po velikosti nikakor ni ustrezala za šolsko delo, saj je bila dolga le dobre štiri metre, široka približno tri in visoka manj kot dva metra, kar ne bi bilo zdravo za učence, ki bi bili natlačeni v pre-majhnem prostoru. Poleg tega ni ustrezala predpisu, da mora biti šola sedem do deset minut oddaljena od cerkve, kamor so morali otroci vsak dan hoditi k maši. Okrajni šolski nadzornik Kuhar se je pritožil in z argumenti prepričal konzisto-rij. Ta je guberniju priporočil, naj naroči okrajnemu komisarju, naj odstopi od

⁴ Prav tam, str. 23.

⁵ Prav tam, str. 23.

enostranskega najema Jerajeve kajže za šolo, priskrbi denar in drugo potrebno za njeno delovanje in se do dekana obnaša spodobno in spoštljivo. Okrajni komisar si je namreč v zvezi s šolo v Smledniku privoščil marsikaj in v zvezi z dekanom izrazil marsikaj, kar je bilo potem v preiskavi ovrženo. Župnik in dekan Kuhar je spet pristal na to, da je šola v župnišču, za najem prostorov pa mora okrožni urad plačevati deset goldinarjev letno; ta vsota bo namenjena za nakup učbenikov za revne otroke. Okrajna gosposka je morala tudi poskrbeti za šolsko kurjavo.⁶

Po nekaj letih se je šola preselila v zidanico Merjaščeve kmetije in postala trivialka, saj je do takrat imela status zasebne šole. Do leta 1828 je v šoli poučeval mežnar Matija Križnar, takrat pa je učiteljsko službo v Smledniku nastopil Franc Germ, kateremu je sledilo še nekaj učiteljev, med njimi tudi gospod Frank, ki je poučeval v Bergantovi hiši proti Savi. Leta 1856 je prišel znameniti in dolgoletni učitelj Martin Krek, ki je začel pisati šolsko kroniko in popisal tudi dotedanjo zgodovino osnovnega šolanja.⁷

Zgrajena je enorazrednica, po petdesetih letih povečana

Šolska oblast je vztrajala pri tem, da je treba zgraditi šolsko poslopje. Tako je v letih od 1835 do 1837 zraslo prvo šolsko poslopje pod cerkvijo, na mestu stare mežnarije. Šola je imela eno učilnico in stanovanje za učitelja. Ker je šola napredovala in imela vse več učencev, posebno po prihodu učitelja Kreka, se je v šolskem letu 1858/59 jasno izrazila potreba po povečanju stavbe. Učitelj je o tem v šolsko kroniko napisal tudi: »Ker se je že med šolskim letom določilo, da se mora šolska soba razširiti ali pa drugam preložiti, se je na ta dan takorekoč plan naredil, pa le ustmeno, kako naj se ta šola predrugači. Žalibog, da pri tej komisiji ni bilo človeka, kateri bi si bil na zidanje ali prenarejanje šole kaj razumil.«⁸ Za leto 1874/75 je zapisal v kroniko, da je od šolskega nadzornika izvedel, da je deželni svet obljubil dva tisoč goldinarjev podpore, če se naredi novo šolsko poslopje, temu pa je dodal: »Naša predstojnika se nikakor nista hotela vdati v to, da bi se tukajšnja šola razširila in še druga učiteljska moč privzela, nagovarjal me šolski nadzornik, naj zapustim Smlednik in naj prosim za kako nadučiteljsko službo. Da mi bo priskrbel boljšo službo nego je tukaj. Celo mojo soprogo je nagovarjal, da naj vpliva name. Toda navada je železna srajca. Ni me mikalo Smlednik zapustiti.«⁹ Tudi vsa leta naprej so šolski nadzorniki, ki so prihajali nadzorovati delo v šoli, to pohvalili in obžalovali, da »se druge šolske okoliščine nič ne

6 Prav tam, str. 24–28.

7 Šolska kronika. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 56–57.

8 Prav tam.

9 Prav tam, str. 58–59.

Stara šola pod cerkvijo pred drugo svetovno vojno. Na tem mestu stojita mrliški vežici, ki sta bili zgrajeni leta 2005. (Arhiv družine Konjar)

izboljšajo».¹⁰ Podobno je bilo tudi v naslednjih letih. Učitelj Krek piše o tem, kako je šolska oblast hvalila delo šole in si prizadevala za rešitev prostorskega vprašanja osnovne šole v Smledniku, okrajna gosposka pa za to ni imela posluha. V šolskem letu 1879/80 je učitelj poslal na krajni šolski svet vlogo za razširitev tukajšnje šole v dvorazrednico, kar je svet odobril 18. septembra 1879. V šolskem letu 1883/84 so začeli delati. V šolski kroniki je delo predstavljeno takole: »Začeli so 23. rožnika, potem stavili novo zidanje na stari šolski hiši. Vse delo vodil je gosp. inženir po svojim palirji Alojziju Štefanu. Največ oskrbel in trudil pa se je plemeniti gosp. načelnik baron Lazarini, da je šlo delo hitro in pravilno od rok, kajti do božiča t. l. bilo je vse zunaj ino znotraj pri šoli dodelano tako, da se je že 2. prosenca 1885 leta šola zopet odprla in pričela. Izvirni dopis v Slovincu od 21. prosenca 1885 o tej slovesnosti se od besede do besede glasi: Iz Smlednika, 17. januarja. Dan 28.

¹⁰ Prav tam, str. 59.

decembra 1884. leta ostal bode nepozabljiv v kroniki smledniške šole, kajti ta dan (zadnja nedelja pred novim letom) bila je blagoslovljena lično izdelana, za eno nadstropje vzdignjena šolska hiša z dvema učilnima sobama. Ta dan bilo je šolsko poslopje zunaj in znotraj lepo okinčano.«¹¹

S tem je imela šola za nekaj desetletij dovolj prostora.

V dvajsetih letih 20. stoletja je šola dobila tudi svoj vrt. Na njem so uredili drevesnico, zelenjavne gredice in matičnjak. V šolskem letu 1930/31 je bila v celotni šolski stavbi napeljana elektrika, luči pa so začele svetiti za božič 1931.

Leta 1930 je Krajevni šolski odbor zahteval od Kraljeve banske uprave, da šolo razširi v štirirazrednico. Najprej so hoteli zgraditi popolnoma novo šolsko poslopje, a kot kaže, se niso mogli dogovoriti za lokacijo. Poleg tega se je med prebivalci razširilo razpoloženje proti zidavi nove šolske stavbe. Takratni učitelj in vodja šole Vinko Rupret je v kroniko zapisal: »Pripisati moram pa, čeprav nerad tudi tole dejstvo: glede zidanja nove šole so se kmalu po zadostitvi vseh formalnih zahtev izvršile pri občanih čudne spremembe. Kar naenkrat so bili vsi tisti možje, ki so glasovali soglasno za zgraditev nove šole, proti zidanju. Vse breme tega čudnega in nemožatega preokreta je nosil šolski upravitelj, ker so pač le-ti širili mnenje, 'ta je tisti, ki hoče novo šolo'.«¹² Naslednje leto je bila po ogledih izbrano zemljišče pri Jerajevem znamenju (Jerajeva njiva). Kljub nasprotovanjem prebivalcev je sresko načelstvo izdalo odločbo, da mora biti novo šolsko poslopje zgrajeno do leta 1937. Na odločbo se ni nihče pritožil. Vendar nove šole niso zgradili pred drugo svetovno vojno. Dozidali so staro, tako da so bile v njej štiri učilnice.

V jutranjih urah 16. januarja 1937 je zagorelo v malem razredu v šoli. Zaradi dimnika se je vnel tram, ki nosi strop. Pogorelo je 24 kvadratnih metrov stropa, štiri klopi in pet kvadratnih metrov tal. Ogenj sta pogasila upravitelj in Janez Verlič (Bergantov).¹³

Do začetka druge svetovne vojne se v zvezi s šolsko stavbo ni zgodilo nič več. Med vojno je šola delovala, seveda nemška. Leta 1944 so nemški učitelji pobegnili, prišla pa je učiteljica Ivanka Tavčar, ki je poučevala do nekaj dni pred koncem vojne.¹⁴

Pouk na dveh lokacijah in težka pot do nove šolske stavbe

Po koncu vojne je Svet za šolstvo pri občinskem LO Medvode izdal odlok o odprtju petega razreda, zaradi česar so upraviteljevo sobo predelali v učilnico. Ker je bila osnovna šola osemletna, so v šolsko stavbo hodili k pouku učenci od prvega do petega razreda, preostali trije razredi pa so obiskovali pouk v Vzgojno-

¹¹ Prav tam, str. 60.

¹² Prav tam, str. 71.

¹³ Prav tam, str. 72.

¹⁴ Prav tam, str. 75.

Slovesno razvitje novega prapora pionirske organizacije na dan mladosti, 25. maja 1963, ob stari šolski stavbi (Zbornik, str. 86)

-izobraževalnem zavodu Frana Milčinskega v zaplenjeni Lazarinijevi graščini.¹⁵ Tudi o stanju šolske stavbe imamo več zapisov v kroniki. Prostore so obnavljali, uredili moderna stranišča na splakovanje, prebelili prostore, zgradili nove stopnice v klet ... V šolskem letu 1955/56 je bilo zapisano tudi: »Radi izredno hudega in dlje časa trajajočega mraza – 26 °C in burje je bil pouk na vseh šolah prekinjen od 14. do 22. februarja 1956. V šoli je zmrznil vodovod še pred poslopjem v zemlji 75 cm globoko. Tudi stranišča niso bila uporabna. Z ozirom na ta izredni odmor so odpadli bodoči športni dnevi do sklepa šolskega leta.

Na šoli so potrebna stalna popravila. Vsaj poslopje stoji od 1837 oz. 1884. V letošnjih počitnicah se je izvršilo tlakovanje spodnje veže in shrambe, prepleskali sta se dve učilnici.

Nujno potrebno bi bilo novo šolsko poslopje.«¹⁶

Začela so se prizadevanja za gradnjo nove osemletke. Na mnjenja in odločitve so močno vplivali takratno družbeno okolje, šolske reforme in povečano priseljevanje v kraje šolskega okoliša. V šolski kroniki je vrsta zapisov o raznih sestankih,

15 Šorli, Milan, Razvoj šolske stavbe v Smledniku. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 57–58.

16 Šolska kronika. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 83.

na katerih so razpravljali o gradnji nove šole in o tem, ali naj bo osem- ali petrazredna. Na občinski seji je bilo leta 1961 sklenjeno, da naj se zaradi pomanjkanja učiteljev in financ zgradi petrazredna šola, v višje razrede pa naj se učenci vozijo v Presko.¹⁷ O vseh teh zapletih in delno tudi o stari šoli je zapisal svoje spomine Jože Rozman, ki je bil v tistem času tudi občinski odbornik. Njegovo pričevanje naj bo objavljeno v celoti.

»Ker sem prva šolska leta obiskoval šolo v Ljubljani, kamor so se med vojno po sili razmer preselili tudi moji starši, so moji spomini na staro šolo relativno skromni. V Smledniku sem po vojni obiskoval le tretji in četrti razred.

Morda se mi je iz prvih šolskih let v spomin najbolj vtisnila utesnjenost šolskih prostorov, saj smo imeli za pouk vseh učencev na razpolago le dve: veliko in malo učilnico.

Danes se ne spomnim niti si ne znam predstavljati, kako je takrat potekal pouk, dobro pa vem, da smo v enem od letnikov veliko učilnico hkrati koristili kar trije razredi skupaj.

Ko je bilo vreme ugodno, so nas pogosto peljali na bližnji šolski vrt, kjer smo pomagali pri pridelavi sadja in zelenjave.

Poudarek je bil zlasti na sadjarstvu, saj smo tam pridobili znanje o sajenju sadnega drevja, o različnih sortah sadnega drevja, ki dobro uspeva v naših vremen-skih razmerah, o času in načinih cepljenja. Odkrivali pa smo tudi drugo znanje, ki je bilo na podežlju v tistih časih zelo uporabno v praksi.

Precej bolj sveži pa so moji spomini na gradnjo nove šole. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja sem interese našega okoliša zastopal v funkciji občinskega od-bornika v občini Ljubljana - Šiška.

Takrat so bili časi velikih gradenj in vlaganja znatnih sredstev, tudi na po-dročje novogradenj in obnove šolskih objektov, torej na področju, kjer so se tudi v Smledniku kazale velike potrebe.

Glede na že opisano prostorsko stisko v stari šoli in glede na dotrajanost šol-skega objekta, ki je spadal med najstarejše v širšem okolišu, so krajan Smlednika in okolice zelo hitro prišli do zaključka, da je gradnja nove šole prednostna naloga v kraju.

Ko so stekli prvi postopki na »deklarativni ravni«, vsaj na začetku ni bilo nobenih težav.

Pobudo kraja in krajanov so dokaj hitro in enotno podprli tako občinski kot šolski organi oblasti, pa tudi občinska politika ni imela (vsaj navzven) v zvezi z nameravano gradnjo nobenih zadržkov.

Naše težave pa so se začele pri vključevanju načrtovane gradnje v občinske prioritete in posledično v občinske planske dokumente in letni proračun.

¹⁷ Šorli, Milan, Razvoj šolske stavbe v Smledniku. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 47–48.

Med čas »tihega soglasja«, ki naj bi mu »brž« sledil čas izvedbe, se je počasi in skoraj neopazno vrnil »čas birokratov«, čas, ko so odgovorni občinski uslužbenci in nekateri funkcionarji nasmejanih obrazov »naredili vse, da se ne bi delalo«.

Za začetek so mene kot odbornika in še dva uslužbenca občine vključili v komisijo, ki naj bi z ogledi novozgrajenih šolskih objektov v Sloveniji »po občutku« iskala in našla vzorec najprimernejše šole za Smednik.

Verjetnost, da bo komisija dobro opravila svoje delo, je bila po moji oceni zaradi različnih težav že na začetku zelo majhna.

Če med »težavami« omenim le to, da smo morali delo opraviti poleg rednih službenih obveznosti in da za naše delo ni bilo na razpolago nobenega službenega prevoznega sredstva, boste naše tegobe lažje razumeli.

Iz nezainteresiranosti in zelo mlačnih potez odgovornih funkcionarjev občine v fazi priprave potrebne dokumentacije je bilo slehernemu med nami kmalu jasno, da se vsaj nekaterim z gradnjo še nič ne mudi.

Kljub naštetim težavam je komisija (ob uporabi zasebnih vozil) izmed videnih šol izbrala nekaj sprejemljivih rešitev, na podlagi katerih so izbrali tudi arhitekta, ki naj bi bil nosilec izdelave projekta za novo šolo.

Dober konec, vse dobro, bi rekel optimist, pa vendar ni bilo tako.

Ko smo prišli do »spoznanja«, kakšen objekt za šolo si želimo, so se na občini lotili nekaterih temeljnih vsebinskih vprašanj, na katera je bilo treba najti odgovore še pred izdelavo projektne dokumentacije.

Čeprav je bilo »na terenu« vsem jasno, da lahko obstoječo »popolno osemletko« nadomesti le nova osemletka, odgovorni posamezniki na občini v bližnjih Medvodah pa tudi v našem okolišu niso bili enakega mnenja.

Ocenjevali so, da je poseljenost obstoječega šolskega okoliša premajhna, da staranje prebivalstva vodi v zmanjševanje števila otrok, da bodo dnevne migracije zaposlenih prebivalcev posledično vplivale tudi na vpis otrok v druge šole, da število otrok v modernih zakonskih zvezah upada ipd.

Ker krajanji od svojih zahtev niso odstopili, so kasneje nastopili še z argumentom skorajšnjega začetka gradnje večjega osnovnošolskega objekta na Svetju, ki bo zanesljivo »odnesel« učence iz Zbilj.

Ko na dogajanja gledamo z večje časovne razdalje, človeka včasih dobesedno impresionira cel niz utemeljenih ali za rep privlečenih razlogov, ki jim jih je uspelo najti in ki so jih vehementno »utemeljevali celo s ponarejenimi aktualnimi demografskimi podatki«.

Ko se je že zdelo, da jim v nasprotnem taboru »zmanjkuje municije«, še vedno niso odnehali.

Zaigrali so še na zadnjo karto s predlogom »združitve osnovne šole z VIZ Frana Milčinskega«.

Mislim, da ni bilo treba biti prav posebno pameten, da si prišel do spoznanja, da je to »pasja bombica«, ki naj bi razbila složnost krajanov, a se je tudi ta izkazala kot jalov poizkus.

Če danes gledamo na prehojeno pot, bi se lahko posameznim poskusom oviranja gradnje šole celo smejal, takrat pa je bilo to izredno telesno in duševno naporno delo, ki leta in leta ni dalo nobenih merljivih rezultatov.

Razne oblike pritiskov so bile neizogibne.

Tisti, ki so bili v hierarhiji nad nami, so nam dopovedovali, da so naše želje odtrgane od zdrave pameti, krajani s terena pa so bili velikokrat prepričani, da bi stvari stekle, če bi imeli učinkovite odbornike.

Ko tudi v drugi polovici drugega mandata še ni bilo vidnega napredka v zvezi z gradnjo šole, sem protestno odstopil s funkcije občinskega odbornika.

Moj odstop pa v moje življenje žal ni prinesel miru.

Statut Občine Ljubljana - Šiška, je namreč jasno opredeljeval postopke odpoklica odbornika, na protestni odstop pa takrat ni pomislil še nihče.

*Trivialen problem je pripeljal do vrste pregovarjanj v smislu »zatušanja« za-
deve in vzpostavitve prvotnega stanja, toda jaz sem pri svoji odločitvi oziroma
zagovarjanju potrebe po popolni osnovni šoli v Smledniku vztrajal.*

*Trma sicer ni ena od človekovih čednosti, ampak v danem primeru se je izka-
zala kot edini izhod.*

*Začetek gradnje šole neposredno po opisanem konfliktu sem tudi jaz sprejel
kot bogato plačilo za ves svoj vložen trud.*

Ampak to je že druga zgodba.»¹⁸

Zrasla je popolna osemletka

Junija 1966 se je na Jerajevi njivi začela gradnja nove šolske stavbe. Gradilo je Splošno gradbeno podjetje Grosuplje. Sklenjeno je bilo, da se zaradi finančnih težav zgradi šola s petimi učilnicami, a z zelo močnimi temelji, da se bo lahko nadzidala, če bo treba. Načrte sta naredila arhitekta Emil Navinšek in Franc Čimžar.¹⁹ Namesto petrazredne je bila zgrajena popolna osemletka, v kateri je bilo osem klasičnih učilnic, dve posebni za tehnični pouk in gospodinjstvo, upravni prostori, knjižnica, pionirska soba, kabinet za učila in šolska kuhinja. Poleg stavbe šole so zgradili tudi stanovanjski blok za učitelje.

Šola je zaživela v svojem delovnem utripu, vendar se je kmalu pojavila prostorska stiska, ki so jo povzročile številnejše generacije otrok in šolske reforme. Učilnica za tehnični pouk je bila v sosednji stavbi (današnji blok), v pritličju. V prvem nadstropju je bilo stanovanje tedanjega ravnatelja in razredne učiteljice. Učilnica za tehnični pouk že takratnim standardom ni ustrezala. Šola je bila še

¹⁸ Rozman, Jože, Nekdanji učenec v boju za novo šolo. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 117–118.

¹⁹ Arhitekt Emil Navinšek je bil Plečnikov učenec in je avtor inovativne brezkoridorne zasnove šolskih stavb. V njih se na razsežen osrednji naravno osvetljen in prezračevan večnamenski prostor neposredno navezujejo učilnice in drugi šolski prostori. Skupina študentov pod vodstvom doc. dr. Zorca je raziskala ljubljanske šole, osnovne in gimnazijo Bežigrad, ki je bila prva tako zgrajena šola, in pripravila razstavo o njih ter zanjo dobila študentsko Prešernovo nagrado. (https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_zlozenka_o3.pdf, prebrano 10. aprila 2018)

*Novozgrajena Osnovna šola Simona Jenka Smlednik in učiteljski blok
(Zbornik, str. 49)*

vedno brez telovadnice. V slabih vremenskih razmerah ni bilo mogoče izvajati pouka športne vzgoje po učnem načrtu. Težave s prostorsko stisko so bile tudi v šolski knjižnici, kuhinji in jedilnici.

Telovadnico so začeli graditi 23. junija 1979, izvajalec je bil Graditelj iz Kamnika.

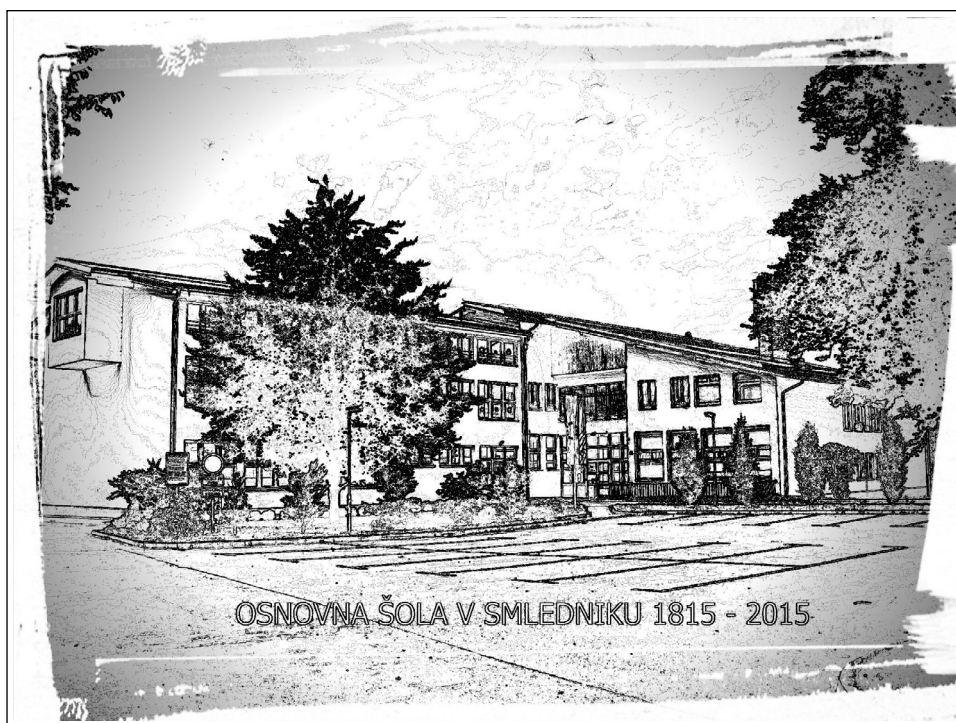
Objekt je bil odprt 19. junija 1980. S tem je šola poleg telovadnice pridobila še jedilnico, večjo knjižnico in zaklониšče.²⁰

Skozi bivšo šolsko jedilnico so izdelali vezni hodnik za telovadnico in zaklониšče. Ta je prostor razdelil na dva dela: večji 27 kv. metrov in manjši 15 kv. metrov. V ta prostora so preselili učilnico za tehnični pouk. Razmere za delo so bile slabe, pravzaprav neprimerne, zato so se učitelji tehničnega pouka zelo pogosto menjavali.²¹

Leta 1989 so zamenjali streho iz azbestne salonitne kritine s kanadsko skodlo (tegolo). Delo je bilo slabo opravljeno, tako da so bile potrebne sanacije; pravzaprav je bilo opravljeno tako slabo, da je bilo treba leta 1995 strešno kritino

20 Šorli, Milan, Razvoj šolske stavbe v Smledniku. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 50.

21 Prav tam, str. 52.

Osnovna šola Simona Jenka Smlednik v letu praznovanja dvestoletnice osnovne šole v Smledniku. Telovadnica je zadaj. (Foto: Matjaž Ovsenek)

v celoti zamenjati s kovinsko. Tudi na telovadnici so morali narediti novo strešno konstrukcijo, na katero so preložili valovito kovinsko kritino.²²

Preurejanje, kombiniranje, nato gradnja prizidka

Šolski prostori so bili ves čas polno zasedeni, vsako leto znova je bilo treba iskati rešitve, kako in kje organizirati pouk, da bo čim manj pritožb. Poleti 2003 so obnovili električno napeljavo, napeljali so toplo vodo v umivalnike v učilnicah, prepleskali stene v razredih, avli in hodnikih, zbrusili in polakirali parket v razredih. Preuredili so mansardne prostore in s tem pridobili nov prostor za zbornico, pisarno ravnateljice s tajnico, svetovalnega delavca in računovodstvo. Ti posegi pa niso rešili prostorske stiske. Starši so že v letu 2002 pritiskali na občino. Takratni župan Stanislav Žagar je obljubil, da se bo prizidek zgradil, če bodo to potrdili občinski svetniki. In so potrdili, tako da so poleti poleg vseh obnovitvenih del na poslopju šole zgradili tudi prizidek. Za gradbena dela je bilo izbrano podjetje

²² Prav tam.

IMP, d. d., s podizvajalci. Gradili so z železobetonskimi stenami in zgradili štiri nove učilnice, igralnico za najmlajše, na vrhu – tudi v mansardi – pa knjižnico in računalniško učilnico. V šolskem letu 2003/04 se je pouk devetletke začel v novih prostorih, spomladi 2004 pa je bil prizidek slovesno odprt.²³ Slovesno pa je bilo tudi na prvi šolski dan v šolskem letu 2005/06. Ravnateljica Marjana Jelen je zapisala v kroniko: »1. septembra smo učence sprejeli prvi šolski dan drugače kot pretekla leta. Želeli smo, da učenci občutijo prvi šolski dan kot nekaj posebnega. Učitelji smo jih pričakali v avli šole in jim za dobrodošlico zapeli šolsko himno. Povabili smo jih, da se nam pri petju pridružijo. Po himni sem jih pozdravila in prebrala priložnostno pesem. Nato so učenci z razredniki odšli v svoje razrede, kjer so nekaj časa posvetili vprašanju o kulturi.«²⁴

Seveda so se tudi tu pokazale napake v gradnji in kar dolgo je trajalo, da so bile odpravljene. Ljudje se priseljujejo v vasi, ki spadajo v šolski okoliš, tako da se število otrok povečuje, ampak v projekcijah za prihodnja leta ni predvidena stalna rast, tako da še enega prizidka ne načrtujejo. Poleti 2014 so pregradili igralnico za najmlajše in tako dobili učilnico.

Tudi oprema se je stalno dopolnjevala, zlasti potem ko je bil 5. maja 1997 ustanovljen Sklad staršev. »Starše smo skušali pridobiti tudi k zbiranju finančnih sredstev za izboljšanje kvalitete življenja in dela na šoli, zato smo ustanovili Sklad staršev. Za širšo povezavo s starši in vključitev v obšolske aktivnosti smo ustanovili tudi Klub staršev.«²⁵ Z zbranim denarjem so kupili že marsikaj, na primer ozvočenje, opremo za projekt Polar, nekaj računalniške opreme, interaktivna table, nova igrala za prvo triado na igrišču za telovadnico ali obnovili stara ...

Sklep

Moji otroci so vsi hodili v OŠ Simona Jenka Smlednik in vsi imajo lepe spomine nanjo. Takrat sem se navdušila nad njihovim pristopom do kršiteljev pravil: uvedli so načelo restitucije, ki pomeni resnično vzgojo za odgovornost. Tudi nesporazume vseh vrst rešujejo timsko, nikakor pa jih ne pometajo pod preprogo ali pa rešujejo preprosto z ukori in drugimi kaznimi. Zdaj sem že drugi mandat članica sveta zavoda kot predstavnica ustanovitelja. Prej sem spoznavala učitelje iz ust svojih otrok in na pogovornih urah ter sestankih s starši, zdaj pa spoznavam tudi, kakšen kolektiv so: pri njih velja, da morajo držati skupaj, in to tako, da drug drugemu pomagajo postajati boljši učitelj, učiteljica. In še bolj z veseljem tudi na tem mestu objavljam vizijo in poslanstvo, kakršni si je zastavila šola. Oboje je objavljeno tako na šolski spletni strani kot v jubilejnem zborniku.

23 Šorli, Milan, Razvoj šolske stavbe v Smledniku. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 53–54.

24 Šolska kronika. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015, str. 102

25 Prav tam, str. 97.

Na proslavi ob petdesetletnici nove šolske stavbe v Smledniku so se tretješolci pod vodstvom razredničarke Mateje Jeraj temeljito pogovorili o poslanstvu šole, tako da so ga lahko ilustrirali. Velike besede iz majhnih ust so zvenele jasno in razločno. (Foto: Matjaž Ovsenek)

Vizija

Z medsebojnim spoštovanjem želimo ustvariti vzdušje, kjer bo učenje postalo ustvarjalen proces.

Naše poslanstvo

- *Pedagoški kolektiv bo stremel po nenehnem izobraževanju in izpopolnjevanju kvalitete vzgojno izobraževalnega dela.*
- *Naša osnovna naloga bo skrb za razvoj otrok z upoštevanjem individualnih razlik.*
- *Učencem bomo omogočali spoznati sebe in vzljubiti se.*
- *Otrokom bomo pomagali pri iskanju odgovorov na temeljna življenjska vprašanja.*
- *Učence bomo spodbujali k samostojnosti, odgovornosti in samokontroli.*
- *Učili jih bomo učiti se.*
- *Učence bomo usmerjali k pozitivnemu mišljenju in vrednotam.*
- *Prizadevali si bomo za uspešnost vsakega posameznika.*
- *Trudili se bomo za kvalitetno znanje, spodbujali radovednost, ustvarjalnost in notranjo motivacijo učencev.*
- *Prizadevali si bomo za spodbudno, varno in prijazno vzdušje na šoli.*

- *Trudili se bomo za prijazne, odprte, prijateljske odnose z učenci in starši, ki bodo temeljili na medsebojnem zaupanju in spoštovanju.*
- *Poudarjali bomo vrednote maternega jezika, našega izročila in kulture ter razvijali strpnost do drugih narodov.*
- *Skrbeli bomo za zdrav način življenja otrok (prehrana, šport, sproščanje).*
- *Učence bomo ekološko ozaveščali in jih vzgajali v skrbi za ohranjanje narave in trajnostni razvoj.*
- *Šola se bo povezovala s krajem in razvijala različne oblike sodelovanja.²⁶*

Še o praznovanju obletnic

Jeseni 2015 so slovesno praznovali dvestoletnico osnovne šole z izidom zbornika »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj, zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, in proslavo 17. decembra 2015, 7. aprila letos pa so prav tako slovesno in sproščeno praznovali petdesetletnico nove šolske stavbe. Na prireditvi z naslovom 50 izzivov za 50 let so sodelovali učenci šole, le nagovora sta imela ravnatelj Marko Valenčič in podžupanja medvoške občine Darinka Verovšek. Začeli so seveda s šolsko himno, ki so jo sestavili učenci v projektnem tednu v marcu 1997. Himno je potem dobil v roke profesionallec, glasbenik Martin Žvelc in jo uredil. Besedilo je tako:

Šolska himna

*Mi učenci smo prijazni
in iskrenost cenimo,
če le hočeš se pridruži,
skupaj prav lepo nam bo.*

*Ni težko hoditi v šolo,
težje je učiti se,
vse se da le z dobro voljo,
z malo zbranosti pa gre.*

*Zapojmo to pesem veselo
in vrzimo proč vse skrbi,
pri nas se odslej bo le pelo,
ker prijatelji dobri smo vsi.²⁷*

Nastopajoči učenci so s petjem in posameznimi govornimi točkami predstavili šolo in poglede na življenje s pesmijo Simona Jenka ter spisi in pesmimi sedanjih in nekdanjih učencev šole. Zanimive so bile tudi slike učencev tretjega

²⁶ <http://static.ossjsmlednik.si/request/file/file.php/mojca/LDN201617.pdf> (Prebrano 11. aprila 2018)

²⁷ Šolska kronika. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik, 2015, str. 96.

Od 7. aprila do 8. maja letos v zgornji avli OŠ Simona Jenka Smlednik gostuje razstava En sam velik, svetel, uporaben prostor: brezkoridorne šole Emila Navinška. (Foto: Matjaž Ovsenek)

razreda, s katerimi so ilustrirali posamezne točke poslanstva šole.

V tem času je v šoli postavljena tudi razstava o brezkoridornih šolah arhitekta Emila Navinška z naslovom En sam velik, svetel, uporaben prostor, poleg tega so imeli učenci ta dan več različnih delavnic, na katerih so svoje izdelke predstavili obiskovalcem, ti pa so jim s prostovoljnimi prispevki zanje lahko izrazili priznanje in občudovanje.

Povzetek

Osnovna šola v Smledniku je delovala že na koncu 18. stoletja, za uradni datum ustanovitve pa velja november 1815. Dobrih dvajset let je trajalo, da je bila zgrajena ustrezna stavba za poučevanje, čez petdeset let je bila povečana, v 30. letih 20. stoletja je bila po šolski stavbi napeljana elektrika, po koncu druge svetovne vojne so jo obnovili, zgradili moderna stranišča na splakovanje, vendar je bilo kljub temu treba zgraditi novo šolo. Takratna politična oblast temu ni bila naklonjena, o tem je pisal nekdanji učenec v stari šoli, takrat pa občinski odbornik, ki je zaradi odnosa oblasti do gradnje nove šole odstopil s tega mesta. Novo šolsko poslopje sta projektirala arhitekta Emil Navinšek, inovator gradnje brezkoridornih šol, in Franc Čimžar. Prvo šolsko leto v novi šoli je bilo 1967/68,

prizidek je bil slovesno odprt spomladi 2004, ker pa se število prebivalcev in s tem šoloobveznih otrok stalno spreminja, morajo stalno iskati rešitve, kam dati še en dodaten razred ...

Slovesno praznovanje petdesetletnice nove šole je bilo 7. aprila 2018, ob tem je bila do 8. maja v avli v prvem nadstropju šole postavljena razstava En sam velik, svetel, uporaben prostor: brezkoridorne šole Emila Navinška.

Viri in literatura

Viri:

<http://static.ossjsmlednik.si/request/file/file.php/mojca/LDN201617.pdf>
(11. aprila 2018)

https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_zlozenka_03.pdf
(10. aprila 2018)

Literatura:

Okoliš, Stane, Ustanovitev trivialne šole v Smledniku. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015.

Rozman, Jože, Nekdanji učenec v boju za novo šolo. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015.

Šolska kronika. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015.

Šorli, Milan, Razvoj šolske stavbe v Smledniku. V: »Šola je sama na sebi dobra reč ...« Simon Jenko, Jeprški učitelj. Zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku. OŠ Simona Jenka Smlednik, Smlednik 2015.

Gašper Mithans*

Versko izobraževanje konvertitov v obdobju med obema vojnama na Slovenskem¹

Religious education of converts in interwar Slovenia

Izvleček

V prispevku bo predstavljena praksa duhovnikov Katoliške cerkve (KC) ob prošnjah oseb nekatoliških veroizpovedi za vstop v katolicizem. Ti konvertiti so bili v obdobju med svetovnjima vojnama na Slovenskem pogosto izvirno katoliške vere, a so prestopili v drugo vero, nato pa so se želeli »vrniti« v KC. Raziskani bodo konkretni primeri različnih skupin, razlogi in pogoji za njihov prestop ali re-konverzijo. Ključni zahtevi, ki so jo morali izpolniti vsi kandidati, sta bili »poduk o katoliški veri«, s poudarkom na razlikah med katoliško vero in vero, iz katere so želeli izstopiti, ter pokora. To so izvajali lokalni župniki, ki so tudi sami presodili, kdaj je oseba pripravljena za vstop v KC. Za navodila, kako ravnati, in za pridobitev pooblastila za sprejem kandidatov v KC pa so se morali obrniti na pristojnega škofa. Pri versko mešanih porokah pa so župniki zahtevali tudi sklenitev pogodbe o katoliški vzgoji otrok. Med kandidati so bili tudi tujci, zlasti kmalu po 1. svetovni vojni je bilo med njimi precej Rusov. Opazamo, da so se zahteve s strani ljubljanskega škofijskega ordinariata v tridesetih letih zaostrile v primerjavi z desetletjem poprej, število prošenj pa se je tudi povečalo, in sicer sorazmerno s povečanim številom izstopov iz KC.

Abstract

The paper will present the practice of the Catholic priests at the requests of non-Catholics to enter into Catholicism. In Slovenia these converts were in the interwar period originally often Catholics who converted into another religion and then wanted to "return" into the Catholic Church. The paper will research concrete examples of different groups, reasons and conditions for their crossing and re-conversion. The key requirements all candidates had to fulfill were the "lesson about the Catholic faith", with an emphasis on the differences between the Catholic faith and the faith they wanted to withdraw from, and penance. For instructions on how to proceed and to obtain authorization for the admission of candidates in the Catholic Church, they had to turn to the competent bishop. In religiously mixed marriages the priests demanded a contract on the catholic education of children. Among candidates were also foreigners, especially shortly after World War I we find a lot of Russians among them. We note, that in the 1930s the requests of the Ljubljana diocesan office had tightened in comparison to the previous decade, and also the number of applications increased, namely in proportion to the increased number of exits from the Catholic Church.

* doc. dr. Gašper Mithans, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, e-pošta: gasper.mithans@zrs-kp.s

1 Projekt (Vsakdanje religiozne prakse in konvertitstvo na Slovenskem (1918–1941), Z7-7006), v okviru katerega je nastala pričujoča publikacija, je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Ključne besede: konvertiti, verski poduk, Katoliška cerkev, obdobje med obema vojnama

Key words: converts, religious lesson, the Catholic Church, interwar period

Zametki verske pluralizacije na Slovenskem (1918–1941)

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila večnacionalna in večkonfesijska država z različnimi zgodovinskimi, kulturnimi in političnimi ozadji. Vključitev slovenskih dežel v to novo tvorbo je doprinesla k vidnim spremembam na tem območju tudi na verskem področju. Iz nekdanje večinsko katoliške habsburške monarhije so Slovenci, katerih kar 96,6 odstotka² je bilo katoliške vere, prešli v državni okvir s tremi večjimi verskimi skupnostmi: Srbsko pravoslavno cerkvijo (SPC) (46,6 odstotka), Katoliško cerkvijo (KC) (39,4 odstotka) in islamsko versko skupnostjo (11,2 odstotka prebivalcev).³ Med temi je imela občutno največji vpliv SPC, kateri je pripadala tudi vladajoča dinastija Karadjordjevičev.

Stalnica prve Jugoslavije je bil srbski centralizem, pogosto zakrinkan za jugoslovanski unitarizem, in hrvaško-srbski spori kot posledica zgrešene vladne politike, ki ni mogla rešiti največjega nacionalnega vprašanja. Ves čas je bil prisoten z nacionalizmom podprt antagonizem med verskimi skupnostmi,⁴ zlasti med največjima SPC in KC, kar se najbolj odraža na primeru neuspešno izpeljanega jugoslovanskega konkordata.⁵ Po besedah Sabrine Ramet je kraljevina v prvem desetletju funkcionirala kot nesporazumen, kvaziparlamentaren sistem, nato kot kraljeva diktatura (1929–1934), sledilo je obdobje policijske države Jugoslovanske radikalne zajednice (1934–1939), pred zasedbo s strani okupacijskih sil pa je po sporazumu Cvetković-Maček sklenila svoj obstoj kot srbsko-hrvaški kondominij (1939–1941).⁶

Stiki med idejami in pripadniki katolicizma, drugih ver ter ateizma so na Slovenskem že starejši pojav, je pa v 20. in 30. letih 20. stoletja prvič opaziti zametke verske pluralizacije v tem prostoru. Predvsem v Prekmurju je bilo že prej prisotno judovstvo in evangeličanstvo, slednje tudi v večjih mestih na Slovenskem. Pomemben »nov« akter po prvi svetovni vojni je bila gotovo pravoslavna

2 Po cenзуsu prebivalstva iz leta 1921 je v slovenskem delu kraljevine SHS živelo 96,6 odstotka katoličanov, 2,6 odstotka protestantov, 0,6 odstotka pravoslavcev, 0,1 odstotka muslimanov in 0,1 odstotka oseb drugih veroizpovedi; verska sestava prebivalstva je bila podobna tudi leta 1931 (*Verska, jezikovna*, str. 68).

3 Po cenзуsu prebivalstva iz leta 1921 (Kolarić, *Ekumenska trilogija*, str. 893).

4 Kot poudarja Radmila Radić, trem največjim verskim skupnostim ni nikoli uspelo vzpostaviti pristnega sodelovanja v celotnem 70-letnem obdobju obeh Jugoslavij (Radić, *Religion*, str. 196; prim. Mojzes, *Yugoslavian Inferno*).

5 Glej: Salmič, *Al di là*; Mithans, *On the field*.

6 Ramet, Vladko Maček, str. 215–231.

Cerkev, ki je kmalu po združitvi države ustanovila srbske pravoslavne cerkvene občine, nato pa zgradila tudi cerkve v Celju (1932), Ljubljani (1936), Mariboru (1938), obnovljena pa je bila tudi Ruska kapelica (1936–1940).⁷ Predvsem na območjih, kjer se stikata slovensko in hrvaško etnično ozemlje, so se pojavili primeri starokatolicizma, kakor tudi med pristaši Hrvatske seljačke stranke. Število muslimanov pa je bilo v tem času na Slovenskem minimalno.

Večji del srbskih pravoslavcev so predstavljali srbski vojaki in orožniki, namješčeni v slovenskem delu kraljevine, pa tudi priseljeni profesorji, sodniki in duhovniki, nekoliko pa se je zlasti v mestih povečalo število pravoslavcev tudi med Slovenci. Na primer, pravoslavnih vernikov je bilo leta 1920 v Celju le pet, ob koncu leta 1936 pa je celjska srbska pravoslavna cerkvena občina štela že 352 pravoslavnih družin s 621 člani v 85 krajih in v vseh devetih okrajih (brez vojakov in njihovih družin, ki jih je bilo okoli tisoč). Od vseh pravoslavnih vernikov je bilo v tej cerkveni občini 208 Slovencev, vsi so bili konvertiti.⁸ V mestu Celje, ki je leta 1931 štelo 17.154 prebivalcev, pa sta takrat po nekaterih podatkih živela 402 pravoslavca⁹ (brez vojakov in vključujoč vse pravoslavne cerkve; število Slovencev srbsko pravoslavne vere je bilo leta 1936 87¹⁰), 233 je bilo evangeličanov augsburške in reformirane veroizpovedi, 30 Judov in 114 pripadnikov (od tega 97 muslimanov) drugih veroizpovedi ter neznano,¹¹ kar kaže na razgibano versko strukturo urbanega središča, ki se znatno razlikuje od slovenskega podeželja.

Odziv dominantne Katoliške cerkve na prisotnost »novih« verskih skupnosti je bil z izjemo nekaj pobud za ekumensko gibanje pričakovano odklonilen, saj je versko pluralizacijo spremljala tudi agitacija za prestop katoličanov v druge vere. Prozelitizem so izvajali večinoma predstavniki verskih skupnosti iz drugih delov države ali pa je bilo konvertiranje kako drugače povezano z nacionalnostjo, kar je nasprotovanja razširilo prek področja religioznosti.

Okvirno lahko v slovenskem delu Kraljevine SHS/Jugoslavije, glede na motiv, ločimo tri vrste verskih prestopov:

1. prestop iz sekularnih zasebnih razlogov: pogosto gre za pragmatičen motiv, zlasti pri prestopih iz katolicizma v SPC ali islam z namenom dosege zakonske razveze in/ali legalizacije zunajzakonskih otrok; poroka z zakoncem drugačne vere;
2. prestop iz sekularnih družbeno-političnih razlogov: npr. prestopi v SPC in Starokatoliško cerkev, predvsem v 30. letih 20. stoletja iz političnega oportunizma in/ali političnega prepričanja (prestop v »narodno vero«), »prestopi

7 Do takrat je bila SPC prisotna zgolj v Beli krajini, v t. i. uskoških vaseh.

8 Zgodovinski arhiv Celje, Pravoslavna župnija svetega Save v Celju (1919–1941); Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije*, str. 77; prim. Maver, *V (ne)znanem novem mestu*.

9 *Splošni pregled Dravske banovine*, str. 4–5.

10 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije*, str. 77.

11 *Splošni pregled Dravske banovine*, str. 4–5; prim. Maver, *V (ne)znanem novem mestu*.

- intelektualcev«, prestopi katoliških Nemcev v nemško evangeličansko Cerkev, prestopi Judov v KC s ciljem pridobitve zaščite oz. zatočišča, prestopi iz političnega protesta do določene vere;
3. prestopi iz primarno verskega prepričanja: po navadi tudi bolj emocionalni in značilno zanje je predhodno obširnejše znanje o veri, v katero se prestopa; v to kategorijo v veliki meri sodijo tudi ponovni vstopi v KC, ki so lahko posledica kriznih situacij (npr. huda bolezen).

Kako so bili ti konvertiti integrirani v novo versko skupnost (če so sploh bili) in kako dolgo je trajala njihova odločitev, pa je lahko bilo tudi v nasprotju s pričakovanji glede na razlog prestopa. Nekdo, ki je sprva prestopil z namenom napredovati v službi, je lahko kasneje razvil pristna verska čustva do religije, v katero je konvertiral, in postal globoko veren. Ali pa je prvotnemu navdušenju nad na novo prevzeto vero sledilo razočaranje. Na primer, veliko Slovencev se je pritoževalo, ker se je v okviru SPC govorilo izključno srbsko in se uporabljala cirilica.¹² Pomembna je namreč tudi transnacionalna (in transkulturna) dimenzija verskega konvertitstva,¹³ ki je značilna za versko homogena območja v stiku z drugimi verskimi skupnostmi, ki so večinoma tudi druge narodnosti, kar se jasno kaže na Slovenskem.

Za verske prestopi je v slovenskem delu Kraljevine SHS/Jugoslavije bistvenih več procesov:

1. postopna laizacija in modernizacija družbe: večja »fleksibilnost« zamenjave vere tudi iz povsem posvetnih razlogov (zakonska razveza),¹⁴ nekaj je tudi oseb, ki so izbrale, da po izstopu iz verske skupnosti ostanejo brez verske pripadnosti;
2. nove državne meje po vojni in posledične migracije, zlasti iz Julijske krajine, in na strani primorskih imigrantov naraščajoče nezadovoljstvo s politiko Svetega sedeža, ki Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini ni primerno zaščitil pred poskusi raznarodovanja, kar je prispevalo k pogostejšim odločitvam za prestopi, ter spremenjeni odnosi med narodi (npr. protigermanska politika);
3. medverski stiki znotraj iste države;
4. neurejene razmere na cerkvenopravnem področju s spremembami verskih zakonov kmalu po uvedbi šestojanuarske diktature, ki so omogočile zakonske razveze s prestopom v pravoslavje ali islam;
5. večja diferenciacija družbe in začetki opolnomočenja žensk, ki se zaposlujejo in nekatere postajajo ekonomsko neodvisne od moških;
6. sprega jugoslovanske unitaristične ideje s protikatoliškim sentimentom (prestopi v SPC, delno tudi v Starokatoliško cerkev) in

¹² Glej: Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije*, str. 72.

¹³ Tam, *Ethnic and Transnational*.

¹⁴ Prim. Cvirn, *Boj za sveti*.

7. notranjepolitična trenja, npr. protisrbstvo in proticentralizem (prestopi v Starokatoliško cerkev).¹⁵

Trend verskih prestopov in izstopov v ljubljanski škofiji v obdobju med obema vojnama bi bilo zelo težko celostno statistično obdelati, saj manjkajo popolne evidence prestopov. Podatke je možno pridobiti po posameznih katoliških župnijah in magistratih (o izstopih), preko delovodnikov škofije ali na podlagi ohranjenih arhivov drugih verskih skupnosti, kar velja tudi za območje lavantinske škofije. Indici so, da se je povečalo število vstopov v Katoliško cerkev in izstopov iz nje na Slovenskem v letih po prvi svetovni vojni, več je zlasti rekonvertitov v KC po spremembi političnega režima z vlado Jugoslovanske radikalne zajednice leta 1935, »odpad« od KC pa se je povečal v zgodnjih 30. letih. To je opaziti iz evidence prestopov, ki jo hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana,¹⁶ pa tudi iz statistike srbske pravoslavne parohije v Celju (Tabela 1),¹⁷ ki je pričakovano najbolj povečala število vernikov v času šestojanuarske diktature, naraste pa odliv iz njene sredine v letih pred 2. svetovno vojno.¹⁸

Poseben je primer Evangeličanske cerkve augsburške veroizpovedi (oziroma na tem prostoru imenovane nemška evangeličanska cerkev) v Mariboru (Tabela 2), ki beleži visoko število prestopov po prvi svetovni vojni z več kot 560 novimi člani do leta 1922, kar jasno kaže na narodno konsolidacijo Nemcev, ki so ostali na Slovenskem in so izstopili iz KC, da so se lahko v evangeličanski cerkveni občini povezali z rojaki. Kljub temu se je članstvo zaradi izgonov pripadnikov nemške narodnosti zmanjšalo z okoli 1800 leta 1918 na 900 leta 1925. Pritisk na konvertite je bil velik, vsak naj bi bil na policiji zaslišan, ali za prestopom ne stojijo politični motivi.¹⁹ Vstopi v evangeličansko Cerkev nato upadejo in se znova nekoliko povečajo pred drugo svetovno vojno.²⁰

Za ljubljansko občino lahko rekonstruiramo verske prestopne na podlagi obveznega obveščanja državnih oblasti o verskih izstopih. Večina pa je ob tem tudi

15 Primerjaj z dokumentom iz leta 1928 o prestopih katoličanov v srbsko pravoslavje, kjer se kot razlogi za prestopne izpostavljajo upanje sodno ločenih katoličanov, da se bodo lahko v pravoslavju ponovno poročili, med moškimi pričakovanje, da bodo s prestopom imeli boljši položaj v državni ali vojaški službi, najmanj pa naj bi bilo takih, ki prestopajo iz »idealnih« razlogov, pa še to ne iz verskih, ampak »narodnih«, misleč, da je pravoslavna »narodna vera« (ZAL, LJU 489, šk. 2012, str. 977).

16 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

17 Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0995, Pravoslavna župnija svetega Save v Celju, št. 4, Domovni protokol Srpske pravoslavne parohije celjske u Celju – sastav po stanju na dan 31./18. decembra 1936.

18 To je opaziti iz sicer nepopolne evidence prestopov, ki jo hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938), pa tudi iz statistike srbske pravoslavne parohije v Celju (SI_ZAC/0995, Pravoslavna župnija svetega Save v Celju, št. 4).

19 Zajšek, *Nemški evangeličani*, str. 98–100.

20 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), 1821060/2 Evangeljska verska občina Maribor 1862–1945, Izstopi iz rimokatoliške cerkve, 1911–1918; PAM, 1821060/3 Evangeljska verska občina Maribor 1862–1945, Izstopi iz rimokatoliške cerkve, 1919–1945; prim. Zajšek, *Nemški evangeličani*, str. 97.

sporočila, v katero veroizpoved namerava prestopiti oziroma ali želi ostati brez veroizpovedi. Ti podatki naj bi bili v 99 odstotkih točni kar je sicer pretirana ocena.²¹ V Ljubljani ves čas prevladuje število izstopov iz KC nad vstopi v KC (Tabela 3), pri tem pa izstopata dve leti. Leta 1921 se občutno poveča število izstopov iz KC brez izbire druge veroizpovedi, kar gre pripisati decembra 1920 izdani obznani. Od 52 prestopov tistega leta namreč kar 18 katoličanov ostane brez konfesije. Dosti bolj očitna sprememba pa je v letu 1937, ko okrilje Katoliške cerkve zapusti kar 147 vernikov od 476 v celotnem obdobju med letoma 1918 in 1941. Takrat je ob očitno precejšnji kritičnosti do vladnega režima stekla zelo uspešna prozelitska akcija starokatoličanov,²² potem ko so leta 1936 ustanovili župnijo v Ljubljani. Pripadniki Starokatoliške cerkve so namreč večinoma simpatizirali s stranko Vladimirja Mačka. Istega leta je bila na višku t. i. konkordatska kriza, ki je v državi vnesla hud razdor med Katoliško cerkvijo in Srbsko pravoslavno cerkvijo, takšno izrazito povečanje verskih prestopov v (četudi tipično liberalistični) prestolnici katoliške Dravske banovine pa kaže, da v Ljubljani ni prišlo do očitne konsolidacije katoličanov v podporo sprejema konkordata.

Zlasti SPC, pa tudi Starokatoliška cerkev sta tako na Slovenskem deloma dobili podobo civilne religije. Postali sta verska alternativa za nekatere osebe s političnimi nazori, nasprotnimi katolicizmu, v času, ko se je večini ljudi na Slovenskem zdelo neprimerno biti brez veroizpovedi oziroma je bilo ateistom tudi teže funkcionirati v družbi.²³

Tabela 1: Statistika prestopov in izstopov iz SPC v Celju (1918–1941)

LETO	VSTOP V SPC	IZSTOP IZ SPC
1922–1926	13	0
1927–1931	57	3
1932–1936	214	19
1937	30	7
1938	24	15
1939	35	11
1940	20	6
1937–1941	109	39
SKUPAJ 1918–1941	393	61

²¹ Glej dokument: ZAL, LJU 489, šk. 2012, str. 977; prim. Cvelfar, Srbska pravoslavna cerkev.

²² ZAL, LJU 489, šk. 1801, šk. 1939, šk. 2012, šk. 2098, šk. 2107, šk. 2114, šk. 2121, šk. 2131, šk. 2143, šk. 2232, šk. 2233, šk. 2282, šk. 2298, šk. 2315, šk. 2361.

²³ Maver, *V (ne)znanem novem mestu*, str. 507.

Tabela 2: Statistika vstopov v mariborsko evangeličansko cerkveno občino (1918–1941)

LETO	ŠTEVILO KONVERTITOV IZ KC	DRUGI KONVERTITI
1918–1921	564	1
1922–1926	84	0
1927–1931	68	3
1932–1936	114	2
1937–1941	131	7
SKUPAJ 1918–1941	961	13

Tabela 3: Statistika prestopov in izstopov iz KC v Ljubljani (1918–1941)

LETO	VSTOP V KC	IZSTOP IZ KC
1918–1921	14	96
1922–1926	6	88
1927–1931	12	75
1932–1936	8	56
1937–1941	7	161
SKUPAJ 1918–1941	47	476

Statistično je trend povečevanja, upada in povečevanja prestopov in izstopov podoben tudi v tržaško-koprski škofiji (Tabela 4). Veliko Judov je vstopilo v Katoliško cerkev konec 30. let, predvsem zaradi sprejetih rasnih zakonih. Protijudovska politika se je v predvojnem vzdušju čutila po celotni Evropi.²⁴ Več je bilo takšnih verskih prestopov tudi na Slovenskem. V župniji Marijinega oznanjenja v Ljubljani je bilo v letih 1937–1941 kar 36 prestopov Judov v Katoliško cerkev.²⁵

²⁴ Archivio diocesano di Trieste (ADT), škofijski register, 1918–1941.

²⁵ Na primer, v župniji Marijinega oznanjenja v Ljubljani je leta 1938 vstopilo v KC 15 Judov, 5 v 1939, 1 v 1940 in 15 v 1941, pred tem, med letoma 1918 in 1937 pa skupno le 10 (Arhiv župnije Marijinega oznanjenja, Knjiga konvertitov).

Tabela 4: Statistika prestopov in izstopov iz KC v tržaško-koprski škofiji (1918–1941)

LETO	VSTOP V KC	IZSTOP IZ KC ²⁶
1918–1921	175	677
1922–1926	258	238
1927–1931	195	11
1932–1936	1	0
1937–1941	891	9
1938	791	9
1939	190	0
SKUPAJ 1918–1941	1520	935

Teorije konvertitstva, verske socializacije in izobraževanja

Novejši trend raziskav fenomena verskega konvertitstva v zgodovini in antropologiji daje poudarek na dvoumnost, hibridnost in notranje tenzije znotraj verskih in drugih družbenih identitet.²⁷ Pred tem so se zgodovinarji osredotočali na verski sinkretizem²⁸ ter avtentičnost religioznih praks,²⁹ medtem ko so antropologija in družbene vede, opirajoč se na Maxa Weberja, polarizirale religijo med »tradicionalno« in »racionalizirano«. ³⁰ Raziskovalci, ki so se distancirali od teh debat, so konvertitstvo opisali kot kulturni prehod v iskanju človeške pripadnosti,³¹ kot stopnico k pridobitvi elitnega statusa³² ali kot jasno politično izjavo proti identitetam, skonstruiranim s strani države.³³ Po Lewisu Rambu je versko konvertitstvo obrat stran ali k verskim skupinam, načinom življenja, verovanjskim sistemom in načinom povezovanja z božanstvom ali naravo realnosti.³⁴ Gre torej za proces spremembe, ki se odvija na dinamičnem polju med ljudmi, dogodki, ideologijami, institucijami in izkušnjami.³⁵ Sodobne študije tudi podpi-

²⁶ Ta se v registru tržaško-koprske škofije vodi pod kategorijo »apostati«, medtem ko so osebe, ki so vstopile v KC, označene kot konvertiti. V članku se bo termin »konvertiti« uporabljal za obe kategoriji, razen v primerih, ko osebe ne prevzamejo druge veroizpovedi. Termin »konvertit« bo zajel tudi poimenovanje »prozelit«, ki se ponekod uporablja za nekristjana, ki prestopa v Katoliško cerkev.

²⁷ Buckser, Glazier, *Anthropology of religious conversion*; Sharkey, *Cultural conversions*; Premawardhana, *Religious Conversion*.

²⁸ Prim. Lindenfeld, Richardson, *Beyond Conversion*.

²⁹ Prim. Clarke, *New Trends*.

³⁰ Hefner (ur.), *Conversion to Christianity*; Horton, *African Conversion*; Comaroff, *Of Revelation*.

³¹ Austin-Bross, *The Anthropology*.

³² Gellner, *The Emergence*.

³³ Viswanathan, *Outside the Fold*.

³⁴ Rambo, *Understanding religious conversion*.

³⁵ Halama, *Empirical Approach*, str. 185–186.

rajo idejo, da se konvertitstvo ne zgodi v vakuumu, ampak v relaciji do družbenih in kulturnih kontekstov, v katerih so konvertiti,³⁶ kar smo že orisali.

Verski prestop je individualen, redkeje kolektiven, družbeno pogojen proces, ki se ne konča ob izpovedi vere, kot tudi ni le tisti čas »liminalnosti« od pričetka postopka za prestop do same vključitve v prevzeto veroizpoved. Razlogi za konverzijo so številni, od osebne krize, praktično-pragmatičnih odločitev, politične ali kakšne drugačne oblike protesta, lahko je ideološkega izvora (npr. izražanje pripadnosti določeni nacionalni ideji) ali plod radovednosti (očaranosti z »eksotičnostjo«), nanjo lahko vplivajo psihološki, socialni in ekonomski dejavniki, prestop pa je lahko tudi prisilen. Ves čas pa je prisotno bolj ali manj intenzivno izobraževanje, informiranje o »novi« religiji kot tudi verska socializacija v izbrano versko skupnost, pri vsem tem pa odigrajo ključno vlogo posredniki, najpogosteje duhovni oziroma verski voditelji.

V okviru teorije racionalne izbire³⁷ sta se oblikovala dva koncepta verske socializacije: teorija prilagodljivih preferenc (adaptive preferences)³⁸ in teorija religioznega človeškega kapitala (religious human capital).³⁹ Kljub določenim razlikam obe teoriji zagovarjata, da ljudje preferirajo, kar jim je domače v otroštvu, tudi v odraslosti in se torej redko odločajo za verske prestopne. V primeru, da se vendarle odločijo za spremembo veroizpovedi, pa izberejo tisto, ki jim je bližje.⁴⁰

Če ponazorimo s primerom: celjski srbski pravoslavni paroh v svojih zapisih iz leta 1936 tarna, da večji del Slovencev, ki so prestopili v SPC, ostaja »po duši« katoliški,⁴¹ iz česar lahko sklepamo, da je bil v izrazito dominantnem katoliškem okolju prestop v SPC določen kulturni šok (ob propagiranju velikosrbske ideje in rabi tujega jezika ter pisave) in da so bili konvertiti iz nekaterih segmentov delovanja družbe izključeni. Iz podobnega razloga se je le malo slovenskih konvertitov odločalo za prestop v evangeličansko Cerkev, saj je bila ta (razen v Prekmurju) »zatočišče Nemcev«. Sploh na Slovenskem v obravnavanem obdobju govorimo o majhnem (sploh na podeželju), a spet ne zanemarljivem številu konvertitov. V ljubljanski občini je v dobrih dveh desetletjih prve Jugoslavije spremenilo versko pripadnost (vključno z izstopi v ateizem) vsaj 533 oseb.⁴²

Verska socializacija je širši pojem, ki zajema prevzemanje verskih običajev, ritualov in naukov tako prvotne kot v primeru konvertitov tudi naslednje (ali naslednjih) izbrane veroizpovedi. Oseba tako ali drugače, večinoma v okviru družine in nato izobraževalnih institucij, razvije odnos do religij(e). Če gre za vernika, je ta socializiran v versko skupnost praviloma prek družine od ranega

36 Guzik, *The Search for Meaning*, str. 15.

37 Stark, Bainbridge, *A Theory*; Lavrič, *Sodobne aplikacije teorije*.

38 Sherkat, *Religious socialization*, str. 150–151; Young, *Rational Choice Theory*.

39 Iannaccone, *Religious Practice*; Boneta, Ivković, *Informal and Formal*; Young, *Rational Choice Theory*.

40 Young, *Rational Choice Theory*.

41 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije*, str. 72.

42 ZAL, LJU 489, šk. 1801, šk. 1939, šk. 2012, šk. 2098, šk. 2107, šk. 2114, šk. 2121, šk. 2131, šk. 2143, šk. 2232, šk. 2233, šk. 2282, šk. 2298, šk. 2315, šk. 2361.

otročva dalje. Ta zgodnja verska socializacija pomembno vpliva tudi na nadaljnje morebitne odločitve za verski prestop (ali da formalno opustijo vero) in v teh primerih na prilagoditev na novo versko okolje.⁴³ Vendarle pa lahko predpostavljamo, da je pri verskem konvertitstvu odločilnejše družbeno okolje v času, ko se odrasel posameznik/posameznica odloča o menjavi ali opustitvi vere (neke vrste sekundarna verska socializacija), ko vpliv družinskih vrednot nekoliko popusti. To je toliko bolj značilno za obdobja in kraje večjih političnih, družbenih, verskih in ideoloških sprememb.

V kontekstu tega prispevka je pomembna razločitev med različnimi oblikami izobraževanja oziroma učenja, čeprav se zdi tridelna sodobna delitev na formalno, neformalno (non-formal) in priložnostno (informal) izobraževanje⁴⁴ oz. učenje za obravnavani primer nekoliko nepotrebna in je dovolj delitev na formalizirano in neformalizirano, tj. priložnostno izobraževanje.

Versko poučevanje, ki je bodisi obvezno v šoli (tudi za pripadnike katoliške vere na Slovenskem med obema vojnama) bodisi prostovoljno, a poteka po predvidenem učnem načrtu in se zanj pridobijo veljavna potrdila, bomo umestili pod formalno izobraževanje. Več stoletij je slonelo poučevanje verouka v Katoliški cerkvi na katekizmu. V obravnavanem obdobju na Slovenskem tudi ni bilo določenega natančnejšega programa, kako izvesti to poučevanje, temveč so v KC predvsem katekizem prilagodili (odraslemu) posamezniku, glede na predznanje. Vendar je tudi to formalizirana oblika, rezultat uspešno izvedenega pouka pa je najpogosteje bil prestop v drugo vero, ki je bil v obrednem delu strogo določen. V primerih, ko je kandidat za prestop opravil obred pri drugem duhovniku, pa mu je ta, ki ga je poučeval, lahko izdal potrdilo, da je poučevanje opravil.⁴⁵ Enostavneje je tako ločevati zgolj med formalnim verskim poučevanjem (ki poteka prek za to usposobljene osebe – duhovnika) in priložnostnim poučevanjem.

Verska socializacija v otroštvu (večinoma prek staršev) se tako posreduje v obliki priložnostnega verskega poučevanja. Medtem ko kasnejša verska socializacija, ki jo v obliki verouka izvajajo verske skupnosti bodisi v šolah, župniščih ali drugje, predstavlja institucionalizirano versko poučevanje. Priložnostno učenje in poučevanje o veroizpovedi – to je neinstitucionalizirano učenje, tudi samoizobraževanje – pa poteka prek različnih socialnih mrež, v katere vstopa posameznik v vsakdanjem življenju, od prijateljev, znancev, z obiskovanjem verskih obredov in verskih društev ter z informiranjem iz knjig, medijev ali drugače.

Poučevanje konvertitov na Slovenskem v času med svetovnima vojnama

Na Slovenskem je konkretne primere verskih prestopov, vključno z edukacijsko komponento, najlažje vsaj delno rekonstruirati na podlagi gradiva iz Nadškofijskega arhiva Ljubljana pri vstopih konvertitov v Katoliško cerkev.

⁴³ Prim. Hunsberger, Brown, *Religious Socialization*.

⁴⁴ Glej: Livingstone, *Exploring the icebergs*; Schugurensky, *The Forms*, str. 2

⁴⁵ NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

Predpogoj za pričetek postopka za prestop v Katoliško cerkev je poučevanje nauka katoliške vere, nekakšen skrajšan verouk za odrasle.⁴⁶ Duhovniki so se tako znašli v vlogi ocenjevalca znanja, še pred pričetkom pouka so morali presoditi, ali konvertit oz. konvertitinja prestopa s "čistim" namenom (t. i. pravimi nagibi), in kasneje podati oceno njegovega/njenega moralnega značaja.

Po izkazanem zadostnem poznavanju temeljnih doktrin in vrednot Katoliške cerkve je duhovnik pisal škofijskemu ordinariatu za navodila o prestopu in za pridobitev pooblastila za sprejem kandidatov v KC (pooblastilo za odvezo od izobčenja ali dovoljenje za krstitev ali pogojno krstitev konvertita). V tem pismu je duhovnik (redkeje konvertit osebno, a v vsakem primeru je mnenje podal tudi duhovnik) na kratko predstavil kandidata, konvertit pa je moral izpolniti izjavo, da želi biti prostovoljno in s čistim namenom sprejet v KC. Po prejemu pooblastila je duhovnik izvedel obred pred dvema pričama in o tem napisal zapisnik, ki ga je hranil v župnijskem arhivu, vpisal konvertita v krstno knjigo brez zaporedne številke (če je bil ta že krščen), konvertit pa je moral o izstopu iz prejšnje verske skupnosti obvestiti še državne oblasti. Postopek je bil poenostavljen v primerih nevarnosti, da bi konvertit kmalu preminil.⁴⁷ Če je krst opravil škof, je hkrati podelil kandidatu tudi zakrament birme, drugače pa naj bi novokrščenega na čim prejšnji prejem zakramenta birme opomnil duhovnik.⁴⁸

Kar se tiče uradnega vidika prestopa v KC, je do leta 1933 veljal Ljubljanski škofijski obrednik, nato pa *Zbirka svetih obredov za lavantinsko in ljubljansko škofijo*, ki je prevod Rimskega obrednika. V pismih duhovnikov na ljubljanski škofijski ordinariat se pred izdajo *Zbirke svetih obredov* pogosto kot referenca glede celotnega postopka verskega prestopa v KC omenja tudi učbenik/priročnik za študente teologije *Pastoralno bogoslovje* avtorja Franca Ušeničnika.

Versko poučevanje je potekalo formalno prek duhovnika, pogosto pa tudi priložnostno prek staršev, zakonca v primerih mešanih zakonov, z obiskovanjem katoliških maš, branjem katoliških verskih knjig (Svetega pisma, katekizma idr.), spremljanjem katoliških časopisov, udeleževanjem katoliških verskih aktivnosti, delovanjem v društvih ipd.

Formalno poučevanje je kakor pri otrocih tudi pri konvertitih temeljilo na katekizmu,⁴⁹ v katerem je v obliki vprašanj in odgovorov zajet nauk Katoliške cerkve. Vsak duhovnik je individualno presodil, čemu dati večji poudarek, določil izbiro zahtevnostne stopnje in trajanje verouka. To je v *Zbirki svetih obredov* obrazloženo takole: »Če je treba, naj [duhovnik, op. G. M.] konvertita poučuje,

46 V veljavi je bil medverski zakon iz leta 1868, po katerem niso smeli zamenjati vere otroci, stari med 7 in 14 let. Ko govorimo o formalnem verskem poučevanju konvertitov, je to torej izključno verouk za odrasle oziroma starejše mladostnike.

47 Glej: NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

48 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 790.

49 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 783. Sicer je s strani škofijskega ordinariata le izjemoma zaslediti poduk duhovnikom o formi verouka, nekaj je referenc na že omenjeno delo *Pastoralno bogoslovje* (NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938).

dokler zadostno ne doume, kaj mora katoličan verovati in kako mora živeti. Dasi pa mora nauke podavati v različnem redu, kakor je različna pri posameznih konvertitih izobrazba, naj vendar v pouku ne opusti prav nič od tega, kar je obseseno v tridentinski veroizpovedi in v dostavkih [prvega, op. G. M.] vatikanskega zbora.«⁵⁰ Pričakovano je poučevanje trajalo dlje pri nekrstjanih.

Bolj natančna navodila o poučevanju konvertitov so podana v učbeniku *Pastoralno bogoslovje*:⁵¹ »Če bo treba, heretiku govori »de praeambulis fidei«, to je zavisno od njegove izobrazbe in njegovega dušnega razpoloženja. Med krščanskimi resnicami moramo temeljito razlagati zlasti one, ki jih heretiki zametujejo ali napačno umevajo. Najlažje se pouk vrši na podlagi katekizma. Dušni pastir pa se ogibaj polemike, pa tudi vsake ostre sodbe o drugovercih. Govori s katehumenom prijazno, v toplih, prepričevalnih besedah.«⁵² V primeru konvertitov, ki prestopajo iz nekrščanske vere, pa daje Ušeničnik sledeče napotke: »Pouk začni s prerokbami starega zakona in pokaži, kako se je v Jezusu Kristusu vse izpolnilo. ... Temeljito razloži verske in npravne krščanske resnice: o presv. Trojici, o odrešenju, o Cerkvi, o daritvi nove zaveze, o zakramentih, zapovedih, grehu, milosti. Glavne formule: Očenaš, apostolsko vero, božje in cerkvene zapovedi, formulo za obujanje kesanja, vere, upanja in ljubezni, se mora kandidat iz katekizma na pamet naučiti. Navajaj ga tudi, da se bo na sv. krst pripravljaj z brezmadežnim življenjem, z molitvijo in dobri mi deli, z obžalovanjem dosedaj storjenih grehov. Imeti mora trdno voljo, da bo po sv. krstu lepo krščansko živel. Slednjič razloži dušni pastir tudi obrede sv. krsta.«⁵³

Tudi na drugih mestih se poudarja, da naj duhovniki prestopajočega izprašajo o veri in npravnosti, ali pozna nauke in zapovedi, običaje in obrede Katoliške cerkve.⁵⁴ Pri verskem obredu in poučevanju so izpostavljene razlike med katoliško vero in drugimi krščanskimi verami, kot sta tolmačenje troedinosti Boga, papeške nezmotljivosti, Marijinega brezmadežnega spočetja, obstoja vic, nerazvezljivosti zakona, sedmih »pravih« zakramentov, čaščenja svetnikov in njihovih podob, priznavanja določil vseh občnih zborov in dojetanja Svetega pisma izključno tako, kot ga razlaga Katoliška cerkev.⁵⁵ Te »resnice« so posebej poudarjene pri verouku konvertitov, ki so prestopali iz protestantizma, starokatoliške vere ali pravoslavja. Sicer v slovenskem jeziku ni obstajal priročnik posebej za konvertite – ob tako majhnem številu za to niti ni bilo potrebe.⁵⁶

S celotnim postopkom prestopa naj bi se doseglo, da konvertit do smrti ostane v katoliški veri, k čemur se je tudi zavezal. Določen mu je bil tudi duhovni vodnik, najpogosteje kar duhovnik, ki je konvertita sprejel v KC. Spodbujal naj bi

50 *Zbirka svetih obredov*, str. 308.

51 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 782–790.

52 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 783–784.

53 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 789.

54 *Zbirka svetih obredov*, str. 308–316.

55 *Zbirka svetih obredov*, str. 310–311.

56 Drugače od nekaterih nemških izdaj, kot je Bitter, *Konvertitenunterricht*, delo, ki ga duhovnikom priporoča tudi F. Ušeničnik.

ga k »zvestobi in k dobrim, katoličana vrednim delom«⁵⁷ ter pazil nanj, »da ne bo zahajal v družbo, kjer bi bilo nevarno zanj, ki je v veri še premalo utrjen.«⁵⁸

Pri versko mešanih zakonih, ko je bil eden od zakoncev katoliške vere, se je po takrat še vedno veljavnem avstrijskem državnem zakonu iz leta 1868 v Sloveniji in Dalmaciji sklepala pogodba o katoliški vzgoji vseh otrok (kar določa tudi člen v neratificiranem jugoslovanskem konkordatu⁵⁹). Ta zakon je zahteval, da zaročenca še pred poroko skleneta pisno pogodbo, v kateri se zavežeta, da bosta vse otroke brez ozira na spol dala krstiti po katoliškem obredu in da jih bosta vzgajala v katoliški veri.⁶⁰

Podrobneje si lahko pogledamo oris poučevanja konvertitov na posameznih primerih prestopov v Katoliško cerkev, ki se po obrednem postopku loči na tri načine:

1. krst, ki kot »zakrament prerojenja opere vse« in v tem primeru ni potrebe po spovedi ali odvezi;
2. pogojni krst, to je v primerih, ko duhovnik kljub preiskavi ni bil prepričan, ali je bil krst opravljen ali pa ugotovi oz. sumi, da krst ni bil veljaven. Konvertit se je odpovedal zmoti ter izpovedal vero, duhovnik ga je pogojno krstil, pogojno odvezal cerkvenih kazni, nato zakramentalno spovedal in podelil pogojno sveto odvezo;
3. kadar pa je bilo gotovo, da je bil krst veljaven, se je konvertit odpovedal zmoti in izpovedal vero; nato ga je duhovnik odvezal cerkvenih kazni, spovedal in mu podelil sveto odvezo. Konvertitom je bila naložena tudi zunajspovedna pokora, na primer dobrodelno delo.⁶¹

Za prvi način prestopa so prišli v poštev pripadniki nekrščanskih veroizpovedi, kot so bili muslimani in Judi, eventualno pa tudi ateisti, ki niso bili nikdar krščeni, čeprav takšnega primera ni zaslediti.⁶² Omenjeno je že bilo, da je v teh primerih poučevanje potekalo najbolj temeljito in dolgotrajno, saj te osebe večinoma niso imele predznanja o katoliški veri. Imamo primer, ko je duhovnik muslimana poučeval kar štiri mesece.⁶³ Judinjo iz Heidelberga, ki se je želela poročiti s katolikom, je duhovnik pohvalil, da zelo napreduje z učenjem, da zna »že skoro ves mali katekizem na pamet«. Poleg tega je ta konvertitinja zaprosila, če bi ji lahko krst, birmo in obhajilo podelil škof Rožman, duhovnik pa ji je podpisal »izpričevalo o zadostnem znanju katoliškega verouka«. ⁶⁴ Pri presojanju motivov za prestop naj bi bili duhovniki še bolj previdni pri teh konvertitih.⁶⁵

57 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

58 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 790.

59 Prim. Mithans, *Jugoslovanski konkordat*.

60 Kušej, *Pasivna asistenca*, str. 300.

61 *Zbirka svetih obredov*, str. 308–309. NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

62 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

63 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

64 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

65 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 789.

Pogojno so bili krščeni večinoma kristjani nekatoliških ločin, zlasti tisti, ki so bili rojeni v tujini in je bilo toliko teže potrditi veljavnost njihovega krsta. Pogojno je bilo krščenih tudi nekaj Judov,⁶⁶ predvidoma zaradi tega, ker je bila v letih pred in med drugo svetovno vojno prisotna precejšnja negotovost glede njihovih motivov za prestop.⁶⁷ Tržičanka, katere starši so se pred njenim rojstvom konvertirali v evangeličansko vero, se je, kot pred njo vsi njeni bratje in sestre, odločila, da ob polnoletnosti prestopi v Katoliško cerkev. Kot pravi, jo je vse otroštvo mati vzgajala v katoliški veri. Po materini in lastni želji je v šoli obiskovala tudi katoliški verouk, o evangeličanski veri pa naj ne bi bila nikoli podučena.⁶⁸ Še en primer priložnostnega učenja katoliškega nauka predstavlja evangeličanka, ki se je s starši preselila v Domžale leta 1919 in naj bi po mnenju duhovnika »imela prilike dovolj opazovati življenje v Katoliški cerkvi. Verskega pouka za prestop se je udeleževala tedensko dvakrat z izredno vnemo in ljubeznijo za stvar«. Pogojno je bila krščena, ker so dvomili o veljavnosti njenega prvega krsta.⁶⁹

Daleč največ konvertitov pa je bilo sprejetih v Katoliško cerkev z odvezo od izobčenja. Gre za sprejem kristjanov nekatoliških veroizpovedi in katoliških »apostatov« (rekonvertitov), ki so prestopili v drugo vero ali ostali brez veroizpovedi in so se nato želeli vrniti v Katoliško cerkev. Pri tem načinu prestopa je moral duhovnik pridobiti od krajevnega ordinarija dovoljenje za odvezo od izobčenja. Zahtevana pokora je bila posebej stroga pri rekonvertitih, kjer pa verouk ni bil potreben.⁷⁰ Kmalu po prvi svetovni vojni je nekaj ruskih pravoslavcev prestopilo v katolicizem. Ti večkrat niti niso imeli osebnih dokumentov in so iz različnih razlogov med vojno ostali na Slovenskem ali prebežali iz porevolucijske Rusije. Leta 1920 je tako župnik v Tržišču hkrati sprejel tri Ruse v katoliško vero. Zaprošil je še za dovoljenje, da poenostavi obred, saj kandidati niso znali brati latinice.⁷¹ V Žužemberku je po več letih obiskovanja katoliške maše in učenja katoliškega katekizma leta 1926 v Katoliško cerkev prestopil nekdanji ruski vojni ujetnik, ki se je želel poročiti.⁷² Obiskovanje katoliške maše se tudi sicer večkrat omenja v dopisih duhovnikov na škofijski ordinariat. V nekaterih versko mešanih zakonskih zvezah, kjer otroci niso pripadali veri katoliškega zakonca, so ti vendarle obiskovali katoliški verouk, kot je bilo v primeru srbske pravoslavke, ki se je pri 12. letu starosti preselila iz Trsta v Ljubljano.⁷³ Pri rekonvertitih naj bi duhovnik tudi poizvedel, kaj je bil vzrok izstopu iz KC.⁷⁴ Eden izmed njih, ki sicer po izstopu ni prevzel druge vere, svojo odločitev obrazloži takole: »*Nagib za povratek*

66 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938; Arhiv župnije Marijinega oznanjenja, Knjiga konvertitov.

67 Glej: Krajnc: Brata p. Angelik, str. 250.

68 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938; zakaj je bila oseba krščena pogojno, ni znano.

69 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

70 *Zbirka svetih obredov*, str. 308–316; NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

71 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

72 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

73 NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

74 Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, str. 784.

v Katoliško cerkev je pač ta, da sem navzlic svoječasnemu formalnemu izstopu iz Katoliške cerkve ohranil v svoji duši vero v Boga. V prevratniški povojni psihozi sem si pač predstavljal Boga nekako izven dogmatičnega okvirja. Pozneje sem to stališče polagoma revidiral, dokler ni v meni dozorela želja stopiti v krog katoliškega občestva.»⁷⁵

Sklep

Konvertitstvo je kot eden najosnovnejših dejavnikov skupnega religioznega življenja v prostoru jugovzhodne Evrope ostal skoraj v popolnosti neraziskan in zapostavljen, tako na teoretskem kot na empiričnem področju,⁷⁶ toliko bolj za obdobja pred drugo svetovno vojno, ki jih nista pokrili niti sociologija niti etnologija. Še zahtevnejše je raziskati izobraževalni vidik tega procesa, čeprav so informiranje in družbeni odnosi bistveni pri teh, zlasti za tisti čas in prostor precej ekstremnih odločitev.

Med osebami, ki so vstopile v Katoliško cerkev, največji del predstavlja jo rekonvertiti. To je pričakovano, saj gre za dominantno versko institucijo na Slovenskem, kateri je pripadala velika večina vernikov, posledično pa je bil tudi pritisk na konvertite, ki so prestopili iz Katoliške cerkve v drugo veroizpoved, precejšen in mnogo jih je zaradi tega znova prevzelo prvotno vero. Drugi konvertiti so bili pogosto različnih narodnosti, iz drugih držav ali drugih delov kraljevine SHS/Jugoslavije.

Četudi je bil verouk za konvertite, ki so želeli vstopiti v Katoliško cerkev, določen zelo splošno, je pomenil pomemben del procesa verskega prestopa. Tudi v uradnih dopisih duhovnikov na ljubljanski škofijski ordinariat in odgovorih nanje se redno omenja in poudarja kot eden ključnih pogojev poleg tega, da mora biti motiv kandidata za spremembo veroizpovedi (vsaj po mnenju duhovnika) »iskren«. Osvojitev osnov nauka Katoliške cerkve in sam prestop pa ne pomenita zaključka procesa konvertitstva niti v smislu izobraževanja, ampak se ta nadaljuje z vključevanjem konvertita v novo versko skupnost. Pravzaprav predstavlja ta verouk zgolj osnoven skrajšani tečaj, poglobitev verskih vsebin pa se od konvertita pričakuje kasneje. Konvertiti so bili deležni več pozornosti (in sumničenj o verski zavzetosti) s strani sovernikov. Sami izrazi, ki se uporabljajo pri obredu, nakazujejo kritičen, če ne kar poniževalen odnos do teh oseb, ki so poimenovane kot »krivoverci«, »razkolniki«, »heretiki«, »apostati« in »izobčenci«. Po drugi strani pa so duhovnikom, ki na današnjem slovenskem območju niso izvajali misijonarske dejavnosti širjenja vere (drugače od na primer SPC), priporočali prijaznost in odprtost do »drugovercev«, ki bi želeli postati katoličani.

⁷⁵ NŠAL, sp. V, 100 Konvertiti 1874–1938.

⁷⁶ Kuburić, Sremac, *Konverzija i kontekst*; prim. Kaser et al. (ur.), *Historische Anthropologie*; Belaj et al. (ur.), *Ponovno iscrtavanje granica*.

Povzetek

Prispevek v kontekstu prve Jugoslavije izvirno obravnava temo verskega poučevanja konvertitov na Slovenskem. Nov državni okvir je z narodnostno, kulturno in religiozno pestrostjo pomenil veliko spremembo tudi na verskem področju, četudi je Katoliška cerkev ohranjala dominantno vlogo. V obdobju med obema vojnama je v tem prostoru prvič opaziti zametke verske pluralizacije, morda njen najbolj nazoren izraz pa je versko konvertitstvo.

V obravnavanem primeru lahko glede na motiv ločimo tri vrste verskih prestopov:

1. prestop iz sekularnih zasebnih razlogov;
2. prestop iz sekularnih družbeno-političnih razlogov in
3. prestop iz primarno verskega prepričanja.

Poleg tega je pri iskanju vzrokov za vse več verskih prestopov treba upoštevati več družbenih procesov, kot so laizacija in modernizacija, spremembe državnih meja, povojne migracije in politike do manjšin, medverski stiki znotraj Kraljevine SHS/Jugoslavije, neurejene razmere na cerkvenopravnem področju, večja diferenciacija družbe in žensko vprašanje, promoviranje SPC kot »narodne vere« in notranjepolitični konflikti s posledicami na verskem področju.

Dinamiko verskih prestopov, ki jih je več, kot bi morda predvidevali, je mogoče analizirati zgolj parcialno zaradi pomanjkanja arhivskih virov. Od arhivov srbskih pravoslavnih cerkvenih občin sta ohranjena celjski in ljubljanski, razmeroma dober vpogled je v delovanje evangeličanskih župnij, medtem ko je težava Nadškofijskega arhiva Ljubljana in Nadškofijskega arhiva Maribor pomanjkljivejše oziroma manj pregledno vodenje registra verskih prestopov, primerljivega z arhivom tržaško-koprske škofije. V veliko pomoč so nam tudi evidence magistratov, kjer so zbirali podatke o verskih izstopih. Proučevanje verskega poučevanja za konvertite na Slovenskem je verjetno možno le na primeru prestopov v Katoliško cerkev, saj za tako specifično temo manjka gradiva pri drugih verskih skupnostih.

Verouk za konvertite se je v Katoliški cerkvi prilagajal posameznim kandidatom za prestop, glede na njihovo izobrazbo in versko ozadje, ob tem da je bil podlaga poučevanja katekizem. Pomemben vidik pa se kaže tudi prek verske socializacije v večinsko katoliškem verskem okolju, kjer so prestopajoči pridobivali védenje o katoliški veri z udeleževanjem pri verskih obredih, aktivnostih verskih društev, spremljanjem katoliških časopisov in literature, tudi obiskovanjem katoliškega verouka v šoli. Razlogi pa so bili tudi pri vstopih v Katoliško cerkev pogosto pragmatični, zlasti pri porokah ali prestopih Judov, četudi verjetno manj kot pri razmeroma pogostih razlogih za izstop iz katoliške vere z namenom dosege zakonske razveze in vnovične poroke v SPC ali islamu.

Viri in literatura

Viri

Archivio diocesano di Trieste
Arhiv župnije Marijinega oznanjenja
Nadškofijski arhiv Ljubljana
Pokrajinski arhiv Maribor
Zgodovinski arhiv Celje
Zgodovinski arhiv Ljubljana

Literatura

- Austin-Bross, Diane, The Anthropology of conversion: introduction. Andrew Buckser, Stephen D. Glazier (ur.), The Anthropology of Religious Conversion. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, str. 1–14.
- Belaj, Marijana et al. (ur.), Ponovno iscrtavanje granica: transformacije identiteta i redefiniranje kulturnih regija. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo; Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2014.
- Bitter, Konvertiten-Unterricht: Praktische Anleitung zur Unterweisung oder zum Selbstunterricht im Glauben der heiligen katholischen Kirche für solche, die zu ihr übertreten wollen. Dülmen i. W.: A. Laumann'sche Verlagsbuchhandlung, 1929.
- Boneta, Željko, Ivković, Željka, Informal and Formal Religious Socialization in Early Childhood: Ties and Paradoxes. Revija za sociologiju, letnik 43, 2013, št. 1, str. 57–81.
- Buckser, Andrew, Glazier Stephen D. (ur.), The Anthropology of Religious Conversion. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2003.
- Bulovan, Ilija Đ., Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju, napisana leta 1937. Celje: Zgodovinski arhiv; Beograd: Arhiv Srbije, 2010.
- Peter B. Clarke (ur.), New Trends and Developments in African Religions. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1998.
- Comaroff, John, Comaroff, Jean, Of Revelation and Revolution. Chicago: University of Chicago Press, 1991.
- Cvelfar, Bojan, Srbska pravoslavna cerkev na Slovenskem med svetovnima vojnoma. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017.
- Cvirn, Janez, Boj za sveti zakon: prizadevanja za reformo poročnega prava od 18. stoletja do druge svetovne vojne. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.
- Gellner, David N., The Emergence of Conversion in a Hindu-Buddhist Polytypy: The Kathmandu Valley, Nepal, c. 1600–1995. Comparative Studies in Society and History, letnik 47, 2005, št. 4, str. 755–780.
- Guzik, Elysia, The Search for Meaning: Information Seeking and Religious Conversion. Advances in the Study of Information and Religion, letnik 3, članek 5.
- Halama, Peter, Empirical Approach to Typology of Religious Conversion. Pastoral Psychology, letnik 64, 2015, str. 185–194.
- Hefner, Robert W. (ur.), Conversion to Christianity: Historical and Anthropological Perspectives. Berkeley, University of California Press, 1993.

- Horton, Robin, *African Conversion*. Africa, letnik 41, 1971, št. 2, str. 85–108.
- Hunsberger, Bruce, Brown Laurence B., *Religious Socialization, Apostasy, and the Impact of Family Background*. Journal for the Scientific Study of Religion, letnik 23, 1984, št. 3, str. 239–251.
- Iannaccone, Laurence R., *Religious Practice: A Human Capital Approach*. Journal for the Scientific Study of Religion, letnik 29, 1990, št. 3, str. 297–314.
- Kaser, Karl et al. (ur.), *Historische Anthropologie im südöstlichen Europa*. Wien: Böhlau, 2003.
- Kolarić, Juraj, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani: pravoslavni: protestanti*. Zagreb: Prometej, 2005.
- Krajnc, Silvin Marijan, Brata p. Angelik in p. Roman Tominec – glasnika pravičnosti in dobrote: njun prispevek k podobi katolištva na Slovenskem pred drugo svetovno vojno in po njej: doktorska naloga na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Ljubljana: Brat Frančišek, 2011.
- Kuburić, Zorica, Sremac, Srđan, *Konverzija i kontekst. Teorijski, metodološki i praktični pristupi religijskoj konverziji*. Novi Sad: CEIR [i. e.] Centar za empirijska istraživanja religije, 2009.
- Kušej, Rado, *Pasivna asistenca pri mešanih zakonih po prejšnjem in po novem katoliškem cerkvenem pravu*. Zbornik znanstvenih razprav, Ljubljana: Založba juridične fakultete, 1926.
- Lavrič, Miran, *Sodobne aplikacije teorije racionalne izbire na področju sociologije religije*. Družboslovne razprave, letnik 23, 2007, št. 56, str. 39–55.
- Livingstone, David W., *Exploring the icebergs of adult learning: findings of the first Canadian survey of informal learning practices*. WALL Working Paper No. 10, 1999.
- Maver, Aleš. V (ne)znanem novem svetu : paberki iz verskega življenja v Celju med svetovnima vojnoma. *Studia Historica Slovenica : časopis za humanistične in družboslovne študije*, letnik 14, 2014, št. 2/3, str. 505–518.
- Mithans, Gašper, *Jugoslovanski konkordat: pacem in discordia ali jugoslovanski "kulturkampf"*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017.
- Mithans, Gašper, *On the field of conflict: power relations among Catholics, Serbian Orthodox Christians, Muslims and state authorities in the Kingdom of Yugoslavia*. Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, Serija B, Bažnyčios istorijos studijos, letnik 37, 2013, št. 6, str. 189–206.
- Mojzes, Paul, *Yugoslavian Inferno: Ethnoreligious Warfare in the Balkans*. New York: Continuum Publishing Company, 1994.
- Premawardhana, Shanta, *Religious Conversion: Religion Scholars Thinking Together*. New York: Wiley-Blackwell, 2015.
- Radić, Radmila, *Religion in the multinational state: the case study of Yugoslavia*. Dejan Djokić (ur.), *Yugoslavism: Histories of a Failed idea, 1918–1922*. London: Hurst & Company, 2003.
- Rambo, Lewis R., *Understanding religious conversion*. New Heaven: Yale University Press, 1993.
- Ramet, Sabrina P., Vladko Maček and the Croatian Peasant Defence in the Kingdom of Yugoslavia. *Contemporary European History*, letnik 16, 2007, št. 2, str. 215–231.

- Salmič, Igor, *Al di là di ogni pregiudizio: le trattative per il concordato tra la Santa Sede e il Regno dei Serbi, Croati e Sloveni/Jugoslavia e la mancata ratifica (1922–1938)*. Roma: Pontificio Istituto Biblico: Gregorian & Biblical Press, 2015.
- Sharkey, Heather J., *Cultural Conversions: Unexpected Consequences of Christian Missionary Encounters in the Middle East, Africa, and South Asia*. Syracuse: Syracuse University Press, 2013.
- Sherkat, Darren, Religious socialization: sources of influence and influences of agency. Michele Dillon (ur.), *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, str. 151–163.
- Schugurensky, Daniel, The forms of informal learning: towards a conceptualization of the field. WALL Working Paper No. 19, 2000.
- Splošni pregled Dravske banovine: glavni statistični podatki, upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939 z dvema zemljevidoma, Ljubljana: Kraljevska banska uprava Dravske banovine, 1939.
- Stark, Rodney, Bainbridge, William S., *A Theory of Religion*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1987.
- Tam, Ngo, T. T., *Ethnic and Transnational Dimensions of Recent Protestant Conversion*, Social Compass, letnik 57, 2010, št. 3, str. 332–344.
- Ušeničnik, Franc, *Pastoralno bogoslovje*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1919–1920.
- Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921–2002. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2003.
- Viswanathan, Gauri, *Outside the Fold: Conversion, Modernity, and Belief*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1998.
- Young, Lawrence Alfred, *Rational Choice Theory and Religion: Summary and Assessment*. New York: Routledge, 1997.
- Zajšek, Boštjan, Nemški evangeličani na Slovenskem med obema vojnama, *Kronika*, letnik 59, 2011, št. 1, str. 91–106.
- Zbirka svetih obredov za lavantinsko in ljubljansko škofijo. Ljubljana: Lavantinski in ljubljanski ordinariat, 1933.

Seznam kratic

- ADT – Archivio diocesano di Trieste
 KC – Katoliška cerkev
 PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
 SPC – Srbska pravoslavna cerkev
 ZAC – Zgodovinski arhiv Celje
 ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
 NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

Zusammenfassung

Religionsunterricht von Konvertiten in der Zwischenkriegszeit in Slowenien

Gašper Mithans

Der Beitrag befasst sich im Kontext des ersten Jugoslawien ursprünglich mit dem Religionsunterricht von Konvertiten in Slowenien. Der neue staatliche Rahmen mit nationaler, kultureller und religiöser Vielfalt hat auch im religiösen Bereich eine große Veränderung bewirkt, obwohl die katholische Kirche ihre dominierende Rolle beibehalten hat. In der Zwischenkriegszeit wurden in diesem Raum zum ersten Mal die Anfänge der religiösen Pluralisierung beobachtet, deren anschaulicher Ausdruck vielleicht die religiöse Konversion ist.

Dem Motiv zufolge können wir in diesem Fall drei Arten von religiöser Konvertierung unterscheiden:

1. Konvertierung aus weltlichen privaten Gründen;
2. Konvertierung aus weltlichen gesellschaftlich-politischen Gründen und
3. Konvertierung aus einem primären religiösen Glauben.

Bei der Suche nach den Ursachen für die zunehmende Zahl von religiösen Konvertierungen sollten zudem verschiedene soziale Prozesse, wie Laisierung und Modernisierung, Staatsgrenzenänderungen, Nachkriegsmigration und Minderheitenpolitik, interreligiöse Beziehungen innerhalb des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen / Jugoslawien, ungeklärte Bedingungen im kirchlichen Rechtsraum, stärkere Differenzierung der Gesellschaft und Frauenfrage, Förderung der Serbisch-Orthodoxen Kirche als "nationalen Glauben" und innenpolitische Konflikte mit Konsequenzen im religiösen Bereich berücksichtigt werden.

Die Dynamik religiöser Konvertierungen lässt sich aufgrund mangelnder Archivressourcen nur teilweise analysieren. Von Archiven der Serbisch-Orthodoxen Kirchengemeinde sind die Archive aus Celje und Ljubljana erhalten. Es gibt relativ gute Einblicke in das Funktionieren von evangelischer Gemeinden, während das Problem des Erzdiözesanarchiv Ljubljana und des Erzdiözesanarchiv Maribor eine weniger transparente Führung eines Konvertierungsregisters ist, der mit dem Archiv der Diözese Triest-Koper vergleichbar wäre. Auch Erfassungen der Standesämter mit Daten über religiöse Austritte sind eine große Hilfe. Das Erforschen des Religionsunterrichts von Konvertiten in Slowenien ist wahrscheinlich nur anlässlich des Übergangs zur katholischen Kirche möglich, da es in anderen Religionsgemeinschaften an Material für ein solch spezifisches Thema fehlt.

Religionsunterricht für Konvertiten wurde in der katholischen Kirche einzelnen Übergangskandidaten je nach ihrer Ausbildung und religiösem Hintergrund angepasst. Die Grundlage des Unterrichts war der Katechismus. Ein wichtiger Aspekt ist auch die religiöse Sozialisation im meist katholischen Umfeld, wo die Konvertiten durch den Besuch religiöser Rituale, der Aktivitäten religiöser Vereine, die Verfolgung katholischer Zeitungen und Literatur und den Besuch des katholischen Religionsunterrichts in der Schule Kenntnis vom katholischen Glauben erhielten. Die Gründe für den Eintritt in die katholische Kirche waren oft pragmatisch, insbesondere bei Hochzeiten oder Übergängen von Juden, obwohl wahrscheinlich weniger als bei den relativ häufigen Gründen für den Austritt aus dem Katholizismus, um eine legale Scheidung und Wiederverheiratung in der Serbisch-Orthodoxen Kirche oder im Islam zu erreichen.

Jure Ramšak*

Položaj vernih učiteljev v socialistični šoli v sedemdesetih letih

*Situation of Religious Teachers in the 1970s
under Socialism*

Izvleček

Vprašanje idejne podobe učitelja v socialistični šoli je bilo izpostavljeno že kmalu po drugi svetovni vojni, a nikoli ne dokončno razrešeno. Prispevek se ukvarja z razpravo, ki se je razplamtela v času ideološke zaostritve v sedemdesetih letih, ko je Zveza komunistov obračunala s konceptom t. i. nevtralne šole, a morala kljub temu kompromisno priznati objektivne okoliščine poznega socializma in si ni mogla privoščiti odkrite delitve državljanov na verne in neverne. Z rezultatom polemike, kjer so tako na strani zagovornikov vernikov kot na strani marksističnega establishmenta sodelovali visoko usposobljeni intelektualci, ni bila povsem zadovoljna nobena stran, na prikrito uveljavljanje komunističnega oblastnega monopola v šolskih zbornicah pa je kasneje opozorila tudi nastajajoča demokratična opozicija. Kljub vsemu pa so ugotovitve zlasti mlajše generacije sociologov religije pripomogle k spoznanju, da je bolj kot verska pomembna pedagoška pripadnost učiteljev.

Abstract

The issue of the ideological affiliation of teachers in socialist schools was brought up soon after World War Two, but never fully resolved. The article talks about the heated debate at the time of ideological escalations in the 1970s, when the League of Communists dealt a blow to the concept of ideologically neutral school, but still had to recognise as a compromise the reality of the late-Socialist period and could not afford an open division between religious and non-religious. The result of the debate, involving highly educated individuals, satisfied neither the advocates of the religious nor those on the side of the Marxist establishment. Later, the newly emerging democratic opposition also drew attention to the concealed establishment of a communist monopoly in staff rooms. Nevertheless, the findings of the younger generation of sociologists of religion in particular contributed to the recognition that the pedagogical skills of teachers was more important than their religious affiliation.

Ključne besede: socialistična šola, idejnost izobraževanja, RKC, verni učitelji, moralno-politični kriteriji

Key words: socialist school, ideologies of education, Roman Catholic Church, religious teachers, moral and political criteria

* dr. Jure Ramšak, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, e-pošta: jure.ramsak@zrs-kp.si

Uvod¹

Med *ideološkimi aparati države*, kot jih je definiral francoski marksistični filozof Louis Althusser, zaseda izobraževalni aparat s svojim vcepljanjem določene količine praktičnega znanja, zavitega v vladajočo ideologijo, v glave odraščajočih otrok bržkone ključno vlogo pri reprodukciji obstoječih razmerij v meščanski družbi. Svojega vodilnega položaja pa izobraževalni aparat z revolucionarnim prehodom v socialistično družbeno ureditev ni zapustil, ampak je bila glede na družbeno prakso, ko komunistična oblast praktično ni posegla v družinsko vzgojo, nanj naložena še večja teža pri ustvarjanju novega socialističnega človeka.²

Zavedajoč se pomena šole pri zavarovanju prehoda v komunizem, si je md. že Lenin zavzeto prizadeval za »revolucioniranje« izobraževanja v Sovjetski zvezi, koncept »idejnosti« vzgoje in izobraževanja v smislu politične vzgoje in privzgajanja komunističnega svetovnega nazora pa se je v sovjetski pedagogiki pojavil takoj po drugi svetovni vojni. Kmalu za tem je prodril tudi v jugoslovansko okolje, ki je tedaj pri vzpostavljanju socialističnega družbenega sistema še zvesto sledilo zgledom iz domovine socializma.³ Ideološki pritisk na izobraževalno dejavnost po prelomu s Sovjetsko zvezo ni popustil, pač pa se je v razmerju do religije še okrepil v začetku petdesetih let, kar je časovno sovpadalo z zaostrovanjem odnosov z Rimskokatoliško cerkvijo (RKC) in prekinitvijo diplomatskih stikov z Vatikanom decembra 1952.⁴

Po liberalizaciji jugoslovanskega socialističnega režima v šestdesetih letih in normalizaciji odnosov z RKC po sklenitvi t. i. Beograjskega protokola leta 1966 se je tudi odnos do vernikov občutno izboljšal, čeprav dosežena raven odnosov ni sledila ravni medinstitucionalne kooperacije med predstavniki verskih in posvetnih oblasti.⁵ Vprašanje ateizacije v javnih šolah se je tako izkazalo kot ena izmed najbolj problematičnih zadev, ki je omenjeni sporazum ni rešil po pričakovanjih Svetega sedeža.⁶ Javna polemika v zvezi z značajem šole v socialističnem sistemu in vloge marksizma pri vzgoji in izobraževanju mladine za življenje v samoupravi družbi pa je v slovenskem prostoru po obdobju liberalizacije v šestdesetih letih spet nastopila z vso silo v času ideološke in politične zaostritve v sedemdesetih

1 Prispevek je deloma rezultat projekta J6-9353 Prepletanje med marksizmom in krščanstvom v Sloveniji, 1931–1991, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

2 Fuček, *Konsolidacija jugoslavanskega socializma*, str. 527.

3 Kodelja, *Laična šola*, str. 95.

4 O posledicah teh trenj na področju verskega in splošnega izobraževanja gl. Gabrič, *Katolištvo, socializem in netolerantnost* in isti, *Oblast in katoliško šolstvo*.

5 Alexander, *Church and State*, str. 246; Buchenau, *What Went Wrong?*.

6 Zrinščak, *Odnos Crkve i države*, str. 118. V času sklepanja Beograjskega protokola je problem svobode vesti in veroizpovedi v državnih šolah predstavljal eno izmed osrednjih točk razhajanja med pogajalci Jugoslavije in Svetega sedeža, ki so to vprašanje naposled izpostavili v ločeni verbalni noti, pred tem pa so bili zaradi njega celo pripravljeni odstopiti od celotnega sporazuma (Grgič, *Odnosi med Vatikanom in Jugoslavijo*, str. 67).

letih in imela konkretne posledice tudi na področju izobraževanja. Ker sem to teoretsko zelo bogato razpravo, ki se je osredinila predvsem na vlogo materialističnega svetovnega nazora (ateizma) pri formaciji šolajočih se otrok, že obdelal v okviru nekega drugega članka,⁷ se bom v nadaljevanju posvetil diskusijam o položaju vernikov na drugi strani katedra. Ker je precejšen del te razprave potekal javno, tj. prek objavljenih časopisnih in revijalnih člankov mlajše generacije teologov na eni in sociologov ter drugih marksističnih teoretikov na drugi strani, svoj prikaz močno naslanjam na tedanji tisk. V še večji meri pa se posvečam analizi arhivskih virov organov Zveze komunistov (ZK) Slovenije in Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL), skozi katere se razkriva kontroverzen poskus formuliranja položaja in pravic vernega učitelja v javni šoli, temelječ na nespremenjenih ideoloških predpostavkah do religije, a hkrati upoštevajoč princip vključenosti čim širšega kroga prebivalstva v delovanje samoupravne družbe, značilen za obdobje poznega socializma v Sloveniji.

Socialistično angažirana šola

Čeprav je bil do leta 1952 dopuščen verouk v javnih šolah, se je o vprašanju idejne podstatе šolskega pouka in osebnosti učiteljev začelo razpravljati že v prvih letih po drugi svetovni vojni, kar je sovpadalo s sporom z Informbirojem in zaostrovanjem odnosov s Katoliško cerkvijo oz. Vatikanom. A tako kot pozneje šolski odnos do religije ni postal docela enoznačen, prav tako ne obravnava vernih učiteljev, ampak je že v času poudarjenega centralizma bilo marsikaj odvisno od volje »lokalnih dejavnikov«, v prvi vrsti ravnateljev. Tudi s strani najvišjih predstavnikov oblasti so glede svetovnonazorskega profila učiteljev prihajale različne zahteve. Medtem ko so se iz ust ministra za prosveto Jožeta Potrča slišali pokroviteljski napotki, da naj se »tovariše, ki imajo še sami razne predsodke«, a sicer v duhu boja za socializem vestno uresničujejo učne načrte, sprejema razumevajoče, saj je vera zasebna zadeva in se nikogar ne sme žaliti v njegovih čustvih, je pedagoški teoretik Vlado Schmidt že leta 1948 pogojeval ustreznost šolske vzgoje s tem, da najprej učitelj sam usvoji marksistično filozofijo, kar se je v tistem času razumelo enako kot ponotranjenje marksistično-leninističnega svetovnega nazora.⁸

7 Gl. Ramšak, *Neutral, Atheist, or Antitheist?*. Čeprav so se med pedagoškimi strokovnjaki in delavci še vedno pojavljala stališča o nujnosti privzgajanja materialističnega svetovnega nazora kot integralnega dela šolske vzgoje, je nova generacija sociologov religije postopoma uveljavljala stališče o primarnosti izobraževanja marksizma kot teorije razumevanja in spreminjanja družbe, odločitev o vernosti pa naj bi bila prepuščena učencem samim. To stališče je prevzela tudi mlajša generacija partijskih politikov, ki je prihajala na čelu ZKS v osemdesetih letih, čeprav razmerje med vzgojo in ateizacijo ni nikoli postalo docela razčiščeno, čez žaljiv prikaz religije v šolskih učbenikih pa so imeli marsikaj pripomniti tudi tedanji vodilni teologi.

8 Šuštar, *Verouk v šoli*, str. 403.

Širšim časopisnim polemikam o položaju vernih učiteljev lahko sledimo od začetka petdesetih let, ko so v *Slovenskem poročevalcu* pisali o odpustu štirih, v cerkvi »kuhanih in pečenih« učiteljic. Ob vprašanju, ali lahko verni učitelji suvereno opravljajo zaupano jim nalogo, so se pojavila stališča, da četudi učijo v skladu z učnimi načrti, za tiste, ki se »predajajo naukom misticizma in mračnjaštvu, kakor jih to uči cerkev«, v bodoče ne bo mesta za katedri. S tem ko so učili nekaj (na dialektičnem materializmu utemeljeno znanost), s svojim osebnim zgledom pa počeli nekaj drugega (»demantirali sami sebe«), naj bi namreč nedopustno zavajali mladino. Vzporedno s takšnimi pamfleti pa so se že tedaj pojavili tudi kritični glasovi, kot tisti od socializmu naklonjenega teologa Janeza Janžekoviča, ki so javno opozarjali na kršitve načela svobode vesti in veroizpovedi.⁹

Zasebnost religije je sicer bila z ustavo zagotovljena kategorija, katere spoštovanje pa je s prekrivanjem državne in partijske oblasti po revolucionarnih spremembah postalo vprašljivo oz. je odnos do verskih skupnosti v socialističnih državah celo prešel v odkrito antireligijskega.¹⁰ Če naj bi bila po V. I. Leninu država v odnosu do religije nevtralna, pa to ni veljalo za partijo, ki se po njegovem ni smela lotevati obračuna na način meščanskega kulturnega boja, temveč taktično pristopiti k *ateistični propagandi*.¹¹ Ob tem je treba poudariti, da je bila za Marxa kritika religije sicer predpogoj katerekoli druge kritike in radikalne spremembe, a njeno ukinjanje za začetnika znanstvenega socializma ni bil cilj samo po sebi, ampak samodejna posledica odpravljanja odtujenega sveta. Njegov heglovsko profiliran postateizem je šele F. Engels zamenjal za materialistični ateizem, temelječ na Feuerbachovi prosvetiteljski kritiki religije, sklenila pa G. V. Plehanov in V. I. Lenin v Rusiji. S tem ko je slednji predručil Marxovo definicijo religije iz opija ljudstva v opij za ljudstvo, torej v instrument razrednega zatiranja v rokah vladajočega razreda, je odprl vrata aktivni borbi proti religiji kot enemu izmed glavnih ciljev boljševističnega gibanja, kar je v končni fazi pripeljalo do Stalino-vega vulgarnega antiteizma.¹²

Slovenske partijske oblasti so v začetku petdesetih let že naglašale razliko med religijo in *klerikalizmom*, zaradi česar je načelnik agitpropa Boris Zihlerl junija 1952 v primeru omenjenih odpuščenih učiteljic hitel pojasnjevati, da ukrepi proti njim niso bili sprejeti zaradi njihove vernosti, ampak ker so tej pridale politično oznako oz. »antisocialistično akcijo«. Vladajoči režim je tako, soočen tudi s pomanjkanjem ustreznega pedagoškega kadra, vsaj formalno zagotovil enakost vernih in nevernih pedagogov, v konkretnih okoliščinah pa je odnos do njih velikokrat zavisel od ravnateljev in tistih izmed njihovih podrejenih, ki so imeli člansko izkaznico ZK. Čeprav so v zvezi z religijo ostala v veljavi »prosvetiteljska«

9 Režek, *Med resničnostjo in iluzijo*, str. 97.

10 Mojzes, *Religious Liberty*, str. 41.

11 Lenin, *Socializem in religija*, str. 25–26.

12 Kukoč, *Problem religije*, str. 70–71.

13 Režek, *Med resničnostjo in iluzijo*, str. 98.

načela iz programa ZK Jugoslavije iz leta 1958, kjer je pisalo, da se religija »poraja in ohranja v določenih zgodovinskih pogojih materialne in duhovne zaostalosti ljudi«,¹⁴ se prenašanje *marksistično-leninističnega humanizma* izza katedra v naslednjih letih in desetletjih nikoli ni dogajalo na način kot v Sovjetski zvezi, kjer so morali denimo učitelji obvezno obiskovati tečaje »znanstvenega ateizma« in pri pouku izvajati biološke, fizikalne in kemijske poskuse, da bi na takšen način dokazali neobstoja boga.¹⁵ A tudi za jugoslovanske učbenike sociologije, kjer je vprašanje religije najbolj prišlo do izraza, je bil po mnenju hrvaškega sociologa religije Esada Čimića sredi osemdesetih let značilen eklekticizem, v katerem so se prepletali prosvetljeteljstvo, borbeni ateizem, scientizem in samo v nekaterih primerih boljše ali slabše artikuliran humanistični pristop k religiji.¹⁶ Kar se tiče odnosa partije do religije, pa je njegov slovenski kolega Zdenko Roter že desetletje pred tem ugotavljal, da se v okviru »idejno-političnega tipa« partijske politike do religije, značilnega za ZK, še vedno pojavljal tudi t. i. institucionalizirani ateizem, katerega privrženci so zagovarjali, da je treba šole vseh vrst in vseh ravni spremeniti tudi v učilnice ateizma.¹⁷

Da je v šolskih zbornicah in tudi med strokovnjaki na vodilnih mestih v pedagoških institucijah bilo tedaj še veliko "sektašev", je na zaprti seji Predsedstva SR Slovenije leta 1977 priznal tudi predsednik republiške konference SZDL in eden izmed glavnih partijskih odločevalcev v Sloveniji Mitja Ribičič,¹⁸ uradno pa so oblasti zavračale očitke, da je vernikom kakorkoli onemogočena svobodna izbira in opravljanje poklica. To vprašanje se ni postavljalo samo v zvezi s pedagoškimi poklici, ampak tudi na splošno v zvezi z zasedbo vseh strokovnih in vodilnih položajev, le da so bili učitelji zaradi svoje številnosti še posebej izpostavljena skupina. Za predstavnike vladajočega režima, ki se je bolj kot na načela laične pravne države in priporočila iz akademskih krogov oziral na pritiske mednarodne javnosti in Vatikana,¹⁹ je bila kritika posameznih pojavov ali celo sistemske diskriminacije zelo kočljivo vprašanje, ki so se ga v javnosti raje izognili. Posledično je tudi pismo, ki ga je leta 1974 na časopis Delo naslovil kritični intelektualec Vinko Ošlak in v njem z ostrim tonom zapisal, da je »pri nas odločitev za katerikoli nemarksistični filozofski nazor usodna politična odločitev. Zadnje čase kristjan skoraj ne more več biti prosvetni delavec, nikoli komandir milice, sindikalist, SZDL-jevec, ne predsednik občine, ne ravnatelj gimnazije, ne oficir JNA, ne predsednik republike. ... Pa je lahko kristjan prav fanatičen borec za delavske pravice, za samoupravljanje, iz časopisnega uredništva namesto do tiskarskih strojev priromalo le do centralnega komiteja slovenske ZK, pa še tam mu niso posvetili potrebne pozornosti.²⁰

14 Sedmi kongres ZKJ, str. 479–480.

15 Froggatt, *Renouncing Dogma*, str. 260–262.

16 Čimić, *Dogma i sloboda*, str. 101.

17 Roter, *Katoliška cerkev in država*, str. 234.

18 ARS, AS 1944, šk. 34, Zapisnik 47. seje Predsedstva SR Slovenije, 24. 6. 1977, str. 18.

19 Roter, *Konec nekega obdobja*, str. 269.

20 ARS, AS 1592, šk. 9, Vinko Ošlak: *Malleus maleficarum...*, 24. 11. 1974.

Ošlak je ogorčenje nad sistemskim odpiranjem vernikov od vodilnih položajev v jugoslovanski socialistični družbi izražal v času, ko je bil v Sloveniji na vrhuncu obračun z »liberalizmom«, ki po mnenju konservativnega krila ZK Slovenije ni zajel samo vodilnih političnih in gospodarskih struktur, ampak tudi področje kulture in izobraževanja.²¹ Kampanja zaostrenega razrednega kurza je tako v začetku sedemdesetih let znova naplavila tudi vprašanje idejnosti šolskega pouka, za katerega so trdili, da je v letih pred tem popustil pod pozitivističnimi in tehnokratskimi težnjami po »idejno nevtralni« šoli in v katerega je skušala s poskusom umika historičnega materializma in relativizacije negativne podobe njene zgodovine in družbenega nauka poseči tudi RKC. Nasproti temu so odgovorni za ideološko delo postavili koncept »socialistično angažirane« šole, katere obrise je začrtala 19. seja CK ZKS v začetku leta 1971 in dokument Skupščine SRS o idejni usmerjenosti vzgoje in izobraževanja. Po 25. seji CK ZKS v začetku leta 1972 je bil z mesta direktorja Pedagoškega inštituta odstavljen zagovornik idejno pluralne šole Franc Pediček.²² Kadrovske spremembe so poleg Pedagoškega inštituta oplazile tudi Zvezo pedagoških društev ter nekaj učiteljev, ki se niso »želeli odreči propagiranju svojega idealističnega svetovnega nazora s klerikalnih, pa tudi drugih socializmu sovražnih ideoloških osnov«, nadaljnjo »diferenciacijo« med učitelji pa je preprečilo izrazito kadrovsko pomanjkanje. Intenzivna politika vključevanja pedagoškega kadra v ZK je učinkovala v dejstvu, da se je v enem letu po znanem Titovem in Dolančevem pismu vsem jugoslovanskim komunistom iz novembra 1972 število učiteljev in profesorjev – članov ZK povečalo kar za 550, kar je pomenilo, da je bilo konec leta 1973 v edino politično organizacijo v državi vključena dobra petina vsega pedagoškega kadra.²³

»Ali je lahko verni učitelj vzgojno prepričljiv?«

Leta 1974 je bilo mogoče v razpravah na Marksističnem centru kot glavnem teoretskem zaledju centralnega komiteja ZK Slovenije slišati precej nestrpne izjave o vernih učiteljih, ki da so v izrazito vprašljivi moralni poziciji, kot se je izrazil sociolog in filozof Vlado Sruk, in pri tem brez ovinkarjenja priznal, da šola posreduje mnogo premalo ateistične idejne naravnosti.²⁴ Znani pedagog Franc Strmčnik se je distanciral od političnih izjav iz časa partijskega »liberalizma« in kot napačno izpostavil stališče, da lahko verni učitelj vestno opravlja svoje naloge. Po njegovem si je bilo na osnovi predpostavke, da je osnova učiteljeve »impre-

21 Repe, »Liberalizem« v Sloveniji; Ramšak, *Restavracija diktature*.

22 ARS, AS 1589/IV, šk. 20, Poročilo o delu Centralnega komiteja ZKS med 3. in 4. sejo Zveze komunistov Slovenije, str. 45.

23 Ibid., str. 67–69.

24 ARS, AS 1592, šk. 5, Razgovor v zadevi odprtega pisma jugoslovanske škofovske konference, 16. 1. 1974, str. 28.

sivnosti» svetovni nazor, namreč težko predstavljati, da bi učitelj z drugačnim svetovnim nazorom vzgajal v marksističnem svetovnonazorskem duhu in marksističnem znanstvenem pogledu na svet. Veliko število vernih učiteljev, ki so v tem času še opravljali svoj poklic, pa je po njegovem prepričanju lahko vztrajalo in ne prihajalo v konflikt samih s sabo samo zaradi tega, ker je bila usmerjenost izobraževanja še vedno preveč neangažirana, pozitivistična in apolitična.²⁵

Vendarle pa so nenehna opozorila o primerih diskriminacije – na nesprejemljivost grožnje z odpustom iz službe za verne učitelje ob siceršnji strokovnosti in zavzetosti so v poslanici leta 1973 opomnili tudi jugoslovanski škofje – postavila vprašanje vernih učiteljev na agendo razprav republiške konference SZDL kot družbeno-politične organizacije, ki je obravnavala najširše sklope javnih vprašanj. Zgoraj predstavljena skrajna mnenja so bila odrinjena na rob in o nesprejemljivosti vernih učiteljev vsepovprek je bilo vedno manj govora. V internih pogovorih je bilo predstavljeno stališče, da je treba ločiti med vernimi učitelji, ki sprejemajo samoupravni socializem in le privatno gojijo verska čustva, in tistimi, ki javno nastopajo kot verniki ali so celo člani laiškega apostolata. Slednji so namreč v očeh tedanjega establishmenta dajali svojim učencem nesprejemljiv dvojni vzor.²⁶

Počasi pa so se tudi na predsedstvu centralnega komiteja ZK Slovenije nekoliko omehčali in osmislili spoznanje, da veliko večji problem kot verni učitelji za posredovanje socialističnih vrednot predstavljajo indiferentni učitelji, ki ne vzgajajo v nobeni smeri, kot je izpostavil leta 1979 Franc Šetinc. Prisotnost vernih učiteljev je bila po njegovem pač dejstvo, ki ga ni bilo mogoče odpraviti s sektaškimi pregoni, saj so vendarle lahko ustrezno znanstveno in zavzeto socialistično poučevali večino predmetov »razen verjetno novega predmeta samoupravljanje s temelji marksizma«. ²⁷ Temu mnenju je pritegnil tudi pripadnik konservativne struje znotraj ZK Vinko Hafner, ki pa je ob tem naznanil tudi malo bolj prikrito agendo, po kateri bi morala partija delovati v smeri, »da bodo naši pedagoški kadri v vse večji in večji meri osvajali marksizem kot podlago svojemu delovanju«. »Mislim pa,« je razpredal naprej, »da je tudi veren učitelj, veren pedagog lahko dober učitelj na področju eksaktnih ved ..., medtem ko pa družboslovne vede, zlasti filozofija, sociologija, zgodovina – to poudarjam posebej še zato, ker je precej sedanjih zgodovinarjev vernih učiteljev – to pa so področja, kjer bi se morali mi truditi, da jih predavajo vse bolj in bolj marksisti.« ²⁸ Za doseganje tega cilja konec sedemdesetih let pa nekako ni več prišla v poštev »prevzgoja« na način, da bi moral posameznik, če ne bi želel biti odstranjen iz pedagoškega procesa, izbrisati »nemarksistični« del svoje osebnosti, kot so še v začetku tega desetletja želeli uveljavljati »družbe-

²⁵ Ibid., str. 29–31.

²⁶ ARS, AS 1589/IV, šk. 328, Rado Jan: Zveza komunistov in učitelj – vernik, 26. 6. 1976, str. 4.

²⁷ ARS, AS 1589/IV, šk. 450, Magnetogram 15. seje predsedstva CK ZKS, 5. 2. 1979, str. 5/2 MJ, 6/IJ.

²⁸ Ibid., 23/1 IJ, 23/2 IJ.

ni zakon« nekateri člani centralnega komiteja.²⁹ Hkrati pa je selektivno vodenje kadrovske politike ostalo sprejemljiv način izbiranja idejno ustrezno naravnanih učiteljev za poučevanje ideološko najbolj izpostavljenih predmetov.³⁰

»Učitelja ne merimo po merilih teizma oz. ateizma«

Dileme o položaju vernega učitelja naj bi bile dokončno rešene z dokumentom z naslovom *Socialistična samoupravna družba – učitelj (verniki) in šola*, ki ga je SZDL sprejela februarja 1977 in v katerem ni bilo zapisanih posebnih novosti v odnosu do vernikov, ampak so bile poudarjene nekatere stalnice politike ZK v kombinaciji z ustavnimi klavzulami o svoboščinah in pravicah. Poudarjeno je bilo splošno načelo, da mora biti pouk znanstven in vzgoja socialistična, pri čemer ni bila naloga šole, da bi reševala metafizična (neizkustvena) vprašanja, kot so vprašanja o obstoju ali neobstoju boga. Glede vrednotenja religije, o čemer se je kmalu zatem odprla nova polemika, je bilo zapisano, da so tudi religije kot družbeni pojav in njihov zgodovinski razvoj ter pomen predmet »znanstvene« šolske obravnave in je šola dolžna seznaniti o njihovem in cerkvenem vplivu na družbena področja v preteklosti in sedanjosti, zlasti glede vprašanja razrednih bojev. Zavrnjene so bile trditve o antiteistični šoli, saj niti politični program ZK ni opredeljeval borbe proti religijam. V dokumentu je bila posebej poudarjena svobodna in neovirana možnost obiskovanja verouka, kar je bilo sicer že znano, a kot so zapisali, v praksi premalo uveljavljeno določilo.

Normativi o učitelju so opredeljevali, da lahko svojo družbeno vlogo uresničuje le, »če idejnost njegovega dela ni nasprotna znanstvenim spoznanjem in če je zavzet za socialistične samoupravne družbenoekonomske odnose v teoriji in praksi, tako v šoli kot izven nje«. Verni učitelj, ki je bil prepričan, da lahko »spravlja v sklad svojo religioznost in znanost«, je lahko »na lastno odgovornost živel v protislovju«, kar pa ni smelo vplivati na socialistično usmerjenost pouka. Nasprotno je bilo za tiste, ki tej zahtevi socialistične družbe niso bili kos in so menili, da so ravnali zoper svojo vest ter se čutili dolžne nastopati kot »posredniki katerekoli v bistvu protisamoupravne in protisocialistično-humanistične težnje«, predvideno, da zaradi neuresničevanja družbeno opredeljenih učno-vzgojnih smotrov prostovoljno oz. na zahtevo izobraževalnega zavoda zamenjajo svoj poklic s poklicem, ki ni terjal takšne idejne in družbene angažiranosti.³¹

Za Janeza Janžekoviča, ki je bil takrat član Koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med Cerkvijo in samoupravno družbo pri SZDL, je bila v dokumentu

²⁹ Hribar, *Izganjanje hudiča*, 1309.

³⁰ ARS, AS 1589/IV, šk. 295, Franc Šetinc: Nekater tendence v Rimskokatoliški cerkvi in naš odnos do njih (seminar za sekretarje komitejev občinskih in medobčinskih svetov ZKS), 19. 12. 1978, str. 6.

³¹ ARS, AS 537, šk. 1096, Socialistična samoupravna družba – učitelj (verniki) in šola, 14. 2. 1977.

pomembna uradna konstatacija, da so verniki in ateisti enakopravni in da šola ne rešuje vprašanj o obstoju ali neobstoju boga.³² Janžekoviču se je rešitev, navedena v dokumentu, kazala kot korak v smeri njegovega zavzemanja za ločitev materializma kot izkustvenega nauka (politična ekonomija) in materializma kot filozofije (ateizem). Zavedal se je, da obstajajo med posamezniki iz pedagoške sfere tudi drugačni pogledi, pa vendarle je na predavanju na teološkem tečaju za študente in izobražence, kjer so tedaj odmevale že precej ostre besede na račun ZK, izpostavil napredek v odnosu slovenske partije do vernikov. Takšen razvoj dogodkov je Janžekoviča navajal na apel vernikom, naj se kot državljani socialistične domovine za svoje pravice zavzemajo strpno in naj pri tem nikakor ne zbuja vtisa klerikalizma.³³ Zmerni komunisti, kot Milan Kučan in tudi Mitja Ribičič, so ob izidu dokumenta SZDL izrazili pričakovanje, da bo jasneje začrtana smer odnosa do vprašanja vernikov v šolskem sistemu iz javnega diskurza izločila sektaše med komunisti in klerikalce med verniki, hkrati pa bodo podlaga za reakcijo ob kršenju ustavnih določil.³⁴

Vsi vpleteni na strani partije pa niso delili mnenja z vodstvom SZDL. Že omenjeni France Strmčnik je izrazil popolnoma odklonilno stališče in s tem pokazal, da so tudi med partijskimi teoretiki obstajali (in prišli v javnost) različni pogledi tudi na tako občutljiva vprašanja, kot je bil odnos ZK do verne populacije. Profesor na Pedagoški fakulteti ni popustil pri svojem prepričanju, da je znanstvenost pouka bistveno povezana z dosledno interpretacijo dialektičnega materializma kot metode zgodovinske in materialistične dialektike ter kritičnega znanstvenega pogleda na svet. Dialoško naravnani teoretiki in snovalci politike na SZDL so po njegovem na to pozabili in si privoščili napačne ali samo pogojno resnične izjave, češ *»da religioznost učitelja ni nujno ovira za marksistično angažirano šolo«* in *»da je bistvo marksizma v njegovih socialnih in humanističnih dimenzijah, ne pa v njegovih materialističnih razlagah sveta«*, kot je trdil denimo dialoško naravnani sociolog religije Marko Kerševan. *»Razdvajanje induktivnega in deduktivnega mišljenja pomeni hkrati tudi razdvajanje znanosti in filozofije, znanosti in ideologije, kar nujno vodi v pozitivizem, torej stran od naših marksističnih vzgojnih smotrov, ki zahtevajo da razvija šola učencem marksistični model znanstvenega mišljenja«*, je bil odločen Strmčnik in od tod povlekel tudi neizprosne posledice za položaj vernega (*»filozofsko idealistično zavzetega in versko institucionalno vezanega«*) učitelja: *»Njeno poslanstvo [šole, op. J. R.] načeloma ni združljivo z idealistično opredeljenim in religioznim učiteljem. Neresno, oportunistično in samovarajoče je pričakovanje, da bi bil religiozni učitelj kos tem nalogam pouka in da je možno zreducirati njegove konflikte med lastno idealistično usmerjenostjo in*

32 ARS, AS 537, šk. 1099, Zapisnik seje koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med samoupravno družbo in Cerkvijo, 17. 3. 1977, str. 16.

33 Janžekovič, *Verni učitelj*, str. 191, 198.

34 ARS, AS 537, šk. 1099, Zapisnik seje koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med samoupravno družbo in Cerkvijo, 17. 3. 1977, str. 31–33.

materialističnim značajem pouka na vprašanje njegove osebne vesti in poštenja. To so sofisticirane rešitve.« Odgovor na vprašanje, kaj z vernimi učitelji v šolah, zato po njegovem ni bil v kompromisarski »otopitvi materialistične poante marksizma«, ampak bi bilo treba na dolgi rok zastaviti selektivno kadrovske politiko, v skladu s katero bi »idealistično opredeljenim« mladim ljudem odsvetovali odločitev za pedagoški poklic. Pri aktivnih vernih učiteljih pa bi morali odgovorni imeti pred očmi, da zaradi svoje religioznosti ne zmorejo vseh marksističnih in izobraževalnih nalog ter se v najboljšem primeru omejijo na nevtralno razlago.³⁵

Strmčnikova radikalna drža ni ostala spregledana v katoliškem tisku. V osrednjem verskem listu *Družina* so zapisali, da bi verniki v primeru odvrnitve od pedagoškega poklica postali državljani druge kategorije, brž ko pa bi nad tem javno potožili, pa bi bili označeni za klerikalce. Po njihovem je šlo za jasen primer sektašenja in teptanja po pravicah otrok vernih staršev, ki morajo obiskovati za vse obvezno javno šolo.³⁶ V tedniku *Družina* se je leta 1979 glede problematike marksizma v šoli oglasil tedaj zelo aktivni teolog Franc Perko, ki pa ni komentiral Strmčnikovih stališč, ampak se je postavil po robu SZDL-jevski izpeljavi rešitve v celoti. Perko je ponovil že znane trditve, da znanstvenega nazora v pravem pomenu besede ni. Dokument SZDL je bil zato po njegovem kontradiktoren, saj se vprašanje, ali je še tako goreč vernik lahko učitelj, sploh ne bi smelo postavljati. Podčrtal je, da gre za »idejni totalitarizem«, ki se je najbolj odražal ravno na šolskem področju. Nove dokaze za uradno ateizacijo in nastrojenost proti religiji je našel v publikacijah Zavoda za šolstvo, kjer je bilo še leta 1978 v nasprotju z izjavo SZDL zapisano, da je vera negativen in socializmu sovražen pojav, ki se uvršča ob bok moralni degradiranosti in nagnjenosti k drogam. V socializmu kot vmesnem procesu je bila zato po Perku ključnega pomena subtilna vzgoja in prevzgoja, oprta na psihološke zakone. Podobno so tudi novi zakon o usmerjenem izobraževanju v javnosti razumeli kot »oblikovanje dialektičnega mišljenja in marksističnega pogleda na svet«. Perko je sicer še vedno dopuščal marksizem kot eno izmed znanstvenih razlag sveta, ki bi ga verniki v vzgojno-izobraževalnem procesu lahko sprejeli, če bi presegel ateizem, kot so nakazovali tudi nekateri jugoslovanski marksisti.³⁷

Z veliko večjo naklonjenostjo do marksistične podstat izobraževanja je stališče SZDL sprejel utemeljitelj »socialistične teologije«, mariborski pomožni škof Vekoslav Grmič. Osebne razklanosti, o katerem je bilo govora v dokumentu, pri vernikih ni zaznal, saj ni videl ovire v razlaganju znanstveno dognanih marksističnih pogledov na religijo in hkratnem vztrajanju pri prepričanju, da gre le za del resnice.³⁸ Izpričana Strmčnikova nestrpna stališča so celo tega najbolj zavzetega

³⁵ Strmčnik, *Marksistična izhodišča*, str. 483–484.

³⁶ *Razpeti med šolo*, str. 3.

³⁷ Perko, *Marksizem v šoli*, str. 7–8.

³⁸ Grmič, *Kakšen naj bo učitelj*, str. 243.

socialista v vodstvu RKC v Sloveniji, ki je domala v vseh pomembnih vprašanjih zagovarjal politiko ZK, napeljala do protesta, ko se je vprašal, ali takšni pogledi ne spodkopavajo temeljev samoupravljanja in ne teptajo ustavno zagotovljene pravice državljanov. Ob tem je Strmčnika pobaral, ali ne gre celo za integralistično tezo, da je biti Jugoslovan ali Slovenec isto kot biti marksist. Strmčniku je očital tudi, da je tisto, kar on razlaga za religijo, dejansko praznoverje in magija, medtem ko religija v resnici tudi priznava vzročnost in zakonitost v svetu. Grmič je opozoril, da je Strmčnikovo izpeljevanje odnosa do vernih učiteljev in značaja šole ne le v nasprotju z dokumentom SZDL in izjavami vodstva ZK, ampak je njihova nevarnost – prvič v smislu spodbujanja nasprotnikov socializma, ki se skrivajo za svojo vernostjo, drugič pa pomeni takšna indoktrinacija določenega svetovnega nazora skoraj isto kakor izpodkopavanje njegovih temeljev z absolutno kontraproduktivnim učinkom.³⁹

Pomislike, ki so ob skrajnih Strmčnikovih stališčih navdajali Grmiča, so očitno sprejeli tudi na Marksističnem centru pri centralnem komiteju ZK. Po polemiki, ki je sledila objavi dokumenta SZDL, so leta 1979 organizirali ponovno razpravo o tej problematiki in poudarili, da revizija stališč SZDL ne pride v poštev, temveč je treba zapisana določila utrditi še v praksi. Tam je bil splošni odnos do verujočih, kot so priznali razpravljavci, še vedno na ravni predvojnega spopada liberalcev in klerikalcev.⁴⁰ Polemika o položaju vernega učitelja je bila znak še naprej prisotnega boja med religijo in državo na področju šolstva, kar je bil po njihovem znak etatizacije šolstva, ki bi jo bilo treba premagati in dosledno uveljaviti samoupravna razmerja. Etatistični princip so namreč povezali z abstraktnim antiteizmom, ki bi ga bilo treba v dokaz, da vernost nikakor ne onemogoča zavzetosti za revolucionarno družbeno dejavnost, dokončno preseči. Še več: »O nepremostljivem nasprotju med marksizmom in vernostjo lahko govorimo le, če pojmujeemo marksizem kot zaključen metafizično-materialistični svetovni nazor, če ne upoštevamo, da je za marksizem ključnega pomena teoretsko formuliran proces osvobajanja delovnih ljudi, proces preraščanja razredne družbe in vseh oblik odtujitve. Tako vzeto pa je že socialna vsebina samih evangelijev nedvomno bližja socializmu kot pa kapitalizmu.«⁴¹ Zaradi vsega naštetega bi bil odpust vernih učiteljev z njihovih delovnih mest ravno nasprotni dokaz splošno sprejetim principom, da religija ni ovira pri socialističnem angažiranju vernih državljanov.

V zvezi s tem so vodilni teoretiki na področju filozofije in sociologije opozorili, da se je marksizem prevečkrat pojmoval kot svetovni nazor, ne pa kot revolucionarna kritična misel. Zaradi tega ga je treba v šoli tolmačiti kot teoretski okvir socialistične samoupravne preobrazbe, ne pa kot religiji konkurenčen

³⁹ Grmič, *Marksistična izhodišča*, 447–448.

⁴⁰ ARS, AS 1592, šk. 70, Poročilo o razgovoru »Nekatera aktualna vprašanja idejne usmerjenosti šole v naši družbi«, 12. 1. 1979, str. 5.

⁴¹ Ibid., str. 6.

splošni dialektično materialistični svetovni nazor. Religijo je pač primerno prikazovati v zgodovinskih okoliščinah, ne pa zapadati v frontalni napad nanjo, ki je bil tedaj v šolah še dokaj pogost.⁴²

Komunisti nikakor niso revidirali svojega temeljnega odnosa do religije oz. v tem primeru do religioznosti učencev. Zanje je ostala oblika odtujenosti in je predstavljala, kot je priznal funkcionar Rado Jan, lakmusov papir, ki kaže stopnjo uspešnosti ali neuspešnosti spoznavanja s socialističnimi samoupravnimi odnosi v šoli in širše v družbi.⁴³ Zaključki razprave o položaju vernih učiteljev in učencev so se približevali izvornemu Marxovemu prepričanju, ki ga je že nekaj let prej izrekel Franc Šetinc, in sicer, da bo religijo možno odpraviti na dolgi rok na način, da se odpravijo razlogi zanj, vendar pa morata biti do takrat teist in ateist enakopravna.⁴⁴ Podana so bila formalna zagotovila, da šola ne posreduje nikakršnega privilegiranega nazora, ampak je ta šele plod učenčeve svobodne izbire. Kako naj učitelji (komunisti) vplivajo na to izbiro, je sicer ostalo del prikrite strategije, ki so jo teologi kaj kmalu pričeli z vso silovitostjo problematizirati, pa vendarle je vladajoči režim do konca sedemdesetih let vernikom vsaj formalno priznal tisto, kar so si Grmič in njegovi somišljeniki tako zelo prizadevali dokazati: da je lahko tudi veren državljani polnokrven in polnopraven samoupravljaec.

Sklep

Polemika o položaju vernega učitelja v socialistični šoli, ki smo si jo ogledali v prispevku, zelo dobro odslikava logiko delovanja poznega socialističnega režima v Sloveniji. Ne le v primerjavi s Sovjetsko zvezo in vzhodnoevropskimi socialističnimi državami,⁴⁵ ampak tudi glede na povojno obdobje pri nas, ne moremo spregledati težnje k liberalizaciji in namena oblasti, da bi v mehanizme delovanja samoupravne družbe vključile čim širši krog državljanov, tudi vernikov. Režim je bil zato pripravljen sklepati mnoge kompromise, kar pa se je nekoliko manj odražalo na področju verske politike. Če so bili odnosi z vodstvom RKC kot največje verske skupnosti kooperativni in marsikdaj celo partnerski, je imel režim precej večjo težavo pri redefiniciji svojih ideoloških izhodišč glede razumevanja religijskega fenomena pri širši populaciji, kjer je v nasprotju z zahodnoevropskimi partijami vse do konca osemdesetih let vztrajal pri ključnih leninističnih postavkah v zvezi s tem.

Tovrstna politika ni bila samo rezultat dogmatične ideologije, ki se je sicer vsaj od konca sedemdesetih let že soočala s kritikami iz vrst marksistič-

42 Ibid., str. 2.

43 Ibid., Uvodna beseda tov. Rada Jana, str. 3.

44 ARS, AS 1589/IV, šk. 291, Seminar za sekretarje komitejev občinskih konferenc in medobčinskih svetov ZKS, str. 4/8.

45 Cf. Luehrman, *Secularism Soviet Style*.

nih teoretikov,⁴⁶ ampak tudi logike oblastnega monopola, ki ga je partija pred konkurenčnimi (socialistično usmerjenimi) silami vzdrževala na osnovi zapovedanega ateizma. Zanašanje na položaj družbenega hegemonja je partijo vodilo tudi v to, da je strožje ideološke pogoje glede zasedbe pedagoških mest postavljala predvsem na srednji (gimnazije) in univerzitetni ravni izobraževanja.⁴⁷ Pri osnovnošolskih učiteljih je kot ne preveč problematično prepoznala dejstvo, da je med njimi približno tolikšen delež vernikov kot v splošni populaciji. Spričo tega so se konservativnejši člani njenega establishmenta zavzemali, da je treba vsaj pri družboslovnih predmetih, ki so najbolj vplivali na svetovnonazorsko formacijo mladih državljanov, nastaviti idejno primerne učitelje, ni pa bilo do konca sedemdesetih let več nobenega dvoma, da verni učitelji v celoti ne bi smeli opravljati pedagoškega poklica.

Takšno stališče se je sicer tudi še zelo pozno pojavljalo pri nekaterih strokovnjakih na področju pedagogike, a med partijskim vodstvom ni imelo podpore. Slednji so svoje kontroverzne formulacije o enakopravnem položaju vernega učitelja, če je ta le bil »sposoben iskreno in prepričljivo razpravljati v socialističnem duhu«, opravičevali z dolgoročno politiko sodelovanja z verskimi množicami, ki jo je slovenska partija gojila že od predvojnega časa, Kardeljev »pluralizem samoupravnih interesov« pa še okrepil.⁴⁸ V tej ohlapni definiciji socializma je bil tako prostor tudi za verne učitelje, ki so jim celo priznavali, da lahko svoje delo opravljajo bolj zavzeto kot, po Šetinčevih besedah, neverni »demagogi na nizki strokovni ravni«.⁴⁹ Omenjene definicije so konec sedemdesetih let precej zadovoljile tiste teologe, ki so načeloma sprejemali socialistično ureditev, a se v vseh letih po drugi svetovni vojni borili za večjo enakopravnost vernikov. Njihovi bolj kritični kolegi, pa tudi porajajoča se opozicijska gibanja pa so v njej prepoznavali kontinuiran monopol socialističnega režima nad celotno družbo. Za celovitejši odgovor, v kolikšni meri so ga občutili verni posamezniki v šolskih zbornicah tudi v zadnjih desetletjih in letih pred dokončnim propadom režima konec osemdesetih let, pa bi bila potrebna še mnogo širša kvalitativno zasnovana raziskava, kot je bil pričujoči poskus načelne opredelitve položaja vernega učitelja v socialistični šoli.

Povzetek

V okviru problematičnega odnosa med religijo in socialističnim sistemom, kot smo ga poznali v Jugoslaviji, je bilo vprašanje položaja vernih učiteljev izpostavljeno že v zgodnjem povojnem obdobju, znova pa je prišlo v ospredje v času zaostritev zahtev po marksistični idejnosti šolskega pouka v sedemdesetih

46 Roter, *Padle maske*, str. 358.

47 Hribar, *Izganjanje hudiča*, 1309.

48 ARS, *Nekatere tendence*, str. 6.

49 Ibid., str. 6.

letih. Tedaj se je v najvišjih političnih forumih, v SZDL in tudi v tisku razvila ostra polemika, v kateri so sodelovali marksistični teoretiki in najvišji politični predstavniki (M. Kučan, F. Šetinc) na eni in ugledni teologi (F. Perko, V. Grmič, J. Janžekovič) na drugi strani, kasneje pa se je vanjo ključila tudi nastajajoča intelektualna opozicija. Prispevek na podlagi arhivskih virov partijskih organov, SZDL in tedanjega časopisnega tiska najprej na teoretskem nivoju analizira vztrajanje pri leninističnem konceptu vzgoje in izobraževanja, ki se ni skladal z načeli samoupravljanja in je izkazoval velik demokratični deficit, na kar so opozarjali predstavniki RKC, pa tudi nekateri dialoško naravnani sociologi religije. Temu sledi prikaz poskusa političnega formuliranja položaja in pravic vernega učitelja v javni šoli, ki je temeljil na omenjeni ideološki predpostavki, a kljub temu v duhu poznega jugoslovanskega socializma skušal vključiti tudi vernike v vrste podpornikov samoupravne ureditve.

Viri in literatura

Arhivski viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

AS 537, Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, 1945–1990.

AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, 1945–1990.

AS 1592, Marksistični center Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, 1959–1989.

AS 1944, Predsedstvo Republike Slovenije, 1974–1992.

Časopisni viri

Grmič, Vekoslav, »Kakšen naj bo učitelj«, *Znamenje* 3, 1977, str. 242–244.

Grmič, Vekoslav, »Marksistična izhodišča osnovne šole«, *Znamenje* 5, 1978, str. 447–448.

Hribar, Spomenka, Izganjanje hudiča: "primer prof. Vilčnik", *Nova revija* 8, 1989, str. 1287–1318.

Perko, France, Marksizem v šoli, *Družina*, 18. 11. 1979, str. 7–8.

Razpeti med šolo, družino in cerkev, *Družina*, 19. 11. 1978, str. 3.

Strmčnik, France, Marksistična izhodišča osnovne šole, *Naši razgledi*, 15. 9. 1978, str. 483–484.

Tiskani viri

Janžekovič, Janez: Verni učitelj v naši šoli. *Vera in svoboda. Zbornik predavanj s teološkega tečaja za študente in izobražence o aktualnih temah 1977–78*. Ljubljana, 1978, str. 185–200.

Lenin, Vladimir Il'ič, Socializem in religija. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1949. Sedmi kongres ZKJ. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1958.

Literatura

- Alexander, Stella Church and State in Yugoslavia since 1945. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Buchenau, Klaus, What Went Wrong? Church-State Relations in Socialist Yugoslavia. *Nationalities Papers* 33, 2005, str. 547–567.
- Ćimić, Esad, Dogma i sloboda. Beograd, Književne novine, 1985.
- Froggatt, Michael, Renouncing Dogma, Teaching Utopia: Science in Schools under Khrushchev. *The Dilemmas of de-Stalinization: Negotiating Cultural and Social Change in the Khrushchev Era*. London, New York: Routledge, 2006, str. 250–266.
- Fuček, Marko, Konsolidacija jugoslavanskoga socijalizma. *Časopis za suvremenu povijest* 3, 2014, str. 515–534.
- Kodelja, Zdenko, Laična šola: pro et contra. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Kukoč, Mislav, Problem religije u hrvatskoj marksističkoj filozofiji. *Religija i sloboda. Prilog »socioreligijskoj karti Hrvatske*. Split, 1993, str. 67–82.
- Gabrič, Aleš, Oblast in katoliško šolstvo na slovenskem po letu 1945. *Sto let Zavoda sv. Stanislava*. Ljubljana, 2005, str. 207–226.
- Gabrič, Aleš, Katolištvo, socializem in netolerantnost. *Šolska kronika* 2, 2008, str. 229–245.
- Grgič, Jožica, Odnosi med Vatikanom in Jugoslavijo po letu 1960 Ljubljana: Delavska enotnost, 1983.
- Luehrmann, Sonja, Secularism Soviet Style: Teaching Atheism and Religion in a Volga Republic. Bloomington: Indiana University Press, 2011.
- Mojzes, Paul, Religious Liberty in Eastern Europe and the USSR. Before and after the Great Transformation. Boulder: East European Monographs, 1992.
- Ramšak, Jure, Restavracija diktature proletariata?: Politične, gospodarske in družbene posledice obračuna s partijskim "liberalizmom" v Sloveniji. *Pirjevčev zbornik: poti zgodovine med severnim Jadranom, srednjo in vzhodno Evropo*. Koper, 2011, str. 513–531.
- Ramšak, Jure, Neutral, Atheist, or Antitheist? School as an Ideological Battlefield in the Late-Socialist Slovenia. *Journal of Church & State* 4, 2016, str. 91–109.
- Repe, Božo, »Liberalizem« v Sloveniji. Ljubljana: RO ZZB NOV Slovenije, 1992.
- Režek, Mateja, Med resničnostjo in iluzijo: slovenska in jugoslovanska politika v desetletju po sporu z Informbirojem (1948–1958). Ljubljana: Modrijan, 2005, str. 97.
- Roter, Zdenko, Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1945–1976. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976.
- Roter, Zdenko, Konec nekega obdobja (odnosov med katoliško cerkvijo in državo v Sloveniji). *Teorija in praksa* 27, 1990, str. 265–276.
- Roter, Zdenko, Padle maske. Od partizanskih sanj do novih dni. Ljubljana: Sever & Sever, 2013.
- Šuštar, Branko, Verouk v šoli 1945–1952. Odnos oblasti do pouka verouka na ljubljanskih šolah. *Sodobna pedagogika* 5/6, 7/8, 1991, str. 269–287; 399–411.
- Zrinščak, Siniša, Odnos Crkve i države u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine. *Religija i sloboda. Prilog »socioreligijskoj karti Hrvatske*. Split, 1993, str. 107–126.

*Zusammenfassung****Die Lage der gläubigen Lehrer in der sozialistischen Schule in den siebziger Jahren******Jure Ramšak***

Im Rahmen des problematischen Verhältnisses von Religion und dem sozialistischen System, wie wir es in Jugoslawien kannten, wurde die Frage über die Lage der gläubigen Lehrer bereits in der frühen Nachkriegszeit aufgesetzt und in den siebziger Jahren wieder in den Vordergrund gerückt, als die Forderungen nach dem marxistischen Schulunterricht verschärft wurden. Zu dieser Zeit gab es in den höchsten politischen Foren, in der SZDL und in der Presse eine scharfe Polemik, in der marxistische Theoretiker und politische Spitzenvertreter (M. Kučan, F. Šetinc) auf der einen Seite und angesehene Theologen (F. Perko, V. Grmič, J. Janžekovič) auf der anderen Seite beteiligt wurden. Später wurde auch die entstehende intellektuelle Opposition in die Polemik einbezogen.

Auf der Grundlage der Archivquellen der Parteiorgane, SZDL und der damaligen Zeitungen analysiert der Beitrag zunächst auf theoretischer Ebene das beharren auf dem leninistischen Bildungskonzept, der nicht den Prinzipien der Selbstverwaltung entsprach und ein großes Demokratiedefizit aufwies, wie von den Vertretern des RKK und einigen dialogisch orientierten Religionssoziologen betont wurde.

Anschließend ist ein Versuch der politischen Formulierung der Lage und Rechte von gläubigen Lehrern in der öffentlichen Schule auf Grundlage der erwähnten ideologischen Annahme dargestellt, der aber trotzdem im Geiste des späten jugoslawischen Sozialismus die Gläubigen in die Arten von Unterstützern der Selbstverwaltung aufzunehmen versuchte.

Alenka Župančič*

Gospodična Cizara – skrivni rokopisni list ljubljanskih licejk

Gospodična Cizara – the secret manuscript newspaper of the students at the Ljubljana lyceum for girls

Izvleček

V prispevku je opisano samoiniciativno politično, kulturno in literarno delovanje ljubljanskih licejk prve generacije v letih 1911–1913. Pridružile so se tajnemu dijaškemu gibanju Preporod in izdajale skrivni rokopisni list *Gospodična Cizara*. V njem so kritizirale avstrijsko politiko in reakcionarne učitelje. Za sodelavce lista so poiskale priznane literate, npr. Ivana Cankarja in Otona Župančiča. V *Gospodični Cizari* so se licejke urile v prozi, poeziji, kritiki in publicistiki; v njej se je kalila tudi književnica Vera Albreht. Prvič so natisnjena nekatera dela *Cizar*.

Abstract

The article describes the self-initiated political, cultural and literary activities of the first-generation students at the Ljubljana lyceum for girls between 1911 and 1913. The students joined the secret students' movement *Preporod* (Rebirth) and published the secret manuscript newspaper *Miss Cizara*. In it, the girls criticised Austrian politics and reactionary teachers. They enlisted recognised writers, such as Ivan Cankar and Oton Župančič, as contributors. The students used the newspaper as a training ground for writing prose, poetry, reviews and articles; the writer Vera Albreht was one of the students. Some of their work is printed here for the first time.

Ključne besede: *Gospodična Cizara*, Mestni dekliški licej v Ljubljani, Vera Kesler Albreht, Ivan Cankar, Oton Župančič

Key words: *Gospodična Cizara*, Town Lyceum for Girls in Ljubljana, Vera Kesler Albreht, Ivan Cankar, Oton Župančič

V novoustanovljeni šestrazredni *Mestni dekliški licej v Ljubljani* (nadalje *Licej*) s slovenskim učnim jezikom se je prva generacija učenk vpisala v šolskem letu 1907/08. Vloga *Liceja* ni bila priprava na nadaljnji visokošolski študij, saj po takratnem prepričanju le-ta za deklice ni bil primeren. Zadostovalo naj bi, da

* dr. Alenka Župančič, biologinja v p., Ljubljana, e-pošta: alenka.dunja@gmail.com

bodo *prve deležne višje izomike kakor jo je mogla dati višja dekliška šola*, da bodo zavedne Slovenke, dobre gospodinje možu in dovolj izobražene za odgojo otrok.¹

Politične razmere v Avstriji so se slabšale, dijakinjam je bilo marsikaj prepovedano. Licejke se niso smele udeleževati društev brez dovoljenja kuratorija, prav tako niso smele med sabo snovati društev.² »*Mržnja do avstrijstva je rasla iz dneva v dan. Usoda naroda je pekla mladino, da se je začela zbirati v ilegalnih krožkih, kajti srednješolskemu dijaštvu so bile prepovedane vse kulturnopolitične organizacije. Ljudje so bili strahovani, cvetele so denunciacije, po šolah so se vršile preiskave, ukori in izključitve in le malo je bilo res narodno zavednih profesorjev, ki bi razgreti mladini stali ob strani.*« Tako je takratno stanje opisala licejka prve vpisane generacije, pesnica, pisateljica, publicistka in prevajalka Vera Albreht, roj. Kesler.³

V takem vzdušju so se nekatere licejke in tudi učitelji pridružili naprednemu skrivnemu gibanju *Preporod*.⁴ Dekleta sta podpirala pravi licejski učitelj francoščine Josip Bercè, eden vodilnih preporodovcev, in Ivan Cankar.

Gospodična Cizara in gospodične Cizare

Licejkam ni bilo dovoljeno, *da bi brez dovolitve ravnateljave z izdelki svojega duha stopale v javnost*.⁵ Zato so licejke prve generacije v petem in šestem razredu (A-razred, šol. l. 1911/12 in 1912/13) skrivoma izdajale rokopisni list: *Gospodična Cizara, neodvisen političen list: glasilo svobodnega društva ino prosvete leposlovna in poučna vsebina za stare in mlade ljudi*. Ohranila se je le druga številka prvega letnika.⁶ Ime lista so licejke povzele po Trdinovi povesti.⁷ Tako kot

1 I. Izvestje, Hribar, str. 12. – Citirane odlomke navajam v originalnem zapisu, tudi z morebitnimi napakami.

2 ZAL LJU 28.

3 Knjižnica Mirana Jarca, Albreht, *Ob 50 letnici*, str. 1–4. – Vera Albreht, roj. Kesler (1895, Krško–1971, Ljubljana). – Verin priimek Kesler pišem z eno črko s, ker se je pesnica večinoma tako podpisovala.

4 Po nepopolnih in neenotnih seznamih so se *Preporodu* priključili licejski učitelji Josip Bercè, dr. Pavel Grošelj, dr. Pavel Pestotnik in iz V. A razreda (šol. l. 1911/12) učenke Angela Suša (1894, Dolenja vas pri Senožečah–1980, ?) ter sestri Slava (1896, Krško–1961, Ljubljana) in Vera Kesler (V. Izvestje, *Učiteljski zbor*, str. 12–13; Lovšin, *Seznam preporodovcev*, str. 171–228; Kolar, *Seznam zaupnikov*, str. 235–247).

5 ZAL LJU 28.

6 NUK, Rokopisni oddelek, Zapuščina Izidorja Cankarja. – List je izhajal v enem izvodu. Format: 20,5 cm X 23,0 cm. Uvrščen je v *Pregled slovenskih časnikov in časopisov* (Šlebing, *Slovenski časniki*, str. 62), navedena letnica izhajanja je napačna. – Strani z besedilom ali s sliko so številčene tekoče, brez upoštevanja praznih. – Edini datum (17. 12. 1911) je napisan ob božičnem in novoletnem voščilu vsem sotrudnikom in bralcem Cizare (GC, str. [16]).

7 Trdina, *Gospodična Cizara*, str. 716–724.

Naslovnica *Gospodične Cizare*, V. K. [= Vera Kesler], akvarel in tuš, december 1911, let. 1, št. 2 (NUK, Zapuščina Izidorja Cankarja, Ms 840, *Gospodična Cizara*).

je Trdinova gospodična skrivala svojo ptičjo nogo, posledico uroka, so gospodične Cizare oz. Cizarele skrivoma izdajale list *Cizaro* (nadalje GC).⁸ Ena izmed pobudnic izdajanja lista je bila Vera Kesler. List je urejala, vanj pisala prozo in pesmi ter ga ilustrirala. *Cizare* se je pozneje spominjala: »V njej smo se preizkušale v poeziji

8 Liste so dijakinje izdajale tudi drugod, npr.: na meščanski šoli pri uršulinkah *Lilijo* ([https:// ...](https://...) /Marija Kmet); z le eno številko je izšel list učiteljske Z visokega Parnasa (Vašte, Podobe, str. 53). Tako so tudi dekleta nadaljevala tradicijo dijaških rokopisnih listov iz devetnajstega stoletja, o katerih piše Hojanova (*Dijaški*, str. 285). – V temeljih, nekakšnem statutu, so se Cizare zavarovale, da bi bile v primeru zasega lista odgovorne vse. Skupino deklet bi namreč težje izključili kot posameznico.

in leposlovju in spuščale ostre bodice na račun naših reakcionarnih profesorjev in avstrijske politike.«⁹ Vera Kesler je naslikala tudi naslovnico *Gospodične Cizare*.

Cizara je bila ventil za sproščanje čustev ob nasprotovanju avstrijski in licejski politiki. Dekleta so se odzivala na politično situacijo in sledila literarnim dogajanjem. Skladno s programom *Preporoda* so *Cizare* v listu branile avtonomnost jezika in okrcale urednika leposlovnega *Slovenskega ilustrovanega lista*,¹⁰ češ *mi ne delamo za Hrvate, ampak izključno za Slovence* (Vergerij, GC, str. [15]). Skrivaj, brez vednosti šole, so se učile ruščine, srbohrvaščine, se dopisovale z dijaki iz Bosne, Srbije, Dalmacije, brale slovanska dela ... V šoli je bilo branje Cankarja prepovedano, a *Cizare* so prebrale vsa njegova dela. In ne le to, poznale so ga osebno: navduševale so se nad njegovimi revolucionarnimi idejami in z njim razpravljale o literaturi.

Dekleta so se celó v skrivnem listu skrila za psevdonimi, nekatere so jih uporabljale več. Rebulc se je posvetila politiki in veri, Kresulc je poročala o utrinkih pri posameznih predmetih, največ pesmi je spesnila Absalon, Vergerij je pisala o uredniških zadevah. Večina psevdonimov (Kresulc, - n, (Dr.) Rebulc, Sulc in pri ilustracijah M. G. ter H. S) še ni razrešenih. Verjetno nenačrtno so *Cizare* med oglasi razkrile Slavo Kesler vulgo Bizgulc (GC, str. [16]). Zaradi podobnosti pisave sklepam, da je bil Vergerij psevdonim urednice Vere Kesler, z grafološko analizo pa je bila potrjena domneva, da je tudi ABSALON (oz. Absalon) njen psevdonim.¹¹ Prav tako je bilo ugotovljeno, da je bila šestnajstletna Vera raziskovalni tip pisca, z višjo stopnjo grafične zrelosti, odločna, hitra, z močno voljo in z visoko postavljenimi cilji.

Cizare o licejskih učiteljih¹²

In kako je bilo v šoli? V *Liceju* je vladala vsakdanja politika. Vedno lepo konzervativno, kakor se to spodobi za napredne dežele. Šaljivi in porogljivi vzdevki

⁹ Knjižnica Mirana Jarca, Albreht, *Ob 50 letnici*, str. 1–4.

¹⁰ Urednik Vinko Gaberc.

¹¹ Verjetno si je licejka izbrala psevdonim po Petru Pavlu Vergeriju mlajšem (ok. 1498, Koper–1565, Tübingen), koprskem protestantskem škofu, ki je sodeloval s Primožem Trubarjem (Hubad, *Petrus Paulus*, str. 130–145). Pisca prispevka Franca Hubada, c. kr. deželnega šolskega nadzornika, so *Cizare* poznale in omenile kot *prezidenta Kobilarja* (GC, str. [3]). Absalon je bil od leta 1216 koprski škof (<http://kp.rkc...>). Morda so *Cizare* črpale imena škofov iz Babudrijevega prispevka (*Cronologia dei Vescovi*, str. 173–239, 1909).

¹² Pravi licejski učitelji Josip Bercè, dr. Pavel Grošel, Janko Mlakar, dr. Rudolf Molè in dr. Pavel Pestotnik so dobili naslov profesorja šele leta 1913 (*Učiteljski tovariš*, 1913, str. 3).

učiteljev so bili večinoma po letečih bitjih.¹³ Med dekleti je moralo hudo vreti, saj so v svojem šolskem žargonu poimenovala *Licej* – *Čimboras* po ekvadorskem, svoj razred pa po mehiškem vulkanu *Popokatepetel*.

O ravnateljju, piscu prirodnoslovnih učbenikov, c. kr. profesorju Ivanu Macherju, z vzdevkom *Vampir*, so Cizare zapisale, da je *odločen naprednjak brez napredne misli*. Očitale so mu versko nestrpnost zaradi izjave, da so tisti, ki vero samo obiskujejo, in oni, ki niso verni, bolni udi človeške družbe, ki nimajo pravice do eksistence (Rebulc, GC, str. [27]).

Macherjeva izjava je bila odgovor na morebitno sporno izjavo učitelja nemščine Antona Juga. Učenke so ga anonimno prijavile, ker naj bi v *šoli verski čut svojih učenk tako žalil, da so se učenke same temu uprle in upravičeno proti takemu žaljenju protestirale*.¹⁴ Jug je bil začasno suspendiran, čemur je nasprotoval predsednik *Kuratorija mestnega dekliškega liceja*, mestni župan dr. Ivan Tavčar.¹⁵ Licejsko *Izvestje* je poročalo le, da *je bilo treba nenadoma izpremeniti urnik zaradi nemščine* in da je odšel učitelj Jug *na dopust*.¹⁶ Obširna dokumentacija o zasliševanjih Juga in učenk je romala celó na Dunaj. Šele s poznavanjem *Jugove zadeve* si razjasnimo kar nekaj zapisov v *Cizari*.

O licejski učiteljici matematike, nadzorovalni dami in *razrednici* Mariji Wessner so Cizare zapisale: »Posebno nestrpna je postala Bodeča Neža. Vedno ... napada očitno pripadnike naše stranke. Zelo pa protežira vse 'verske'. – Ravno tako prakticira tudi Petelin.« (Rebulc, GC, str. [31]). Med licejkami je bil velik razkol zaradi vere. Težke občutke pri izgubljanju vere v letih šolanja je opisala

13 Vzdevki: *Vampir* = ravnatelj Ivan Macher; *Bodeča Neža* = razrednica in uč. matematike Marija Wessner; *Brklez* = *Kanarček* = uč. nemščine Anton Jug; *Galus* = *Petelin* = *Obrito jagnje* = *Mefisto* = uč. verouka Janko Mlakar; *Golobček* = *Smr dokavra* = *Sova* = uč. nemščine Albina Zalar; *Sirk* = uč. francoščine Josip Bercè; *Vodomec* = uč. zemljepisa in zgodovine dr. Pavel Pestotnik; *Vrabec* = uč. fizike dr. Pavel Grošelj; *Irma Drak* = uč. telovadbe Irma Petek; *prezident Kobilar* = deželni šolski nadzornik pouka Franc Hubad; *Relikvija* = nadzornik verouka dr. Josip Gruden. Vzdevkov učiteljev slovenščine dr. Rudolfa Molèta, risanja Alberta Siča in neobveznih predmetov Antona Razingerja (petje), Alojzija Tavčarja (slovenska stenografija) ter Marije Zupančič (ročna dela) nisem ugotovila. Tako ostaja nerešeno vprašanje, komu pripadajo vzdevki *Brencelj*, *Kljunač* in *Šinkovec* (GC; V. *Izvestje*, *Učiteljski zbor*, str. 12–13).

14 Slovenec, 1911, št. 239, str. 4. Sledilo je Jugovo zanikanje (Slovenec, 1911, št. 243, str. 4).

15 Čeprav je bila prijava anonimna, so v dokumentaciji o zasliševanjih imena in priimki deklet iz IV. A (1911/12). Pri nadomeščanju učitelja slovenščine naj bi Jug, ki razreda sicer ni učil, komentiral sestavek *O usodnih božanstvih slovenskih* (Sket, str. 33–37): »Še dandanes vidimo zunaj na kmetih, da hodijo ob nedeljah k maši tisti, ki so na nižji stopnji omike.« (V. *Izvestje*, *Imena gojenk*, str. 47–48 in *Kuratorij*, str. [10]; ARS, AS 1090).

16 V. *Izvestje*, *Šolska poročila*, str. [11]–12. – V naslednjem šolskem letu je Jug, ponovno poučeval (VI. *Izvestje*, *Šolska poročila*, str. 18).

učiteljica in publicistka Pavla Hočevnar.¹⁷

Iz *Petelina*, veroučnega učitelja Janka Mlakarja, pisatelja humorističnih potopisov, se je Cizara Rebulc močno ponorčevala: »Kako krasne so njegove humoreske! Jezik tako krasan, vsi filologi bi se morali učiti od njega, da Cankarja ne omenim. Slog tako krasan, da mu ni enakega v vsej slovenski literaturi, najbolj sta se mu morda približala Bleiweis, oče Marko Pohlin in Koseski.« Ponorčuje se tudi iz Mlakarja – učitelja, saj je »fanatičen kolikor se da, siten, pristranski, skratka naj boljši učitelj za napredne šole«. O Mlakarju – hribolazcu pa: »ljubi družbo, posebej damsko, kar nam dokazuje humoreska "Kako je Trebušnik hodil na Triglav". Toda to mu ni vzeti za zlo, zakaj Kuntova Ivanka je nekdanja njegova učenka in fletno dekle.« (Rebulc, GC, str. [13]). Tu zaznamo satirično plat avtorice, saj je Kuntova Ivanka Mlakarjev literarni lik.¹⁸

Pravega licejskega učitelja fizike, biologa in kulturnika dr. Pavla Grošlja alias Vrabca so učenke cenile kot učenjaka, ki je lahko na kaj ponosen (- n, GC, str. [21]), pravega licejskega učitelja zemljepisa in zgodovine dr. Pavla Pestotnika,¹⁹ po domače Vodomca, pa, ker mnogo lepega je pripovedoval, mnogo zanimivega (Kresulc, GC, str. [35]).

Licejke so poročale o razburjenju v razredu pred inšpekcijo c. kr. deželnega šolskega nadzornika Franca Hubada:²⁰ »Prezident Kobilar je danes posetil Popokatepedl. Razburjanje, pospravljanje, napolnjevanje košev, razburjeno šviganje, hudi pogledi, zmešnjave razredov, iskanje lepih knjig, pripravljanje stolov« (GC, str. [3]).

Dobro so se odrezale ob obisku Relikvije, nadzornika verouka, kanonika dr. Josipa Grudna, saj je ekserciranje izborna izpadlo. Grudna so tudi opisale: On velik, okoren, prava relikvija. Usta navzdol viseča, lasje lepo počesani in svetleči, ušesa v stran moleča, oči ponižno povešene (GC, str. [28–29]).

V reklamah in oglasih (GC, str. [16–17]) so se ponorčevale iz marsikaterenga učitelja, npr.: Jaslice in obrita jagnjeta prodaja Bodeča Neža ali pa Razstava molarjevih ličink je vsak dan odprta pri »Kantarčku«, vstopnice se dobe pri »Vampirju«. Spoštljivo so omenile šolskega zdravnika Mavricija Rusa ter hišnika in šolskega slugo Jožeta Omoto.

17 Marije Wessner se je lepo spominjala Ilka Vašte (Podobe, str. 53–54), nekatere učenke pa so imele na nadzorovalno damo slabe spomine (Tomažič, O ljubljanskem dekliškem, str. 207). – »Gojenke smo sicer cenile njene pedagoške sposobnosti in smo z vsem spoštovanjem sledile pri pouku, vse pa smo skupno uživale, kadar smo se posmehovale na rovaš njenega nadzorovanja.« ter »Vere nismo brez pomisleka zavračale, nismo je zaničevale, toda nismo je mogle več zagovarjati [...]. Oddaljevanje od vere nam je bilo večkrat težko, boleče.« (Pavla Hočevnar, Pot se vije, str. 34, 49).

18 Mlakar, Kako je Trebušnik, str. 250–273.

19 Dr. Pavel Pestotnik je bil tudi organizator sokolstva in politik.

20 V decembru je Franc Hubad več dni nadzoroval Licej (V. Izvestje, Kronika, str. 42).

Sotrudnika Cizarelca

V ohranjeni številki lista so se Cizare pohvalile z že osmimi sotrudniki. Podjetna Vera Kesler je za sodelavca lista pridobila celó Otona Župančiča in Ivana Cankarja. Župančičevega sodelovanja se je spominjala:²¹ »Ves mlad in nasmejan, veder in poln domislic se je vselej rad družil z mladino. Kaj kmalu je uspelo tudi nam, da smo ga pridobile, da je s svojim šegavim peresom postal sotrudnik našega skromnega lističa, ki smo ga tiste čase skrivaj izdajale v šoli. [...] Vsak je moral lastnoročno napisati svoj prispevek in lahko si mislite, kako srečne in ponosne smo bile, ko smo nekega dne zagledale med našo nebogljeno šolarsko pisavo izpisan rokopis Ivana Cankarja in značilne poteze izpod Župančičevega peresa! V svoji nepopačeni belokranjščini nam je napisal šegav sestavek "Varalo", podpisan z imenom Kiroilija, kar pomeni pesnik v finščini. To ime se ga je tudi prijelo.«²²

Ivan Cankar, podpisan z imenom Janez, je za list napisal črtico *Moje življenje*, ki je v tisku izšla šele po Cankarjevi smrti.²³ Cankar je list *Cizaro* javno omenil leta 1914 v prvem iz serije podlistkov z istim naslovom *Moje življenje*, a s precej obširnejšo vsebino:²⁴ »Domislil pa sem se [...], da je v mojem življenju marsikateri dogodivščina, ki je spomina vredna. Te dogodivščine sem spisal za najboljši slovenski leposlovni list, ki mu je ime »Gospodična Cizara«; škoda le, da ne smem povedati, kje, kedaj in kako da izhaja ta imenitni list.«

Čeprav je bilo branje Cankarjevih del prepovedano, je imela Vera Kesler pri pouku slovenščine prosti govor o pisatelju. Svoj kratek življenjepis je Veri napisal kar Cankar, ki »se krohoče, ko izve, da mi je profesor slovenščine [dr. Rudolf Molè] skritiziral predavanje o Cankarju, ki ga je bil od prve do zadnje besede sam napisal.«²⁵

Nadebudne Cizare so želele prve nastopiti s Cankarjevo *Lepo Vido*. Po izidu knjige za božič leta 1911 (z letnico 1912) jih je sam avtor učil vlog. Ali so nastopile

21 Knjižnica Mirana Jarca, Zapuščina Vere Albreht, *Nekaj spominov*, str. 1–2.

22 *Varalo*, napisano v dragatuščini, je bilo prvič natisnjeno po Župančičevi smrti (Kiroilija, *Varalo*, str. 2–3). – Župančič se je s Kesslerjevimi spoznal leta 1911. Po smrti Alojza Kesslerja je postal celó varih Vere in Slave (ZAL LJU 197), še pred poroko z njuno sestro Ani. Naj dodam, da Ani Kessler ni bila gojenka *Liceja*, kjer naj bi se priključila *Preporodu*, kot napačno navaja Tomažičeva (*O ljubljanskem dekliskem*, str. 205). Šolala se je na učiteljišču, ki ga je končala že leta 1910, *Preporodu* pa se je priključila po nedijaški liniji.

23 Cankar, *Moje življenje*, 1921, str. 48–50. – Spis iz Cizare smemo šteti kot začetno besedilno predlogo Cankarjevega *Mojega življenja* (Čeh, *Med fikcijo*, str. 23–35).

24 Cankar, *Moje življenje*, *Slovenski narod*, str. 1–2. – Besedilo podlistkov je kasneje izšlo v knjižni izdaji (Cankar, *Moje življenje*, 1920).

25 I. C., [*Življenjepis*], str. 47–48. – Urednik dr. Joža Glonar je tej Cankarjevi avtobiografiji pripisal napačno letnico 1910 (str. 178), bilo je v šolskem letu 1911/12 (V. Izvestje, *Prosti govori*, str. 28). – Albreht, V *časih Slovenske*, str. 222–224.

pred gledališko premiero konec januarja oziroma ali so sploh nastopile, Albrehtova ne poroča.²⁶

Snubljenje Alojza Kraigherja za sodelavca

Kako so licejke snubile literate za sodelavce lista, izvemo iz nedatiranega pisma urednice *Cizare velečenjenemu gospodu dr. Alojziju Kraigherju*.²⁷ Sporoča mu, da je bil enoglasno sprejet v *slavno družbo preslavnega lista Gospodične Cizare* in je zavezan *vsak mesec počastiti list z novim duševnim proizvodom*. Vera Kesler je končala: *Upamo, da si štejete v neizmerno čast biti v družbi naših sodelavcev! Cizarelske pozdrave!* Ali je urednici uspelo pridobiti dr. Alojza Kraigherja za sodelavca, ne vemo.

V svoji mladostni objestnosti, tako Albrehtova, so Cizare napisale pismo celó slavnemu biologu in filozofu Ernstu Haecklu. Doživele so zmagoslavje, stari filozof jim je odgovoril. So v listu objavile filozofov odgovor?²⁸

Predavanja »Akademije«

V listu so pozivi za podporo »Akademiji«, »ljudskoizobraževalnemu društvu«, ki naj bi bilo predhodnica univerze.²⁹ Cizare so sledile njenim kulturnim dogodkom in objavile prispevka o predavanjih *rdečkarja* Etbina Kristana o gledališču in Cankarja o Ketteju in Murnu.³⁰ Celó Cizare same so Cankarja prosile, da naj jim predava o obeh pesnikih.³¹

Cizarino poročilo o Cankarjevem predavanju je v primerjavi s poročilom v *Slovenskem narodu* zelo tenkočutno in dragoceno za poznavanje čustvene plati pisatelja. Avtorica Sulc (GC, str. [14]) opiše reakcije Ivana Cankarja: »In kako si se premagoval, ko si nam povedal o žalostni smrti Ketteja, da ti ni vzklopela jeza in da ne vidimo žalostno tvoje srce.« In še: »Bil si razburjen, roke so se ti tresle, tresel se

26 Albreht, *V časih Slovenske*, str. 222–224. – Premiera je bila v Deželnem gledališču v Ljubljani 27. 1. 1912 (Slovenski narod, 1912, Ivan Cankar, str. 4–5). – V dobi »cankarjanstva«, kot zapiše Albrehtova, so s sošolkami prihajale v šolo v rdečih bluzah, ko pa so se po premieri »Pohujšanja«

(Kobal, *Ivan Cankar*, str. 1–2) napravile v osebe iz igre, so jih učitelji z ukori nagnali iz razreda.

27 NUK, Zapuščina Alojza Kraigherja. – Keslerjevo je dr. Alojz Kraigher spoznal na obisku pri Cankarju na Rožniku (Kraigher, *Zbrano delo*, str. 460).

28 Albreht, *V časih Slovenske*, str. 224; Knjižnica Mirana Jarca, Albreht, *Ob 50 letnici*, str. 2–3.

29 Leta 1904 so jo v Ljubljani ustanovili mladi, napredno usmerjeni izobraženci (Več o društvu: Moravec, *Desetletje ljubljanske*, str. 325–339; Hojan, *Akademija*, str. 115–128).

30 Predavanja sta bili v veliki dvorani Mestnega doma v Ljubljani (Slovenski narod, 1911, št. 285, str. 3 in št. 293, str. 3–4).

31 Albreht, *V časih Slovenske*, str. 222–224. – Dušan Moravec (*Desetletje ljubljanske*, str. 325–339), ki povzema poročilo iz Slovenskega naroda, piše drugače: »Akademija« je naprosila Ivana Cankarja, naj poda »kratko sliko žitja in bitja preminulih pesnikov,« Murna in Ketteja.

ti je glas, ko si gledal preteklost, in si se spominjal na čas, poln bede in trpljenja. « Ob koncu poziva pisatelja: »Glej, padla sta že dva, ne da bi dopolnila svoje delo. Zato pa te prosimo, naš dobrotnik varuj se, da boš še dolgo, dolgo vrsto let živel v naši sredi.«

V prispevku licejka Sulc Cankarja tika, kar nikakor ni običajno za takratne čase. Sestri Vera in leto mlajša Slava Kesler sta Cankarja tikali, saj je družino obiskoval že od leta 1907.³² Verjetno so tudi druge Cizare, ki so ga obiskovale na Rožniku, prešle z njim na tikanje.³³ Prizor prihoda licejk je opisal Alojz Kraigher v delu *Umetnik v domovini*: »Umetnik pogleda: Ali jih vidiš? – To so moje licejke! Lepa, mlada četica! Pisana in vesela! Večkrat so me že obiskale!« Sledi še Kraigherjeva pikra ost, ko umetnik doda: »Potem pa pridejo k meni, da opravijo poglobitveni del svoje romarske poti: Povzdigovanje Janeza Umetnika!«³⁴

Proza in pesmi

Pisanje za Cizaro je bila prva in prava enajsta šola za dekleta: prebirala so knjige, o njih debatirala, brusila izražanje, za pesmi iskala ritem in rime, pazila na obliko kitic ... Prozni sestavki in pesmi Cizarel so priložnostni, kritični do učiteljev, zato so bili zabavni predvsem za krog licejk.

Gnev proti politiki avstro-ogrskega režima in/ali licejski politiki izraža alegorija *!! Sedaj je še dan !!* (ABSALON [= Vera Kesler], GC, str. [20]). Pošast [Avstro-Ogrska/Licej] steguje kremplje po njem [ljudstvu v dolini Šentflorjanski/Antonu Jugu] in avtorica po levstikovsko sprašuje: »Ali ga ni junaka, ki bi si opasal meč in ga osvobodil? Ali ga ni na lepi slovenski zemlji moža, ki bi rešil prijatelja ječečega pod težo pošasti?« ter pozove na boj predstavnika prepovedovcev in sokolstva, učitelja Sirka [Josipa Berceta] in Vodomca [Pavla Pestotnika].

Za edino ohranjeno številko Cizare so dekleta ustvarila kar dvaindvajset pesmi, večina je prigodnic. Absalon [= Vera Kesler] se je v pesmih ponorčevala iz učiteljev verouka Janka Mlakarja, fizike Pavla Grošlja, nemščine Antona Juga in učiteljice neobvezne telovadbe Irme Petek.

Deset pesmi je posvečenih namestni učiteljici Albini Zalar, ki si je hitro pridobila simpatije učenk, ker z *ljudstvom postopa izvanredno primerno*, in je dobila prijazen vzdevek *Golobček*. Licejke so opazile, da je nekaterim učiteljem privlačna, zato so ljubezenske pesmi napisale v moški, učiteljski osebi. Učiteljico so v pesmih omenjale z imenom in s priimkom, ne le z vzdevkom kot druge učitelje. Nepodpisana avtorica se je lotila celó najzahtevnejše pesniške oblike – *Sonetne-*

32 Mnenje, da so Cizare vzpodbudile Marijo Kessler, naj povabi na dom Ivana Cankarja, je zmotno, saj so se Cizare pojavile šele v letu 1911. Za povabilo Cankarju so odgovorne njene štiri hčerke.

33 Pod vodstvom Vere Kesler so leta 1912 Cankarja na Rožniku prvič obiskali tudi Josip Vidmar in njegovi kolegi (Vidmar, *Obrazi*, str. 22–24).

34 Kraigher, *Zbrano delo*, str. 460.

ga venca. Začetnih šest sonetov nakazuje morebitni akrostih: ZALARJE[vi Binci] (GC, str. [22–26]) (Za pokušino glej v prilogi nekaj pesmi Cizarel).

Kot himna Cizarel zveni pesem *Me Cizare* (Absalon [= Vera Kesler], GC, str. [27]).

ME CIZARE

Me Cizare gremo naprej,
ker naša pot je vesela,
ker naša pot je bela,
brez mej.
Me Cizare gremo naprej,
ker posejano je polje
ker vse smo židane volje
poglej!
Me Cizare gremo naprej
so pota nam s cvetjem postlana
in ljudstvo nam poje: "Hozana!"
vselej

Zadnje znane priložnostne verze o skrivnem listu *Pri Cizari pa / rožce cve-tejo, / pri Cizari / pa lušten je!* sta sestri Kesler za božič 1911 poslali *Cizarelcema*, literatoma moderne, na naslov: *Preslavna gospoda: preslavni Ivan Cankar + preslavni Oton Župančič, (Cizarelca), Ljubljana, Zgornji Rožnik*.³⁵

Cankar je omenil Cizaro v črtici *Moje življenje*, licejke pa v *Podobah iz sanj*: »Ko je profesor Bercè umiral v daljni ogrski deželi, so mu njegove učenke poslale iz Ljubljane šopek rož. Pogledal jih je in je rekel: »To so pa rože!«*» Rože je profesorju v Budimpešto poslala Vera Kesler, ki je šele iz Cankarjevih Podob izvedela, da so prišle do učitelja.*³⁶

Domači prijatelj

Cizare so imele večje ambicije od objav v skrivnem listu. Svoje literarne pr-
vence so pošiljale pisateljici Zofki Kveder, urednici praške revije *Domači prijatelj*.
V objavah so se dekleta tudi tukaj skrila za psevdonime, večina še ni razrešena. Za
honorarje so se posladkale v slaščičarni na vogalu Prečne ulice, kjer so tudi ure-

35 Na razglednici je poštni žig Šentjerneja (NUK, Rokopisni oddelek, Zapuščina Ivana Cankarja), zato vemo, da sta bili dekleti na Draškovcu, domu njune matere. – To je tudi prvi ohranjeni dopis Vere Kesler Ivanu Cankarju (Munda, *Opombe*, str. 530).

36 Cankar, *Podobe*, str. 79–84. – V prvem letu velike vojne je bil profesor Josip Bercè smrtno ranjen na vzhodni fronti. – Albreht, *Spomin na Cankarja*, str. 724.

dnikovalo.³⁷ Ob sobotah se je uredništvo *Cizare* shajalo v pajzelcu (GC, str. [19]). Kje je to bilo, mi ni uspelo ugotoviti. Morda v že omenjeni slaščičarni?

Leta 1911 je bila v *Domačem prijatelju* natisnjena depresivna črtica komaj šestnajstletne Vere Keslerjeve.³⁸ Podpisala se je s pravim imenom in priimkom, pri pesmih pa se je zatekla k psevdonimu VERA. Razrešen je bil s pomočjo adresarja Zofke Kveder.³⁹ V preprostih, naivnih in prijaznih Verinih dekliških pesmih je Kvedrova začutila pristnost in pesniški potencial ter jih pet objavila. Tako se je prek »vajalnice« pri *Gospodični Cizari* in objav v *Domačem prijatelju* začela dolga pesniška pot Vere Kesler Albrehtove.⁴⁰

Za konec

Večina psevdonimov v *Gospodični Cizari* še ni razrešena. Vemo le, da se je za psevdonimom Bizgulc skrivala Slava Kesler, njena starejša sestra Vera pa za V. K. pri ilustracijah, Absalon pri pesmih in prozi ter zelo verjetno tudi (Dr.) Vergerij pri publicističnih prispevkih. Psevdonima obeh Cizarelcev, Cankarja – Janez in Župančiča – Kiroilija, je razkrila že Vera Albreht.⁴¹ Nerazrešeni ostajajo tudi psevdonimi Cizar v reviji *Domači prijatelj*, razen psevdonima VERA za Vero Kesler.

Vzdevke večine učiteljev je uspelo razvozlati.

In kaj vemo o neohranjenih številkah lista? V prvi od načrtovanih osmih številk prvega letnika je sodelovalo pet sotrudnic. Cizare so v drugi številki napovedale: prispevke o Italiji, saj *gospod Sirk odpotuje v laško deželo in zato nam je upati, da nam prinese mnogo gradiva za naslednjo številko*; nadaljevanje poročila o predavanju E. Kristana, *ker predavatelj nam je obljubil govoriti o tem še nadalje in takrat priobčimo vsebino*. Gospodična Rebulc, ostra kritičarka veroučnega učitelja, pisatelja in hribolazca Janka Mlakarja, je napovedala ob priliki odkriti še druge učiteljeve lastnosti. Verjetno je nepodpisana avtorica dokončala *Sonetni venec* s še osmimi soneti. Z Župančičem so slikale na Rožniku in Ljubljanskem polju in nekatere njegove slike v listu tudi skritizirale.⁴²

Tokrat so prvič objavljeni barvna naslovnica *Gospodične Cizare*, proza in nekatere pesmi Vere Kesler, deli proznih, predvsem publicističnih prispevkov go-

37 Knjižnica Mirana Jarca, Albreht, *Ob 50 letnici*, str. 3.

38 Kesslerjeva, *Bela cesta*, str. 263–267. – Dušan Moravec (*Slovo ob grobu*, str. 387) omeni Verine črtice iz cizarelskih časov v množini. Ali so bile objavljene pod njenim sedaj neznanim psevdonimom?

39 V *Domačem prijatelju* je VERA iz leta 1909 Iva Logar, iz let 1912 in 1913 pa Vera Kesler (NUK, Bibliografski oddelek).

40 Osebnoizpovednih pesmi Albrehtova ni izdala v zbirki, mnogih ni niti objavila. Izšle so posthumno v zbirkah *Ravensbriške pesmi* (Albrehtova, *Noči brez zvezd*, str. 5–40) in *Pelin v srcu* (Albreht, 2015). Pesmi za otroke, ki jih ni objavila v zbirkah, še čakajo na objavo v zbirki.

41 Albrehtova, *Nekaj mladostnih spominov*, str. 104–105.

42 Knjižnica Mirana Jarca, Albreht, *Nekaj spominov*, str. 1–2.

spodičen Cizar, odlomki pisma urednice Vere Kesler Alojzu Kraigherju. Prvič sta natisnjena odlomka zapisov Vere Albreht o *Preporodu* in *Otonu Župančiču*.

Se na kakšnem zaprašenem podstrešju še skriva nam neznana *Gospodična Cizara*?

Povzetek

***Gospodična Cizara* – skrivni rokopisni list ljubljanskih licejk**

V prispevku je opisano zunajšolsko tajno literarno delovanje gojenk Me-stnega dekliškega liceja v Ljubljani, njihova »enajsta šola«. V šolskih letih 1911/12 in 1912/13 so licejke izdajale skrivni list *Gospodična Cizara*. V listu so se, skrite za psevdonimi, preizkušale v poeziji, prozi in publicistiki, spuščale so ostre bodice na račun avstrijske politike in reakcionarnih učiteljev. Za sodelavca so pridobile celó Ivana Cankarja in Otona Župančiča. Sotrudnice lista so obiskovale predavanja »Akademije«, z Ivanom Cankarjem razpravljale o literaturi in se navduševale nad njegovimi revolucionarnimi idejami. Vse to je vplivalo na svetovnonazorsko opredelitev mladih deklet, vključile so se v tajno politično organizacijo *Preporod*.

Nekaterim dekletom je uspelo priti do objave prispevkov v reviji *Domači prijatelj*, ki jo je urejala Zofka Kveder; tudi tukaj so ostale skrite za psevdonimi. Razrešen je bil psevdonim licejke Vere Kesler. Njeno prvo delo je bilo objavljeno že leta 1911. Prav Vera Kesler je bila med pobudnicami skrivnega lista, ki ga je tudi urejala, ilustrirala in vanj pisala svoje prvence. V »vajalnici« pesnjenja v *Gospodični Cizari* se je tako začela dolga literarna pot pesnice, pisateljice, publicistke in prevajalke Vere Kesler Albreht.

PESMI CIZAREL ZA POKUŠINO

Nepodpisana Cizara:
SONETNI VENEC

II.

Ah, dal bi ti zanjga,⁴³ veš ljubica kaj?
Rdečih ti rož in belega cvetja.
In če bi bil Bog, jaz dal bi ti raj
poln veselja in lepega petja.

Ah, dal bi ti zanjga, veš ljubica kaj?
Majnik ti dal bi in vroča poletja,
pisani travnik in solnčasti raj!
Šla ne bi nikdar iz mojga objetja.

Al' res me ne maraš daj srček govori
ljubezni mi srce je moje bolno
glej, vsak dan ti slavo bom peval ob zori.

Glej, devojka, duša je moja pač taka
oj devojka daj mi le lahen smehljaj!
Lepo bode meni do poznega mraka.

Absalon [= Vera Kesler]: **UKAZI**⁴⁴

Da ne smem, si ukazala
pesmi nate več nardit,
zvedla si Albina zala,⁴⁵
kako znam pokoren bit!

Da ne smem, si ukazala
pajlca nate obrnit
glej ti golobica mala
kako znam pokoren bit!

Zraven si mi ti dejala
da asesor tvoj če bit
ti na njemu boš sanjala,
jaz pa grem se umorit ...

Bizgulg [= Slava Kesler]: **NJEJ**

Vetrič pihlja preko morja,
Sredi polja si priletel
Golobček ti bel.
Golobček je vztrepetal,
S perotmi zafrfotal,
Izginil v daljini,
V prelepi mesečini,
Oj srce moje hrepeni,
Za njim, za njim si želi.
Preko širnega polja,
Kjer je golobček moj doma.

Absalon [= Vera Kesler]: **UKAZI**

Levo kreni, obrat desno
Hodi, kakor gre junak
Drži vendar se bolj resno
je ukazala - Irma Drak.⁴⁶

Vzemi ročke, kvišku glavo
In napravi lep korak
Potem bom ti pela slavo
Je ukazala - Irma Drak.

Kaj se smejiš, kaj režiš se
In; naj te vzame vrag.
Grešnik zdaj da spokoriš se!
Je ukazala - Irma Drak.

Absalon [= Vera Kesler]: **VRABCU**⁴⁷

V belo jutro je zapelo,
"Danes vrabca ni!"
To vam bilo je veselo,
žvižgali so vsi.
In odpro se rjava vrata,
grešnik, kaj bi djal?
Kakor bi se zvalil z blata,
je pred nami vrabec stal.

43 Za lahen smehljaj.

44 Po Prešernovih *Ukazih*.

45 Albina Zalar – *Golobček*, učiteljica nemščine.

46 *Irma Drak* – Irma Petek, učiteljica telovadbe. *Drak* v češčini in slovaščini pomeni *zmaj*.

47 *Vrabec* – dr. Pavel Grošel, učitelj fizike.

Viri in literatura

Arhivski viri

ARS, Arhiv Republike Slovenije, AS 1090, c. kr. Ministrstvo za bogočastje in uk, škatla 44, Odbrani spisi – Dunaj.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Posebne zbirke Boga Komelja, Zapuščina Vere Albreht:

– Albreht, Vera, *Nekaj spominov na Otona Župančiča*, IN = 6826.

– Albreht, Vera, *Ob 50 letnici Preporoda*, IN = 6828.

NUK, Narodna in univerzitetna knjižnica:

– Bibliografski oddelek: Listkovni katalog kratic in psevdonimov;

– Rokopisni oddelek;

Zapuščina Ivana Cankarja, Ms 819, Korespondenca, Slava in Vera Kessler;

Zapuščina Izidorja Cankarja, Ms 840, *Gospodična Cizara*;

Zapuščina Alojza Kraigherja, Ms 1560, Korespondenca, Vera Kessler;

Zapuščina Otona Župančiča, Ms 5/85, mapa IX. Razno, Kesslerjeva vpisna knjiga (op.: izraz je zgrešen, to je spominska knjiga Marije Kessler).

ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana:

– ZAL LJU 28, Kuratorij učnih in vzgojnih zavodov za žensko mladino, Ljubljana, škatla 2, Disciplinarni predpisi za gojenke mestnega dekliškega liceja in z njim povezanih oddelkov, Vedenje zunaj šole (§. 20.), 1908, Ljubljana;

– ZAL LJU 197, škatla 5, 79–82, Licej, Glavni katalog, 1912/13, VI. A razred.

Časopisi

Slovenec, 1911, št. 239, *Profesor Jug zopet suspendiran*.

Slovenec, 1911, št. 243, Jug, Anton, *Jug pihlja*.

Slovenski narod, 1907, št. 295, Kobal, Fran, *Ivan Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski*.

Slovenski narod, 1911, št. 285, *Murn – Aleksandrov*.

Slovenski narod, 1911, št. 293, *O gledališču*.

Slovenski narod, 1912, št. 23, *Ivan Cankar, Lepa Vida*.

Slovenski narod, 1914, št. 7, Cankar, Ivan, *Moje življenje*.

Učiteljski tovariš, 1913, št. 33, *Iz mestnega dekliškega liceja*.

Literatura

Albreht, Vera, *V časih Slovenske Moderne, Ob praznovanju 60 letnice Slovenske Moderne*, Knjiga 55, Glasilo slovenskih založb, 1955, let. 3, št. 5, Slovenski knjižni zavod, Ljubljana.

Albreht, Vera, *Spomin na Cankarja*, Naši razgledi, 21. 12. 1968, let. 17.

Albreht, Vera, *Pelin v srcu*, izbrala in uredila Alenka Župančič, 2015, Forma 7, Ljubljana.

Albrehtova, Vera, *Nekaj mladostnih spominov na Ivana Cankarja*, Pionir, 1948/49, št. 4.

Albrehtova, Vera, *Noči brez zvezd*, v: Ravensbriške pesmi, ur. Erna Musar, 1977, Pomurska založba.

- Babudri, Francesco, *Cronologia dei Vescovi di Capodistria*, 1909, Archeografo Triestino, vol. 5, III ser., fasc. 1, XXXIII, Trieste.
- Cankar, Ivan, *Podobe iz sanj*, 1917, Nova založba, Ljubljana.
- Cankar, Ivan, *Moje življenje*, 1920, Zvezna tiskarna, Ljubljana.
- Cankar, Ivan, *Moje življenje*, 1921, v: *Cankarjev zbornik*, Spominu Ivana Cankarja, Ljubljanski zvon, Ur. dr. Joža Glonar, 1921, Tiskovna zadruga, Ljubljana.
- Čeh, Jožica, *Med fikcijo in resničnostjo v avtobiografski prozi*, 2008, Jezik in slovnstvo, let. 53, št. 3/4.
- Hočevnar, Pavla, *Pot se vije, Spomini*, Založništvo tržaškega tiska, 1969.
- Hojan, Tatjana, *Akademija, ljudsko izobraževalno društvo (1904–1934)*, 2006, Kronika (Ljubljana), let. 54, št. 1.
- Hojan, Tatjana, *Dijaški rokopisni listi*, Slovenska kronika XIX. stoletja, Ciperle s sod., Ljubljana : Nova revija, 2001.
- Hubad, Fr.[an], *Petrus Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem prelaganju sv. pisma*, Letopis Matice slovenske, 1881.
- I. C. [= Ivan Cankar], *[Življenjepis]*, v: *Dve Cankarjevi avtobiografiji*, Cankarjev zbornik, Spominu Ivana Cankarja, Ljubljanski zvon, ur. dr. Joža Glonar, 1921, Tiskovna zadruga, Ljubljana.
- Izvestja mestnega dekliškega liceja v Ljubljani in z njim združenih oddelkov, izdajal Ivan Macher, c. kr. profesor in ravnatelj:
- I. Izvestje, 1908: Hribar, Ivan, *[Govor ob odprtju Liceja]*; *Pedagoški tečaj*;
- V. Izvestje, 1912: *Imena gojenk*, IV. A razred; *Kronika*; *Kuratorij mestnega dekliškega liceja*; *Prosti govori*; *Učiteljski zbor mestnega dekliškega liceja*; *Šolska poročila*;
- VI. Izvestje, 1913: *Šolska poročila*.
- Kesslerjeva, Vera, *Bela cesta*, Domači prijatelj, 1911, let. 8, št. 9.
- Kiroilija [= Oton Župančič], *Varalo*, Ciciban, 1949/50, let. 5, št. 1.
- Kolar, Ivan, *Seznam zaupnikov, prijateljev in podpornikov preporodovskega gibanja*, v: *Preporodovci proti Avstriji*, ur. Adolf Ponikvar, Zavod »Borec« v Ljubljani, 1970.
- Kraigher, Alojz, *Zbrano delo*, I., DZS, 1975, Ljubljana.
- Lovšin, Evgen, *Seznam preporodovcev 1912–1914*, v: *Preporodovci proti Avstriji*, ur. Adolf Ponikvar, Zavod »Borec« v Ljubljani, 1970.
- Mlakar, Janko, *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*, v: Janka Mlakarja izbrani spisi, III. zvezek, Ljubljana, 1939, založilo Slovensko planinsko društvo.
- Moravec, Dušan, *Slovo ob grobu, Vera Albrehtova (1895–1971)*, Naši razgledi, 11. 6. 1971, let. 20, št. 11 (466).
- Moravec, Dušan, *Desetletje ljubljanske »Akademije« (1904–1914)*, Slavistična revija, 1990, let. 38.
- Munda, Jože, *Opombe*, v: Cankar, Ivan, *Zbrano delo*, 29. knj., DZS, 1974, Ljubljana.
- Sket, Jakob, *O usodnih božanstvih slovenskih*, v: Slovenska čitanka za V. in VI razred, Celovec, 1892.

Šlebinger, Janko, *Slovenski časniki in časopisi, Bibliografski pregled 1797–1936*, v: Razstava slovenskega novinarstva, 1937, Ljubljana.

Tomažič, Tanja, *O ljubljanskem dekliškem Liceju – med dokumenti in spomini*, str. 202–211, Šolska kronika, 1996, let. 29, št. 5.

Trdina, Janez, *Gospodična Cizara*, v: Bajke in povesti o Gorjancih, Ljubljanski zvon, 1885, št. 12.

Vašte, Ilka, *Podobe iz mojega življenja*, 1964, MK, Ljubljana.

Vidmar, Josip, *Obrazi*, DZS, 1979, Ljubljana.

Elektronska vira

<http://kp.rkc.si/skofija/zgodovina-skofije/>

https://sl.wikipedia.org/wiki/Marija_Kmet

UDK 373.5:796(497.4Ljubljana)"1946/1950"(091)

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 8. 5. 2018

Katarina Jurjavčič*

Prva leta delovanja Zavoda za fizkulturo, 1946–1950

The first years of Institute for Physical culture, 1946–1950

Izvleček

Šola je bila v očeh ideologov povojnega režima in njihovih pedagoških svetovalcev eno najpomembnejših orožij v boju za »novo družbo« in »novega človeka«, zato naj bi jo posebej temeljito očistili pretekle dediščine ter prenovili z novimi ljudmi in vsebinami. Predvojne Sokole in Orle je zamenjala Fizkulturna (od leta 1948 Telovadna) zveza Slovenije, ki se je leta 1952 preoblikovala v Zvezo za telesno vzgojo Partizan. Časopis *Tovariš* je 27. junija 1947 poročal o Zavodu za fizkulturo kot ustanovi, »ki bo osvobodila slovensko fizkulturo tujega vpliva, ki jo bo otrebila odvišne navlake ter ji dala ljudski in življenjski značaj«. Prva generacija novih učiteljev telovadbe in športa se je po zgolj enem letu, kolikor je trajalo šolanje, razkropila po slovenskih krajih in odločilno krojila usodo razvoja športa tako na lokalni kot tudi državni ravni. Skozi njihove osebne zgodbe in ohranjene arhivske vire osvetljujemo mehanizme vzpostavitve srednješolskega izobraževanja ter vplive tega izobraževanja na razvoj in obuditev športnega življenja v novi socialistični ureditvi nasploh.

Abstract

The school was in the eyes of the ideologists of the post-war regime and their pedagogical advisors one of the most important weapons in the fight for a "new society" and a "new man", and therefore it had to be redesigned with new people and contents. The pre-war gymnastic societies Sokol and Orel were replaced with Physical culture (from 1948 Physical education) association of Slovenia, which, in 1952, was transformed into Association for physical education Partizan. On the 27th June 1947 the journal *Comrade* ("Tovariš") reported that the Institution for physical culture "will liberate the Slovenian physical culture from foreign influence and give it people and worldly character". After one year of schooling the first generation of new gym teachers dispersed across Slovenian towns and started to shape the destiny of sport development at both local and national level. Through their personal stories and the preserved archive sources we enlighten the mechanisms for the establishment of higher education and its impact on the development or revival of sports life in the new socialist regime in general.

Ključne besede: povojno šolstvo, šport, socializem

Key words: post-war educational system, sport, exercise, socialism

* Katarina Jurjavčič, univ. dipl. zgodovinarica in sociologinja kulture, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana, e-pošta: katarina@muzej-nz.si

Dijaki Zavoda za fizkulturo v Ljubljani pri skoku v višino, 9. junija 1947. Foto: Vladimir Simončič – Vlastja

Devetega junija 1947 je fotoreporter Slovenskega poročevalca in Tovariša Vladimir Simončič – Vlastja opravil novinarsko reportažo na dvorišču Fizkulturne šole na Taboru v Ljubljani. Fotografiral je prvo generacijo dijakov med izvajanjem različnih telovadnih elementov. Nastalo je štiriintrideset fotografij formata Leica, ki jih je fotograf posnel z lastno fotografsko kamero Contax. Izmed omenjenih jih je bilo pet objavljenih v reviji *Tovariš* osemnajst dni kasneje, v 24. številki, ob prispevku Draga Ulage, preostalih dvanajst pa na zadnji strani številke v obliki fotoreportaže. Izvirne Vlastjeve reportaže so v revijo prinašale fotografije dogodkov širom Slovenije ter na tak način tudi predručile videz »ruske revije v slovenskem jeziku« kot Vlastja rad poimenuje revijo *Tovariš* v svojih spominskih zapiskih.¹ Šolske fotografije v tedenski reviji *Tovariš* nikakor niso bile izjema: dijake fizikulturnike je Vlastja fotografiral še enkrat čez dve leti, 7. junija 1949 (ohranjenih je triinpetdeset posnetkov). Fotografiranje »v gibanju« je od fotografa zahtevalo nemalo truda, saj fotografski aparati še niso enostavno omogočali lovljenja znamenitega *un moment decisif*,² ki ga nakazujejo posnetki dijakov pri izvajanju skoka v višino. Fotografija naj bo torej uvod v razpravo

¹ Spominski zapiski so hranjeni kot del Vlastjeve družinske zupščine.

² Znameniti rek Henrija Cartier-Bressona o videnju fotografije kot tiste, na kateri je ujet najpomembnejši trenutek.

o povojni vzpostavitvi izobraževanja na področju športa. Težnje po strokovnem izobraževanju in organiziranju šole ali katedre na Slovenskem so se pojavile z obujanjem telesnokulturnega življenja po drugi svetovni vojni. Že novembra 1946 je bil ustanovljen Zavod za fizkulturo na stopnji srednješolskega izobraževanja z namenom izobraziti nove učitelje za poučevanje športa na vseh šolskih stopnjah. Prvotno enoletno šolanje je bilo v naslednjih šolskih letih, skladno z državno smernico, preoblikovano v triletno in zatem štiriletno srednješolsko šolanje. Fakultetno izobraževanje je bilo mogoče na Državnem inštitutu za fizkulturo v Beogradu. Zaradi naraščajočih zahtev je bil s stopnjo višje šole po preteku slabega desetletja, novembra 1953, ustanovljen Inštitut za telesno vzgojo s sedežem v Ljubljani.³ Nagle spremembe je Zavod za fizkulturo doživel ravno v prvih štirih letih, kar lahko izluščimo predvsem na osnovi ohranjenega arhivskega gradiva v obliki inšpekcijskih poročil⁴ kot tudi pričevanj dijakov prve generacije,⁵ ki je v zgolj enem letu pridobila potrebno izobrazbo za opravljanje svojega novega poklica, učitelja fizkulture.

Vzpostavitev fizkulture v prvih povojnih letih

Fizkultura in njena organiziranost sta se po koncu druge svetovne vojne vzpostavljali na osnovi vrednot narodnoosvobodilnega boja in sovjetskega zgleda. To je pomenilo poddržavljanje šolstva in izenačevanje obveznega šolstva – tako predmetno kot organizacijsko.⁶ Kot navaja Peter Vodopivec, je bila »šola v očeh ideologov povojnega režima in njegovih pedagoških svetovalcev eno najpomembnejših orožij v boju za 'novo družbo' in 'novega človeka', zato naj bi jo posebej temeljito očistili pretekle dediščine ter prenovili z novimi ljudmi in vsebinami. Usposobiti je bilo potrebno novo, mlajšo generacijo, ki bi razumela potrebe in zahteve tega 'novega' časa.«⁷ Šole naj bi poleg osnovne splošne izobrazbe dajale tudi ideološko razgledanost. Le na tak način je lahko med šolsko izobrazbo in poznejšo prakso zavladalo popolno soglasje.⁸ Izenačevanje obveznega šolstva in večja prehodnost med različnimi vrstami šol so postopoma vodile do uveljavljanja enakih pravic za vse šolajoče. Tako so želeli tudi otrokom z bolj zaostalih območij omogočiti lažji

3 <https://www.fsp.uni-lj.si/o-fakulteti/fakulteta/zgodovina-fs/> (7. 6. 2018)

4 ARS, AS 285 Komite za fizkulturo pri Vladi Ljudske republike Slovenije (1947–1950), ARS AS 1072 Komite za srednje in nižje strokovno šolstvo Ljudske republike Slovenije (1947–1949).

5 Pričevanja treh učiteljev fizkulture, ki so se na Zavodu za fizkulturo šolali v šolskem letu 1946/1947, je zapisala avtorica članka v februarju 2016. Pogovor z dr. Ludvikom Ravnikom je bil opravljen dvakrat, prvič v sklopu kustodiata ustne zgodovine Muzeja novejšje zgodovine Slovenije že v letu 2006, drugič pa se je pogovarjala z njim 10. 2. 2016.

6 Pavlin, Tomaž, »Glasnik novega, zdravega načina življenja«, 2010, str. 26.

7 Vodopivec, Peter, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, 2006, str. 426, 427.

8 ARS, AS 1072, Navodila za pregled srednjih strokovnih šol, Ljubljana, 20. 11. 1948.

Že leta 1945 se obnovijo športna tekmovanja in tudi fizikturni zleti. Eden prvih je bil na bežigranskem stadionu v Ljubljani 12. avgusta 1945. Množičen prikaz telovadne vaje. Foto: Rudi Vavpotič

dostop do višje izobrazbe.⁹ Novi pedagoški pristopi so se odvrnili od ustaljenega načina poučevanja. Zaradi vojnih posledic in nato še informbirojevskega spora se je večja reforma šolstva lahko izvedla šele v petdesetih letih z novo šolsko reformo. V Sloveniji je bila 8. oktobra 1958 uzakonjena enotna osemletna osnovna šola.¹⁰ V srednješolskem izobraževanju so prednost dajali strokovnim, predvsem tehničkim šolam.¹¹ Povojni čas je prinesel tudi težavo s pomanjkanjem učiteljskega kadra, kar so reševali z organiziranjem strokovnih pedagoških tečajev. Samo število vpisnih mest v srednjih strokovnih šolah je bilo določeno na osnovi petletnega plana. Kandidate za vpis v šole so zbirali prek krajevnega ljudskega odbora (KLO), kjer se je osnovala posebna komisija, ki je zbirala vpisnice kandidatov. Ta je prek krajevnih ljudskih odborov vodila poseben akcijski odbor za propagando pri okrajnem odboru, sestavljen iz zastopnikov uprave za delovno silo, Antifašistične ženske zveze (AFŽ) in Ljudske mladine Slovenije (LMS) ter predstavnikov odseka za socialno skrbstvo. Akcijski odbor pri okraju se je povezal s strokovnimi šolami svojega območja ter pomagal krajevemu ljudskemu odboru vršiti propagando na terenu in delo hkrati tudi nadziral. Krajevni ljudski odbori so na terenu zbirali podatke o primernih kandidatih, ki bi se hoteli v šolskem letu vpisati v določeno

⁹ Slovenska novejša zgodovina 2, 1948–1992, 2005, str. 907.

¹⁰ Gabrič Aleš, Sledi šolskega razvoja na Slovenskem, 2009, str. 103.

¹¹ Prav tam, str. 99–100.

Parada fizikulturnikov v Ljubljani 23. junija 1946. Foto: Leon Jere

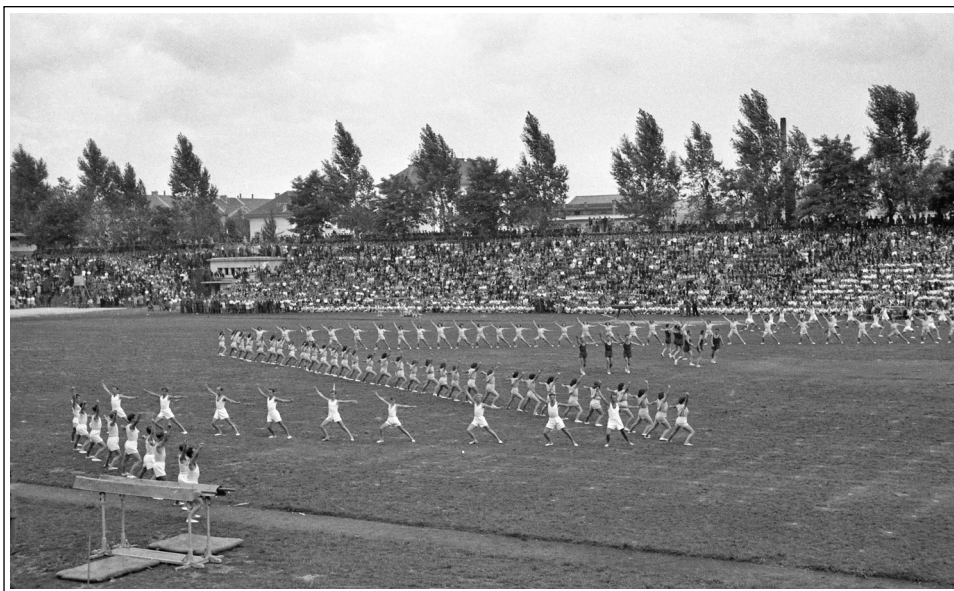
strokovno šolo. Interesenti so pisne ali ustne prijave pošiljali KLO, ti pa upravam za delovno silo pri okrajih. Ti so nadalje zbirali podatke po strokah (na primer za rudarske, kovinarsko-livarske, gradbene itd. šole) in posredovali številčni, ne pa poimenski seznam Ministrstvu za delo. Najprej so zbrali podatke za strokovne šole, ki so imele sedež v okraju. Če so prijave presegle plan vpisa, je ministrstvo samo prerezporejalo prijavljene kandidate na morebitna prosta mesta v šolah.¹² Veliko oporo pri odkrivanju kvalitete ravni pouka na strokovnih šolah dajejo inšpekcijski zapisniki. Prvi šolski inšpektorji so bili imenovani 24. septembra 1946¹³ in so delovali po navodilih Komiteja za srednje strokovno šolstvo (v nadaljevanju le Komite). Inšpektorji so morali vsaj dvakrat letno pregledati delo na šolah, za katere so imeli poverjeno nadzorstvo. O svojem inšpekcijskem delu je inšpektor obveščal Komite telefonsko ali pisno. Inšpektorji so delovali po Navodilih za pregled strokovnih šol.¹⁴ Ugotavljali so, ali se predavanja vršijo po predpisanem učnem načrtu, ali so predavanja smotrna – kar so razumeli v smislu stvarnosti in sodobnosti v strokovnem in ideološkem pogledu. Opazovali so tudi metodiko poučevanja. Inšpekcijski zapisniki so podajali tudi pobude za izboljšanje pouka.¹⁵ Organizirana mreža inšpektorjev je dobro zaživela in pripomogla k izboljšanju strokovnega pedagoškega dela. Oddelek za strokovno šolstvo je 12. novembra 1949

12 ARS, AS 1072, Upravi za delovno silo: Planiranje vpisa na strokovne šole v šolskem letu 1948/49, 16. 7. 1948, podpisnik Spasoje Čobanski.

13 Iz prvega šolskega leta, ko je Zavod začel delovati, ni ohranjenih inšpekcijskih zapisnikov.

14 ARS, AS 1072, Navodila za pregled srednjih strokovnih šol, Ljubljana, 20. 11. 1948.

15 ARS, AS 1072, Pravilnik o nadzoru strokovnih šol.

Prikaz oblike telovadne vaje na bežigrajskem stadionu, 23. junija 1946. Foto: Slavko Smolej

oddajal poročilo Ministrstvu za znanost in kulturo FLRJ, v katerem so izpostavili težavo inšpektorjev, ki so ocenjevali le svoj predmet oziroma stroko, niso pa gledali predmeta s pedagoško-ideološke plati. Zaradi te težave je bil organiziran pedagoški posvet, na katerem so bila vsem pedagoškim vodjem razdeljena okvirna navodila za sestavo plana za novo šolsko leto – v tem primeru za šolsko leto 1949/50. Na posameznih šolah so izpostavljali dober sestav predmetnih komisij, ki so izdelovali plane za posamezno šolsko leto. Poleg komisij so bile na Ministrstvu za prosveto organizirane tudi posebne strokovne komisije, ki so v končni oceni dajale mnenje za strokovne učne pripomočke.¹⁶

Konstituiranje strokovnega izobraževanja na področju športa

Po drugi svetovni vojni je politika fizikulturi namenila posebno poslanstvo, kajti postala naj bi glasnica novega, bolj zdravega in kvalitetnejšega načina življenja. Tomaž Pavlin pojasnjuje, da sta bili »temeljni načeli fizikulturenega gibanja po vojni množičnost in vsestranost. To je pomenilo množičnost v članstvu, vendar ne v tekmovalnem smislu, temveč vadbenem, pa tudi v raznovrstnosti vadbe – predvsem v smislu načrtnega gojenja panog, ki vplivajo na vsestranski razvoj telesnih moči človeka ter šele zatem športna specializacija, podrejena tekmovalnim dosež-

¹⁶ ARS AS 1072, Pedagoško delo, 12. 11. 1949.

kom na načelu amaterizma».¹⁷ Z obnavljanjem telesnokulturnega življenja po drugi svetovni vojni se je obnovila tudi težnja po strokovnem izobraževanju na področju športa. To se je najprej vzpostavilo v Beogradu z organiziranjem Državnega inštituta za fizkulturo (DIF).¹⁸ V Sloveniji so pomanjkanje izobraževanja na področju športa reševali z enoletnim tečajem, kmalu zatem pa s srednjo fizkulturno šolo, Zavodom za fizkulturo. Tako je bila že 20. novembra 1946 ustanovljena srednja strokovna šola s sedežem na Taboru v Ljubljani z nalogo, »da vzgaja kader strokovnjakov za šolstvo, fizkulturna društva in druge ustanove in da znanstveno raziskuje vprašanja telesne vzgoje».¹⁹ Na Zavod za fizkulturo so se lahko vpisali »absolventi katerekoli srednje šole, ki so imeli za to vrsto študija dovolj telesne sposobnosti in so opravili sprejemni izpit».²⁰ Na šolo so se lahko vpisali učenci, ki so zaključili predmetno stopnjo osnovne šole oziroma nižje gimnazije. Prva generacija v šolskem letu 1946/1947 je štela 29 dijakov: 20 moških in 9 žensk. Izobraževanje je bilo v prvem letu intenzivno in se je po preteku leta tudi zaključilo. Prvi generaciji dijakov je torej povsem zadoščalo le eno leto izobraževanja za pridobitev zaključnega spričevala na stopnji strokovne srednješolske izobrazbe. Za dijake, ki so se vpisali v kasnejših letih, se je šolanje sorazmerno podaljšalo. Zavod je namreč v šolskem letu 1947/48 prerasel v triletno in zatem v štiriletno srednjo šolo. V šolskem letu 1947/48 se je na Zavodu šolalo 49 dijakov, v šolskem letu 1948/49 pa je bil osnovan drugi razred, obenem pa še ženski oddelk, tako da je število dijakov naraslo na 120. Z naraščanjem števila dijakov je naraščala tudi prostorska stiska, tako da je celo grozilo, da v šolskem letu 1949/50 sploh ne bo prišlo do vpisa novih učencev prvega letnika.²¹ Na šoli so se večkrat vršili tako razredni kot splošni inšpekcijski pregledi, ki prinašajo marsikatero podrobnost o samem delovanju in organizaciji šole. V drugem letu obstoja Zavoda za fizkulturo so bili stalni in honorarni predavatelji v razmerju 7 : 7, učencem pa so delo olajšali z lastnimi ročnimi skriptami. Te so morale biti potrjene s strani Komiteja za strokovne šole, četudi so bili v uporabi le kot pomožni učbeniki za interno rabo. Število pedagoških ur je bilo zadostno, direktor šole je želel dvigniti število tedenskih učnih ur le pri pouku zgodovine – in sicer za eno tedensko. Učni uspeh učencev je bil ocenjen kot nadpovprečno dober, a pojavljale so se pomanjkljivosti pri matematiki in anatomiji. Prva generacija dijakov je bila izrazito narodnostno heterogena, kar ugotavlja več poročil. Inšpektor Rajko Kavčič je pri pouku kemije ugotavljal, da je predavatelj Julij Antič porabil precej časa za razlago osnovnih kemijskih pojmov, saj je razlagal tako v slovenskem kot srbo-hrvaškem jeziku.²² Težava zaradi heterogenega razreda se je pokazala tudi pri pouku fizike. Nekateri izmed učencev so postali pismeni šele pred dobrim letom,

17 Pavlin, Tomaž, »Glasnik novega, zdravega načina življenja«, 2010, str. 27.

18 Pavlin, Tomaž, Zbornik Fakultete za šport Univerze v Ljubljani, 1960–2010, 2010, str. 32.

19 <http://www.fakultetazasport.si/o-fakulteti/fakulteta/zgodovina-fs/> (16. 9. 2016)

20 Visoka šola za telesno vzgojo v Ljubljani, 1958, str. 2.

21 ARS AS 1072, 10. 2. 1949.

22 ARS AS 1072, Poročilo, Ljubljana, 23. 12. 1948, podpisnik ing. Rajko Kavčič.

kar pomeni, da je bilo poučevanje še bolj zapleteno – to se je zlasti kazalo pri predmetih, ki so bili že sami po sebi težje razumljivi.²³ Naslednja leta so prinesla zaostrena merila za vpis in zahtevala z uspehom opravljeno nižjo gimnazijo in sprejemni izpit. V splošnem torej »nadpovprečno dober«²⁴ uspeh je bil brez dvoma tudi posledica dejstva, da je šola imela svoj internat s popolno oskrbo. Dijaki so bivali na podstrešju leta 1926 zgrajenega Sokolskega doma v sobah najmanj po dva in največ po štiri, ločeni po spolu. Večina dijakov je bila tudi štipendirana.²⁵ Na Zavodu so imeli tudi poseben hišni red, ki je veljal tako za šolo kot za internat. Disciplina dijakov je bila v primerjavi z drugimi strokovnimi šolami na višji ravni, kar naj bi bila posledica izobraževanja bodočih učiteljev telesne vzgoje, »za kate-re je bila stroga disciplina pogoj vsakega uspeha«, kar ugotavljamo na podlagi inšpekcijskega zapisnika.²⁶ V primeru kršenja hišnega reda so veljale konkretne sankcije, kot na primer: omejen obisk gledališč, kina ter splošnih izhodov v mesto. Dijake so ocenjevali po strogem kriteriju, na medsebojno tekmovalnost pa jih je navajal grafikon v veži šole, na katerem je bilo ponazorjeno tedensko tekmovanje posameznih razredov v učenju in vedenju. Učenje je potekalo pod vodstvom prefektov. Slabši učenci so imeli določen termin, v katerem so skušali popraviti slabe ocene. »Pozitiven vpliv na mladino je imela tudi mladinska organizacija tako v posameznih razredih kot celotni šoli,« je še poročal Jože Povšič, podpisnik inšpekcijskega poročila, ki mu je podatke o delovanju mladinske organizacije posredoval ravnatelj šole.²⁷ Predavanja in vaje so potekale cel dan. Anatomske vaje so imeli dijaki na medicinski fakulteti, praktične vsebine v telovadnicah in igrišču na Taboru, atletiko in nogomet na bežigrajskem stadionu, kros v Tivoliju, plavanje na Iliriji, smučarski tečaj na Črnem vrhu nad Jesenicami, jadralno letenje v Poljčah in taborjenje v Ribnem – od koder so hodili na vožnjo s kajaki po Savi Bohinjki.²⁸ Pri sestavljanju učnega načrta se je vodstvo zavedalo, da morajo največ skrbí posvetiti praksi, ki so jo prilagodili tako, da je bilo posamezne športe kasneje na službenem mestu lažje popularizirati. Učni program je bil intenziven; poučevali pa so: anatomijo, biomehaniko, fiziologijo, higieno, prvo pomoč v športu, psihologijo, metodiko, zgodovino fizkulture, vadišča in orodje, državljansko vzgojo, fizkulturno organizacijo in propagando, ruščino, praktične nastope, splošno vadbo, vaje na orodju, lahko atletiko, borilne vaje, odbojko, košarko, ljudske ples, nogomet, kompozicije, plavanje, predvojaško vzgojo, masažo, smučanje in taborjenje. Skupaj torej 27 predmetov, izmed katerih jih je bilo treba 23 opravljati na zaključnem izpitu. Predmetnik je ostajal v osnovi enak tudi v

23 ARS AS 1072, Inšpekcija fizike na Srednji fizkulturni šoli v Ljubljani, Ljubljana, 9. 1. 1949, podpisnik M. Adlešič.

24 ARS AS 1072, Poročilo o inšpekciji Šole za fizkulturo v Ljubljani, ki sta jo izvršila dne 20. 11. 1948 tov. Ančka Vrbič in dr. Kralj Vladimir.

25 ARS AS 1072, Poročilo o delovanju šole iz 20. 11. 1948 je ocenilo to kot zadovoljivo. Nosilca poročila sta Ančka Vrbič in dr. Vladimir Kralj.

26 ARS AS 1072, 5. 1. 1949, podpisnik Jože Povšič.

27 ARS AS 1072, Inšpekcijski zapisnik, Ljubljana, 5. 1. 1949, podpisnik Jože Povšič, profesor TSŠ.

28 Ošina Štefan, Zavod za fizkulturo in »prva generacija«. Šport, 2002, 2, str. 48.

nadaljevanju delovanja šole, z malenkostnimi spremembami. Na podlagi tedenskega predmetnika za šolsko leto 1948/1949 lahko ugotovimo, da so bili dodani predmeti fizika, kemija, slovenščina, zemljepis, petje, državljansko vzgojo je nadomestil predmet Ustava FLRJ in gospodarski sistem, nekateri praktični predmeti so se združili pod enotnim imenom splošna telesna vzgoja. Vodstvo šole je želelo izoblikovati tudi novo podobo fizkulturnega učitelja, ki je lahko poučeval na vseh šolskih stopnjah, tako na osnovni kot srednješolski šolski stopnji. Fizkulturni učitelj naj bi prednjačil predvsem s praktičnim znanjem, hkrati pa bil razgledan na polju higiene, telesnega utrjevanja, prehrane, zdravega načina športnega treninga in fizičnega dela.²⁹ Težave so venomer obstajale pri učnih pripomočkih, saj je primanjkovalo zvezkov ali pa so bili ti neprimerni. Poučevanje kemije je potekalo s skromnimi sredstvi, zato ni bilo omogočeno izvajanje praktičnega pouka s kemijskimi eksperimenti, ki bi sicer popestrili pouk.³⁰ Za različne vaje praktičnih fizkulturnih predmetov so bili potrebni najrazličnejši športni pripomočki, kot recimo žoge za nogomet in košarko ter telovadna orodja, ki niso bila vedno v uporabnem stanju (krogi, bradlja), kot tudi na primer koši za košarko, ki so brez mrežic. Tudi samo igrišče ni bilo vedno v dobrem stanju: izpostavljal se je problem kamenja in smeti kot tudi narisanih črt, čeprav sta bili igrišči za košarko in odbojko označeni solidno. Veliko težavo so predstavljale neustrezne blazine, ki bi ublažile padce pri borilnih športih, akrobatskih in gimnastičnih prvinah. Splošna ocena praktičnih fizkulturnih predmetov pa je bila ustrezna, saj so predavatelji svoje ure razporedili sistematično. Uspeh praktičnih predmetov je bil zato že kmalu opazen.³¹

Zavod za fizkulturo je skrbel tudi za izvedbo fizkulturnega programa tudi za druge šole. Tako so v šolskem letu 1948/1949 med drugim organizirali: tekmovanje v spomladanskem krosu, tekmovanja za fizkulturno značko, tekmovanja v mnogoboju ter zaključni fizkulturni nastop ob koncu šolskega leta. Učiteljem strokovnih šol, ki so se udeležili različnih fizkulturnih tečajev, so v času tečaja omogočili prenočevanje v internatu.

Miha Iskra, Ludvik Ravnik in Dušan Smola, dijaki prve generacije dijakov Zavoda za fizkulturo

Ljubljčan Miha Iskra,³² Ludvik Ravnik³³ z Nomenja in Dušan Smola³⁴ iz Kočevja izhajajo³⁵ iz prve generacije dijakov ali študentov Zavoda za fizkulturo v

²⁹ Tovariš, št. 24, 27. 6. 1947, str. 576.

³⁰ ARS AS 1072, Poročilo, Ljubljana, 23. 12. 1948, podpisnik ing. Rajko Kavčič.

³¹ ARS AS 1072, Poročilo o praktičnih telovadnih predmetih, Jelica Vazzas.

³² Iskra, Miha, intervju K. J., 2. 2. 2016.

³³ Ravnik, Ludvik, intervju M. K. K. 3. 2. 2006, intervju K. J. 10. 2. 2016.

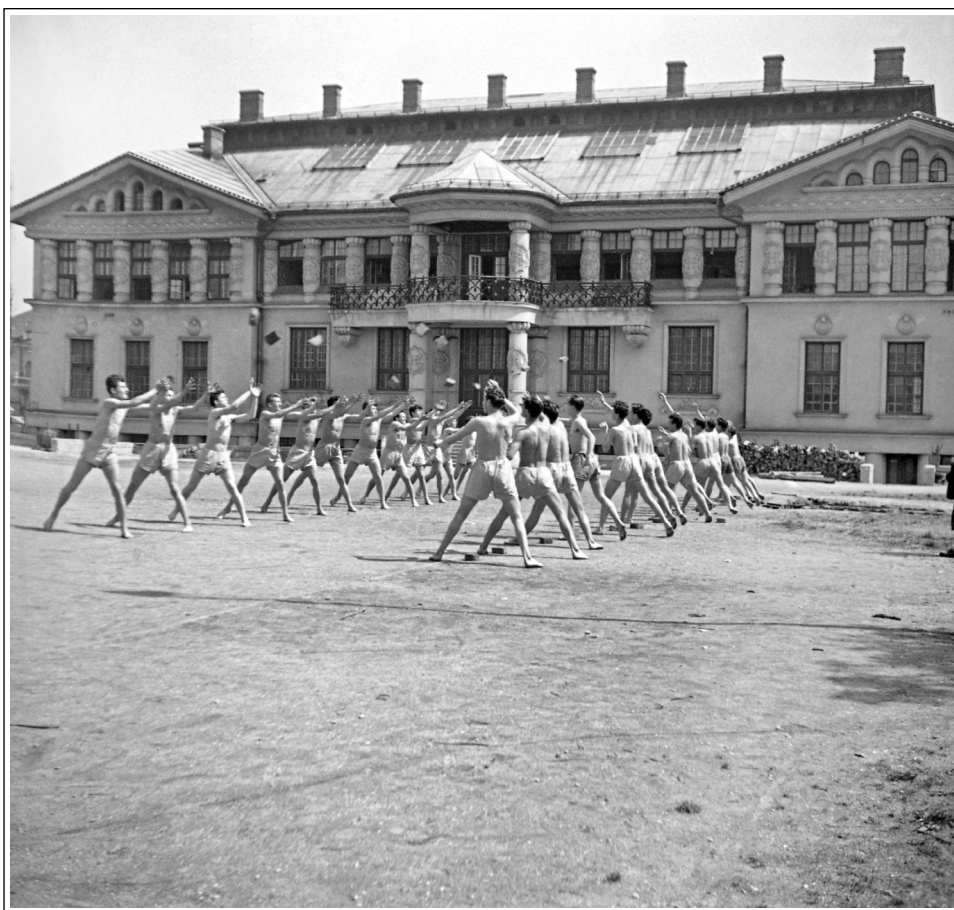
³⁴ Smola, Dušan, intervju K. J., 4. 2. 2016.

³⁵ Izmed naštetih je Ludvik Ravnik že žal pokojni (2017).

Ženski oddelek fizikulture šole, 25. april 1950. Foto: Peter Kocjančič

Ljubljani. Podajanje znanja je prvim slušateljem ostalo v spominu kot nadpovprečno dobro. Miha Iskra se tako spominja, da je »dr. Breclj športne poškodbe tako dobro opisal, da mu je to koristilo, ko je moral kasneje zdravnike sam prepričati, kaj se mu je zgodilo in kakšno poškodbo ima.« Ludvik Ravnik pritrjuje, da je bil presečen »nad znanjem in pripravo profesorjev za nov študij, predvsem tistih, ki niso prihajali predavat iz sicer univerzitetnih programov. Kvaliteta učiteljev in širina znanja v smeri podajanja snovi za znanje slušateljev je bila nad povprečjem. Znanje je bilo podano v smeri uporabnosti, kajti pripravili so nas, da smo bili pripravljeni znanje podajati naprej.« »Malo pridobljenega znanja le v enem letu partizanske gimnazije se mi je na začetku precej poznalo,« priznava Dušan Smola. »Ker sem se štel med mlajše dijake,« o tem še naprej Smola, »mladostni navihanosti niso bili kos niti hladni prostori telovadnice pozimi ter na začetku nezadovoljiva dnevna prehrana v železničarski menzi.« Prehrana se je sicer kmalu izboljšala z lastno šolsko kuhinjo, hkrati pa se je z njo izoblikovala možnost stalnih priboljškov. Smola

Telovadci vadijo na zunanjem dvorišču Sokolskega doma na Taboru v Ljubljani, 25. aprila 1950. Foto: Peter Kocjančič

se hudomušno nasmehne ob spominu na suhe skorje kruha, »skrite priboljške« šolske kuharice. Pouk je potekal dovolj kvalitetno, da je z dekretom ministrstva poslani učitelj telovadbe lahko takoj začel delati.³⁶ Kraja opravljanja službe ni mogel izbirati. Dušan Smola je tako začel v Starem trgu na Notranjskem, Miha Iskra v Šentjurju, Ludvik Ravnik pa na Srednji tehnični šoli v Ljubljani. Vsi trije so bili prejemniki štipendije. Če je Smola v kraju, kamor je bil nastavljen, začel z žogo, bradljo in dobro ohranjeno telovadnico, je bil Iskra v Šentjurju soočen z eno strgano žogo in razpadajočo telovadnico. Ravnik težav z opremo ni imel, a učiteljevanja po preteku leta ni nadaljeval, saj se je posvetil študiju medicine. Izjemna vnema

³⁶ Vsi trije pripadniki prve generacije dijakov v svojem pričevanju omenjajo dekret ministrstva, na podlagi katerega so bili poslani na službeno mesto.

posameznikov, pa tudi pomoč krajevnih obrtnikov in gospodarstvenikov (včasih tudi politikov) je omogočila, da so se razmere na športnem področju zlagoma izboljševale. Povojno navdušenje in načrte razgrinja Miha Iskra: *»Imeli smo zelo prijateljske odnose: jaz, zdravnik in direktor kmetijske šole v Šentjurju. Vsaj enkrat v tednu smo igrali tarok. Tako sem enkrat med igro direktorja prosil, če bi rekel kakšno dobro besedo pri kolarju glede izdelave smuči za učence. Takrat je rekel: »Bom, samo les si pa sam priskrbi!« Tako sem šel do direktorja žage in ga povprašal o jesenovih deskah. Odvrnil je: »Dobiš, kolikor boste rabili, zastonj!« To je bil tak odnos. Dobro je namreč bilo, da sem imel zaslombo pri direktorjih, da sem »sem in tja« dobil kakšen material zastonj ali pa, da so mi kar naredili, kar sem rabil za telovadnico in igrišče. Od občine denarja ni bilo, župan namreč ni imel posluha za šport in sva si kasneje prišla zato navzkriž.«* Ravnik poudarja, da mu nikoli ni bilo težko nameniti nekaj časa za udejstvovanje v različnih športnih klubih, kjer je, glede na to da je poleg fizikulture prvenstveno študiral medicino, bil športni zdravnik in fizioterapevt. Tudi Dušan Smola poudarja pripravljenost okolice pri gradnji stadiona v Kočevju. Staremu trgu je po enoletnem službovanju na lastno željo namreč sledila premestitev v Kočevje. *»Ko sem začel projekt gradnje atletske steze, so bili vsi izjemno pripravljeni pomagati, eni z materialom, drugi tako, da so posodili roke in moč, da se je hitreje dokončalo.«* Smola je sicer kasneje izstopil iz športnih vrst in se preusmeril v gradbeništvo, Iskra pa je bil glavni organizator napredka na športnem področju v Šentjurju. Ravnik je bil vodilni urolog in prvi kirurg, ki mu je uspela presaditev ledvice – a športu je ostal zvest prek kluba Olimpija, kjer je deloval kot športni zdravnik. Kot športni zdravnik se je udeležil tudi številnih olimpijad in skrbel za športnike jugoslovanske reprezentance.

Povzetek

Poudariti je treba dober učni načrt Zavoda za fizikulturo za izvajanje praktičnih predmetov, tudi v njihovi različnosti, na podlagi katerih je bilo omogočeno lažje prenašanje znanja novim generacijam učencev. Učiteljski zbor je ves čas na državni ravni dejavno sodeloval pri pripravi učnih programov in smernic za razvoj telesne vzgoje. Prva povojna generacija se je izjemno zavedala moči sodelovanja in vzajemne pomoči pri napredku (določenega kraja ali družbe nasploh), zato je hitro vzpostavila vezi s pomembnimi posamezniki, najprej večinoma v gospodarstvu, nato pa tudi v politiki, ki so jim prek svojih zvez omogočili lažje izvajanje načrtov in zamisli v praksi.

Sam Zavod za fizikulturo je deloval vse do 26. novembra 1953 pod okriljem Komiteja za srednje šolstvo, ko je bil ustanovljen Inštitut za telesno vzgojo v Ljubljani z višješolskim študijem in *»nastala je prva šola za telesno kulturo na Slovenskem«*, ki sicer ni bila višješolska, ampak je bila, kot poudari Drago Stepišnik *»temelj za naprejek«*, kar priča tudi poudarek znanstvenemu raziskovanju.³⁷

37 Stepišnik Drago, Razvojna pot Visoke šole za telesno kulturo v Ljubljani, str. 9.

Viri in literatura:

- Gabrič, Aleš, *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem*, Ljubljana : Pedagoški inštitut, 2009
- Pavlin, Tomaž, »Glasnik novega, zdravega načina življenja«, *Zbornik Fakultete za šport Univerze v Ljubljani, 1960–2000*, Ljubljana : Fakulteta za šport, 2010
- Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, 2. knjiga, 1948–1992, Ljubljana : Mladinska knjiga, 2005
- Stepišnik, Drago, *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*, Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1968
- Vodopivec, Peter, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, Ljubljana : Modrijan, 2010
- Visoka šola za telesno vzgojo v Ljubljani (elaborat Zavoda za napredek šolstva LR Slovenije): *Zavod za napredek šolstva LR Slovenije*, 1959
- Ošina, Štefan, *Zavod za fizkulturo in »prva generacija«*, v: *Šport*, 2002, 2, str. 48

Časopisni vir:

Tovariš, 27. 6. 1947

Tovariš, 7. 6. 1949

Arhivski vir:

ARS 285, Komite za fizkulturo pri Vladi Ljudske republike Slovenije (1947–1950),

ARS 1072. Komite za srednje in nižje strokovno šolstvo Ljudske republike Slovenije (1947–1949)

Ustni vir:

Iskra, Miha, pričevanje, 2. 2. 2016 (Katarina Jurjavčič).

Ravnik, Ludvik, pričevanje, 3. 2. 2006 (dr. Monika Kokalj Kočever), 10. 2. 2016 (Katarina Jurjavčič).

Smola, Dušan, pričevanje, 4. 2. 2016 (Katarina Jurjavčič).

Klaudija Sedar*

Učitelji v župnijskih šolah v dolnjem Prekmurju v 17. in 18. stoletju

The teachers of the parish schools in the lower Prekmurje region in the 17th and 18th centuries

Izvleček

Prekmurci svojega verskega in s tem izobraževalnega središča v domačem okolju niso imeli, saj niso imeli ne škofije ne drugih pomembnih kulturnih središč. Krajevna središča v Prekmurju so bila tako hkrati cerkvena in tudi šolska središča. V kolikšni meri so šole zares delovale in kakšen je bil pravzaprav sam šolski proces, je težko ugotoviti, saj ohranjeni in dostopni viri s tovrstnimi podatki niso bogati. Pa vendarle lahko izluščimo drobce, ki osvetljujejo vlogo učitelja v tedanjem izobraževalnem procesu, katere predmete so poučevali, v katerem jeziku in ne nazadnje, kaj so bili ti učitelji po izobrazbi in kakšne narodnosti. Nikakor pa delo učiteljev ni primerljivo z današnjo vlogo učitelja, kajti le redko so imeli urejene šolske prostore, poleg tega so pogosto delovali še v vlogi cerkovnika, kantorja, organista in opravljali druga potrebna opravila.

Abstract

The people of Prekmurje did not have their own religious and educational centre, since they did not have a diocese or any other important cultural centres. The main settlements in Prekmurje were thus also church and school centres. It is difficult to ascertain to what extent schools were truly active and what the educational process was like, since the available preserved sources contain little information on this. But fragments can still be found, which throw light on the role of teachers in the then educational process, which subjects were taught and in which language and, last but not least, what was the educational and ethnic background of these teachers. One thing is certain – their work is not comparable to today's role of teachers, since suitable school premises were a rarity and teachers often also worked as sextons, cantors, organists and in other necessary jobs.

Ključne besede: dolnje Prekmurje, 17. in 18. stoletje, učitelji in njihove karakteristike, vloge učiteljev, poučevanje

Key words: lower Prekmurje, 17th and 18th centuries, teachers and their characteristics, role of teachers, teaching

* dr. Klaudija Sedar, domoznanka v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota, e-pošta klaudija.sedar@guest.arnes.si

Uvod

V pričujočem prispevku smo na podlagi arhivskega gradiva skušali strniti nekaj spoznanj in ugotovitev o šolstvu v 17. in 18. stoletju v župnijah dolnjega Prekmurja, ki so z ustanovitvijo škofije v Zagrebu leta 1094 pripadle tej, medtem ko je gornji del Prekmurja spadal pod škofijo Győr. Taka ureditev je veljala do velike cerkvenoupravne spremembe leta 1777, ko je vse Prekmurje pripadlo k škofiji v Szombathelyju, ki jo je ustanovila cesarica Marija Terezija. V okviru zagrebške škofije pa je sedanja lendavska dekanija skupno z madžarskimi župnijami do bližnje Velike Kaniže tvorila arhidiakonot (ozemeljskoupravno enoto v škofiji) *Bexin* in dolnji del Prekmurja je spadal v prekmurski del beksinskega arhidiakonata. Obsegal je župnije, ki so ležale severno od Mure do meje med győrsko in zagrebško škofijo, vanj pa je poleg madžarskih župnij spadalo pet prekmurskih župnij: Dolnja Lendava, Turnišče, Dobrovnik, Bogojina in župnija Beltinci, ustanovljena leta 1760 kot zadnja izmed teh.

Namen prispevka je na podlagi ohranjenih in dostopnih virov ter literature podati izobraževalni proces v izbranem prostoru in času. Šolstvo je bilo na splošno povezano s Cerkvijo in šole vezane na širjenje vere, kar pomeni, da je bil šolski kompleks postavljen v bližini cerkve oziroma župnišča, samo izobraževanje pa je pogosto poleg učitelja vodil in spremljal tudi duhovnik. Prispevek podaja pregled dela učiteljev v dolnjem Prekmurju v 17. in 18. stoletju, pri čemer so podrobneje izpostavljeni slovenski učitelji, ki so navsezadnje pripomogli k ohranjanju in bogatenju slovenske besede.

Prve šole

Župnijske šole v Prekmurju imajo dolgo zgodovino, saj naj bi bile prve šole ustanovljene istočasno z ustanovitvijo župnij. Začetki segajo pravzaprav v čas ogrskega kralja sv. Štefana,¹ ki je zapovedal, da vsakih deset vasi ustanovi župnijo, si postavi župnijsko cerkev, župnišče in župnijsko šolo.² Poleg tega je cerkveno pravo določalo, da mora imeti vsak župnik tudi klerika, ki bo skrbel za petje in bo vodil šolo.³

Kot navaja Zelko, pouk v srednjeveških župnijskih šolah ni bil zahteven, zanj pa se je najbolj zavzemala duhovščina. Namen je bil predvsem razširiti dušnopastirsko delo na otroke in mladino ter jih vzgajati v verskem mišljenju in čutenju. V začetku so otroke poučevali duhovniki, z naraščanjem števila otrok pa so jim začeli pomagati organisti. Otroke so učili predvsem pisati, brati, računati in peti, velik poudarek pa je bil na liturgičnih pesmih in temeljnih verskih

1 Za ogrskega kralja je bil okronan leta 1000.

2 Zelko, Zgodovina Bistric v Prekmurju, str. 33.

3 Pavlič, Zgodovinski oris razvoja šole v Turnišču, str. 28.

Današnje Prekmurje ob koncu 18. stoletja.

Vir: Mayer; Molnár (ur.): Viri za zgodovino Prekmurja, 2008, zv. 1.

resnicah. Po letu 1526, ko je z madžarskim porazom na Ogrskem prenehalo skorajda vsako kulturno udejstvovanje, je izginila tudi večina župnijskih šol. Toda ne za dolgo, saj je že leta 1548 madžarski državni zbor pozval višje duhovnike, naj ustanovijo šole, kolikor je le mogoče. Pomembna točka zadevnega zakona je bila zlasti 12., ki je določala, naj se del cerkvenih dohodkov namení za vzdrževanje učitelja-kantorja. Spodbudna glede izobraževanja je bila tudi cerkvena sinoda v Nagyszombathu leta 1560, ko je bilo odrejeno, da mora vsaka župnija postaviti šolo in si priskrbeti učitelja. Duhovnikom je bilo naročeno, da poučujejo vernike v verskih resnicah, učitelji-kantorji pa naj poučujejo otroke, toda ne le v pisanju in branju, temveč tudi v učenju glavnih resnic sv. vere.⁴

Prvi podatki o šolah v prekmurskem delu beksinskega arhidiakonata (v JV delu Prekmurja) so na voljo iz 16. stoletja, ko je v Dolnji Lendavi za časa Štefana (1522–1568) in Nikolaja (1547–1593) Bánffy delovala evangeličanska šola. Ta bi naj delovala od leta 1544 in je kot taka tudi ena izmed najstarejših šol v Prekdonavju. Iz časa rodbine Bánffy sta znana na primer učitelja Orbonai Rác György (1570–1572) in Kultsár György (1572–1574). Leta 1595 je šola postala kalvinska, saj je Krištof Bánffy postal privrženec Kalvinove vere. Tako vse do leta 1608, ko je Krištof sprejel katoliško vero in skladno s tem je tudi šola postala katoliška.⁵ Delovanje šol, čeprav v okrnjeni obliki, lahko tako spremljamo od pričetka oziroma na podlagi ohranjenih virov. Za območje prekmurskega dela beksinskega arhidiakonata, tj. JV dela Prekmurja, od leta 1640, ko je vizitator zagrebške škofije popisal stanje v župniji Dolnja Lendava oziroma v naslednjih letih, ko so bile popisane še preostale, tj. Turnišče, Dobrovnik in Bogojina.

O prekmurskem osnovnem šolstvu v 17. in 18. stoletju je še največ podatkov zbranih v vizitacijskih zapisnikih – za gornji del Prekmurja v protestantski cerkveni vizitaciji iz leta 1627 in katoliški iz leta 1698; za dolnji del pa v zapisnikih zagrebške škofije od leta 1640 do 1774 in v prvi vizitaciji sombotelske škofije leta 1778. Kot je razvidno iz prvega protestantskega zapisnika iz leta 1627, ki tudi potrjuje že zgoraj omenjeno tesno povezavo med šolo in Cerkvijo, so tedaj v nekaterih župnijah (v Rogaševcih, na Tišini, v Murski Soboti, Martjancih, Gornjih Petrovcih, pri Gradu in v Gornjem Seniku) že delovale evangeličanske šole in te niso bile zelo pomembne le za razvoj protestantizma, ampak tudi za splošen izobrazbeni napredek Slovencev na Ogrskem. Pouk v teh šolah je trajal običajno štiri, lahko pa tudi več let, učitelji pa so za svoje delo prejemali tudi plačilo, na primer v prvem in drugem letniku je ob vsakih kvatrach prejel za plačilo po 25 denarjev,⁶ v tretjem in četrtem letniku pa v enakem obdobju po 32 denarjev. Za nadaljevanje šolanja

4 Zelko, *Zgodovina Bistric v Prekmurju*, str. 33; Becker, *A keresztesy nemzeti népiskolák jövő alakulása*, str. 4–7.

5 Füss in Pataky, *Alsó-Lendva*, str. 32; Payr, *A Dunántuli evangélikus egyházkerület története*, str. 403–410; 858.

6 Na območju Hrvaške in Ogrske naj bi bil v uporabi ogrski floren vsaj od 16. pa do 19. stoletja. En floren je veljal 60 krajcarjev ali 80 denarjev ali 20 grošev (Brlobaš; Vajs, *Rajnski forint – rajniški – u hrvatsko kajkavskom književnom jeziku*, str. 27).

se je seveda plačilo dvignilo, poleg denarja pa je bilo zelo običajno plačevanje z drvmi, kar je v okrnjeni obliki ostalo v veljavi vse do leta 1910, ko je državna oblast v celoti prevzela vzdrževanje učiteljev tudi na župnijskih šolah.⁷

Učitelji

Služba učitelja (*ludimagister*) oziroma šolnika, kar bi bilo pravilneje po Lukinoviću, je v preteklosti bila v prvi vrsti orglanje in vodenje cerkvenega petja, šele nato je sledilo poučevanje otrok v branju in pisanju. Škofje so si sicer prizadevali, da bi bil v vsaki župniji učitelj, toda za to so morali biti zagotovljeni tudi pogoji. Nastavljen je bil lahko le tam, kjer je bilo zanj omogočeno bivanje in hkrati poučevanje, prav tako pa je bilo njegovo delovanje odvisno od zemljiške posesti in od letnega prispevka župljanov. Pogosto so učitelji v župnijskih cerkvah opravljali tudi delo cerkovnika, toda to ni bilo pravilo. Navadno so bili cerkovniki kar domačini, ki so za odrejeni letni prispevek zvonili, čistili cerkev, jo krasili in stregli pri sveti maši.⁸

Kakšno pa naj bi bilo védenje učiteljev in kako naj bi se ustanovljale šole, je v podrobnostih določila cerkvena sinoda v Nagyszombatu (danes Trnava) pod vodstvom madžarskega primasa Miklosa Olaha, ki se je ukvarjala s šolstvom. Duhovščini je bilo ukazano, da vernike poučuje v verskih resnicah, v vsaki župniji pa naj se nastavijo kantorji – učitelji, ki naj otroke seznanjajo z osnovnimi pojmi, kot so branje, pisanje, učenje cerkvenih pesmi in molitev ter verskih resnic. Poleg poučevanja je bila naloga kantorja – učitelja tudi, da pomaga pri bogoslužjih in pogrebih. Pomoč pri bogoslužju je bila pravzaprav njegova prva dolžnost, saj so nemalokrat kot kantorji opravljali kantorsko službo, otrok pa zaradi pomanjkljive izobrazbe niso poučevali.⁹

Poleg učiteljev pa so poučevali tudi duhovniki, in sicer v glavnem verouk in verske nauke, morda pa tudi osnovne predmete, kot so bili opismenjevanje, matematika in zgodovina. Na Ogrskem je namreč dolgo veljalo pravilo, da ne more nihče postati duhovnik, če ni prej učiteljeval. Takšna so bila tudi določila najstarejših kanonov: »*Hočemo, da duhovniki niso le pridigarji, ampak tudi učitelji osnov krščanskega nauka, kakor nekoč stari sveti očetje.*«¹⁰

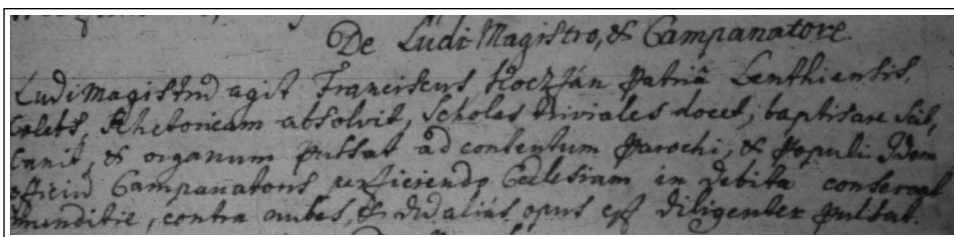
Večstransko delovanje učiteljev potrjujejo tudi vizitacijski zapisniki zagrebške škofije, na podlagi katerih se ugotavlja, da so bili učitelji navadno obenem tudi kantorji, organisti, cerkovniki, prav tako so v nujnih primerih krstili in vpi-

7 Zelko, *Zgodovina soboške dekanije*, str. 85–86; Gumilar, *Prekmursko šolstvo skozi stoletja*, str. 156.

8 Lukinović, *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije*, str. 30.

9 Zelko, *Zgodovina soboške dekanije*, str. 85.

10 Payr, *A dunantúli evangélikus egyházkerület története*, str. 853; Kuzmič, *Protestantizem v Lendavi in okolici*, str. 35.

Primer zapisa o dejavnosti učitelja v župniji Dobrovnik leta 1756.

Vir: NAZ, Protokol br. 75/VI (1756), pag. 218.

sovali v matične knjige, če je bilo to potrebno. Poleg svojega osnovnega poklica so torej pomagali tudi pri opravljanju cerkvenih služb, pri cerkvenih delih, bili odgovorni za poučevanje verouka, cerkveno petje in petje na pogrebih, igranje orgel, spremljanje mrličev.¹¹ Ni bilo lahko biti učitelj v tistem času, saj so se naloge kar vrstile in dopolnjevale, njihov osnovni namen (izobraževanje) pa je zaradi tega ostajal v senci in bil tudi nekoliko zapostavljen. Pomočniki učiteljev (*praeceptores*) se omenjajo šele v sombotelski vizitaciji iz leta 1778, in sicer pri turniškem, dolnjelendavskem in dobrovniškem učitelju.¹²

V župniji **Dolnja Lendava** se učitelji po reformaciji omenjajo od prvega popisa župnije s strani zagrebške škofije kot katoliške župnije, tj. od leta 1640. Po navedbah je bil šolski proces dobro zastavljen, saj so šolo otroci vseskozi obiskovali, in sicer najpogosteje dečki. Poučevanje ni bila ena in edina dolžnost učiteljev, ampak so poleg tega peli psalme, spremljali župnika pri pogrebih, v nujnih primerih krstili, bili kantorji, organisti in morda še kaj. Navadno so za opravljanje vsakega dela prejeli določeno plačilo, najsi je bilo to v denarju ali v naturalijah. Iz sicer redkih zapisov ugotavljamo, da je bil pri pouku poudarek na petju ter pisanju in branju, kar omenja le zapisnik iz leta 1747 z navedbo, da je to veljalo le za otroke premožnih družin. Kot kaže, otroci iz revnih družin v šoli niso bili enako obravnavani kot otroci iz bogatejših družin, zelo verjetno pa je tudi, da revni otroci niti niso redno obiskovali šole, saj si starši zaradi plačila niso mogli privoščiti šolanja svojih otrok. Težko je ugotoviti tudi narodnost učiteljev, saj iz vizitacijskih zapisnikov ni razvidna, po priimkih sodeč, pa so delovali učitelji madžarske in slovanske (kajkavske) narodnosti (npr. leta 1651 *Ioannes Lindvay* leta 1698 *Stephanus Szelesseny*, leta 1756 *Franciscus Oswalt* itn.).¹³ Omenjata pa se tudi dva domača učitelja (leta 1702 Ivan Čuklin in leta 1760 Jožef Čuklin) in domači pomočnik učitelja iz Lipe (leta 1778 Mihael Zver), ki je obvladal hrvaško, madžarsko in latinsko.¹⁴ Ivan Čuklin (*Ioannes Csuklin*), ki ga navaja vizitacija

¹¹ NAZ, Različne kanonične vizitacije.

¹² SzEL, can. vis., I.1.c, Szily 6 (1778), pag. 317, 253, 282.

¹³ NAZ, Protokoli br. 89/I (1651), pag. 107; br. 71/II (1698), pag. 152; br. 75/VI (1756), pag. 234.

¹⁴ SzEL, can. vis., I.1.c, Szily 6 (1778), pag. 317.

iz leta 1702, je poleg učiteljevanja opravljal tudi službo cerkovnika,¹⁵ leta 1716 je poučeval 20 otrok,¹⁶ leta 1720 pa 15 otrok.¹⁷ Po navedbi vizitatorjev je svoje delo opravljal zadovoljivo. V letu 1760 pa zasledimo v Dolnji Lendavi njegovega sina Jožefa Čuklina (*Iosephus Chuklin*), ki je bil tudi organist in je svoje delo prav tako opravljal zadovoljivo.¹⁸ Šele zapisnik iz leta 1768 omenja sorodstveno vez med Ivanom in Jožefom in da sta bila iz Dolnje Lendave. Jožef je otroke (36 dečkov in 14 deklíc) poučeval v slovstvu in o prvinah zvestobe ter svoje delo marljivo opravljal. Opravljal je prav tako službo kantorja, običajno pa je bil zraven tudi pri pogrebi. Do župnika in drugih duhovnikov je bil zelo spoštljiv in tako je deloval tudi pri svojih dolžnostih.¹⁹

V župniji **Turnišče** lahko spremljamo izobraževalni proces v poreformacijskem času od leta 1651, ko je naveden tudi prvi učitelj. Iz vizitacijskih zapisov dobimo zelo podobno sliko, kot smo jo podali že pri učiteljih v Dolnji Lendavi, namreč da so otroke (predvsem dečke!) poučevali v osnovnih učnih veščinah, prednost pa so zopet imeli otroci iz premožnejših družin. Ker je učitelj zlasti v 17. stoletju prejemal plačilo za poučevanje le iz treh vasi (Lipovci, Gančani, Renkovci), lahko domnevamo, da so k pouku tedaj prihajali le otroci iz omenjenih vasi, kasneje pa verjetno tudi iz preostalih. Tudi sicer so v tej župniji učitelji opravljali več nalog hkrati, od učitelja, kantorja, organista, cerkovnika do spremljevalca pri pogrebi in mašah ter pri opravljanju krstov. Po navedbah so bili Slovenci trije učitelji (v letih 1698, 1747, 1768), čeprav ni izključeno, da je bil kateri izmed drugih prav tako slovenske narodnosti, sicer pa po priimkih sklepamo na slovansko (kajkavsko) in v manjši meri na madžarsko narodnost učiteljev (npr. leta 1703 *Ioannes Tussilovich*, leta 1716 *Franciscus Tonay* itn.).²⁰ Ob vizitaciji v letu 1698 je tako deloval domačin Štefan Slavič (*Stephanus Szlavics*), s katerim so bili župnik in župljani zelo zadovoljni, za plačilo pa je prejemal le rž iz Gančan.²¹ Kot marljiv se omenja še leta 1702,²² ko je za plačilo prejemal predvsem žito od tistih vasi, ki so umrle pokopavale na pokopališču zraven cerkve.²³ Vizitacijski zapisnik iz leta 1747 navaja Mihaela Ščapa (*Michael Scsáp*)²⁴ iz Turnišča, ki je po nekaterih podatkih nastopil službo učitelja-kantorja 22. maja 1732.²⁵ Bil je katolik, poročen, stanoval pa je v učiteljevi hiši, kjer je tudi poučeval dva dečka, poleg tega pa ob

15 NAZ, Protokol br.72/III (1702), pag. 577.

16 NAZ, Protokol br.73/IV (1716), pag. 33; br. 73/IV (1718), pag. 665.

17 NAZ, Protokol br. 73/IV (1720), pag. 90.

18 NAZ, Protokol br. 76/VII (1760), pag. 380.

19 NAZ, Protokol 78/IX (1768), pag. 9.

20 NAZ, Protokoli br. 72/III (1703), pag. 646; br. 73/IV (1716), pag. 13.

21 NAZ, Protokol br. 71/II (1698), pag. 81.

22 NAZ, Protokol br. 72/III (1702), pag. 558.

23 NAZ, Protokol br. 72/III (1699), pag. 403.

24 NAZ, Protokol br. 75/VI (1747), pag. 28.

25 Župnijski urad Turnišče, Listina I/95.

praznikih pomagal pri svetih mašah. Znal je krstiti in tudi sicer je svojo službo dobro opravljal.²⁶ Leta 1768 pa je nastopil Andrej Hozjan (*Andreas Hozján*), katolik, tedaj star 24 let, doma iz Trnja. Poučeval je 19 otrok in hkrati opravljal tudi službo kantorja. Župnik ga je pohvalil, saj je dobro opravljal svoje delo, prav tako se je izkazal v vseh drugih zadevah. Za plačilo je prejemal po osem grošev od kočarjev, preostalo pa v naturalijah. Od vsakega učenca je prejemal 1 floren in 10 grošev, od spremljanja mrliča k cerkvi 2 groša in pol, od spremljanja mrliča od doma 15 grošev, od pogrebnih pesmi 5 grošev in od bedenja v najboljšem primeru 15 grošev. Hkrati je opravljal tudi delo cerkovnika, in sicer je bilo v navadi, da je ob pogrebu trikrat zazvonil, za kar je prejel običajno okrog 16 velikih mernikov žita.²⁷ Učitelj Hozjan je govoril hrvaško in madžarsko, poučeval pa v hrvaščini (*idiomate croatico*), kar kaže na večkulturnost okolja, iz katerega je izhajal. V letu 1778 je imel še domačega pomočnika učitelja (*praeceptor*), 19-letnega Štefana Turnerja iz Brezovice, ki je govoril hrvaško in madžarsko.²⁸

V župniji **Dobrovnik** kot katoliški župniji so učitelji v 17. stoletju (neprekinjeno) delovali od leta 1649, čeprav vedno niso imeli učencev (na primer v letih 1660 in 1669). Poleg tega so opravljali še naloge v vlogi kantorja, cerkovnika, spremljali mrliče in pomagali v cerkvi. Za svoje delo so dobili ustrezno plačilo, pri čemer izstopa vas Žitkovci, ki je učitelja nekaj časa edina oskrbovala z dohodkom. Med navedenimi učitelji izstopa učitelj »heretik«, ki je deloval leta 1660, na podlagi česar lahko sklepamo, da je šlo najverjetneje za pomanjkanje učiteljev, saj bi sicer bil zagotovo nastavljen učitelj katoliške vere. Kot je razvidno iz opisov v vizitacijskih zapisnikih, je bil pri pouku poudarek na branju, pisanju, osnovnem vedenju (leta 1690) in na petju (leta 1747). Kot domačin je opredeljen le leta 1747 učitelj Ivan Legradi (*Ioannes Legrádi*) iz Dolnje Lendave, sicer pa se omenjajo v glavnem učitelji madžarske narodnosti in tudi po priimkih bi jih lahko tako opredelili (npr. leta 1698 *Ioannes Szeley* leta 1701 *Stephanus Szekeres*, 1716 *Franciscus Deak* itn.).²⁹ Kot navaja zapisnik, je bil Legradi katolik in poročen, poučeval pa je v glavnem le petje, ne pa tudi branja in pisanja. Hkrati je opravljal tudi delo cerkovnika, pri čemer mu je pomagal hlapec. Zvonilo se je namreč zjutraj, opoldne in zvečer k Ave Maria in proti slabemu vremenu. Hlapec je poleg tega skrbel še za gospodarske zadeve, za čiščenje cerkve, po potrebi pa pomagal tudi pri petju.³⁰

Potem ko je **Bogojina** v drugi polovici 17. stoletja spet postala katoliška župnija, je bil obenem nastavljen tudi učitelj, sicer »heretik«, zaradi česar se niso uskladili o višini njegovega prihodka. Na podlagi te navedbe lahko domnevamo,

26 NAZ, Protokol br. 75/VI (1747), pag. 28.

27 NAZ, Protokol br. 78/IX (1768), pag. 128.

28 SzEL, can. vis., I.1.c, Szily 6 (1778), pag. 252–253.

29 NAZ, Protokoli br. 71/II (1698), pag. III; br. 72/III (1701), pag. 476; br. 73/IV (1716), pag. 31.

30 NAZ, Protokol br. 75/VI (1747), pag. 36.

da so bili verjetno učitelji »heretiki« napram katoliškim manj cenjeni in tudi zato slabše ovrednoteni. Tudi sicer ugotavljamo, da so učitelji v Bogojini prejemali majhno plačilo in da je šolstvo v župniji Bogojina pravzaprav delovalo precej slabo, saj dolgo ni bilo za ta namen zgrajenega poslopja, poleg tega se večkrat omenja, da učitelj učencev ni imel (na primer v letih 1716, 1747, 1768), pa tudi sicer pogosto manjka podatek o učencih in izobraževalnem procesu. Prav tako manjkajo podatki o izvoru učiteljev, razen pri učiteljih iz let 1747 (domačin Ivan Kregar), 1768 (iz Medžimurja) in 1778 (domačin Nikolaj Frater), zaradi česar jih je tudi težko narodnostno opredeliti. Ivan Kregar (*Ioannes Kregar*), ki se omenja leta 1747, je bil plemenitega rodu, katolik, poročen in domačin. Plačilo je prejemal le od petja, saj dečkov ni poučeval in tudi sicer ni bil preveč naklonjen učenju pisanja in branja. V nujnih primerih je tudi krstil.³¹ Ta učitelj je deloval še leta 1756, toda še vedno ni poučeval, saj za to niso bile ugodne okoliščine niti ni bilo šolskega poslopja.³² Naslednji učitelj slovenske narodnosti se omenja leta 1778, ko je tudi nastopil službo učitelja, pred tem pa je kot učitelj pomočnik deloval v Turnišču. To je bil Nikolaj Frater (*Nicolaus Frater*), ki je imel šele 17 let, govoril je hrvaško in madžarsko (*Croatica et Ungarica lingua*), poučeval pa je v hrvaškem jeziku. Sam pomočnika ni imel.³³

Učitelje v župniji **Beltinci** lahko spremljamo šele od njene ustanovitve v letu 1760 naprej. Oba, ki se omenjata v drugi polovici 18. stoletja, sta bila Slovenca, in sodeč po zapisih, usposobljena za to delo. Prvi učitelj v samostojni župniji Beltinci se omenja šele v vizitacijskem zapisniku leta 1768. Predhodni zapisnik (1760) namreč navaja, da uradnega (*Ludi Magistrum formalem nondum habet*) učitelja še ni bilo.³⁴ Leta 1768 je kot učitelj deloval Marko Kolar (*Marcus Kollar*), znan tudi kot Pozderek. Bil je domačin, iz Beltincev, star 23 let, poročen ter do brega in poštenega življenja. Mladino je vse dotlej primerno poučeval, čeprav še ni bilo podružnične šole, dobro pa se je znašel tudi kot kantor in organist.³⁵ Po podatkih vizitacijskega zapisnika iz leta 1778 je Kolarja leta 1770 nasledil 48-letni Peter Čura (*Petrus Csura*) iz Bistrice. Pred tem je 14 let deloval v župniji Nede lišče. Obvladal je hrvaško in madžarsko, poučeval pa v hrvaščini. Pomočnika ni imel.³⁶ Čeprav je Čura poučeval v hrvaščini, kakor verjetno tudi njegov predhodnik, pa je vendar njun slovenski izvor važen dejavnik, ki govori v prid temu, da so imeli učenci možnost stika z domačo besedo tudi v šoli, pa čeprav naj bi bil jezik poučevanja hrvaški.

31 NAZ, Protokol br. 75/VI (1747), pag. 33.

32 NAZ, Protokol br. 75/VI (1756), pag. 216.

33 SzEL, can. vis., I.1.c, Szily 6 (1778), pag. 186–187.

34 NAZ, Protokol br. 76/VII (1760), pag. 374.

35 NAZ, Protokol br. 78/IX (1768), pag. 134.

36 SzEL, can. vis., I.1.c, Szily 6 (1778), pag. 219.

Zaključek

Učitelji v JV delu Prekmurja oz. v današnjem dolnjem Prekmurju so v 17. in 18. stoletju učence v glavnem učili branja in pisanja, velik poudarek pa je bil tudi na vzgoji in petju, kot je razvidno iz vizitacijskih zapisnikov. Koliko let je trajalo izobraževanje, na podlagi ohranjenih in dostopnih virov ni mogoče dognati, zasledi se le podatek, da sta v Turnišču in v Dolnji Lendavi sredi 18. stoletja delovali trivialni šoli.³⁷ Podatkov, ali so otroci obiskovali šolo in kaj so se tam učili, vsi zapisniki niti ne navajajo, ponekod so bili učitelji celo brez učencev. Zanimivi pa so denimo podatki o spolu učencev, ki so sicer redki, a so vendarle odraz izobraževalnega procesa v 17., če ne tudi v 18. stoletju. Šolo so namreč obiskovali v glavnem dečki, dekleta izrecno omenja le vizitacijski zapisnik iz leta 1768 za Doljno Lendavo.³⁸ Nekaj je tudi primerov, ko je zabeleženo, da je obiskovalo šolo določeno število otrok, učencev oziroma mladine,³⁹ s čimer so najverjetneje mišljeni tako dečki kot deklice, ni pa nujno.

Poudarek je bil torej na osvojitvi osnovnih šolskih veščin (branje, pisanje, petje), česar namen je bil, da bo ljudstvo znalo brati zlasti cerkvena besedila in v nujnih primerih tudi pisati. Na podlagi razpoložljivih podatkov lahko ugotovimo, da so Prekmurci pisne sposobnosti zagotovo razvili že v 16. stoletju, toda kljub temu jih večina verjetno ni znala niti brati niti pisati, saj pouk tedaj še ni bil obvezen niti mu niso posvečali posebne pozornosti. V primeru nadaljevanja šolanja pa so se morali podati na tuje, saj v Prekmurju višješolskih središč ni bilo, odhoda na tuje pa si je zaradi pomanjkanja sredstev lahko privoščil le redko kdo.

Jezik poučevanja navaja šele vizitacijski zapisnik iz leta 1778, in sicer je pouk potekal v istem jeziku kot v cerkvi, kar pomeni, da je v Dolnji Lendavi in v Dobrovniku učitelj poučeval v madžarskem jeziku, v preostalih treh župnijah (Turnišče, Bogojina, Beltinci) pa v hrvaškem. Čeprav so podatki iz druge polovice 18. stoletja, tudi prej zagotovo ni bilo drugače.

Izvor učiteljev ostaja bolj ali manj neznanka, o njem lahko sklepamo le na podlagi njihovih priimkov. Z ozirom na slednje ugotavljamo, da so prevladovali učitelji iz slavonskega (kajkavskega) in madžarskega okolja, a od druge polovice 18. stoletja se beležijo tudi domači učitelji, na podlagi česar lahko sklepamo, da so imeli učenci v šoli možnost stika z domačo besedo, četudi jezik poučevanja ni bil slovenski.

37 NAZ, Protokoli br. 75/VI (1756), pag. 211; br. 75/VI (1750), pag. 166.

38 NAZ, Protokol br. 78/ix (1768), pag. 10.

39 Na primer: Dolnja Lendava: *docet iuvenes* (NAZ, Protokoli br. 73/IV (1716), pag. 337; br. 73/IV (1718), pag. 31; br. 73/IV (1720), pag. 89; br. 75/VI (1750), pag. 165); *iuventutem instruit* (NAZ, protokoli br. 75/VI (1747), pag. 443; *iuventutem erudit* (NAZ, Protokoli br. 78/ix, pag. 9; Turnišče: *iuvenes instruit* (NAZ, protokoli br. 73/IV (1716), pag. 3; br. 73/IV (1718), pag. 58; br. 73/IV (1720), pag. 81; *proles habet* (NAZ, Protokoli br. 78/IX, pag. 128; Dobrovnik: *iuvenes docet* (NAZ, Protokoli br. 73/IV (1720), pag. 84; Beltinci: *iuventutem erudit* (NAZ, protokoli br. 78/IX (1768), pag. 133).

Prav tako ni iz nobenega vizitacijskega zapisa razvidno, katere šole so obiskovali učitelji, kje in koliko časa je trajalo njihovo izobraževanje. Le pri treh učiteljih je zabeleženo, kaj so bili po izobrazbi, pri preostalih ta navedba manjka ali pa je zapisano le, da so bili pomanjkljive ali srednje izobrazbe. Le v enem primeru, pri turniškem učitelju leta 1716, je navedeno, da je bil znanstveno izobražen. Sintakso sta končala turniška učitelja, ki ju omenja vizitacijski zapisnik iz let 1651 in 1750, retoriko pa dobrovniški učitelj, ki ga navaja zapisnik iz leta 1756.⁴⁰

Povzetek

V kolikšni meri so šole zares delovale in kakšen je bil pravzaprav sam šolski proces, je težko ugotoviti, saj vizitacijski zapisniki zagrebške škofije kot drugi viri s tovrstnimi podatki niso bogati. Delo učitelja v tedanjem času pa nikakor ni primerljivo z današnjo vlogo učitelja, kajti le redko so imeli urejene šolske prostore, pa tudi število učencev je bilo marsikdaj skorajda neznatno. Poleg tega so pogosto delovali še v vlogi cerkovnika, kantorja, organista in po potrebi opravljali še kakšno drugo opravilo. Podatkov, ali so otroci obiskovali šolo, koliko let je trajalo izobraževanje in kaj so se tam učili, vsi zapisniki niti ne navajajo, ponekod so bili učitelji celo brez učencev. Vendarle pa lahko na osnovi posameznih navedb sklepamo na splošne predmete v tedanjem izobraževalnem procesu, ki so zajemali branje, pisanje, vzgojo in petje. Zanimivi so recimo tudi podatki o spolu učencev, ki so sicer redki, a so vendarle odraz socialne kulture v 17., če ne tudi 18. stoletju. Šolo so namreč obiskovali v glavnem dečki, kajti v odrasli dobi so se prav oni najpogosteje udeleževali v obravnavah javnega značaja, zato jim je znanje branja in pisanja omogočalo lažje vključevanje v različna področja javnega življenja. Sicer ni rečeno, da je otrok znal pisati, če je obiskoval šolo, a je vendarle usvojil osnove, ki so mu kasneje v življenju koristile. Kot ugotavljamo, je bil jezik pri pouku v šoli enak kot v cerkvi, kar je razumljivo in logično, saj so učitelji navsezadnje otroke s predpisanim oziroma ustaljenim učnim jezikom pripravljali na kasnejše spremljanje in razumevanje verskih obredov ter branje cerkvenih besedil, ki so najverjetneje tudi bila osnovno učno sredstvo pri pouku.

Ugotavljamo, da so učitelji, ki ostajajo v določenem oziru še vedno bela lisa v zgodovini prekmurskega prostora, še v 17. stoletju bivali v svojih lastnih hišah, saj posebnega učiteljevega doma še ni bilo. Tako so najverjetneje učenci, katerih pa ni bilo prav veliko, hodili po znanje v učiteljevo domačo hišo. Tudi ko je bila hiša za učitelja že postavljena, navadno v bližini župnišča, da je župnik lahko imel nadzor nad poukom, je bila ena od sob namenjena poučevanju. Če so imeli župniki okrog župnišča zadovoljivo gospodarsko poslopje, pa so učitelji morali biti zadovoljni z malim, torej s hiško in morda kakšnim vrtom ob njej. Že samo

40 NAZ, Protokoli br. 89/I (1651), pag. 119; br. 75/VI (1750), pag. 179; br. 76/VI (1756), pag. 218.

ta primerjava jasno kaže, da so bili župniki precej na boljšem, lahko rečemo tudi bolj spoštovani in nedvomno bolj preskrbljeni. Prav tako je bil učiteljev dom in/ali šola še konec 18. stoletja lesen in skromen.

Viri in literatura

Arhivski viri

NAZ – Nadbiskupijski arhiv Zagreb: Kanonične vizitacije različne, Protokoli br. 6/VI (1640)–80/XI (1774).

SzEL – Szombathely Egyházmegyei Levéltár: Can. vis., I.1.c.; Szily 6 (1778).

Župnijski urad Turnišče: Listina I/95.

Literatura

Željka Brlobaš; Nada Vajs: Rajnski forint – rajniški – u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje* 33/2007, str. 19–39.

Vendel Becker, *A keresztesy nemzeti népiskolák jövő alakulása*. Szeged: [Új Nemzedék], 1943.

Nándor Fúss, Kálmán Pataky, *Alsó-Lendva nagyközség milleniumi emlékkönyve*. Nagy-kanizsa: Weiss L. és F., 1896.

Franjo Gumilar, Prekmursko šolstvo skozi stoletja. *Svet ob Muri*, 1/1956, str. 156–160.

Fran Kovačič, Gradivo za prekmursko zgodovino. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 21/1926, št. 1, str. 1–20.

Franč Kuzmič, Protestantizem v Lendavi in okolici. *Študije o zgodovini Lendave 1192–1992 (Lendavski zvezki)*, 1994, str. 35–38.

Andrija Lukinović, *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije. I. Gorski arhida-konat*. Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 2006.

László, Mayer; András, Molnár (ur.): *Viri za zgodovino Prekmurja. Források a Muravidék történetéhez. Zbirka dokumentov, 2. zv.* Szombathely - Zalaegerszeg, Vas Magyei Levéltár - Zala Magyei Levéltár, 2008.

Sándor Payr, *A dunántúli evangélikus egyházkerület története*. Sopron: Dunántúli Ágostai Hitvallású Egyházkerület, 1924.

Slavica Pavlič, Zgodovinski oris razvoja šole v Turnišču. *Kronika*, 18/1970, št. 1, str. 28–31.

Ivan Zelko, Zgodovina Bistric v Prekmurju. *Sad ljubezni do Boga in domovine*. Murska Sobota: 1972.

Ivan Zelko, Zgodovina soboške dekanije. *Zbornik soboškega muzeja* 5 [ur. Metka Fujs]. Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 1998, str. 81–124.

NAZ, Protokol br. 75/VI (1756), pag. 218.

Gvido Stres*

Učitelji in učiteljice Stres na Goriškem in Koroškem – kronike učiteljskih družin Stres na Goriškem, Koroškem in v Ljubljani

*The teachers from the Stres family in the Gorica area and
in Carinthia – chronicles of the Stres family teachers in the
Gorica area, Carinthia and Ljubljana*

Izvleček

Članek je zapis o življenjski poti treh generacij učiteljev in učiteljic Stres iz Goriške od konca šestdesetih let 19. stoletja do začetka sedemdesetih let 20. stoletja. Začetnika rodbine učiteljev Stresov sta bila Anton Stres iz Sužida pri Kobaridu in Amalija, rojena Schlegel, iz Šturij pri Ajdovščini, ki sta učiteljevala v Bovcu, Breginju in Sedlu. V njuni družini je bilo od osmih otrok šest učiteljev: sinova Anton in Feliks ter hčerke Fani, Ema Marija, Milena in Stanka, ki so bili narodno zavedni učitelji na šolah na Goriškem in v krajih svojega učiteljevanja dejavni tudi izven šole. Anton (Tonin) je bil eden od začetnikov slovenskega planinstva na soški strani Julijskih Alp ter pisec planinskih člankov. Vera, hči Tonina in Karle Stres, rojene Lunder, se je izobrazila za profesorico pedagogike v Ljubljani, po koncu druge svetovne vojne sta se skupaj z možem Jožetom Kmetcem uveljavila kot pedagoga in surdopedagoga. Družina Alojzije in Feliksa Stresa, ki je bil pred prvo svetovno vojno učitelj v Temnici in Škrbini na Krasu, je preživela večletno begunstvo na Dolenjskem in se s Feliksovo službo učitelja na Lešah pri Prevaljah leta 1921 dokončno preselila na Koroško. V

Abstract

The article talks about the life of three generations of teachers from the Stres family in the Gorica area from the 1860s to the early 1970s. The first members of the Stres family to become teachers were Anton Stres from Sužid near Kobarid and Amalija, nee Schlegel, from Šturije near Ajdovščina, who taught in Bovec, Breginj and Sedlo. Out of the eight children in their family, six were teachers: the sons Anton and Feliks and the daughters Fani, Ema Marija, Milena and Stanka, who were nationally aware teachers in schools around Gorica and also active outside school in the places where they worked. Anton (Tonin) was one of the founders of Slovenian mountaineering on the River Soča side of the Julian Alps and the writer of articles on mountaineering. Vera, the daughter of Tonin and Karla Stres, nee Lunder, became a pedagogy professor in Ljubljana and after World War Two she and her husband, Jože Kmetec, became renowned pedagogues and teachers for the deaf. The family of Alojzija and Feliks Stres – before World War One the latter taught in Temnica and Škrbina on the Karst – following a period when they were refugees in the Lower Carniola region, finally moved to

* Gvido Stres, dipl. zgod. v pokoju, Kotlje, e-pošta: stresgvido@gmail.com

družini so bili trije od petih otrok učitelji in šolski upravitelji na koroških šolah: učiteljski par Milena Stres in šolski upravitelj Ivo Močnik v Libeličah, učiteljski par Boris in Mira Stres na Prevaljah, in Gvido, tudi ljubiteljski slikar, učitelj v Lokovici, Pamečah in od leta 1957 knjižničar v Študijski knjižnici na Ravnah na Koroškem.

Carinthia (Koroška) after Feliks got a teaching post in Leše near Prevalje in 1921. Three out of five children in the family were teachers or headteachers at various schools in Carinthia: Milena Stres and the headteacher Ivo Močnik in Libeliče, Boris and Mira Stres in Prevalje, and Gvido, also an amateur artist, was a teacher in Lokovica and Pameče, and from 1957 a librarian at the Study Library in Ravne na Koroškem.

Ključne besede: učitelji in učiteljice Stres, Goriška, Koroška, narodna zaveza, begunstvo.

Key words: the Stres family teachers, Gorica area, Carinthia/Koroška, patriotism, refugees

Uvod

Prispevek je kronika učiteljske rodbine Antona in Amalije Stres na Goriškem, ki vključuje tudi učiteljsko družino Feliksa Stresa in njegovih otrok na Krasu in Koroškem ter družino Vere, rojene Stres, in Jožeta Kmetca v Ljubljani. Raziskava obravnava tri generacije učiteljev in zajema obdobje od konca šestdesetih let 19. stoletja do začetka sedemdesetih let 20. stoletja. Prispevek obravnava učitelje in učiteljice, ki so vse življenje poučevali večinoma na podeželskih šolah in vztrajali v učiteljski službi do upokojitve ali do prezgodnje smrti. Bili so narodno zavedni in v krajih svojega učiteljevanja dejavni tudi zunaj šole. K raziskovanju me je spodbudilo dosedanje razdrobljeno objavljane njihovih podatkov in velika želja, da bi zgodbo o tej izrazito učiteljski rodbini zapisal in jo ohranil v zgodovinskem spominu. Ker sem našel zelo malo osebnih dokumentov in nobenih zapisov svojih prednikov, sem se raziskovanja lotil s pomočjo podatkov iz matičnih knjig, personalnih map za učitelje in podatkov iz drugih virov in literature. Že zelo zgodaj je smrt presekala življenjske poti Stresovih otrok. Hči Ema Marija je umrla v Breginju za tuberkulozo, stara dvaindvajset let, komaj leto dni po maturi na goriškem učiteljskišću. Anton (Tonin) je umrl pri enainštiridesetih letih, ko je poln načrtov v najbolj ustvarjalnih letih zapustil ženo Karlo, roj. Lunder, in le leto in pol staro hči Vero. V življenju Stresove družine je prva svetovna vojna pomenila velik preobrat: hči Fani in oče Anton sta umrla kot begunca v Ljubljani in na Bledu, sin Feliks je z družino, ki je več let preživela v begunstvu, dokončno zapustil Škrbino na Krasu in začel novo življenjsko pot na Lešah pri Prevaljah; mati Amalija se je s hčerkama vrnila v lastno hišo v Gorici, kjer sta Milena in Stanka preživljali težko obdobje pod italijansko fašistično oblastjo. Toninova hči Vera se je izobrazila za profesorico pedagogike v Ljubljani. Po koncu vojne sta se z možem Jožetom Kmetcem uveljavila kot pedagoga in surdopedagoga na Zavodu za gluho mladino v Ljubljani in na Pedagoški akademiji v Ljubljani.

* Članek je razširjena – dopolnjena in spremenjena – verzija nastopnega prispevka, ki sem ga imel na 38. zborovanju ZZDS na Ravnah na Koroškem 30. septembra 2016. Zahvaljujem se prof. dr. Vojku Kmetcu, mag. farmacije, profesorju in predstojniku na Fakulteti za farmacijo v Ljubljani v pokoju, za sodelovanje pri pisanju besedila o svojih starših, Veri in Jožetu Kmetec, ter za nove podatke, ki jih je prispeval.

Učiteljska rodbina Stres na Goriškem

Začetnika učiteljske rodbine sta bila Anton in Amalija Stres, rojena Schlegel. Anton se je rodil 24. marca 1843 v kmečki družini na domačiji pri Donjcu v Sužidu pri Kobaridu, očetu Ivanu in materi Katarini, rojeni Sovdat iz Idrskega.¹ V družini je bilo devet otrok, trije so umrli kot otroci. Poleg Antona so bili še: brat Ivan, rojen 10. oktobra 1836, sestra Terezija, rojena 15. oktobra 1838, poročena k Pulicu, brat Franc, rojen 4. julija 1845, poročen na domu, in brat Ignacij, rojen 5. avgusta 1856, umrl v Ljubljani decembra 1878. 19. septembra 1862 se je v tej družini rodila hči Katarina, mati pesnika Srečka Kosovela, ki je po zgodnji smrti staršev zapustila domačijo in odšla v Trst.² Kobarid je bil sredi 19. stoletja eden najbolj narodno zavednih trgov na Slovenskem: tu so ustanovili Narodno čitalnico (1871), organizirali tabor (1878), v trgu je delovalo več narodno zavednih izobražencev. Amalija Filomena Schlegel se je rodila 5. aprila 1850 v Šturjah pri Ajdovščini.³ Izvira iz družine očeta Filipa Schlegla, rojenega 12. maja 1812, železarskega mojstra in industrialca, in matere Marijane Fabiani, rojene 22. marca 1824 v Kobdilju. Oče je bil potomec protestantske plemiške družine, ki se je med tridesetletno vojno v prvi polovici 17. stoletja priselila iz Šlezije, naselila na Fužinah nad Ajdovščino in razvijala železarsko dejavnost.⁴ V družini so bili poleg Amalije še: Ferdinand, rojen 26. aprila 1844, Karolina, rojena 1. januarja 1846, Marija, rojena 2. februarja 1848, Alojzija, rojena 21. junija 1854, Terezija, rojena 15. januarja 1861, Franc-Karel, rojen 7. marca 1864 in Anton-Filip, rojen 18. julija 1868.⁵ Amalijin brat Avgust Schlegel, rojen 24. avgusta 1856 v Šturjah, umrl 7. maja 1908, je bil slikar in župan v Šturjah.⁶

1 V vseh dostopnih virih je za Antona Stresa zapisan datum rojstva 24. 3. 1843 (rodovnik rodbine Donjčevih Stres; *Kleiner Arier Nachweis* za Gvida Stresa; prepis iz mrliške matične knjige za Antona Stresa). Drugačen datum rojstva, 24. februarja 1843, mi je posredoval župnik Ivan Blažič iz rojstne knjige v Župnijskem uradu Kobarid, 16. februarja 2016.

2 Rodovnik rodbine Donjčevih Stres iz Sužida. Oče Ivan iz Sužida, rojen 22. 3. 1811, umrl 10. 11. 1882, in mati Katarina Sovdat iz Idrskega, rojena 23. 11. 1818, umrla 5. 10. 1879, sta se poročila 23. 2. 1835. Katarini Stres, materi Srečka Kosovela, je mama umrla pri sedemnajstih letih, oče pa tri leta pozneje.

3 Prepis iz rojstne matične knjige v ŠAK, posredoval arhivar Luka Tul, 25. 1. 2016.

4 Marušič, *Doktor Karel Lavrič*, str. 39. Družina Schlegel v Ajdovščini je omenjena med družinami z nemškim izvorom.

5 Podatke o družinskih članih Schlegel sta mi posredovala Emil in Metka Schlegel iz Ajdovščine 17. 11. 2016. Po izjavi posredovalcev jih je zbral Milan Schlegel iz Emmelhausna v Nemčiji v župnijskih arhivih in v dunajskem arhivu leta 1980.

6 PSBL, snopič 13. Gorica, 1987, str. 313.

Prvo daljše obdobje Antonove učiteljske poti je bilo v Bovcu, največjem trgu na Goriškem, ki je štel 1463 prebivalcev (1870) in bil sedež sodnega in davčnega okraja.⁷ Tu sta se 15. septembra 1870 poročila: Anton, sin kmečkih staršev z domačije Donjčevih v Sužidu, gorjan iz Zgornje Soške doline, in Amalija, iz družine industrialcev in tovarnarjev Schlegel, dolinka iz Vipavske doline, zaradi deželne meje na reki Hubelj Kranjica.⁸ Oba sta zapustila dom in začela novo življenjsko pot. V Bovcu so se v njunem zakonu rodili otroci: Tonin, Fani, Feliks in Gvido. Anton se je za učitelja izobrazil na goriški normalki še po starem načinu izobraževanja za učitelje, pred izidom državnega osnovnošolskega zakona 1869. Anton je verjetno učil v bovški šoli že v šestdesetih letih 19. stoletja.⁹ Leta 1865 so v tolminskem šolskem okraju delovale le štiri redne šole: v Tolminu, Kobaridu, Cerknem in v Bovcu. Vse druge so bile šole za silo, na katerih so poučevali tamkajšnji duhovniki.¹⁰ Leta 1872 je Anton naveden med letnimi člani Matice Slovenske v Bovcu,¹¹ leta 1874 pa kot učitelj v bovški trirazredni ljudski šoli.¹² Anton Stres je imel pomembno vlogo v delovanju bovške čitalnice. Vodil je njen pevski zbor in bil nekaj časa njen predsednik. Čitalnico je ustanovil dekan Peter Kobal s posebno slovesnostjo na binkoštni ponedeljek junija 1878.¹³ Delovala je v hiši Alojzija Sorča, veleposestnika, lastnika pošte in hotela v Bovcu, ki je bil tudi pomožni član Okrajnega šolskega sveta v Tolminu.¹⁴ Anton se je kot učitelj in eden od stebrov bovške čitalnice na začetku osemdesetih let 19. stoletja znašel v težkih narodnih razmerah v boju z nemškim taborom in organizacijo Schulverein.¹⁵ Andrej Gabršček, bovški učitelj med letoma 1883 in 1885 in tajnik bovške čitalnice, je zapisal, da je nemškutarstvo v času njegovega bivanja v kraju še močno sililo čez Predel v Bovec, vendar se je trg v osemdesetih letih 19. stoletja spremenil v družabnem in narodnem pogledu.¹⁶

V Breginju in Sedlu v Breginjskem kotu je bila druga, najdaljša postaja na življenjski poti učitelja Antona. Od leta 1881 je poučeval v enorazredni šoli v Sedlu, nato pa od leta 1883 vse do upokojitve leta 1907 v enorazredni ljudski šoli v Breginju.¹⁷ Žena Amalija je učila ženska ročna dela v Breginju in Sedlu. Izobrazila se je na enem od tečajev za učiteljice ročnih del in opravila izpit za poučevanje. O takšnem tečaju v Tolminu za vso Goriško leta 1876 je poročal časopis Soča.¹⁸ Stara

7 Kobal, *Bovec in njegova okolica*, str. 34 sl.

8 *Kleiner Arier Nachweis* za Gvida Stresa.

9 *Učiteljski tovariš*, 1. 2. 1867, l. 7, št. 3, str. 47. Poročilo Okrajnega šolskega ogledništva v Gorici, da je 12. 2. 1866 v Bovcu umrl učitelj Jožef Juh, na njegovo mesto pa je postavljen tamkajšnji podučitelj Janez Striess. Domnevam da gre za napačno navedbo imena učitelja Antona Stresa.

10 Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, 1882, str. 185–215.

11 *Letopis Matice Slovenske*, 1872/73, str. 101.

12 *Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem*, 1874.

13 *Soča*, 14. 6. 1878, št. 24.

14 Komac, *Zakladnica bovške preteklosti*, str. 28, 32, 59–63.

15 *Soča*, 25. 11. 1881, št. 48.

16 Gabršček, *Goriški Slovenci*, I., str. 233.

17 *Koledar Družbe svetega Mohorja*, letniki od 1876 do 1907.

18 *Soča*, 28. 9. 1876, št. 39.

šola v Breginju je delovala v Majinčevi hiši »tan v Robu«.¹⁹ Časopis Soča navaja, da se je v breginjski šoli začel pouk oktobra 1882 v novozgrajeni stavbi.²⁰ Dve leti kasneje so v Breginju odprli še pošto postajo, po priporočilu domačina in državnega poslanca, viteza dr. Josipa Tonklija.²¹ V š. l. 1886/87 je bil Anton učitelj v enorazredni ljudski šoli v Breginju, ki jo je obiskovalo 109 otrok, žena Amalija pa učiteljica ženskih ročnih del. Ročna dela je učila tudi na sosednji šoli v Sedlu, ki jo je v š. l. 1887/88 obiskovalo 128 otrok, šolo v Breginju pa 118 otrok. Amalija je bila učiteljica ženskih ročnih del v Breginju in Sedlu v letih 1886–1889 in 1891–1897. Število učencev je bilo veliko: 1888/9 v Breginju 130, v Sedlu 124; 1891/2 v Breginju 97 od 117 šoloobveznih učencev. V tolminskem šolskem okraju je še v devetdesetih letih 19. stoletja delovalo veliko »šol za silo« (1891/92: 17 šol, 931 učencev, 1892/3 in 1894/5: 16 šol, 1896/7: 14 šol).²² Zelo pomembno vlogo je imela za šolanje Stresovih otrok za učitelje pripravljavnica za učiteljišče v Kobaridu, ki je delovala od 1875 do ukinitve leta 1897.²³ Šola v Sedlu je bila od leta 1890 združena enorazredna učiteljska pripravljavnica, na kateri je dobil prvo učiteljsko mesto sin Tonin.²⁴ Anton je zadnjič naveden kot učitelj v Breginju leta 1907, ko se je pri štiriinšestdesetih letih upokojil.²⁵ Dr. Henrik Tuma omenja tri dopise Antona Stresa, učitelja in občinskega tajnika v Breginju, o krajevnih razmerah v Breginju od leta 1901 do 1903.²⁶ 8. januarja 1905 je družino pretresel žalosten dogodek, smrt dva-
indvajset let stare hčerke Eme Marije, ki je umrla za jetiko (tuberkulozo). Rodila se je 3. avgusta 1882 v Breginju in je v š. l. 1903/1904 končala učiteljišče v Gorici.²⁷

Po Antonovi upokojitvi leta 1907 se je družina preselila v lastno hišo v Gorici. Anton, nadučitelj v pokoju v Gorici, je leta 1912 omenjen kot darovalec slik za načrtovani Narodni muzej v Gorici. Omenjen je tudi na drugem občnem zboru Muzejskega društva za Gorico 10. marca 1913 v gostilni Pri zlatem jelenu v Gorici, kjer je poklonil društvu zbirko slik.²⁸ V obdobju pred italijansko zasedbo Gorice se je družina umaknila iz mesta in se zatekla k družini Lunder v Ljubljani. Anton je umrl 13. maja 1917 kot begunec na Bledu in bil tam 17. maja 1917 tudi pokopan.²⁹ Po vojni so se mama Amalija in hčerki Milena in Stanka vrnile v hišo v Gorici. Amalija je umrla decembra 1930 v Gorici.³⁰

19 Kočar, *Nekdanji Breginj*, str. 59–63.

20 Soča, 10. 11. 1882, št. 45.

21 Soča, 31. 10. 1884, št. 44.

22 *Popotnikov Koledar*, l. 1887, 1888, 1991–1997.

23 Tul, *Slovensko izobraževališče v Gorici*, str. 111 sl.; Soča, 1. 10. 1897, št. 40.

24 *Popotnikov Koledar*, l. 1892.

25 *Ročni zapisnik* (1901/2–1906/7).

26 Tuma, *Pisma*, str. 492. Anton je govoril o težavah, ki jih je imel z nekaterimi tamkajšnjimi duhovniki.

27 Vojko Kmetec, osebni podatki; Gabršček, *Goriški Slovenci*, II., str. 168; Soča, 18. 1. 1905, št. 5.

28 Soča, 27. 4. 1912, št. 49 in 22. 3. 1913, št. 32.

29 Mrliška matična knjiga župnije Bled nadškofije Ljubljana: zvezek 1917, št. 17; mrliški list št. 180/16.

30 Vojko Kmetec, osebni podatki.

Družina Antona in Amalije Stres okoli leta 1910 v Gorici. Stojijo z leve Stanka, Feliks, Anton (Tonin), Gvido in Milena. Ob starših Amaliji in Antonu sedi Fani. Fotograf Franc Weiss. Foto atelier Gorica. (Fototeka avtorja)

V družini Antona in Amalije se je rodilo osem otrok: Anton (Tonin), Fani, Feliks, Karel, ki je umrl kot otrok, Gvido, Ema Marija, Milena in Stanka. Šest od osmih otrok sta starša usmerila v učiteljski poklic, kar štiri so bile učiteljice. Vsi so maturirali na učiteljskišči v Kopru in Gorici. V družini je resnično veljalo pravilo: »Učitelj naj bo!«

Prvorojenec Anton (Tonin) se je rodil v Bovcu 30. julija 1871. Njegovi biografski podatki so objavljeni v biografskih leksikonih.³¹ Maturiral je na učiteljskišči v Kopru 12. julija 1890 in se 6. oktobra 1890 zaposlil na enorazrednici v Sedlu. Preizkus učiteljske usposobljenosti (strokovni izpit) za obče ljudske šole je opravil 12. maja 1893 in si v šolskem letu 1893/94 pridobil mesto stalnega učitelja v Sedlu. Na šoli v Sedlu je bil poverjenik Letopisa Matice Slovenske.³² Od 1905 do 1907 je bil učitelj v Idrskem, od 1907 do 1912 pa nadučitelj v Cerknem.³³ V obeh krajih službovanja je bil vključen v narodno prosvetno delo. Štirirazredna ljudska šola v Cerknem je bila njegovo zadnje učiteljsko mesto pred zgodnjo smrtjo. Pouk je potekal v novi šolski stavbi, ki so jo odprli s slovesnostjo 3. oktobra 1883.³⁴ Na

³¹ SBL, III. knjiga, II. zvezek, str. 507; PSBL, snopič 14, str. 475.

³² Vovko, *Družba sv. Mohorja, Slovenska matica in Družba sv. Cirila in Metoda*, str. 270–274.

³³ *Popotnikov Koledar* (1893–1997); *Ročni zapisnik* (1901/2–1914/15); Lavrenčič Pahor, *Primorski učitelji*, str. 380 sl.; UT, I. 47 (1907), št. 42; Stres, Peter, *Idrsko in Mlinsko*, str. 69.

³⁴ Bajt, *O šoli v Cerknem*, str. 243.

političnem in kulturnem področju je v Cerknem v zadnjem desetletju pred prvo svetovno vojno potekal spopad med liberalno usmerjeno Narodno čitalnico in Katoliškim izobraževalnim društvom. Tonin je aktivno deloval zlasti v cerkljanski podružnici Slovenskega planinskega društva, ustanovljeni leta 1904, in v telovadnem društvu Sokol v Cerknem.³⁵ 11. oktobra 1906 je bil izvoljen za odbornika Tolminskega učiteljskega društva, delegat tega društva je bil na zborovanju zastopnikov vsega avstrijskega učiteljstva 1. in 2. novembra 1907 na Dunaju.³⁶ Tonin se je 4. septembra 1909 poročil s Karlo Lunder, ki se je rodila 27. oktobra 1880 na Raki, iz učiteljske družine Franca in Franje Lunder, rojene Govekar.³⁷ Nenadoma je zbolel in imel operacijo trebušne mrene. Zdravil se je tri mesece, večinoma v Leonišču v Ljubljani. Umrl je v Ljubljani 10. avgusta 1912, pokopali so ga dva dni pozneje na pokopališču na Viču pri Ljubljani.³⁸ Nekrologi v časopisih ob Toninovi smrti izkazujejo njegovo veliko priljubljenost in spoštovanje v učiteljskih in planinskih vrstah.³⁹ Drugo področje njegovega delovanja je bilo planinstvo. Planinska literatura ga uvršča med začetnike slovenskega planinstva na soški strani Julijskih Alp in alpskih predgorij na Kobariškem in Bovškem. Prvenstvo plezalne ture na Triglav iz Zadnjice čez Skok in Dolič 21. avgusta 1899 mu je priznal tudi dr. Henrik Tuma, ki omenja prvo turistovsko (planinsko) poročilo iz Trente Antona Stresa Iz Baumbachove koče na Triglav v Planinskem vestniku leta 1901.⁴⁰ Eno desetletje, od ustanovitve Soške podružnice SPD leta 1896 v Tolminu do preselitve v Cerkno leta 1907, je v njej aktivno deloval kot odbornik – zaupnik za kobariški okraj. Leta 1908 je postal predsednik podružnice SPD v Cerknem. Vodil je planinske izlete iz Soške doline in Trente. Članke je objavljajl v Planinskih vestnikih v letih 1897 do 1901: Na Krn (1897), V Rezijo (1897) in Goriški Stol (1899). Njegovo vodilo je bilo: »*Lep je svet in gora mu je cvet!*« Sodeloval je tudi pri gradnji Trillerjeve koče na Krnu, prve planinske postojanke na Goriškem. Na odprtje koče 5. avgusta 1901 je vodil skupino planincev iz Kobarida skupaj s češkimi planinci, ki jih je vodil predsednik češke podružnice iz Prage dr. Karol Chodounsky.⁴¹

Fani se je rodila 3. decembra 1872 v Bovcu, maturirala je 17. maja 1891, preizkus usposobljenosti za učiteljico je opravila leta 1894 in 1896 pridobila mesto stalne učiteljice. Na dvorazredni ljudski šoli v Volčah je poučevala od leta 1892 do

35 Štucin, *Narodna čitalnica v Cerknem*, str. 106–117.

36 UT, 18. 10. 1907, l. 47, št. 42; 8. 11. 1907, l. 47, št. 45; *Popotnikov koledar* za š. l. 1906/7.

37 Vojko Kmetec, osebni podatki.

38 Soča, 13. 8. 1912, št. 92.

39 Soča 13. 8. 1912, števil. 92; *Slovenski narod*, 12. 8. 1912, l. 45, št. 185; *Slovenec*, 13. 8. 1912, št. 184; *Planinski vestnik*, 1912, št. 9, str. 197; Gabršček, *Goriški Slovenci* II., str. 391.

40 Tuma, *Planinski spisi*, str. 118, 384.

41 Strojín, *Zgodovina slovenskega planinstva*, str. 126, 130, 214, 216. Uršič, *Soška podružnica SPD*; Rovšček, *Kronika Soške podružnice SPD*; Soča 8. 8. 1901, št. 91.

1897. Več kot poldrugo desetletje, od 27. decembra 1898 do leta 1915, je bila učiteljica na štirirazredni ljudski šoli v Kobaridu.⁴² Aktivna je bila v različnih društvih v šoli: predsednica (1900–1901) in tajnica Družbe sv. Cirila in Metoda v Kobaridu (1908–1915) ter poverjenica Matice Slovenske v letu 1911.⁴³ Na začetku vojne je pribežala v Gorico, poleti 1915 pa v Ljubljano in se nastanila pri družini Lunder v Križevniški ulici 6. Umrla je 8. septembra 1915 kot begunka iz Gorice, pokopali so jo čez dva dni na pokopališču na Viču pri Ljubljani.⁴⁴

Gvido, rojen 22. aprila 1880, umrl 18. februarja 1964 v Bovcu, je bil davčni preglednik na davkariji v Bovcu.⁴⁵ V svojih spominih ga omenja Saša Šantel kot sošolca na nižji gimnaziji v Gorici v letih 1893 do 1897.⁴⁶ Poročen je bil s Katarino Jonko iz Bovca. Njuni otroci: Ljubko (1913–1924) ter več otrok, ki so umrli kot dojenčki.⁴⁷

Milena se je rodila 10. februarja 1890 v Breginju. Maturirala je 10. julija 1913 na ženskem učiteljišču v Gorici.⁴⁸ Preizkus usposobljenosti za učiteljico je opravila 17. maja 1915, v zadnjem letu delovanja učiteljišča v Gorici. Pred vojno je poučevala kot suplentka v Bovcu (1912–1914) in na podružnični šoli v Kalu v š. l. 1914/15.⁴⁹ Po koncu prve svetovne vojne se je vrnila iz Ljubljane na Goriško, kjer je poučevala na osnovnih šolah na Goriškem: v Orehku pri Cerknem (31. 12. 1918), v Hudi Južni (1. 1. 1919–30. 6. 1919), v Podbrdu (1. 7. 1919–30. 9. 1922), v Gabrjah pri Sovodnjah v š. l. 1923/24 in v Desklah (9. 10. 1924–30. 6. 1928). Po uveljavitvi Gentilejeve šolske reforme je bila leta 1929 premeščena v notranjost italijanske države in je omenjena v Genovi (1. 9. 1929 do leta 1930).⁵⁰

Najmlajša hči Stanka se je rodila 1. julija 1897 v Breginju. Državni učiteljski izpit je opravila 15. julija 1916 pred goriško komisijo v Ljubljani. Iz Ljubljane se je vrnila v Gorico, bila je učiteljica v Nemškem Rutu (od 8. 1. 1919) in leta 1922 v Breginju.⁵¹ Milena in Stanka sta se v Italiji poročili. Milena se je poročena pisala Segarini. Stanka se je poročila z Rinaldom Rossijem, imela sta dva otroka, hčer Nado in sina Nevija Rossija.⁵²

42 Lavrenčič Pahor, *Primorski učitelji*, str. 381; *Ročni zapisnik z imenikom šol in učnega osebja* (1901/2–19014/15).

43 Vovko, *Družba sv. Mohorja, SM in Družba sv. Cirila in Metoda*, str. 256–279.

44 *Slovenec*, 9. 9. 1915, l. 43, št. 205, str. 5; 13. 9. 1915, l. 43, št. 208, str. 6; *Slovenski narod*, 13. 9. 1915, l. 48, št. 209; *UT*, 8. 10. 1915, l. 55, št. 15; Sedmak, *Življenje v Kobaridu*, op. 167, str. 55.

45 Župnija Bovec: Krstna knjiga VI, leto 1880, št. 35; Mrliška knjiga IV, leto 1964, št. 6; vpogled Boštjan Fegic.

46 Šantel, *Spomini*, str. 201.

47 Vojko Kmetec, osebni podatki.

48 Soča, 13. 7. 1912, št. 79 navaja, da je maturirala v slovenskem učnem jeziku že leta 1912.

49 *Ročni zapisnik z imenikom šol in učnega osebja* v š. l. 1912/13, 1913/14 in 1914/15.

50 Lavrenčič Pahor, *Primorski učitelji*, str. 542; *Ročni kašipot* za l. 1923; *Ročni zapisnik* za l. 1923.

51 Prav tam, str. 382.

52 Vojko Kmetec, osebni podatki.

Vera in Jože Kmetec (lastnik fotografij Vojko Kmetec).

Družina Vere, rojene Stres, in Jožeta Kmetca v Ljubljani

Vera Stres, hči Tonina in Karle Stres, rojene Lunder, se je rodila 6. januarja 1911 v Cerknem in je bila ob očetovi smrti stara leto in pol. Po končani I. državni dekliški meščanski šoli v Ljubljani je obiskovala Državno žensko učiteljsišče v Ljubljani, kjer je 25. junija 1931 opravila učiteljski diplomski izpit. Nadaljevala je študij na Filozofski fakulteti Univerze kralja Aleksandra v Ljubljani in 19. oktobra 1935 pridobila diplomu pedagoške znanstvene skupine. Od 12. februarja 1937 je najprej honorarno poučevala na meščanski šoli pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah, od 30. marca 1938 do 5. maja 1938 kot učiteljica. 21. julija 1939 je bila premeščena na meščansko šolo v Kranju. Profesorski izpit iz pedagogike je opravila v Ljubljani 31. januarja 1941. Njena mati Karla Stres je umrla v Ljubljani 27. oktobra 1943. Po drugi svetovni vojni jo je Ministrstvo za prosveto 3. oktobra 1945 najprej namestilo na državno nižjo gimnazijo v Kamniku, od 25. januarja 1946 pa na Državno gluhonemnico v Ljubljani, kjer je bila 17. aprila 1946 imenovana za profesorico.⁵³ Vera je po letu 1946 vse do upokojitve 1972 delala kot profesorica na Zavodu za gluho mladino v Ljubljani. Ob zavzetem pedagoškem delu je svoje strokovne članke tudi objavljala v pedagoških časopisih. 4. januarja 1947 se je poročila z Jožetom Kmetcem. Njuna otroka sta hči Nada (rojena 30. januarja 1948

⁵³ ARS, AS 231. šk. 42, Personalne mape prosvetnega ministrstva (Vera Stres).

v Ljubljani), dipl. ing. fiz., in sin Vojko (rojen 22. oktobra 1950 v Ljubljani), mag. farm., dr. prof. Umrli je 19. maja 2006 v Ljubljani.⁵⁴

Jože Kmetec se je rodil 12. marca 1911 v Orehovi vasi pri Mariboru, umrl je 7. junija 1999 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Slivnici, meščansko šolo in moško učiteljsišče pa v Mariboru, kjer je opravil diplomski izpit leta 1932. Pred drugo svetovno vojno je bil učitelj v Prevorju, kjer je na šoli organiziral amatersko gledališče, in v Šmarjeti na Dravskem polju, kjer je vodil in organiziral kmečko nadaljevalno šolo in čebelarско društvo. Leta 1941 je prišel v vojno ujetništvo v Nemčijo. Leta 1945 je odšel v Bračičevo brigado XIV. divizije, premeščen je bil v štab divizije kot zgodovinar in je bil leta 1946 demobiliziran. Po vojni je diplomiral kot predmetni učitelj – surdopedagog in bil nameščen kot učitelj na Zavodu za gluho mladino v Ljubljani, kjer je ostal do upokojitve leta 1971. Leta 1961 je postal predavatelj surdometodike in surdodidaktike na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Na Zavodu je prevzel mesto pedagoškega vodje in leta 1957 izdal samostojno publikacijo *Kratka zdravstvena pedagogika*. Leta 1967 pa je postal direktor Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani (od 1960 pomočnik direktorja). Od leta 1966 do 1972 je bil član zvezne državne komisije za izdajanje učbenikov za slušno in govorno prizadete ter cenzor in redaktor mnogih učbenikov. Napisal je številne strokovne članke v *Roditeljskem listu*, v *Sodobni pedagogiki*, v *Našem svetu* in drugih strokovnih časopisih. Bil je predsednik Društva defektologov Slovenije in član odbora Pedagoškega centra v Ljubljani. Od začetka je sodeloval pri oblikovanju novega zavoda in Učnih delavnic za gluhe učence v gospodarstvu v Ljubljani.⁵⁵

Učiteljska družina Feliksa in Alojzije Stres na Krasu in na Koroškem

Feliks se je rodil 12. januarja 1876 v Bovcu. Maturiral je 3. julija 1896 na učiteljsišču v Kopru. Preizkus usposobljenosti za učitelja je opravil 20. novembra 1899 in leta 1900 pridobil mesto stalnega učitelja. Najprej je od 1. oktobra 1896 do 31. avgusta 1899 poučeval v enorazrednici v Svetem pri Komnu. Od 1. septembra 1899 do 31. avgusta 1904 je bil učitelj na enorazredni šoli v Temnici, kjer se je 21. marca 1900 poročil z domačinko Alojzijo Švara, roj. 11. marca 1877.⁵⁶ Tu sta se rodili hčerki Milena in Milka. Od 1. septembra 1904 do 20. julija 1914 je bil učitelj enorazrednice v Škrbini pri Komnu.⁵⁷ Tu so se rodili še trije otroci: Antonija, Boris in Gvido. Feliks je bil med domačini priljubljen in cenjen učitelj.⁵⁸ Njegovo dru-

⁵⁴ Vojko Kmetec, osebni podatki.

⁵⁵ Jakopič, Jože Kmetec sedemdesetletnik, *Delo*, 4. aprila 1981; Jakopič, Delež slovenskih učiteljev gluhih, str. 44; Jakopič, Ob 80-letnici Centra za rehabilitacijo sluha in govora, str. 215 sl.; Vojko Kmetec, osebni podatki.

⁵⁶ *Soča*, 22. 2. 1900, št. 22.

⁵⁷ Lavrenčič Pahor, *Primorski učitelji*, str. 381; *Ročni zapisnik z imenikom* (1901/2–1914/15).

⁵⁸ *Škrbina na Krasu*, str. 50.

žino so povezovala sorodstvene vezi z družino Kosovelovih v Tomaju na Krasu.⁵⁹ Leta 1910 se je Feliks udeležil kmetijskega tečaja v Gorici.⁶⁰ Na sokolskem zletu v Škrbini 8. junija 1913 je kot brat starosta krajevne sokolske čete pozdravil goste in jim zaželel najlepše spomine na sokolsko slavnost, pomembno za narodno prebujo ljudi na Krasu.⁶¹ Po vstopu Italije v vojno in odprtju soške fronte so bile Škrbina in druge vasi na kraški planoti zelo ogrožene v neposrednem frontnem zaledju. Učitelj Feliks je bil že od začetka vojne mobiliziran kot enoletni prostovoljec pri 5. strelskem polku (od 25. julija 1914 do 3. novembra 1918).⁶² Žena Alojzija in otroci so odšli v begunstvo leta 1916, ko so morali vaščani zapustiti kraj. V času 7. italijanske ofenzive septembra 1916 so začele padati granate na Komen in sosednje vasi.⁶³ V begunstvu so najprej živeli v Zamostecu in nato daljše obdobje pri gostilničarju Ivancu v Sodražici.⁶⁴ Po koncu vojne je Feliks do 31. januarja 1919 še poučeval v Škrbini, nato pa emigriral v Jugoslavijo.

Feliksova učiteljska pot na Koroškem se je začela v Sv. Danijelu (Šentanelu), kjer je bil učitelj od 1. februarja do 3. avgusta 1919. Višji šolski svet v Ljubljani ga je 4. avgusta 1919 dodelil za šolskega voditelja dvorazrednice na plebiscitnem ozemlju v Trušnjah (Mittertrixen) pri Velikovcu do 1. decembra 1920. Živel je ločeno od družine pri šolskih sestrah v Trušnjah. Hči Antonija in sin Boris sta v š. l. 1919/20 obiskovala meščansko šolo v Velikovcu, stanovala pa v domu mariborskih šolskih sester v Šentrupertu pri Velikovcu. Od 2. februarja 1920 do 12. novembra 1921 je bil Feliks začasni vodja šole v Novi Štifti pri Gornjem Gradu. Po plebiscitni odločitvi in izgubi Koroške je našel dom za družino in službo učitelja na podružnični šoli na Lešah pri Prevaljah, najprej od 13. novembra 1921 do 31. avgusta 1924 kot začasni učitelj. V šoli na Prevaljah je pridobil mesto stalnega učitelja od 5. septembra 1924.⁶⁵ Služba na Lešah in Prevaljah je pomenila zadnje desetletje njegovega učiteljevanja do upokojitve 30. septembra 1933. To je bilo tudi obdobje šolanja in osamosvojitve otrok.⁶⁶ Feliksova velika želja je bila, da bi se vrnil na Kras, vendar so ga od tega odvrgla sporočila o premeščanju primorskih učiteljev v notranjost Italije. Učitelj Feliks je bil ugleden član Sokola na Prevaljah. Kot

59 Antonija Kosovel Ravbar je izjavila avtorju prispevka na pogovoru v knjižnici v Velenju leta 1987, da se spominja obiskov Kosovelove družine pri Stresovih v Škrbini.

60 *Slovenski narod*, 5. 8. 1910, l. 50, št. 32.

61 *Soča*, 14. 6. 1913, št. 56.

62 Lavrenčič Pahor, *Primorski učitelji 1914–1941*, str. 381.

63 Po izjavi Antonije Stres je Feliks odpeljal sinova Borisa in Gvida s seboj v Štanjel, kjer je bil takrat v vojski, dan pred eksplozijo dveh granat v bližini šole, kjer sta se običajno igrala.

64 Antonija Stres, izjava.

65 ARS, AS 231. šk. 76. Personalne mape prosvetnega ministrstva (Feliks Stres).

66 Na sedemrazredni ljudski šoli na Prevaljah s štirimi vzporednicami je bil v š. l. 1927/28 šolski upravitelj Karel Doberšek, učitelji in učiteljice pa so bili: Franja Braz - Grivec, Drago Domnik, Janja Lebič - Linhart, Marija Kastelic, Ludvik Mašat, Josipina Može, Ožbolt Lodrant, Feliks in sin Boris Stres.

*Družina Feliksa in Alojzije Stres na Lešah avgusta 1922
po večletnem begunstvu. Ob Feliksu in Alojziji stojijo z leve otroci:
Boris, Milka, Milena, Antonija in Gvido. (Fototeka avtorja)*

prosvetni delavec je bil leta 1929 odlikovan z redom sv. Save.⁶⁷ Za svoje učiteljsko delovanje je prejel leta 1932 državno odlikovanje na učiteljskem zborovanju na Prevaljah.⁶⁸ Umrli je 17. oktobra 1955, žena Alojzija pa 11. julija 1957 na Prevaljah.

Tudi Feliks in Alojzija sta svoje otroke usmerjala v učiteljski poklic, od petih otrok so bili trije učitelji, skupaj z zakonci pa pet. Bili so učitelji in šolski upravitelji v šolah na Koroškem.

Najstarejša hči Milena se je rodila 17. novembra 1900 v Temnici na Krasu, umrla je v Domu starostnikov v Črnečah, 3. avgusta 1981. V letih 1916 do 1919 je obiskovala štiri letnike zaposlovalnih tečajev goriškega učiteljišča v Ljubljani, 8. julija 1919 je pridobila spričevalo zrelosti na Državnem ženskem učiteljišču v Ljubljani, 14. novembra 1921 pa spričevalo učne usposobljenosti. Milena je prva začela poučevati na Lešah, še preden se je družina Feliksa Stresa preselila na Koroško. Od 15. avgusta 1919 je poučevala kot začasna učiteljica na Lešah, od 13. novembra 1921 do 17. septembra 1922 v osnovni šoli v Dravogradu, od 4. oktobra 1922 pa je pridobila mesto stalne učiteljice v osnovni šoli na Prevaljah. Večji del svoje učiteljske poti je bila učiteljica v Libeličah, od 30. avgusta 1923 je tu imela mesto stalne učiteljice. 15. maja 1922 se je poročila z Ivom Močnikom, učiteljem

⁶⁷ UT, 12. 9. 1929, l. 69, št. 31, str. 5.

⁶⁸ UT, 18. 2. 1932, l. 72, št. 28, str. 4.

in šolskim upraviteljem v Libeličah. Sin Ivan (31. 12. 1938–14. 6. 2000) je bil inženir metalurgije.⁶⁹

Ivo Močnik se je rodil 22. junija 1892 v Strpni vasi (Traunsdorf) pri Šmihelu na Koroškem, umrl je 15. novembra 1965 v Libeličah. Končal je državno moško učiteljsko šolo v Celovcu, 11. julija 1911 je maturiral in 29. oktobra 1913 pridobil spričevalo učne usposobljenosti. Pred prvo svetovno vojno je bil učitelj v Dobriču. V letu 1919 je poučeval na osnovnih šolah na plebiscitnem ozemlju: bil je šolski vodja v Žvabeku pri Pliberku, učitelj v Mežici in šolski vodja na osnovni šoli Škofiče in Ledince. Po plebiscitu je moral zaradi preganjanja narodno zavednih Slovencev zbežati z avstrijske Koroške. Na osnovni šoli Prevalje je bil najprej od 1. novembra 1920 nameščen za učno pomoč, od 7. februarja 1921 za učitelja. Od 4. oktobra 1922 je bil dodeljen na osnovno šolo v Libeličah, od 30. avgusta 1923 kot nadučitelj.⁷⁰ Kot učiteljski par sta imela Ivo in Milena Močnik pomembno vlogo pri utrjevanju slovenske pripadnosti Libelič. Na šoli, ki je po njuni zaslugi postala povsem slovenska, sta uvedla različne krožke ter razvila šolsko gospodarstvo in kmetijsko vzgojo. Organizirala sta številne izobraževalne tečaje. V letih od 1941 do 1945 je bila družina izgnana v Srbijo. Učitelj Ivo Močnik je bil upokojen 16. januarja 1949, po sedemintridesetih letih službovanja. Milena je po vrnitvi še poučevala v Libeličah, zadnja leta pred upokojitvijo pa v Dravogradu. Ivo Močnik izvira iz narodno zavedne družine iz Strpne vasi pri Šmihelu. Njegov brat Peter Močnik (1887–1973) je bil nadučitelj na tolstovrški šoli v Guštanju, od leta 1924 pa vrsto let okrajni šolski nadzornik in organizator čebelarstva.⁷¹

Milka (1902–1987) se je poročila z Joškom Kokolom, uradnikom premogovnika na Lešah. V družini, ki je po vojni živela v Domžalah, sta živeli hčerki Milica, poročena Valenčič, in Sonja.

Antonija (Tončka), moja pričevalka o učiteljih Stres, se je rodila 12. januarja 1905 v Škrbini, umrla je v Domu starostnikov v Črnečah 28. novembra 1996. Živela je s starši na Prevaljah. Zaposlena je bila v šolski kuhinji v osnovni šoli na Prevaljah in bila dolgoletna blagajničarka Planinskega društva Prevalje.⁷²

Boris se je rodil 25. avgusta 1907 v Škrbini, umrl je 19. decembra 2005 v Sežani. V š. l. 1919/1920 je obiskoval prvi razred gimnazije v Velikovcu.⁷³ Šolal se je na meščanski šoli v Žalcu. Državno moško učiteljsko šolo je v letih 1923–1927 obiskoval v Mariboru, tu je 23. junija 1927 pridobil zrelostno spričevalo in 26. aprila 1929 opravil strokovni izpit. Služboval je od leta 1927 do 1941 na Prevaljah, najprej kot učiteljski pripravnik, od 28. avgusta 1927 kot začasni in od 8. junija 1930 kot stalni

69 ARS, AS 231 šk. 28. Personalne mape prosvetnega ministrstva (Milena Močnik - Stres).

70 ARS, AS 231 šk. 28. Personalne mape prosvetnega ministrstva (Ivo Močnik).

71 Logar, *Libeliče*, str. 47, 157–158, 163, 179–182, 186, 190–191 in 208; Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini leta 1934.

72 Gvido Stres, osebni podatki.

73 Stalež, 14. 11. 1930.

Učiteljski zbor osnovne šole Prevalje leta 1933. Učitelj Feliks Stres (sedi drugi z leve), sin Gvido (stoji drugi z leve), sin Boris (sedi zadnji na desni). V sredini sedi upravitelj šole Karel Doberšek. (Fototeka avtorja)

učitelj. 12. februarja 1933 se je poročil z učiteljico Miro Koser. Hči Majda, rojena 12. septembra 1937, poročena Popović, je diplomirana biologinja v pokoju.⁷⁴ Po letu 1945 se je Boris vrnil na prevaljsko osnovno šolo kot učitelj razrednega pouka, bil do leta 1957 ravnatelj na razredni stopnji in pomočnik ravnatelja do upokojitve leta 1970. Vodil je lutkovno skupino in aktivno deloval v gledališki skupini društva Svoboda na Prevaljah.⁷⁵

Mira Stres, rojena Koser, se je rodila 8. avgusta 1909 v Ljubljani, umrla 26. marca 1983 na Prevaljah. Obiskovala je Državno žensko učiteljsišče v Mariboru in 15. junija 1929 pridobila zrelostno spričevalo. Istega leta je končala tudi srednjo glasbeno šolo v Mariboru in v Pragi absolvirala dva semestra glasbenega konservatorija. Leta 1932 je opravila učiteljski strokovni izpit. Od 22. marca 1930 je najprej učila kot začasna učiteljica pri Sv. Juriju ob Pesnici, od 18. julija 1930 je bila učiteljica pri Sv. Jakobu v Slovenskih goricah. Od 23. avgusta 1933 je bila učiteljica na tolstovrški osnovni šoli v Guštanju, 26. avgusta 1934 na lastno prošnjo

⁷⁴ ARS, AS 231 šk. 42 Personalne mape prosvetnega ministrstva (Boris Stres); *Stalež šolstva*, l. 1934: v š. l. 1933/34 so na šoli v Prevaljah učili: ravnatelj Karel Doberšek, Danica Alt, Franja Braz, Adolf Černec, Josipina Kocijančič, Ivan Lebič, Janja Lebič - Linhart, Ožbolt Lodrant, Mojzija Soršak - Debeljak in Boris Stres. Marica Soršak pa je bila dodeljena prosvetnemu referentu na Prevaljah.

⁷⁵ *Biografski leksikon občine Prevalje*, str. 498 sl.

Zadnja skupna fotografija družine Feliksa in Alojzije Stres in njunih otrok z družinskimi člani. Sedijo z leve: Joško Kokol, Milena Močnik-Stres, Feliks in Alojzija Stres, Ivo Močnik, Milka Kokol, rojena Stres. Stojijo z leve: Gvido in Katarina Stres, Mira in Boris Stres, Antonija Stres, Marica in Foltej Močnik, Ivan Močnik mlajši. (Fototeka avtorja)

premeščena na Prevalje.⁷⁶ Od leta 1934 do upokojitve leta 1971, s prekinitvijo med vojno, je poučevala na Prevaljah, sprva kot učiteljica razrednega pouka, nato kot predmetna učiteljica glasbe. V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja je imela pomembno vlogo v kulturno umetniškem življenju na Prevaljah.⁷⁷

Gvido se je rodil 18. maja 1909 v Škrbini na Krasu, umrl je po dolgotrajni bolezni 6. novembra 1962 v bolnišnici v Črni na Koroškem.⁷⁸ Po končani meščanski šoli v Žalcu in v Mariboru je obiskoval učiteljske v Mariboru (1926–1931), tu opravil diplomski (15. 9. 1931) in strokovni izpit (7. 12. 1937). Po devetih mesecih šolske prakse v osnovni šoli na Prevaljah je dve leti učil kot učiteljski abiturient na Lešah. V dvorazredni šoli v Lokovici, »tunelski šoli«, je učil od 1934 do 1941.⁷⁹ Na isti šoli je takrat učila tudi učiteljica Franja Kopriva - Lešnik, žena učitelja in pisca slovenskih jezikovnih vadnic Alfonza Koprive.⁸⁰ Leta 1940 se je poročil z

⁷⁶ ARS, AS 231 šk. 76, Personalne mape prosvetnega ministrstva (Mira Stres).

⁷⁷ Biografski leksikon občine Prevalje, str. 501 sl.

⁷⁸ Rojstni list za Gvida Stresa, Dekanijski urad Komen, 19. 3. 1990.

⁷⁹ ARS, AS 231. šk. 42, Personalne mape prosvetnega ministrstva (Gvido Stres); UT, 22. 3. 1934, l. 74, št. 13.

⁸⁰ Stalež šolstva in učiteljstva, leta 1934.

domačinko Katarino Srebre (rojena 20. 6. 1921, umrla 2. 2. 2005). V družini je bilo pet otrok: Gvidek (1941–1946), ki je umrl kot otrok, Branko, rojen 17. maja 1944, geometer, upokojen, Jože, rojen 11. aprila 1951, dipl. ing. lesarstva, upokojen, in Alenka, rojena 1. septembra 1953, dipl. socialna delavka, direktorica SIJ ZIP center d.o.o. Ravne na Koroškem. Guido, avtor prispevka, rojen 8. marca 1947, dipl. zgodovinar, sem bil po začetnem službovanju v Slovenskem šolskem muzeju več kot trideset let učitelj zgodovine na Elektro in računalniški šoli Velenje in v duhu tradicije naše rodbine zaključil dolgo učiteljsko pot svojih prednikov. Skupaj z ženo Francko, rojeno Vogrin 2. marca 1950, germanistko, profesorico angleškega in nemškega jezika na gimnazijah v Velenju in na Ravnah na Koroškem, sva bila učiteljski par že četrte generacije učiteljev Stresov.⁸¹ V Lokovici je Guido skupaj z učiteljico Ivanko Turšič poučeval do začetka vojne 6. aprila 1941. Do kapitulacije Jugoslavije je deloval kot prostovoljec jugoslovanske vojske. Po aretaciji nemške policije je bil v letih 1941/42 v internaciji v taborišču za oficirje jugoslovanske vojske v Warburgu v Nemčiji. Po vrnitvi na Faro pri Prevaljah, kjer je med vojno živela družina, se je zaposlil kot civilni uslužbenec na železniški direkciji v Dravogradu. Po koncu vojne je bil ponovno učitelj v Lokovici, od leta 1947 pa je bil upravitelj šole v Pamečah pri Slovenj Gradcu. V šoli je prirejal razstave risb in ročnih del učencev in sodeloval v krajevnem kulturnem življenju. Aktiven je bil tudi pri začetkih gradnje nove osnovne šole v Pamečah. Zaradi bolezni se je zaposlil v Študijski knjižnici na Ravnah na Koroškem in leta 1957 se je družina preselila v stanovanje na gradu. V š. l. 1960/61 je učil risanje na Osnovni šoli I na Ravnah na Koroškem. Kot amaterski slikar je svojo ljubezen do slikanja najbolj izkazal v tehniki olje na platnu, najraje pa je slikal motive iz narave. Velika je zapuščina njegovih slik, ki še danes krasijo marsikateri dom. Svoj slikarski dar je z nekim posebnim občutkom prenašal na mlade rodove.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv republike Slovenije (ARS), AS 231 Personalne mape učiteljstva, šk. 28 (Ivo Močnik, Milena Močnik - Stres), šk. 42 (Boris Stres, Guido Stres), šk. 76 (Feliks Stres, Mira Stres).

Dekanijski urad Komen, rojstni list za Gvida Stresa, rojen v Škrbini 18. 5. 1909.

Po knjigi Status animarum župnije Škrbina št. 84, župnik in dekan Franc Krapež. Originalna krstna knjiga je med 2. svetovno vojno izginila.

Kleiner Arier Nachweis za Gvida Stresa, Matični urad v Prevaljah med vojno (brez datuma).

81 Guido Stres, osebni podatki.

- Rodovnik rodbine Donjčevih, Stres, iz Sužida 15, nova 31, napisal župnik Franc Rupnik v Kobaridu, 12. 3. 1989 (tipkopis), poslal prof. dr. Vojko Kmetec 11. 11. 2017.
- Župnija Bled v Nadškofijskem arhivu Ljubljana (NŠAL): mrliški list iz prepisa mrliške matične knjige župnije Bled Nadškofije Ljubljana št. 180/16, zvezek: 1917, št. 17 za Antona Stresa, poslal v pismu namestnik vodje arhiva Tone Krampač, 16. 3. 2016.
- Župnija Bovec: Krstna knjiga VI, leto 1880, št. 35 in Mrliška knjiga IV, leto 1964, št. 6, podatke za Guido-Bogoljub Stres poslal v pismu Boštjan Fegic, kaplan v Bovcu, 8. 4. 2016;
- Župnija v Šturjah v Škofijskem arhivu Koper (ŠAK): rojstni podatek za Amalijo Schlegel posredoval arhivar Luka Tul, 25. 1. 2016.
- Župnijski urad Kobarid: rojstna matična knjiga za Antona Stresa, poslal v pismu Ivan Blažič, župnik v Kobaridu, 16. 2. 2016.

Objavljeni viri

- Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem, t. j. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, slovenskem Korotanu, Primorskem in slovenskem Ogrskem.* Ljubljana: Slovensko učiteljsko društvo, 1874.
- Koledar Družbe sv. Mohorja, Celovec* (uporabljena leta 1876–1916).
- Letopis Matice Slovenske 1869–1912.* Ljubljana: Matica Slovenska, 1869–1912.
- Popotnikov Koledar za slovenske učitelje s popolnim imenikom šolskih oblastnij, učiteljev ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štirnem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta* (uporabljeni letniki: 1886/87, 1887/88, 1888/89, 1891/92, 1892/3, 1894/95, 1896/97)
- Ročni kažipot po Goriškem in Gradiščanskem za leta 1894–1923.* Gorica: Goriška tiskarna.
- Ročni zapisnik z imenikom ljudskih šol in učnega osebja na Kranjskem, Južnem Štajerskem in Primorskem in z osebnim staležem krajnega ljudsko-šolskega učiteljstva za šolsko leto ...* (uporabljeni letniki: 1901/2–1914/15).
- Ročni zapisnik Zveze jugoslovanskih učiteljskih društev Julijske krajine:* za leto 1922, 1923.
- Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini:* leto 1928, 1930, 1934.

Časopisi

- Delo:* 4. april 1981, Jože Kmetec sedemdesetletnik.
- Planinski vestnik:* letnik 18 (1912), št. 9.
- Slovenec:* uporabljene številke leto 40 (1912), št. 184, 185; leto 43 (1915), št. 205, 208.
- Slovenski narod:* uporabljene številke leto 43 (1910), št. 32; leto 45 (1912), št. 185; leto 48 (1915), št. 209.

Soča: uporabljene številke tečaj 6 (1876), št. 39; tečaj 8 (1878), št. 24; tečaj 11 (1881), št. 48; tečaj 12 (1882), št. 45; tečaj 14 (1884), št. 44; tečaj 27 (1897), št. 40; tečaj 30 (1900), št. 22; tečaj 31 (1901), št. 91; tečaj 35 (1905), št. 5; tečaj 42 (1912), št. 49, št. 79 in št. 92; tečaj 43, (1913), št. 32, št. 56.

UT – Učiteljski tovariš: uporabljene številke letnik 7 (št. 3), 1867; letnik 47 (št. 42, 45), 1907; letnik 55 (št. 15), 1915; letnik 69 (št. 31), 1929; letnik 72 (št. 28), 1932; l. 74 (št. 13), 1934.

Ustni in drugi viri

Pričevanje Antonije Stres, 2. 11. 1991 in 14. 7. 1992 na Prevaljah.

Gvido Stres: podatki iz osebne arhiva.

Vojko dr. Kmetec: podatke o družinskih članih iz osebne arhiva posredoval 11. 11. 2017.

Literatura

Bajt, Vida, O šoli v Cerknem od njene ustanovitve do leta 1923, *Šolska kronika* 16/XL, 2007, št. 2, str. 235–249.

Bovški zbornik: ob 800-letnici prve pisne omembe župnije Bovec: 1192–1992. Tolmin: Tolminski muzej, 2004.

Gabršček, Andrej, *Goriški Slovenci*, I., II. knjiga, Ljubljana: v samozaložbi, 1932, 1934.

Jakopič, Bogo, Delež slovenskih učiteljev gluhih pri strokovnem in splošnem izdajateljskem delu, *Kronika*, 23, 1975, št. 1, str. 41–45.

Jakopič, Bogo, Ob 80-letnici Centra za rehabilitacijo sluha in govora v Ljubljani, *Kronika*, 28, 1980, št. 3, str. 212–217.

Kobal, Peter, Bovec in njegova okolica. V: *Bovško berilo. Izbor manj znanih člankov o Bovškem*. Nova Gorica: Goriški muzej, 1971, str. 34–46.

Kočar, Tomaž, *Nekdanji Breginj*. Breginj: Turistično društvo, 1999.

Komac, Vlasta Terezija, *Zakladnica bovške preteklosti*. Idrija: Založba Bogataj, 2002.

Lavrenčič Pahor, Minka, *Primorski učitelji: 1914–1941: prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trieste/Trst: Narodna in študijska knjižnica, 1994.

Logar, Bertej, *Vsaka vas ima svoj glas 7: Libeliče*. Celovec: Mohorjeva družba, 1994.

Marušič, Branko, *Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

PSBL – Primorski slovenski biografski leksikon

Rutar, Simon, *Zgodovina Tolminskega, to je: Zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno ž njih prirodoznanskim in statističnim opisom*. Gorica: Josip Devetak, 1882. *PSBL – Primorski slovenski biografski leksikon* (ur. Martin Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974–1994.

SBL – Slovenski biografski leksikon, III. knjiga, 11. zvezek.

Sedmak, Drago, *Življenje v Kobaridu med prvo svetovno vojno*, Celovec: Mohorjeva družba, 2001.

- Stres, Peter. *Idrsko in Mlinsko: oris preteklosti vasi pod Matajurjem od давnine do 15. 9. 1947: ob 910-letnici prve omembe vasi Idrsko in Mlinsko*. Nova Gorica: Založba Branko, 1994.
- Strojin, Tone. *Zgodovina slovenskega planinstva. Slovenska planinska organizacija SPD-PZS 1893–1948–2003*. Radovljica: Didakta, 2009.
- Suhodolčan Dolenc, Marija in Jukič Margareta: *Biografski leksikon občine Prevalje*. Prevalje: Občina, 2005.
- Šantel, Saša. Spomini. V: Marušič, Branko (ur.). *Goriški spomini. Sodobniki o Gorici in Goriški v letih 1830–1918*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2002, str. 185–213.
- Škrbina na Krasu. Berila zvezek 4. Urednik Branko Marušič. Nova Gorica: Goriški muzej Nova Gorica, 1975.
- Štucin, Ana. *Narodna čitalnica v Cerknem in njen čas*. Cerkno: Mestni muzej Idrija, 1999.
- Tul, Vlasta. Slovensko izobraževališče za učiteljice v Gorici. V: Tul, Vlasta; Trpin, Drago (ur.). *Učiteljice v šolskih klopeh. Zbornik ob 130. obletnici ustanovitve Slovenskega učiteljskega društva v Gorici*. Nova Gorica: PANG, 2005, str. 111–127.
- Tuma, dr. Henrik. *Planinski spisi*. Ljubljana: Založba Tuma, 2000.
- Tuma, Henrik. *Pisma, osebnosti in dogodki (1893–1935)*, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU/Zbral in uredil Branko Marušič. Devin, Ljubljana, Trst: Branko, 1994.
- Uršič, Hinko. Soška podružnica SPD; Žarko Rovšček: *Kronika Soške podružnice SPD, V: Stoletje planinstva na Tolminskem*, Tolmin 1996.
- Vovko, Andrej. Družba sv. Mohorja, Slovenska matica in Družba sv. Cirila in Metoda na Kobariškem pred prvo svetovno vojno. V: Stres, Peter (ur.). *Kobariško berilo*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2011, str. 256–279.

Zusammenfassung

Lehrer und Lehrerinnen Stres in Görz und Kärnten – Chroniken der Lehrerfamilien Stres in Görz, Kärnten und Laibach **Gvido Stres**

Der Artikel präsentiert den Lebensweg von drei Generationen von Lehrern und Lehrerinnen der Familie Stres aus Görz vom Ende der sechziger bis zu den frühen siebziger Jahre des 20. Jahrhunderts. Die ersten Lehrer aus der Lehrerfamilie waren Anton Stres aus Sužid bei Kobarid und Amalija, geb. Schlegel aus Šturje bei Ajdovščina, die in Bovec, Breginj und Sedlo unterrichteten. Sechs ihrer acht Kinder waren Lehrer: Die Söhne Anton und Feliks und die Töchter Fani, Ema Marija, Milena und Stanka, die an der Lehrerschule in Koper und Gorica ausgebildet wurden, waren nationalbewusste Lehrer an Schulen in der Görz Region und dazu aktiv auch außerhalb der Schule. Anton (Tonin), Lehrer in Idrsko und Oberlehrer in Cerkno, war einer der Anfänger des slowenischen Alpinismus auf der Soča Seite der Julischen Alpen und Autor von Artikeln über Alpinismus. Vera, die Tochter von Tonin und seiner Frau Karla, geboren Lunder,

lehrte Pädagogik in Ljubljana. Nach dem Zweiten Weltkrieg machte sie sich mit ihrem Ehemann Jože Kmetec als Pädagogin und Surdopädagogin am Institut für gehörlose Jugend in Ljubljana geltend. Vater Anton und Tochter Fani, Lehrerin in Kobarid, starben während des Ersten Weltkrieges als Flüchtlinge in Ljubljana und Bled, während Mutter Amalija nach dem Krieg mit ihren Töchtern von Ljubljana nach Görz in ihr eigenes Haus zurückkehrte, wo die Lehrerinnen Milena und Stanka eine schwierige Zeit unter der faschistischen Autorität Italiens durchmachten. Die Familie von Alojzija und Feliks Stres, der vor dem Ersten Weltkrieg in Temnica und Škrbina in Karst unterrichtete, verbrachte mehrere Jahre im Exil in Dolenjsko und zog schließlich in 1921, als Feliks eine Lehrerstelle in Leše bei Prevalje bekam, nach Kärnten. Drei ihrer fünf Kinder waren Lehrer: das Lehrerpaar Milena Stres und Schulverwalter Ivo Močnik haben wesentlich zur Konsolidierung der slowenischen Zugehörigkeit von Libelič zwischen den beiden Weltkriegen beigetragen, Boris und Mira Stres, ein Lehrerpaar an der Schule in Prevalje, hatten zwei Jahrzehnte nach dem Zweiten Weltkrieg eine wichtige Rolle im kulturellen Leben in Prevalje. Gvido, auch ein Amateur-Maler, unterrichtete an den Schulen in Lokovica und Pameče und arbeitete von 1957 an als Bibliothekar in der Bibliothek in Ravne in Kärnten.

Tatjana Hojan – 80

Naši Tatjani Hojan, profesorici slovenskega jezika, za osemdeset let

Največja poznavalka slovenskega pedagoškega časopisja dvajsetega stoletja je maja letos dopolnila osemdeset let. O njenih strokovnih projektih in dosežkih lahko izvemo marsikje,¹ težko pa pridemo do podatka, da je med drugim osvojila tudi sankško kolajno. Tatjana Helena, kot je zapisano v krstni knjigi, je v Slovenskem šolskem muzeju zvezda stalnica že 55 let, saj se je po študiju slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 1963 zaposlila kot bibliotekarka v svoji prvi in zadnji službi. Novembra leta 2003 se je po štiridesetih letih delovne dobe sicer upokojila, a še vedno se v muzeju srečujemo vsak dan od osmih do trinajstih. 97 bibliotekarskih enot v zadnjih desetih letih (2008–2018) nam pove, da je Tatjana zelo zaposlena

Tatjana Hojan

upokojenka. Skoraj bolj kot marsikdo od zaposlenih. Poleg raziskovanja različnih učiteljskih zgodb, predvsem učiteljic in učiteljev na Vrhniki, ter pisanja gesel pedagogov za Slovenski bibliografski leksikon je redna avtorica številnih člankov z različnih področij v reviji Šolska kronika. Včasih tudi z dvema ali tremi prispevki na številko. Uredniki vedo, da Tatjanin članek ne bo napisan med prvimi, ampak prvi. Njeno enciklopedično znanje je obsežno in natančno. Kadar zaposleni v muzeju iščemo kak podatek, knjigo ali dogodek, gremo najprej k Tatjani po pomoč in informacijo, saj so njene izkušnje in širina neprecenljive. Za kakšno knjigo včasih niti ni treba pogledati v fizični ali spletni katalog, saj že Tatjana večinoma ve, ali je med 55.000 knjigami tudi tista, ki jo iščemo.

1 Branko Šuštar, Šestdesetletni jubilej profesorice Tatjane Hojan, *Šolska kronika : Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 7, 1998, str. 246.
Marjetka Balkovec Debevec, Ob sedemdesetletnem jubileju prof. Tatjane Hojan, *Šolska kronika : Revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 17, 2008, str. 123.

Vedno znova nas preseneča s svojo vedrino in iskricami v očeh, s svojo vztrajnostjo in marljivostjo. Izredno je pozorna, datume rojstnih dnevo sedanjih in bivših zaposlenih ve povedati seveda »naizust« in vošči med prvimi, včasih že ob pol sedmih. Rada nas razvaja s prestižnimi tortami ali dobrotami s svojega vrta, ki ga ima ob hiški sredi Ljubljane. Tudi za smeh poskrbi s kakšno šalo, ki ji je včasih res ne bi pripisali. Za zdravje redno skrbi s telovadbo v športni dvorani na Taboru v Ljubljani. Ob koncu tedna sede v svojega rdečega jeklenega konjiča in se zapelje v okolico Ljubljane, kjer se odpravi na sprehod v naravo, najraje v okolico Vrhnike, Kamnika ali k sorodnikom na Dolenjsko.

Draga Tatjana: Da bi se še dolgo srečevali v našem muzeju in si pripovedovali zanimive življenjske zgodbe.

Mateja Ribarič in Anton Arko

France Strmčnik – 90

Zaslužni profesor Univerze v Ljubljani dr. France Strmčnik je gotovo med najpomembnejšimi slovenskimi znanstveniki s področja pedagogike v drugi polovici prejšnjega stoletja. Njegovo težiščno znanstveno področje je didaktika in ob njegovem letošnjem visokem življenjskem jubileju bo gotovo kdo z zapisom spomnil na neizbrisen pečat, ki ga je dal slovenski didaktiki. Aktualiziral je celotno sistematiko moderne didaktike in jo postavil na mednarodno primerljivo raven², hkrati pa kritično razvil mnoge aktualne teme sodobnega pouka, kot so problemski pouk, programirani pouk, učna diferenciacija in individualizacija. A kot je značilno za velike pedagoške teoretike, da segajo prek plotov svoje prioritete znanstvene discipline, tudi Strmčnik ob aktualnih temah o šoli, vzgoji in izobraževanju ni ostal hladno zazrt zgolj v njihovo didaktično pojavnost. Objave s področja didaktike sicer prevladujejo med skoraj tristo bibliografskimi enotami, kolikor obsega njegov opus.³ Čeprav sam pravi, da se je ukvarjal predvsem s teorijami, je didaktika tisto področje, v katerem uporablja tudi empirične metode raziskovanja in različne oblike ter priložnosti spoznavanja konkretnih učnih in poučevalnih praks, zaradi česar imajo njegova spoznanja tudi praktično uporabno vrednost. To nam zgledno pokaže monografija *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije* (1987). V delu na podlagi analize in vrednotenja različnih modelov učne in šolske diferenciacije razvija samosvojo teorijo učne diferenciacije, ki jo označi kot fleksibilno učno diferenciacijo. Na prelomu devetdesetih let prejšnjega stoletja je bila ta oblika že uveljavljena v praksi slovenskih osnovnih šol. V tistih letih je Slovensko društvo pedagogov aktivno podpiralo

² Strmčnik, 2001, Blažič et al., 2003.

³ Bibliografijo dr. Strmčnika je 2008 vestno pripravil mag. Mladen Tancer; dostopna je v Slovenskem šolskem muzeju.

Strmčnika pri uveljavljanju fleksibilne diferenciacije. Zaradi dveh razlogov. Na eni strani je postala vzvod za preseganje uniformiranosti pouka, na drugi pa je ponujala šolam in šolskim oblastem bolj sprejemljivo alternativo za preseganje uniformiranosti pouka kot zunanja diferenciacija, ki so jo nekatere osnovne šole začele spontano uvajati z delitvijo učencev na različne oddelke pri posameznih predmetih, za kar so se na začetku 90. let zavzemale določene šolske politike novo nastalih strank, ki so razmišljale tudi o ponovni uvedbi nižje gimnazije in obnovi sistema obveznega izobraževanja po avstrijskem zgledu. V letih 1993–96 so ideje iz navedene Strmčnikove monografije uporabljene kot strokovna podlaga, na kateri se je oblikoval model učne diferenciacije v Zakonu o osnovni šoli. Model v temeljnih obrisih velja še danes. Monografija pa je bila leta 1989 pomembna utež, ko je dr. Strmčnik prejel nagrado Sklada Borisa Kidriča.

Mnoge objave in razmisleki dr. Strmčnika segajo prek didaktike ali pa jo prepletajo z drugimi pedagoškimi disciplinami, posebej s teorijo vzgoje (vzgoja kot konstitutivni del pouka) ali primerjalno pedagogiko (sodobne šolske reforme v Evropi in ZDA). Krivično bi torej bilo, če bi njegov znanstveni prispevek v razvoju slovenske pedagogike ostajal v senci didaktičnih raziskav. Poleg številnih odzivov in razmislekov v kritičnih objavah ob različnih ukrepih oblasti na področju šolstva (enotna šola, šolska pravičnost, celodnevna šola, idejnost učitelja, usmerjeno izobraževanje) pa je objavil kar nekaj besedil, s katerimi sega v občo pedagogiko, tako v njen historični kot sistemski segment. Predstavitvi tega dela dr. Strmčnika je posvečen ta prispevek.

Najprej sodi sem razprava (1995), v kateri Strmčnik trasira *razvoj pedagogike na Slovenskem*. Razprava je bržkone nastala ob zavesti, da bi bilo treba vsaj v obliki skice nadaljevati zgodovinopisno delo Vlada Schmidta, ki je slovensko zgodovino pedagogike in šolstva obdelal od začetkov do liberalnih šolskih reform v drugi polovici 19. stoletja. Sam pa jo je hotel dopolniti vsaj z detekcijo temeljnih korakov v razvoju pedagoških idej do konca drugega tisočletja. Zamisel je seveda gigantska in bi terjala večletno raziskovanje, česar pa mu snovanje celotnega sistema didaktike, kar je bila njegova prva raziskovalna prioriteta, ni dopuščalo. Močan motiv za zgodovinsko raziskovanje pa je bila zavest, da Slovenci nimamo celovite nacionalne zgodovine pedagogike. Zaveda se teže naloge in loti se je, čeprav ve, da je ne bo mogel opraviti, kot sam pravi, »po vseh kriterijih znanstvenega zgodovinopisja«. ⁴ Zato tudi ne govori o tem, da predstavlja zgodovino, temveč le razvojne silnice pedagoške znanosti na Slovenskem. Ideja o »nadaljevanju« Schmidtove Zgodovine šolstva in pedagogike na Slovenskem se ne kaže samo v časovnem, temveč tudi v vsebinskem smislu. Vsaj v dveh predpostavkah je ostal zvest Schmidtov naslednik: a) ohranja Schmidtovo merilo za vrednotenje pedagoških idej, zlasti njih zgodovinske naprednosti, to je odnos do izobraževanja množic, pravica do izobraževanja vseh, ne glede na spol, socialni ali nacionalni izvor, posebej pa odnos do izobraževanja družbeno zapostavljenih slojev in skupin in b) med predstavnike pedagoške misli v določenem času uvršča

4 Strmčnik 1995, str. 201.

tudi uradne dokumente šolske oblasti ali posameznih šol (šolski zakoni, šolski redi in programi, metodični napotki), vsaj v obdobju, preden lahko govorimo pedagogiki kot študijski disciplini v izobraževanju učiteljev (učiteljska pedagogika) ali študiju pedagogike kot samostojne vede (akademska pedagogika).

Čeprav razprava zgolj skicira silnice v zgodovini pedagoških idej na Slovenskem, prinaša tri ključne dosežke za nadaljnje raziskovanje. Na prvem mestu je pomembno, da Strmčnik trasira vse najpomembnejše korake v razvoju pedagoških idej, tokov in nazorov na Slovenskem ter jih v glavnem razvršča, razmejuje in opredeljuje v skladu s splošno znanimi merili v pedagoškem zgodovinopisju in sistematiki. Kot drugo je treba poudariti, da zgodovinskega pomena posameznih pedagoških idej, tokov in nazorov ne vrednoti suho in objektivistično uravnoteženo. Iz meril, ki jih uporablja za vrednotenje pedagoških idej, izhaja, da Strmčnik zgodovinsko resnico razume izrazito diskurzivno, in že najmanjši namig, ki ga je zaznal v posameznih pedagoških idejah, v smeri nedemokratičnosti izobraževanja (odnos do šolanja deklet, kmečkega prebivalstva, do materinščine kot učnega jezika), mu zadostuje, da vzpostavi radikalno kritičen odnos do posameznega pedagoškega nazora kot celote. In tretje, kar je pomembno, je, da vzpostavlja razliko med kratko rečeno »pedagogiko šolske politike« in »pedagogiko kot znanostjo«. Vzpostavitev te ločnice je zlasti pomembna za vrednotenje pedagoške znanosti v povojnem »jugoslovanskem obdobju«, ko v pedagoškem znanstvenem raziskovanju, tudi po Strmčnikovem mnenju, prevladuje socialno kritična pedagoška paradigma, katere začetke zaznava že med obema vojnama (pri Žgeču, Učiteljskem pokretu). Znano je, da ta paradigma uporablja slovar, ki je značilen tudi za delavska gibanja, social-demokratsko in tudi t. i. socialistično šolsko politiko, zato se brez poglobljene vsebinske analize marsikomu zazdi, da med pedagogiko in politiko ni ločnice, kar vodi do sklepov o ideološko-politični pregnetenosti slovenske pedagogike v letih 1945–1990 in še kaj let po tem. Kot udeleženec v tem razvoju nam Strmčnik ob sicer kratkem opisu pedagoških silnic v tem obdobju pokaže, da je po letu 1950 tudi socialno kritično usmerjena pedagogika na Slovenskem postopoma gradila svoj samostojen teoretski obraz, in to v dramatičnih konfliktnih razmerjih do šolske politike. Kasneje bom to pokazal na primeru pravičnosti enotne šole.

Naslednja zgodovinsko-pedagoška tema, h kateri se Strmčnik vrača z objavami več kot 40 let, je *šolska kazen*. O tej temi objavi nekaj prispevkov že kot učitelj na učiteljskišči, v celoti se ji posveti v disertaciji *Psihološke osnove in pedagoški pomen kazni* (1964), ki jo dopolnjeno izda v monografiji *Analiza šolskih kazni* (1965). Temu pa sledi objava številnih člankov o razumevanju vloge kazni nasploh in posebej šolske kazni v različnih zgodovinskih obdobjih. Svoje misli povzame in strne v razpravi *Zgodovinski oris razumevanja in pomena pedagoške kazni* (2003). Analiza pogledov na šolske kazni je po svoji naravi teoretska. In tudi zanjo je značilen izrazito diskurziven način razmišljanja, ne pa suh pozitivistični popis. Pomembno mu je, da potegne čim bolj jasno črto med pogledi na kaznovanje, ki so sprejemljivi, dvomljivi ali zavrženi. Ogrodje takšnega razmisleka sicer lahko odpira mnoga teoretska vprašanja, zlasti »suhi objektivistični« znanosti, a Strmčniku omogoča jasno pokazati dvojno naravo razmerja med kaznijo in vzgojo, kar bi lahko bilo

plodno tudi za bolj natančno ločevanje vzgajanja in discipliniranja v obči pedagoški teoriji. Kazen je včasih razumljena kot sredstvo vzgoje, kar bi lahko pomenilo, da se vzgoja nekako približuje discipliniranju, včasih pa kot nasprotje vzgoje. Potrebna je le takrat, ko vzgoja odpove ali, kar je najhuje, ko vzgojitelj oziroma kar sistem kot celota vzgojo nadomesti s kaznovanjem, posebej ko ima v mislih določene družbene skupine, za katere se poslušnost šteje za najvišjo vrlino. Takrat bi bilo bolj pošteno govoriti o discipliniranju kot o vzgoji. Zgodovina razumevanja šolske kazni se mu kaže kot ciklična: enkrat je kazen sredstvo vzgoje, drugič njeno nasprotje. Diskurz v ozadju razmišljanja in vrednotenja pozitivne pedagoške vrednosti kazni izhaja iz socialno kritične pedagogike. Vrednote, kot so svoboda, solidarnost, emancipacija, razum in samoodgovornost uporablja kot ključna merila, po katerih identificira in ovrednoti določeni cikel. Ciklusi v razumevanju kazni pogosto niso koherentni, saj se v istem obdobju in pri istem avtorju lahko kažejo povsem nasprotni pogledi na razumevanje kazni. Vzrok za to vidi v družbenih okoliščinah. Tako pri Herbartu odkriva, da se »njegov vzgojni smoter ne konča pri razvijanju svobodne volje, npravnosti, interesov ..., temveč priporoča tudi represivne vzgojne metode, češ da morajo učenci spoznati zahteve države«. ⁵ Od treh stopenj vzgajanja (vodenje, vzgojni pouk, vzgoja značaja) je pri Herbartu analiziral podrobno samo prvo stopnjo, za katero dokazuje, da je njen glavni smoter s silo zlomiti otrokovo divjo naravo in samovoljo, preden se pokažejo sledi svobodne volje in zavesti (prav tam). Tako zbledi sicer demokratičen Herbartov pogled v drugi in tretji stopnji vzgajanja. Nasprotje pogledov ugotavlja tudi pri Komenskem, ki v procesu izobraževanja poudarja pomen pozitivnega spodbujanja, v vzgoji pa daje prednost kaznovanju, kar naj bi bil davek, ki ga je sicer napredni mislec plačal srednjeveški pedagogiki. Poleg socialnih meril v vrednotenju ciklusov uporablja Strmčnik tudi psihološka, antropološka in pedagoška merila. Pri tem gre za obsežen sistem parov vrednot, ki jih poznamo iz dilem o »stari« in »novi« šoli: strogost – popustljivost, nasilje – spodbuda, avtoritarnost – spoštovanje, vera v zlo ali dobro otrokovo naravo in podobno. Reformska pedagogika je po mnenju Strmčnika več stoletij po humanizmu in renesansi edina v evropski zgodovini pri interpretaciji šolske kazni sledila humanim načelom in spoštovanju otroka. A zgodovina ni zaprt tok. To spoznanje ima svoj učinek tudi v Strmčnikovem vrednotenju šolske kazni, a šele v zadnji objavi iz leta 2003. V štiridesetih letih med prvo in zadnjo objavo na temo šolske kazni je spremenil pomen navedenih dveh meril (socialno kritičnega in pedagoško-psihološkega). Pedagoška in psihološka merila mu postanejo pri vrednotenju naprednosti pogledov na šolsko kaznen pomembnejša kot družbena. Zlasti je v interpretacijah opaziti odsotnost historično-materialističnega ozadja. Če je ob predpostavki ciklusov v začetnih objavah vendarle zaznati vero v progresiven tok človeške zgodovine in v »zmago« progresivnih pogledov na kaznovanje, sklene Strmčnik svojo zadnjo razpravo kar nekako pesimistično. Pesimizem naj bi temeljil na današnjih klicih k ostrejšim vzgojnimi ukrepom in tršemu vzgojnemu režimu, na zahtevah po omejevanju svobode in pravic mladih ter

5 Strmčnik 2003, str. 290.

tudi težnjah, da se šola osvobodi vzgoje, češ da je to stvar staršev. Ob tem zastavi vprašanje: »Ali to pomeni, da se kazenski razvojni cikel ponovno obrača navzdol, v preteklost, k večji represivnosti vzgoji?«. ⁶

Omenil sem že, da je pri Strmčniku tema o *pravičnosti enotne šole* preizkusni kamen za vrednotenje razmerja med slovensko pedagogiko kot znanostjo in izobraževalno politiko po drugi svetovni vojni. Začnimo z razpravo *Enotna osnovna šola je bistven element socialističnih družbenih odnosov* (1965), ki je rezultat obsežnega raziskovanja ob uvajanju osemletke po letu 1958. Razprava na podlagi empiričnih podatkov dokazuje, da je enotna šola bolj papirnata iluzija politike kot realnost, saj ni dosegla zastavljenih socialnih ciljev. V enotni šoli se še kar naprej ohranjajo reprodukcija družbenih slojev, učna diskriminacija in neenakopravnost učencev iz nižjih socialnih slojev ter neurbanih območij. Schmidt je leta 1970 to razpravo umestil v sklop takratnega spopada med pedagoško znanostjo in uradno šolsko politiko in pravi, da je Strmčnik zadal etatiistični pedagogiki »tretji udarec«. Ta govorica sama po sebi kaže, da smo takratni pedagogi doživljali odnos med politiko in pedagogiko kot vojno stanje. Schmidt s to oznako postavi Strmčnikovo razpravo ob bok referatu Ive Šegula, *Pomen psihologije za vzgojno in učno delo*, na prvem kongresu slovenskih pedagogov leta 1950. Ta referat Schmidt simbolno označi kot »prvi udarec« šolski politiki zaradi zahteve, da pedagogika v pouku dvigne pomen spoštovanja otroka in njegove aktivnosti. »Prvi« in »tretji« udarec (»drugi« naj bi bil Schmidtova zahteva o uravnoveženosti dedukcije in indukcije) pomenita kontinuiteto v zahtevi po pravični šoli. To tudi Strmčnik potrdi leta 1986, ko v referatu ob stoletnici prvega slovenskega pedagoškega društva načrtuje smernice prihodnjega programa društva in kritično zavrne tezo, da programska enotnost v osnovni in srednji šoli jamči poštene možnosti za izobraževanje vsem: »Vse kaže, da se spet vse bolj bližamo, tako kot v prvem povojnem obdobju, šoli brez otroka«. ⁷ Težava šolske politike je, da sicer pravilno zahtevo (tudi socialno kritične pedagogike) po socialni enakopravnosti »vseh ljudskih plasti [...] avtomatično spremlja izravnavanje učencev različnih zmožnosti, zaviiranje bolj nadarjenih, integriranje vseh in vsakogar ..., [zato] smo dobili enotne in enake vzgojno-izobraževalne programe za vse učence«. ⁸ Posledice enotne šole so fatalne, zanemarjanje šibkejših in zlasti zmožnejših učencev, razosebljanje, uniformiranost in končna posledica: omejevanje pravice do optimalnega razvoja. Zapiše se mu, da je celo demokratično zunanje diferenciranje, torej večtirni šolski sistem, naprednejši kot nediferencirana in uniformirana enotna osnovna šola. ⁹ Iz različnih razprav bi lahko povzeli Strmčnikovo vizijo, da je demokratična rešitev lahko v programsko diferencirani skupni šoli, če jo razumemo kot šolski model, ki olajšuje možnost prehajanja učencev med različnimi opcijami izobraževanja, ne pa kot sredstvo za programsko usklajevanje ali enotenje. ¹⁰

6 2003, str. 295.

7 1986, str. 413.

8 Prav tam.

9 Prav tam, str. 414.

10 Prav tam.

Sklenimo razmislek še z enim teoretskim problemom, ki nam osvetli Strmčnikov znanstveni profil. Gre za dva dela razprave o *teoriji izobraževanja* (2000). V prvem delu analizira pojem izobraževanja skozi novi vek. Ta analiza je teoretsko pomembna sama po sebi, odstira pa tudi nekaj povsem metodoloških in zato tudi sistemsko pedagoških problemov. Strmčnikove interpretacije razumevanja izobraževanja skozi zgodovino so v tej razpravi namreč paradigmatško nekoliko drugačne od interpretacij že omenjenih razvojnih silnic pedagoške znanosti na Slovenskem iz leta 1995. Manj je opozoril na povezave med razvojem pedagoških idej (silnic) in družbenim razvojem, kar odsotno je iskanje socialnih korenin posameznih pedagoških nazorov, več je interpretacij, ki temeljijo na osmišljanju neposrednih pedagoških besedil in se približujejo metodologiji hermenevtičnih analiz. To lahko sproža na eni strani povsem spoznavnoteoretske uganke, saj je pred tem hermenevtične analize v slovenski pedagogiki gojila duhoslovna oz. kulturna pedagogika, v kar se tu ne bom poglobljal. Na drugi strani pa je vprašanje, ki je za razvoj naše pedagogike lahko temeljno, ali sprememba metodologije, kot smo jo zaznali pri Strmčniku, lahko pomeni tudi radikalen dvom o socialno kritični pedagoški paradigmi, ki ji je bil Strmčnik zvest v svojih razpravah kar pol stoletja. Za interpretacije te paradigme je namreč značilno, da je razmerje med pedagogiko in družbo temeljno pri vrednotenju pedagoških pojavov, idej in teorij. Tudi to vprašanje presega ta jubilejni zapis; načeli smo ga zato, ker je pomembno zaradi obravnave teoretskih problemov v drugem delu omenjenega članka (2000), kjer prevladuje hermenevtika kot metoda za analizo teoretskih problemov obče pedagogike.

V drugem delu članka se osredotočimo samo na ključno sistemsko pedagoško vprašanje o razmerjih med formalno in materialno teorijo izobraževanja, med teoretično in praktično izobrazbo ter med védenjem in znanjem. Za ta razmerja Strmčnik pravi, da jih razume kot sinonimna, zato se poglobljeno posveti le analizi razmerja med materialnih in formalnim. O razmerju razpravlja na podlagi analize vsebine besedil. Kot merila za vrednotenje tega, kateri pogledi na omenjeno razmerje so produktivni, kateri enostranski in teorijo vodijo v zmoto, za prakso pa so nevarni, uporablja klasifikacijo občin pedagoških smeri (duhoslovno, socialno kritično in reformsko) in smeri v didaktiki. Torej izključno znotraj pedagoškega merila. Pri odkrivanju, kakšen naj bo horizont ustreznih rešitev tako v teoriji kot v praksi, mu pot do resnice pomeni *iskanje ravnotežja in povezanosti* formalnega in materialnega, teoretičnega in praktičnega ter *izogibanje skrajnostim*. Morda se je ob iskanju ravnotežja in prepletenosti materialnega in formalnega znanja zabrisala ontološka razlika med njima. Ob prepletenosti obeh vrst znanja se postavlja vprašanje, ali sploh lahko govorimo o formalnem znanju ali ne gre pri tem bolj za funkcionalni učinek, ki ga ima določeno znanje na razvoj sposobnosti in moči mišljenja (funkcionalna teorija), ali pa za učenje tehnik in metod uporabe sposobnosti, spomina, mišljenja, sklepanja? Kakšna je potem meja z materialnim znanjem? Če učitelj učencu posreduje metodo in vzorec za rešitev določenega problema in namesto njega reši problem, ali si takrat učenec sploh pridobi formalno znanje in si razvije ustrezne sposobnosti. Lahko sklepamo, da je po Strmčnikovem mnenju ugodneje, če znanost tvega nejasnost

v razmejevanju različnih kategorij, kot da bi praksa zdrsnila v skrajnosti, ki bi jih lahko povzročilo mehanično ločevanje materialnega in formalnega. Z vidika didaktike pa ob tem ponuja kot edini ploden odgovor, da mora imeti učitelj vselej oboje v mislih.

Zgodbo zaokroži Strmčnik z aktualno temo: *Konstruktivistično pojmovanje znanja*, ob čemer razvije svoje odločno nasprotovanje podcenjevanju pomena materialnega znanja in učiteljeve intervencije. Problem spet skuša rešiti v duhu ravnotežja materialnega in formalnega. Nedvomno je tudi ob tem podal z vidika didaktike edino vsebinsko razumno rešitev, ko se nasproti učenčevi »osebni izgradnji in konstrukciji pomena« znanja zavzema »za učiteljevo neposredno didaktično intervencijo, [s čimer] ni nič rečeno, koliko je naj bo in kakšna naj bo«. ¹¹ Ta Strmčnikov odgovor je jasen, brez učiteljeve intervencije je kakovost znanja učencev lahko bistveno ogrožena, ko gre za pridobivanje informativnega znanja, še bolj pa, ko gre za formativno izobraževanje. A kot vsako pomembno znanstveno spoznanje tudi ta rešitev odpira nadaljnja vprašanja. Ali ima prepletanje materialnega in formalnega tudi pričakovane učinke v refleksiji učencev? Za ilustracijo uporabimo preprost primer iz TV-kviza *Male sive celice*, kjer mladi tekmovalci na izzivanje voditelja Nika Škrleca, »razložite mi, kako ste prišli do rešitve, kako ste razmišljali«, pogosto odgovorijo le, »v šoli smo se tako učili«. Ali torej nimajo refleksije, da bi problem rešili z lastnimi močmi? Ali so si torej pridobili formalno znanje ali pa so se rešitve samo naučili, kot se naučijo pozitivna dejstva in informacije?

Z vidika didaktike (ali bolje izobraževanja) je z izpostavljanjem pomena učiteljeve intervencije lahko ustrezno zaprto tudi razmerje med formalnim in materialnim znanjem, a z vidika obče pedagogike (ko mislimo predvsem na vzgojo) se zdijo izzivi konstruktivizma s tezo o samoreferenčnosti zavestnega bolj kompleksni. Zaupanje v intervencijo učitelja, ki da pač ve, je razumljivo le v kontekstu kulturno, vrednotno in nazorsko monolitne družbe. Ob tem pogoju je takšna vloga učitelja sprejemljiva za vse pedagoške paradigme, herbartizem, duhoslovje in celo za socialno kritično pedagogiko, razen za reformsko pedagogiko. In tisto, s čimer v resnici pedagogiko danes izziva socialni konstruktivizem, je teza, s katero se strinjajo celo najostrejši kritiki, da od sodobne etnično, kulturno, vrednotno in nazorsko hibridne družbe v prihodnje ni pričakovati uveljavitve monolitne globalne teleologije. Škoda je, da ob »osebni konstrukciji pomena« avtorji praviloma mislijo le na konstrukcijo pomena znanja, ne pa na osmišljevanje in konstrukcijo vrednot, življenjske naravnosti in prepričanj. Pri tem gre za veliko več kot za interpretacije vrednotnih razsežnosti učnih vsebin, kar učitelj lahko umesti v pouk, gre za pedagoške intervencije, ki jih narekuje vsakdanje, vedno bolj pluralno življenje tudi v šoli. In ne nazadnje je tu pojav svojstvene kulture mladih, zaradi česar šola ne more biti zazrta v prenos tradicije, če hoče uživati njihovo zaupanje.

¹¹ Strmčnik, 2000, str. 113.

Ker Strmčnik ob vprašanju šolske kazni simpatizira z reformsko pedagogiko, sem pričakoval, da bo širše interpretiral pomen, ki ga Gagne v pedagoškem delu pripisuje »kontroli zunanjih pojavov« in »organiziranju potrebnih okoliščin za učenje«. Konstruktivizem šteje med najbolj pomembne okoliščine v pedagoškem delu komunikacijo, ki mora omogočati, da v njej vsak izrazi svoje poglede, svoja stališča in prepričanja ter da jih vsak drugi sliši. Razumel sem, da takšen pogled na komunikacijo izhaja tudi iz Strmčnikovega razumevanja odnosa med kaznijo in vzgojo. V pedagoški komunikaciji je torej zahtevo po aktivni intervenciji učitelja razumeti tako, da zna učenca osvestiti o njegovi percepciji ter mu ponuditi alternative za izbiro spremembe. In ponujene alternative so po svoji naravi okoliščine, bistvene za učenje, zlasti za pridobivanje formalnega znanja. Toda le če so iskrene, kar omeni odprte in predpostavljajo svobodno izbiro spremembe. Humanistične vrednote, ki jih razvija Strmčnik v razpravah o šolski kazni, so podlaga za legitimnost vzgoje. Tako tudi sam razumem vzgojo v hibridnih vrednotnih sistemih, vse drugo, kar temelji na pravilih in pravnem redu ter predpostavlja zaupanje v moč institucije, je raven legalnega, ki pa tako ali drugače kazni (formalno ali alternativno) razume kot sredstvo vzgoje. A je v resnici onkraj vzgoje, saj kazni ne vzgaja, temveč disciplinira.

Vsak pedagoški teoretik in raziskovalec v pedagogiki ima sebi lastno strokovno individualnost, svojstven znanstveni profil. Tudi dr. Strmčnik. In pokazati na to, je bil moj namen v tem zapisu ob njegovem jubileju. Ta zapis nikakor ne predstavlja celotnega strokovnega dela in razmišljanja dr. Strmčnika. Za to bi bilo treba analizirati tristo njegovih bibliografskih enot, med njimi osem samostojnih knjižnih del, okoli 230 znanstvenih in strokovnih člankov. Pokazati bi bilo treba na njegovo obsežno pedagoško delo, na mnoga predavanja, mentorstvo podiplomcem, aktivno sodelovanje na kongresih, posvetovanjih in strokovnih srečanjih, na delovanje v strokovnih telesih nacionalnega pomena, v strokovnih društvih, v urejanju pedagoške publicistike in še in še. Iz vsega tega sem izbral le tisto, za kar sem menil, da v dokajšnji meri predstavi njegov individualni pristop in osebni znanstveni profil. Mogoče je drzno, a vendar bi ga strnil v tri kvalitete o tem, kako razume poslanstvo znanosti:

- naj ne bo suho objektivistična, temveč naj pogumno izpostavlja zlasti slabosti v teoriji, nazorih, razumevanju in pogledih, ki ogrožajo humanistično naravnost izobraževalne dejavnosti, posebej še, ko zavirajo ali ogrožajo razvoj osebne avtonomnosti otrok in mladine;
- naj bo angažirana za pravičnost in etično zavezana za pomoč vsakomur, posebej pa vsem, ki so zaradi kakršnihkoli razlogov, nacionalnih, kulturnih, razvojnih, nesrečnih okoliščin in na prvem mestu socialnih v družbi zapostavljeni;
- naj išče uravnoteženje nasprotij in preprečuje skrajnosti.

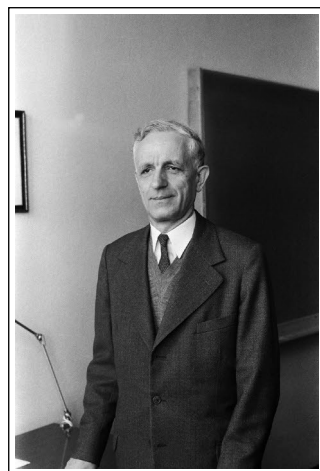
Zdenko Medveš

Ivan Vidav – 100¹²

Sredi januarja 2018 je minilo sto let od rojstva človeka, ki je v drugi polovici 20. stoletja pomembno vplival na razvoj matematične vede na Slovenskem. Akademik profesor dr. Ivan Vidav je kot vodilni slovenski matematik svojega časa postavil trdne temelje in visoke standarde raziskovanju in poučevanju tega področja, predvsem pa je bil kot univerzitetni profesor, učitelj in mentor mnogim povojnim generacijam študentov matematike, naravoslovja in tehnike znan tudi širšemu krogu slovenskih izobražencev.

Rodil se je 17. januarja 1918 na Opčinah pri Trstu, vendar se je njegova družina že leta 1920 preselila v Jugoslavijo, se naselila v okolici Maribora in se preživljala s kmetijstvom. Kljub revščini in zlasti kljub težkim socialnim razmeram v času velike krize je končal klasično gimnazijo v Mariboru ter doštudiral matematiko na filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Komaj triindvajsetleten je aprila 1941 diplomiral in maja istega leta tudi doktoriral pri profesorju Josipu Plemlju. V disertaciji je Vidav, takrat še študent 4. letnika, rešil težak problem iz teorije linearnih diferencialnih enačb. Plemelj je tako v njem odkril velik matematični talent in tudi svojega kasnejšega naslednika. Čas druge svetovne vojne je bila za mladega doktorja težka osebna preizkušnja, saj je med njo izgubil očeta in dva brata, pa tudi sam je okusil trpljenje taborišča in prisilnega dela. Po končani vojni je na univerzi nastopil akademsko kariero docenta, izrednega in rednega profesorja. Od leta 1960 do upokojitve leta 1986 je bil zaposlen na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, tam raziskoval matematiko in učil različne matematične predmete. Po upokojitvi je nekaj let še honorarno predaval podiplomskim študentom, nato pa imel občasna predavanja za učitelje v okviru Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije. Zadnjih deset let svojega življenja je preživel v domu starejših občanov na Taboru v Ljubljani. Umrli je 6. oktobra 2015.

Vidavovo znanstveno delovanje ima več vrhuncev. Prvega je dosegel že zelo zgodaj v svoji akademski karieri z doktorsko disertacijo leta 1941, kar smo že omenili. O svojih nadaljnjih raziskavah v teoriji linearnih diferencialnih enačb je poročal na mednarodnem kongresu matematikov na Harvardu leta 1950 in s tem opozoril znanstveni svet nase. S klasično matematiko, zlasti s teorijo

Ivan Vidav

¹² Besedilo je bilo, dopolnjeno z odlomki iz dveh drugih člankov, uporabljeno v oddaji Hevreka, ki je bila predvajana na Radiu Trst A v ponedeljek, 5. februarja 2018, ob 18. uri s ponovitvijo v torek, 6. februarja 2018 ob 10.10, in je bila v celoti posvečena 100. obletnici rojstva Ivana Vidava.

aproksimacij, se je ukvarjal še v začetku petdesetih let med svojimi večkratnimi krajšimi študijskimi obiski v Parizu. Drugi vrhunec se je zgodil potem, ko je sredi 50. let Vidav, tedaj že redni profesor, začel raziskovati funkcionalno analizo, tedaj še mlado in obetavno matematično disciplino. Razprava *Eine metrische Kennzeichnung der selbstajungierten Operatoren*, objavljena leta 1956 v ugledni mednarodni reviji *Mathematische Zeitschrift*, mu je prinesla mednarodno slavo in prodor v sam svetovni vrh raziskovalcev tega področja. Danes velja za enega od utemeljiteljev teorije t. i. C^* -algeber, posebnega področja funkcionalne analize, o čemer je napisal okrog dvajset znanstvenih člankov. S tem svojim delom si je zaslužil akademsko čast: leta 1958 je postal izredni in leta 1962 redni član SAZU. Tretji vrhunec pa je povezan z uporabo funkcionalne analize v fiziki, predvsem pri reševanju linearne Boltzmannove enačbe v transportni teoriji nevtronov. Za svoje raziskave na tem področju je leta 1970 prejel Kidričevo nagrado, takrat najvišje republiško znanstveno priznanje.

Profesorja Vidava lahko upravičeno štejemo za začetnika in utemeljitelja tudi v svetu cenjene slovenske matematične šole. Kot raziskovalec, učitelj in mentor je namreč vzgojil številne naslednike, od katerih so danes nekateri med vodilnimi v svetu na svojem področju.

Profesor Vidav ni bil le pomemben znanstvenik, ampak tudi zelo spoštovan profesor. Veliko časa je posvetil pedagoškemu delu; zaradi pomanjkanja usposobljenih učiteljev je moral v petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih sam predavati različne predmete ter izpraševati množico študentov.

Naravoslovcem in tehnikom je do leta 1961 predaval osnove matematike, študentom matematike pa vso svojo kariero zelo različne matematične predmete s področja geometrije, analize in algebre. Učil je tako rekoč vse današnje starejše slovenske matematike. Bil je izvrsten predavatelj, ki ga je bilo užitek poslušati. Vedno je predaval na pamet, brez pisnih pripomočkov. Za študente je sestavil več učbenikov. V prvi vrsti je treba omeniti njegovo *Višjo matematiko* v dveh delih (1949 in 1951), ki je bila prvi slovenski učbenik visokošolske matematike in so ga uporabljali tudi vsi drugi, ki so pri svojem delu potrebovali matematiko: zanj je leta 1952 prejel Prešernovo nagrado. Poleg tega je napisal npr. še danes moderno in zelo uporabno *Algebro* (1972), pa *Afino in projektivno geometrijo* (1981), *Diferencialno geometrijo* (1989) ter monografijo *Eliptične krivulje in eliptične funkcije* (1991). Na ljubljanski univerzi je bil mentor skoraj sto diplomantom in magistrantom ter šestnajstim doktorandom.

Že sredi petdesetih let 20. stoletja je začel prevzemati nekatere odgovorne, tudi vodilne funkcije. Bil je npr. dekan nekdanje Naravoslovne fakultete, kasneje nekaj let vodja matematičnega dela raziskovalnega Inštituta za matematiko, fiziko in mehaniko, predvsem pa dolga leta vodja odseka za matematiko na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo. Izkazal se je zlasti kot organizator in ustanovitelj novih smeri matematičnega študija. Pod njegovim vodstvom so bile izvedene večje reforme študija, kot sta bili npr. uvedba programa tehniške matematike leta 1960 in podiplomskega študija teoretične matematike leta 1971. Na slednjem je bil vodja in glavni predavatelj; za podiplomske študente je napisal nekaj pomemb-

nih skript iz algebre in funkcionalne analize. Leta 1985 pa je bil pobudnik in prvi predavatelj na novem podiplomskem študiju pedagoške matematike, namenjenem učiteljem in profesorjem matematike na naših šolah. Leta 1977 je vodstvene funkcije sicer prepustil drugim, a je kljub temu ostal do upokojitve nesporni neformalni vodja hitro rastočega matematičnega kolektiva. Vodil ga je preudarno in smotno, z velikim čutom odgovornosti do posameznikov in celotne skupnosti.

Dotakniti se moramo še ene Vidavove pomebne dejavnosti. V svoji dolgotrni karieri je napisal veliko del, s katerimi je želel širši javnosti in zlasti mladim, dijakom in tudi osnovnošolcem, približati »kraljico znanosti«. Skoraj vsi članki, objavljeni v *Preseku* v letih od 1976 do 2008, so npr. namenjeni popularizaciji matematike. Enak cilj zasledujejo njegove knjige v *Knjižnici Sigma*, med njimi so najbolj odmevni naslovi *Rešeni in nerešeni problemi matematike* (prva knjiga v tej zbirki leta 1959), *Števila in matematične teorije* (1965), *Teorija števil in elementarna geometrija* (1996) ter *O deljenju z ostankom in še o čem* (2016, posthumno). Vidavovi strokovni članki pa so od leta 1951 dalje izhajali v *Obzorniku*, glasilu Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije, ki ga je vrsto let pomagal urejati. Pri društvu je tudi opravljal pomembne funkcije, npr. predsedniško in podpredsedniško; več let je bil vodja tekmovalne komisije, še dalj časa odgovorni urednik zbirke *Sigma*. Skoraj petdeset let je pogosto predaval dijakom in učiteljem matematike na seminarjih Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije, ki ga je po upokojitvi izbralo za svojega častnega člana. Nikoli mu ni bilo težko spustiti se z višine uglednega znanstvenika na nivo, ki je dostopen povprečnemu študentu in celo dijaku. Ne samo pri nas, tudi v svetu redko najdemo matematika, ki bi združeval v sebi sposobnost doseganja vrhunskih znanstvenih rezultatov z umetnostjo podajanja snovi na preprost, tudi začetniku razumljiv in privlačen način. To zmorejo le največji.

Za svoje dolgoletno predano znanstveno in pedagoško delo ter za druga svoja prizadevanja v korist slovenske matematike je prejel najvišja državna odlikovanja in nagrade ter univerzitetna priznanja in časti. Nekaj smo jih že omenili, od drugih naštejmo samo najpomembnejše: nagrado Avnoj 1981, Žagarjevo nagrado za pedagoško delo 1988, državno nagrado za življenjsko delo na področju znanosti 1992 in zlati red za zasluge leta 2008. Univerza pa mu je leta 1987 podelila naziv zaslužni profesor in leta 1997 častni doktorat.

Profesorju Vidavu je bila matematika vse na svetu. Z njo se je aktivno ukvarjal že v svojih gimnazijskih letih, vso svojo kariero in še v visoki starosti. Preštudiral je njena obsežna področja, do potankosti je poznal njene skrivnosti. Z njim pa se je bilo lepo pogovarjati tudi o nematematičnih temah. Veliko reči ga je zanimalo, veliko je prebral in veliko je vedel. Skoraj o vsaki zadevi je imel izdelano svoje mnenje, čeprav ga ni vsiljeval drugim. V svojih sodbah je bil zadržan in umirjen, v svojih odločitvah preudaren. Nikoli ni bil vzvišen. Do študentov in sodelavcev je bil blag in uvideven. Kljub številnim znanstvenim uspehom in veliki avtoriteti, ki jo je užival, je ostal osebno pregovorno skromen. Ni hlepel ne po časti ne po denarju. Večkrat je materialno pomagal drugim. Svojo finančno nagrado, ki mu je pripadala kot akademiku, je npr. od leta 2000 dalje namenjal za štipendije po-

diplomskim študentom matematike in naravoslovja. Danes deluje pri SAZU za te namene posebna *Fundacija akademika Ivana Vidava*.

Kot je bilo že omenjeno, je Vidavovo znanstveno in pedagoško delo na Slovenskem obrodilo obilen sad. Mnogi njegovi matematični nasledniki so danes v svetu uveljavljeni znanstveniki z odličnimi rezultati, nekateri so tudi na pomembnih položajih v mednarodnih združenjih. Svojega profesorja v tem ali onem pogledu že prekašajo, vendar ne v širini njegove znanstvene misli in v njegovem celovitem razumevanju matematike. Tako univerzalnega znanstvenika, pedagoga in svetovalca, kot je bil profesor Vidav, slovenski matematiki najbrž nikoli več ne bomo imeli.

Milan Hladnik

Naši pedagoški listi ob Cankarjevi smrti (100 let)

Ivan Cankar je umrl 11. decembra 1918 v Ljubljani. Učiteljski tovariš, ki je izhajal tedensko, je že čez dva dni objavil obsežen nekrolog. Napisal ga je urednik lista Engelbert Gangl, ki je bil tudi pesnik, pisatelj in dramatik. Med drugim je zapisal: »Cankar je bil tako samo svoj, tako izrazita literarna osebnost, ustvarjajoč duh tolike privlačne samovladne in odporne sile, da mu enakega in podobnega ne poznamo v slovenski književnosti.« Zapisal je, da se je Cankar ves posvetil samo pisateljevanju, bil glasnik trpečih in žalostnih, njegova dela pa slikajo človekovo ponižanje, mučenje in umiranje. Poudaril je njegovo ljubezen do domovine in odkrivanje njenih lepot, vrhunec njegovega dela pa so Podobe iz sanj.¹³

Slovenski učitelj, glasilo jugoslovanskega krščanskega učiteljstva, je izhajal mesečno in je o Cankarjevi smrti poročal v prvi številki letnika 1919. Prispevek Ivan Cankar in učiteljstvo je napisal urednik lista Franc Fabinc, časnikar in pisec pedagoških člankov. Zapisal je, da je Cankar brez dvoma naš največji pisatelj, ki ga kmalu ne doseže nihče. Njegova dela so »glasba v besedah«, vedno pa je držal »naturi ogledalo z bičem v rokah«. Posebej je pisec prispevka omenil dve Cankarjevi umetniški deli, v katerih nastopa učiteljstvo, to sta drama Hlapci in roman Martin Kačur. Slednjega podrobno obravnava in primerja glavna junaka obeh del in ugotavlja: »Opisal je življenje sodobnega učitelja, pokazal družbi krivico, ki se vrši nad slovenskim kulturnim delavcem.«

Oba lista sta zapisala, da so učitelji položili na Cankarjevo krsto venec z napisom: »Pisatelju Kačurja – učiteljstvo!«¹⁴

Drugačno je bilo poročilo o Cankarju v Popotniku, pedagoškem in znanstvenem listu, ki je izhajal mesečno. V prvi številki letnika 1919 je o njem pisal urednik Pavel Flere, ki je bil tudi pisatelj in urednik osnovnošolskih učbenikov.

13 Engelbert Gangl: + Ivan Cankar. Učiteljski tovariš 1918 (13. 12.), št. 28, str. 2–3.

14 Franc Fabinc: Ivan Cankar in učiteljstvo. Slovenski učitelj 1919, str. 12–16.

On je Cankarja osebno poznal in se družil z njim, nazadnje v septembru 1918. Takrat mu je Cankar rekel, da so slovenski učitelji hlapci, in to celo sami med seboj, in da taka šola, kot je sedaj, »potegne narod še dol, ne da ga dvigne«. Flere je citiral tudi Cankarjeve besede na protestnem shodu v Mestnem domu 5. septembra 1918. Takrat so oblasti shod, ki je imel naslov Gmotni položaj kranjskega učiteljstva, prepovedale, vendar prepozno, zato so se učitelji v velikem številu zbrali. Cankar je takrat dejal: »Pripovedujte otrokom, ki jih učite in vzgajate, da ste hlapci; da vam še kruha ne dajo. To jim povejte, tako jih učite.« Nato je še dodal, da je otrokom treba povedati tudi, kako so jih zapirali in vklepali ter jim niso pustili govoriti. S Fleretom sta se pogovarjala tudi o tem, da bi Cankar pisal v Popotnika. Flere je nato zapisal, da je bil Cankar prerok in predhodnik nove dobe in tej dobi posvetil vso ljubezen. Na koncu se je vprašal, kdaj se mu bomo oddolžili za to njegovo ljubezen do domovine.¹⁵

Ivan Cankar

Tatjana Hojan

Slovenski šolski muzej – 120

Sklep o ustanovitvi šolskega muzeja so sprejeli na IX. Skupščini Zaveze slovenskih učiteljskih društev, ki je bila v Narodnem domu v Celju 4. in 5. avgusta 1897. Njegov pomen in ureditev je v poročilu pojasnil Jakob Dimnik, ki je takrat učil na II. mestni deški šoli v Ljubljani.

V govoru je najprej opisal žalostno gmotno stanje slovenskega učiteljstva in njegov nizek ugled. Zato morajo učitelji delovati tudi zunaj šole in pokazati, kaj so že ustvarili. »Lepa priložnost za to se jim nudi drugo leto, ko bo 50letnica vladanja cesarja Franca Jožefa I.

V Ljubljani naj bo odprt šolski muzej.« Za tem je opisal nekaj občasnih razstav učil, ki so jih že priredili, in še posebej opisal šolski muzej v Beogradu, ki je deloval od leta 1896, in Pestalozzianum v Zürichu, ki so ga ustanovili že leta 1875. Objavil je načrt, kaj naj muzej vsebuje in kdo naj ga vodi.¹⁶ Predlagal je resolucije v zvezi s tem in bile so sprejete:

¹⁵ Pavel Flere: + Ivan Cankar. Popotnik 1919, str. 27.

¹⁶ Jakob Dimnik: Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva v Ljubljani. Popotnik 1897, str. 260–265.

»Zaveza slovenskih učiteljskih društev' ustanovi v proslavo in spomin na plodonosno 50letno vladanje Njih Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. v Ljubljani šolski muzej slovenskega učiteljstva ter ga slovesno otvori leta 1898. ob priliki X. glavne skupščine, ki se ima vršiti v Ljubljani.

Slavni direktorij 'Zaveze' se obrni z okrožnico do vseh okrajnih učiteljskih društev, da bi blagovolila prispevati prvo leto po 10 gld., vsako nadaljno leto pa po 5 gld. za šolski muzej.

In sicer toliko časa, dokler bo muzej potreboval te podpore.

Slavni direktorij se obrni s prošnjo za podporo na slavni občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljane, na deželne zборе v Ljubljani, Gradcu, Gorici in Poreču in na vis. c. kr. naučno ministrstvo.

Direktorij 'Zaveze' se pooblašča, da v sporazumljenju poročevalca poišče potrebne prostore za šolski muzej v Ljubljani ter imenuje potrebno število članov v vodstvo šolskega muzeja.

Slavnemu direktoriju se naroča, da sestavi v sporazumljenju današnjega poročevalca potrebna navodila, pod kakimi pogoji naj se pošiljajo razne pošiljatve za šolski muzej v Ljubljani.«¹⁷

Direktorij zaveze je 12. oktobra 1897 poslal učiteljskim društvom dopis, v katerem jim sporoča, da morajo čim prej poslati po 10 gld za šolski muzej. Poleg tega je direktorij sprejel tudi Pravila muzeja, ki so imela 20 členov. Podpisani so bili: predsednik Luka Jelenc, tajnik Dragotin Česnik in blagajnik Fran Luznar.¹⁸ Pravila je sestavil Jakob Dimnik, direktorij jih je z manjšimi spremembami potrdil, jih natisnil v 200 izvodih ter razposlal društvom, raznim ustanovam in posameznikom. Obrnil se je tudi s prošnjo za podporo na posamezna društva in oblasti.

V začetku leta 1898 je Jakob Dimnik spet objavil seznam, katera dela bo šolski muzej sprejemal, ki ga je dopolnil tudi direktorij Zaveze slovenskih učiteljskih društev. Ta je naslednji:

»I. Pedagoški-literarni proizvodi in sicer:

1. Dela in razprave o pedagogiki in sicer a) občno vzgojeslovje; b) dušeslovje; c) zgodovina vzgojeslovja; č) šolsko zakonodajstvo; d) šolsko zdravstvo.

2. Dela in razprave o didaktiki in sicer a) občno ukoslovje; b) podrobno (specijelno) ukoslovje; c) nazorni nauk, čitanje, računstvo, realije.

3. Učne in pomožne knjige: Abecedniki; Berila; knjige za zemljepis in zgodovino, za prirodoznanstvo in prirodoslovje, za risanje in pisanje, za deška in dekliska ročna dela, za kmetijstvo itd.

¹⁷ IX. Skupščina »Zaveze slovenskih učiteljskih društev« dne 4. in 5. avgusta meseca v Celju. Popotnik 1897, str. 211–212.

¹⁸ Iz »Zaveze slovenskih učiteljskih društev« Popotnik 1897, str. 316–317.

4. Mladinski spisi: Teoretiški del o mladinskih spisih, o knjižnicah za mladino in o ljudskih (narodnih) knjižnicah, potem pravi mladinski spisi in sicer zabavni in poučljivi.

5. Perijodični spisi: Strokovni listi, učiteljski koledarji, šematizmi in ročni katalogi.

6. Godba in petje: Pesmarice, pevske šole, šolske narodne in pevske skladbe.

7. Uradni spisi.

II. Leposlovni proizvodi, ki so jih spisali slovenski učitelji. To je: ljudski, vladniški in meščanski učitelji, šolski nadzorniki in srednješolski profesorji.

III. Metodiško-tehnični proizvodi (učila) in sicer:

1. Učila za otroške vrtce: Predmeti (modeli) in podobe za nazorni nauk, ple-tarska šola, izšivalna dela, omarice (stolpi) za stavljenje, modelirska dela, igre in igrače.

2. Učila za I. razred: podobe in predmeti za nazorni nauk, čitalni in računski stroji, table, pisalno orodje in zvezki za I. razred.

3. Učila za srednjo stopnjo: Predmeti in podobe za nazorni nauk, čitalni stroji, nazorni pripomočki za domoznanstvo, učila za risanje in lepomis.

4. Učila za višjo stopnjo (meščanske) šole: Modeli in podobe za nazorni nauk, aparati, oprave, predloge, karte, načrti, tabele, table, stojala itd. za račun-stvo, pisanje, zemljepis, zgodovino, prirodoznanstvo (somatologijo), prirodo-pisje, kemijo, telovadbo, godbo, deška in dekliška ročna dela, kmetijstvo itd.

5. Učila za nadaljevalne tečaje, za obrtne šole, obrtne nadaljevalnice in obrtne strokovne šole: Modeli in podobe za nazorni nauk, predloge, zbirke vzorcev i. dr.

6. Učila za učiteljska: Predmeti in podobe za nazorni nauk, aparati, karte, podobe za psihologijo, geografijo, zgodovino, prirodoznanstvo (somatologijo), prirodo-slovje, kemijo, kmetijstvo, ročna dela za kandidate in kandidatkinje.

IV. Šolsko orodje (šolska oprava): Klopri, table, stojala, katedri; telovadno orodje itd.

V. Šolske potrebščine: Zvezki, držala, peresa, svinčniki itd. »

Direktorij Zaveze je dalje zapisal: »Poslane predmete bo presojala razstav-na sodnija »Jury« ter jih priporočala za rabo v ljudskih, meščanskih in srednjih šolah.

Vsakemu predmetu bodi pridejan naslov razstavljalca (izumitelja).

Učila naj se pošiljajo taka, kakoršna so v prometu pri trgovcih; če pa niso v prometu, naj se pa pošiljajo modeli, risbe ali načrti (če le možno barvani.)

Želeti je, da se prilože učilu tudi popisi o uporabi, tvrdka, kjer se učilo izde-luje ali prodaja, cena, recenzije in priporočila.

Vse predmete, ki ostanejo last muzeja, je poslati najkasneje do dne 1. julija meseca t. l. gospodu Jakobu Dimniku, mestnemu učitelju v Ljubljani.«¹⁹

V obeh pedagoških listih Učiteljskem tovarišu in Popotniku so bila v letu 1898 objavljena poročila o podpori muzeju. Slovenska učiteljska društva so po-šiljala nekatera po 10, nekatera pa samo po 5 goldinarjev. Direktorij Zaveze je namreč s privoljenjem upravnega odbora dovolil manjšim društvom plačati samo po 5 goldinarjev.²⁰

Ljubljanski občinski svet je že 21. decembra 1897 izročil 200 goldinarjev le-tne podpore za muzej, 4. februarja 1898 pa je kranjski deželni zbor »dovolil za muzej 1100 gld. podpore in sicer skozi deset let po 100 gld., prvo leto pa še posebej 100 gld.ustanovnine«.²¹

Po c. kr. založbi šolskih knjig na Dunaju je tudi naučno ministrstvo nakaza-lo direktoriju Zaveze 200 goldinarjev subvencije za muzej.²²

O nekaterih drugih darovih piše v naslednji novici: »Slovenska Matica se bo vdeležila šolskega muzeja s strokovnimi knjigami iz svoje zaloge. Glasbena Matica bo darovala muzeju vse muzikalije in knjige – vsake po en iztisk – kar jih ima v zalogi. Čehoslovanska jednota v Pragi je poslala slovenskemu šolskemu muzeju v dar blizu 50 knjig pedagoške vsebine. Jednota českých matematiku v Pragi nam je poslala vsake knjige po en iztisk, kar jih je izdalo to društvo. Istotako bo obdaril naš muzej tudi hrvatski pedagog. Književni zbor z vsemi knjigami, kar jih je izdalo to društvo; pa tudi od hrvatske deželne vlade se nam obljubuje zdalna podpora.«²³

Za muzej so poslali tudi tvrdka M. Grubbauer iz Lienza 15 goldinarjev, Sa-vinjska posojilnica v Žalcu 5 goldinarjev, Jan Lego iz Prage je poslal zbirko rudnin, svojo zbirko je poslal tudi zdravnik, kartograf in etnograf dr. Emil Holub z Dunaja.

Jakob Dimnik je junija 1898 sporočil vsem, ki bi želeli razstaviti kako poseb-nost v muzeju, da jih bodo na njihovo željo konec septembra vrnili.²⁴

10. junija je bilo v Popotniku objavljeno obvestilo, da bo »šolski muzej nastal-njen v I. mestni šoli v Komenskega ulicah in se bode o priliki zborovanja Zaveze slovesno otvoril s sv. mašo, ki se bo služila v stolni cerkvi sv. Nikolaja.«²⁵

Na X. glavni skupščini Zaveze je 2. avgusta imel uvodni govor predsednik Luka Jelenc. V njem je poudaril, da je tega dne minilo 50 let od začetka vladanja

19 Iz Zaveze slovenskih učiteljskih društev. Popotnik 1898, str. 121.

20 X. glavna skupščina »Zaveze slovenskih učiteljskih društev« dne 1. in 2. avgusta mes. 1898 l v Ljubljani. Popotnik 1898, str. 230.

21 Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva. Učiteljski tovariš 1898, str. 39.

22 Šolski muzej v Ljubljani. Učiteljski tovariš 1898, str. 230.

23 Slovenski šolski muzej. Učiteljski tovariš 1898, str. 127.

24 Jakob Dimnik: Slovenski šolski muzej. Učiteljski tovariš 1898, str. 133.

25 Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Popotnik 1898, str. 175.

cesarja Franca Jožefa I. Ta je želel, da se ta njegov jubilej proslavi »z ustanavljanjem dobrodejnih in občekoristnih naprav, zavodov in ustanov«. V trajni spomin je naše učiteljstvo ustanovilo šolski muzej. Delo v njem še ni končano, položen je le temelj, na katerem naj se ta ustanova razvija ter postane »zrcalo našega narodnega šolstva in dober kažipot učitelju pri izbiranju za šolo potrebnih učil«. Zahvalil se je vsem, ki so pomagali pri njegovi ustanovitvi, in vsem, ki so ga podprli. Govor je končal s: »Šolski muzej je tvoren.«

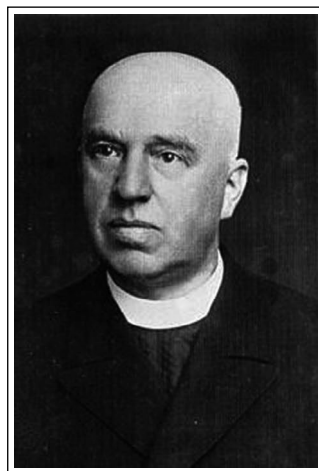
Nato poročilo o skupščini Zaveze, ki je bilo objavljeno v Učiteljskem tovarišu 10. septembra 1898, o muzeju piše še: »Muzeju so začasno odkazane tri sobe. Razstavljeni predmeti so jako zanimivi in lepo ter spretno razvrščeni.« Nato piše, da je upravni odbor Zaveze izvolil vodstvo muzeja. Prvi predsednik je bil Luka Jelenc, drugi predsednik Jakob Dimnik, podpredsednik Fran Gabršek in odbornika Engelbert Gangl in Alojzij Kecelj.

Članku je pod črto dodal opombo urednik Učiteljskega tovariša Jakob Dimnik: »Sedaj je muzej že nastanjen v lastnih prostorih, v Prešernovih ulicah št. 50, vendar urejen še ni, ker nima še potrebne oprave.«²⁶

Tatjana Hojan

Aleš Ušeničnik – 150

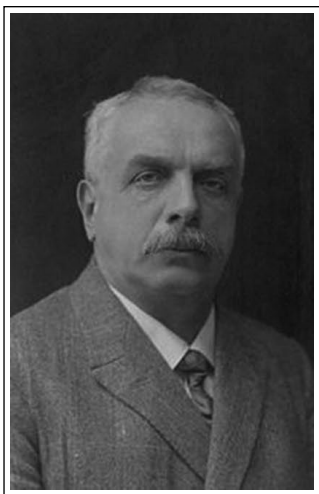
Tretjega julija letos zaznamujemo 150. obletnico rojstva filozofa, teologa in akademika dr. Aleša Ušeničnika. Prvič je doktoriral na papeški Gregorijanski univerzi v Rimu leta 1891 iz filozofije, drugič pa štiri leta kasneje iz teologije. Sprva je bil predavatelj na bogoslovnem učilišču v Ljubljani, po ustanovitvi Teološke fakultete pa je postal njen redni profesor, predvsem za področje filozofije. V šolskem letu 1922/23 je bil rektor univerze v Ljubljani in kasneje eden od soustanoviteljev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, katere član je bil do leta 1948, ko ga je režim iz nje izključil. Leta 1996 je bil posthumno rehabilitiran. Bil je (do sedaj) edini Slovenec, ki je postal član Akademije sv. Tomaža Akvinskega v Rimu. Je utemeljitelj neotomizma na Slovenskem.

Aleš Ušeničnik

Anton Arko

²⁶ Zaveza slovenskih učiteljskih društev. II. Učiteljski tovariš 1898, str. 196-197.

Fran Jaklič

Fran Jaklič – 150

Rojen je bil 6. decembra 1868 v Podgorici v Dobropolju. Od leta 1889 je poučeval na ljubljanskih osnovnih šolah, leta 1893 pa je odšel na šolo Dobropolje, kjer je deloval do leta 1922. Od leta 1908 je bil nadučitelj. Deloval je tudi zunaj šole, v kraju ustanovil posojilnico, hranilnico in izobraževalno društvo. Bil je med ustanovitelji Slomškove družbe, organizacije katoliških učiteljev, in jo vodil 18 let. Družba je leta 1899 začela izdajati svoje glasilo Slovenski učitelj, ki ga je urejal in izdajal med letoma 1900 in 1907, v letih 1913 in 1914 pa je bil sourednik. V listu je objavljala predvsem ocene in kritike literarnih del. Bil je tudi ustanovni član Gospodarske zveze kreditnih in blagovnih zadrug, ki je bil predhodnica Zadružne zveze, in njen tajnik.

Med letoma 1900 in 1907 je bil deželni, od 1907 do 1918 pa tudi državni poslanec.

Pisateljstvo je začel že zelo zgodaj. Svoje povesti je objavljala v Domu in svetu, Ljubljanskem Zvonu, Edinosti, Slovenskem narodu, Rodoljubu in Koledarju Mohorjeve družbe. Napisal je številna leposlovna dela z zgodovinsko tematiko, predvsem o kmečkih uporih, na primer Zadnja na grmadi, V graščinskem jarmu, Peklena svoboda in Ob srebrnem studencu. Pisal je tudi povesti iz kmečkega življenja in opisoval ljudi iz domačih krajev.

Umrli je 31. decembra 1937 v Ljubljani.

Tatjana Hojan

Štefan Kociančič – 200

Bil je jezikoslovec, pisatelj in zgodovinar. Rojen je bil 25. decembra 1818 v Vipavi, umrl pa 9. aprila 1883 v Gorici. Izšolal se je v goriškem semenišču in bil leta 1841 posvečen v duhovnika. Med letoma 1842 in 1846 je bil kaplan v Ločniku, nato pa poklican v goriško bogoslovje. Tam je služboval 36 let, predaval je staro zavezo in semitske jezike. Leta 1875 je bil imenovan za častnega kanonika, 1882 pa je postal ravnatelj goriškega semenišča.

Napisal je številna dela, in sicer versko-nabožna, šolska in vzgojna, zgodovinska in biografska ter jezikoslovna. Pisal je v slovenščini in latinščini. Takoj po začetku službovanja v Gorici leta 1846 je napisal Abecednik za šole po mestih, ki je bil naš prvi abecednik, napisan v gajici. Istega leta mu je dodal tudi Povestice za prvo začetno šolo. Naslednje leto je napisal Vodnikovo Kranjsko pismenost okrajšano za male šole, leta 1852 pa Sto povestic, berilo za otroke.

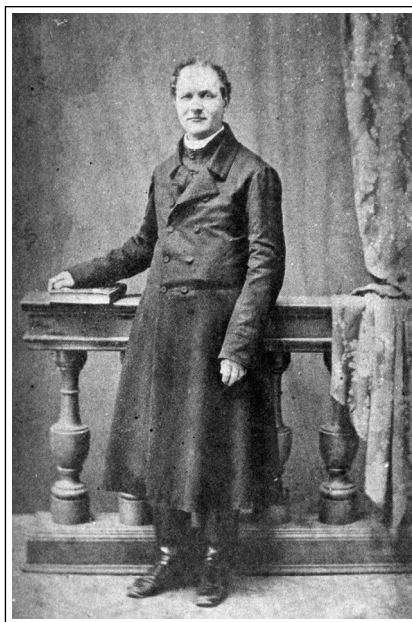
Pisal je v naš prvi slovenski pedagoški časopis Šolski prijatelj, ki se je leta 1855 preimenoval v Prijatelj. Leta 1853 je v njem objavil Povestnico nove zaveze

in Zavod gluhonemov v Gorici, leta 1855 pa En žlahtni cedelc je pisan Iz Biljane v Brdih in Pet lejt je že minulo.

Med njegovimi zgodovinskimi deli so najpomembnejša: Marija Cel nad Kanalom, kratek pregled zgodovine te božje poti iz leta 1853, ter zgodovine župnij Kanal, Šempas, Šempeter, Prvačina, Ločnik, Gradiška, Sv. Lucija in Nemški Rut, ki jih je objavljala leta 1882.

Med biografijami sta zanimivi o Valentinu Staniču in pesniku Mateju Hladniku. Že v gimnaziji se je navdušil nad hebrejščino, se je naučil in napisal tudi nekaj pesmi v hebrejščini, med njimi tudi na čast nadškofu Andreju Gollmayru ob posvečenju. Obvladal je 16 jezikov. Med njegovimi jezikoslovnimi deli je najpomembnejša hebrejska slovnica za njegove učence, ki je izšla leta 1853 in nato še v popravljeni izdaji leta 1860. Veliko njegovih jezikoslovnih del je ostalo v rokopisu.

Pisal je med drugim tudi v goriški Glas, Besednik, Zgodnjo Danico, Kres, Koledar Mohorjeve družbe in Cvetnik, berilo za slovensko mladino.

Štefan Kociančič

Tatjana Hojan

Janez Verbic – 250

Rojen je bil 24. junija 1768 v Trebnjem. Na Dunaju je študiral medicino in promoviral leta 1792. Tam se je izpopolnjeval tudi v živinozdravniški stroki na zavodu za veterino. Po opravljenem pisnem izpitu na Dunaju in ustnem v Ljubljani je bil imenovan za učitelja veterine na medikokirurškem liceju v Ljubljani. Ta zavod je bil ustanovljen leta 1792 za izobraževanje kirurgov, ukinjen pa z novo šolsko reformo leta 1848. Teoretični del pouka je potekal v stavbi liceja, praktični pa v Civilni bolnici. Verbic je na njem od leta 1809 predaval tudi sodno medicino, od leta 1813 pa še nauk o prvi pomoči. Po odhodu Francozov iz Ljubljane je do leta 1815 prevzel tudi pouk anatomije. Upokojil se je leta 1840.

Najbolj znano njegovo delo je opis vrelecev v Beli pri Jezerskem. Delo je izšlo leta 1825 v Ljubljani v založbi in tiskarni Kleinmayr z naslovom *Physisch-chemische und medicinische Beschreibung der Sauerbrunnen in Fellathale in Kärnten*.

Umrli je 2. februarja 1849 v Ljubljani.

Tatjana Hojan

Iz muzejskega dela

UDK 060.016(497.5)»2017«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 10. 7. 2018

Slovenski šolski muzej v letu 2017 *The Slovenian School Museum in 2017*

Izvleček

Po letnem delovnem načrtu so bile izpeljane vse glavne naloge, glede na trenutne potrebe in poslanstvo muzeja pa tudi druge naloge zunaj načrta. Večji poudarek je bil na izpeljavi pedagoško-andragoškega programa in pripravi stalne razstave. Doseženi so bili najpomembnejši cilji muzeja. Število obiskovalcev se je v letu 2017 v primerjavi z letom prej povečalo za 1,97 odstotka. K povečanju so najbolj prispevale stare učne ure. Glede na predhodno leto, se je namreč število njihovih izvedb povečalo kar za 10,7 odstotka. Muzej je s svojim uveljavljenim programom sodeloval na vseh pedagoško-andragoških prireditvah, ki so jih organizirala muzejska združenja. Ob povečanem obsegu opravljenega pedagoško-andragoškega dela se je z novimi projekti povečala tudi ponudba muzejskega programa. Z izvedenimi gostovanji starih učnih ur na šolah se je povečala udeležba na pedagoško-andragoških programih muzeja tudi zunaj matične stavbe. Naloge vodenja po muzeju je uspešno prevzela nova generacija muzejskih vodičev. S svojim vsestranskim delom na vseh področjih muzejske dejavnosti in vse večjo prisotnostjo v digitalnih medijih in na socialnih omrežjih je muzej še bolj utrdil svojo prepoznavnost v javnosti.

Abstract

All the main tasks in the annual work plan were carried out and also, in line with current needs and the museum's mission, a number of unplanned tasks. There was a greater emphasis on the fulfilment of the pedagogical-andragogical programme and the preparation of the permanent exhibition. All the most important museum goals were met. In 2017, compared to the previous year, the number of visitors was up by 1.97 percent. The increase is mainly due to the old school lessons. Compared to the previous year, their number grew by 10.7 percent. The museum's established programme was included in all the pedagogical-andragogical events organised by various museum associations. With the increase in pedagogical-andragogical work, the scope of the museum programme also increased through new projects. Through guest appearances of the old school lessons at schools, participation in the museum's educational programmes outside the museum building also saw an increase. A new generation of guides has successfully taken on the task of guiding visitors around the museum. Through its multifaceted work in all museum activities and an ever-greater presence in the digital media and on social networks, the museum has further raised its profile among the general public.

Ključne besede: muzej, šolstvo, letno poročilo, statistika, stare učne ure

Key words: museum, schooling, annual report, statistics, old school lessons

Uvod

Slovenski šolski muzej je deloval po Letnem delovnem načrtu in finančnem načrtu, ki ga je 27. februarja 2017 na svoji 6. seji sprejel svet muzeja, in v skladu s Pogodbo št. C3330-17-224001 o sofinanciranju dejavnosti javnega zavoda Slovenski šolski muzej v letu 2017, ki je bila 9. maja 2017 podpisana z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport za izvajanje osnovnih nalog (javne službe) na področju dediščine šolstva in za posebne dejavnosti, projekte in naloge, ki so bile v pogodbi posebej opredeljene, tako kot je bil tudi njihov način sofinanciranja. Za posamezne projekte, kot je izdajanje znanstvene literature (revija Šolska kronika), in za projekte iz mednarodnega sodelovanja je bil muzej sofinanciran tudi na podlagi razpisov. Prihodke od vstopnin, prodaje publikacij in spominkov v muzejski trgovini je tako kot v prejšnjih letih v celoti namenil za izvedbo in razvoj pedagoško-andragoških programov in promocijo muzejske dejavnosti.

Vse večje naloge v letnem delovnem načrtu so bile izpeljane v polnem obsegu, nekaj manjših, tako npr. sofinanciranje knjige o primorskih učiteljih in dokumentiranje muzejskih predmetov, pa je bilo zaradi nesprejemljivih zahtev avtorjevih sorodnikov in zaposlenosti oz. odsotnosti kustosinje in kustosa zaradi drugih projektov izvedenih v omejenem obsegu. Vse muzejske dejavnosti so bile v senci priprave stalne razstave, ki je glavni in najpomembnejši muzejski projekt zadnjih več kot desetih let njegovega delovanja. Pripravi besedil, razstavnemu gradivu, predmetom in izbiri razstavne opreme so bile podrejene vse druge muzejske naloge. Kljub temu je muzej med drugim izpeljal tudi izbor novih muzejskih vodičev in njihovo izobraževanje, prav tako pa so bili rezultati opravljanja pedagoško-andragoškega programa dobri. Leto je bilo uspešno tako po vsebini kot po rezultatih opravljenega dela.

Število obiskovalcev v matični stavbi muzeja na Plečnikovem trgu št. 1 se je v primerjavi s predhodnim letom 2016 povečalo za 1,97 odstotka. Precej več kot prejšnje leto je bilo v sklopu pedagoškega programa izvedenih starih učnih ur, posledično je bilo v muzeju več obiskovalcev z izdanimi vstopnicami, prav tako pa je muzej obiskalo tudi več tujih državljanov kot predhodno leto. Z gostovanji starih učnih ur ob pomembnejših jubilejih na posameznih šolah se je močno povečal tudi odstotek udeležencev na pedagoško-andragoških programih muzeja zunaj matične stavbe. Z uvedbo prilagojene učne ure/delavnice Stara šola za najmlajše je muzejski pedagoški program postal bolj primeren in vabljen tudi za višjo starostno skupino iz vrtcev in za prva dva razreda osnovne šole.

Z izvajanjem celovite muzejske dejavnosti v matični stavbi in zunaj nje je muzej pokazal na izjemno pomembno pedagoško-andragoško stran muzejskega dela, ki izhaja iz poslanstva muzeja in se zlasti v zadnjem obdobju kaže kot najbolj primerna in učinkovita oblika seznanjanja s šolsko preteklostjo. Muzej je uporabil tiste metode muzejskega dela, s katerimi svojim obiskovalcem ni ponudi samo vedenja o razvoju šolstva, ampak jim je omogočil tudi neposredno doživetje pouka v preteklosti. Z aktivnimi metodami muzejske prezentacije, ki temeljijo na stari učni snovi in metodah izvajanja pouka, je odpiral vpogled v zgodovino pouka na zanimiv in za učence privlačen način.

Ob izvajanju razvejanega pedagoško-andragoškega programa in poglobljeni pripravi postavitve nove stalne razstave muzej niti ni načrtoval drugih samostojnih razstav. V povezavi z drugimi muzeji je sodeloval pri pripravi razstave ob medresorskem posvetu Umetnost, šport, dediščina, ki je bila 25. septembra odprta v Domu španskih borcev, v povezavi z državnimi muzeji pa pri postavitvi razstave Muzeji in spregledana preteklost ob mednarodnem dnevu muzejev na ploščadi pred vhodom v Slovenski etnografski muzej. V razstavnici muzeja je bila dopolnjena in razširjena razstava Poti izobraževanja pri Slovanih, na gostovanju v Mestnem muzeju Krško je bila čez celo leto razstava o šolskem vrtu, na več glasbenih šolah po Sloveniji pa je gostovala razstava Dostopno in plemenito,

ki sta jo ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem skupaj postavila Slovenski šolski muzej in Zveza slovenskih glasbenih šol.

S prevzemom vsebine razstave o zgodovini glasbenega šolstva v oblikovanje Koledarja muzeja za leto 2018 je muzej nadaljeval uveljavljeno metodo popularizacije muzejskega dela, ki se začne pri muzejskih predmetih in se prek razstav, objav v katalogih, tematskih številkah revije Šolska kronika, igranja na starih učnih urah in delavnicah sklene na koledarju muzeja in v muzejski trgovini. Z eno vsebino se je na koledarju sklenil širok krog muzejskih dejavnosti. Poleg vsakoletnega koledarja je muzej, tako kot vsa prejšnja leta, izdal promocijsko brošuro Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja v šolskem letu 2017/2018, s katero nagovarja šole k obisku v muzeju in jih seznaja z vsakokratnimi spremembami in novostmi v programu.

Na zunanje pobude na področju šolske preteklosti se je muzej odzival z odprtostjo in pripravljenostjo za sodelovanje v okviru poslanstva, ki ga na tem področju opravlja, in v skladu s precej omejenimi finančnimi in kadrovskimi možnostmi. S svojim prepoznavnim pedagoško-andragoškim programom je sodeloval na številnih, pogosto že uveljavljenih sejamskih, vzgojno-izobraževalnih in kulturnih prireditvah, ki so segale na področje delovanja muzeja. Na njih je s pridom izkoristil priložnost predstavitve projektov s področja zgodovine slovenskega šolstva. Na dnevih odprtih vrat – 8. februarja 2017, na slovenski kulturni praznik, je presegel vsa pričakovanja, saj do zdaj v muzej v enem dnevu niti približno ni prišlo tako veliko obiskovalcev – je omogočil prost vstop in brezplačen ogled razstav in udeležbo na starih učnih urah in muzejskih delavnicah širšemu krogu zainteresirane javnosti.

Najbolj raznovrstne oblike sodelovanja je imel s šolami, ki so muzeju glavni partner, bodisi z obiski in ogledi razstav, z aktivno udeležbo na starih učnih urah, bodisi pri izposoji muzejskih predmetov, posredovanju informacij o zgodovini njihove šole ali svetovanju pri njihovih projektih. Poleg uveljavljenih oblik sodelovanja je več šol ob svojih visokih jubilejih jeseni 2017 na vsak način želelo v sklopu svojih prireditev gostiti tudi program starih učnih ur v izvedbi sodelavcev Slovenskega šolskega muzeja. Po drugi strani je bilo v letu 2017 zelo očitno, da so šole za muzej glavni donator predmetov šolske dediščine.

Promocija muzejskih dogodkov in oglaševanje muzejske dejavnosti sta bila poleg občasnega pojavljanja v medijih, ki je bilo intenzivnejše ob začetku šolskega leta ali ob izvedbah posameznih projektov, kot npr. simpoziju o Mariji Tereziji, vodena vse bolj načrtno in sistematično, predvsem pa so bili zanj uporabljeni tudi vedno novi spletni mediji ter nove komunikacijske poti. Ob spremljanju sprememb na področju socialnih omrežij in internetnih komunikacij muzej dokaj hitro sledi razvoju in vedno novim oblikam internetnih povezav in možnostim oglaševanja.

V mednarodno sodelovanje je bilo vključenih več strokovnih delavcev, ki so z aktivnimi nastopi na mednarodnih srečanjih pripomogli k večji prepoznavnosti Slovenskega šolskega muzeja v mednarodni javnosti in k boljšemu poznavanju šolske preteklosti na področju Slovenije med zainteresirano strokovno javnostjo. V stikih s primerljivimi muzeji po svetu so bile vzpostavljene povezave, s katerimi si muzej prizadeva vključiti se v projekte evropskih strukturnih skladov.

Z rednim izdajanjem muzejske znanstveno-strokovne revije Šolska kronika, ki je v letu 2017 izšla v dveh zvezkih (ŠK 26/2017, št. 1–2, št. 3) na 584 straneh, je muzej vpet v mednarodno izmenjavo strokovno-znanstvene literature in si prizadeva, da bi revija napredovala tudi na indeksih mednarodnih baz. Zunanji člani uredniškega odbora in objavljene vsebine izkazujejo visoko strokovno in raziskovalno raven. Visoko strokovno raven je izkazal tudi razstavni katalog Dostopno in plemenito, ki je izšel novembra 2016 ob razstavi ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem in ga je muzej že sredi leta 2017 ponatisnil.

V stikih z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport so potekala nadaljnja poizvedovanja o možnostih dolgoročne rešitve prostorske problematike. Vodstvo muzeja je predstavnikom ministrstva predstavilo težave, ki muzeju na sedanji lokaciji onemogočajo večji razvoj muzejske dejavnosti. Prizadevanje za nove muzejske prostore je ostalo nekoliko ob strani prizadevanju za postavitev stalne razstave v prostorih muzeja, ki so v upravljanju ministrstva.

Število redno zaposlenih je ostalo nespremenjeno. Četudi je v obdobju najhujše krize in uveljavitvi ZUJF-a grozilo, da bo vlada v kadrovskem načrtu njihovo število še znižala, je vendar nesporno dejstvo, da se je število obiskovalcev v muzeju v zadnjih desetih letih izredno povečalo in da se je zelo povečal tudi obseg muzejskih dejavnosti. Brez zunanjih sodelavcev, ki jih muzej plačuje iz prihodkov od lastne dejavnosti, programa 2017 v takšnem obsegu ne bi bilo mogoče izpeljati.

Med devetimi redno zaposlenimi so štirje kustosi(inje), bibliotekarka, konservatorsko-restavratorski tehnik, informator/organizator, kustos/svetovalac in direktor. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je bila od 6. marca do 7. aprila 2017 v bolniškem staležu, nato pa je do 26. julija 2017 delala v skrajšanem delovnem času po 4 ure dnevno. V rednem delovnem razmerju po 8 ur dnevno je bila ponovno od 17. avgusta 2017 naprej. V obdobju skrajšane delovne obveznosti je urnik dela v največji meri prilagajala delovnemu procesu (čas sestankov in drugih obveznosti). Kljub petmesečni bolezenski odsotnosti oz. delni odsotnosti je načrtovano delo iz letnega delovnega načrta v največji meri opravila. Bibliotekarka Polona Koželj je 23. maja 2017 nastopila porodniški dopust. Na njenem delovnem mestu v muzejski knjižnici jo je med odsotnostjo do konca leta nadomestil bibliotekar Miha Mali, ki je bil na to mesto izbran na podlagi izvedenega razpisa. Konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec je imel 23. julija 2017 srčni infarkt in je bil do 12. oktobra 2017 v bolniškem staležu, nato pa je delovne naloge vse do konca leta lahko opravljal le z zmanjšano delovno obremenitvijo. Vsi redno zaposleni so po petih letih sredi septembra opravili reden zdravniški pregled.

Kustos Anton Arko je na podlagi izkazanega dela v zadnjih petih letih na sedanjem delovnem mestu po Pravilniku o pridobivanju nazivov na področju kulturne dediščine napredoval v naziv višji kustos. Kadrovsko službo je na sistemiziranem sestavljenem delovnem mestu kustos/svetovalac vodil višji kustos Marko Ljubič. Na delovnem mestu informator/organizator sta mu v muzejskem tajništvu pri tem delu pomagali Ksenija Guzej in pa Natalija Ramovž iz podjetja Ratio, hčerinskega podjetja računovodskega servisa Truden&Truden-R. Marko Ljubič in Ksenija Guzej sta jeseni ob podpori Arhiva RS naredila prve korake pri urejanju arhivskega in dokumentarnega gradiva v SŠM.

Kustos Marko Ljubič je vodil tudi finančno službo muzeja. Pripravljal je podatke za plače in avtorske honorarje ter opravljal druga tekoča finančna opravila. Vzdrževal je stalne stike in skrbel za tekoče usklajevanje s finančno službo MIZŠ in zunanjim računovodstvom Truden&Truden-R. Pripravil je podatke za Letno delovno poročilo in Finančno poročilo za leto 2016, za Letni delovni načrt in finančni načrt 2017 ter izdelal prve projekcije stroškov za plače v letih 2018 in 2019. Izdelal je Načrt razvojnih programov za investicije in dopolnjen načrt za projekt Postavitev nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju. V sodelovanju z računovodskim servisom Truden&Truden-R in podjetjem Vasco je na strežniku Pošte Slovenije vzpostavil e-hrambo za prejete in izdane e-račune. Pred koncem leta je sodeloval pri nadgradnji in odpravljanju napak programa Poslovanje (nova verzija). Prav tako je organiziral hardversko posodobitev strežnika in drugih računalnikov, na katerem se uporablja program Poslovanje.

Skrbnik integritete v javnem zavodu je bil tudi v letu 2017 kustos Marko Ljubič, čeprav je že večkrat zaprosil, da bi bil te naloge razrešen, ker je zaradi prevelikih delovnih obremenitev ne more opravljal. Evidenco prihodov, odhodov in dopustov je v programu

Sprejem novih vodičev, 14. december 2017 (hrani SŠM, fototeka, foto A. Arko)

RIS spremljala Ksenija Guzej, ki je ob administrativnem delu skrbela tudi za obveščanje o muzejskih dogodkih v medijih, na svetovnem spletu in na številnih socialnih omrežjih ter za njihovo oglaševanje.

Za poslovanje muzeja so pomembno delo opravili tudi zunanji sodelavci. Najbolj odgovorno delo je bilo opravljeno na muzejski sprejemnici, kjer je hkrati s sprejemom obiskovalcev in razvrščanjem muzejskih vodičev in animatorjev starih učnih ur delovala tudi muzejska trgovina. Po dolgih pionirskih letih, od leta 2004, je delo na tem razgibanem in zahtevnem mestu konec julija 2017 zapustila Natalija Žižić. Po posebni pogodbi o delu je njeno mesto s 1. avgustom 2017 prevzela Maja Hakl Saje, ki je bila z nalogami muzejske sprejemnice že dobro seznanjena. Zunanji sodelavci, večinoma študenti, absolventi in tudi diplomanti različnih fakultet, so bili v prvi vrsti potrebni pri izvajanju pedagoške dejavnosti. Za druga specializirana dela pri postavitvi razstav in oblikovanju muzejskih tiskov, pri vnosu starega knjižnega fonda v sistem Cobiss in pri drugih posebnih projektih so pri delu sodelovali tudi strokovno usposobljeni posamezniki. Za izpeljavo celotnega pedagoškega programa je muzej namenil svoja lastna sredstva, delovanje muzeja pa je potekalo na vseh področjih muzejskega dela.

Po konstituiranju novega sveta javnega zavoda in izvedenem razpisu za novega direktorja javnega zavoda je muzej v prvi polovici leta 2017 vodil dotedanji direktor, mag. Stane Okoliš kot vršilec dolžnosti. Soglasje k njegovemu imenovanju za direktorja Slovenskega šolskega muzeja za mandatno dobo petih let je Vlada RS dala na 138. seji z dne 8. junija 2017. Poln mandat je nastopil s 1. avgustom 2017.

Pri izvajanju delovnih nalog iz letnega delovnega načrta in drugih prevzetih nalog je med redno zaposlenimi, zunanjimi sodelavci, starimi in novimi muzejskimi vodiči in animatorji starih učnih ur prevladovalo pozitivno delovno ozračje. Zavest odgovornosti

pri izpolnjevanju muzejskega poslanstva med redno zaposlenimi je pogosto vplivala novih moči pri premagovanju težav, ki so se pojavljale predvsem v različnih fazah priprave stalne razstave.

Zaupanje v lastne sposobnosti so okrepili kazalniki uspešnosti muzeja tako glede na letni delovni načrt kakor tudi glede na primerjavo z opravljenim delom v prejšnjih letih. Po vseh primerjavah in kriterijih muzej izkazuje boljše rezultate in nove razvojne tendence, ki se kažejo v širjenju dejavnosti tudi zunaj matične hiše. S postavitvijo nove stalne razstave, za katero so bili vsebinski temelji postavljeni prav v letu 2017, se muzeju odpirajo nove perspektive in izzivi v učilnici prihodnosti.

Redna dejavnost – javna služba

Temelj muzejske dejavnosti je delo z muzejskimi predmeti. Muzejski predmet s področja šolske dediščine je izhodišče in začetek celovitega delovanja Slovenskega šolskega muzeja. Vse, kar se v muzeju dogaja, je povezano z muzejskimi predmeti in je prav zato muzejsko. Muzej na njih sloni in z njimi izvaja raznovrstne oblike in metode muzejskega dela. Njihova raznovrstnost spodbuja zanimanje zanje in za vsebine, ki jih predmeti predstavljajo. Muzejski predmeti so navkljub različnim interpretacijam preteklosti podlaga za ohranjanje in oblikovanje spomina na obdobja šolske preteklosti. Osnovno poslanstvo muzeja je, da muzejske predmete šolske dediščine zbira, hrani, razstavlja in prezentira. Z njimi ohranja dediščino šolstva. Zaradi tega jim namenja posebno pozornost in skrb.

Za usklajeno in smotrno delo so muzejski predmeti dediščine šolstva in raznovrstno gradivo iz šolske preteklosti razdeljeni v manjše zbirke in skupine predmetov ter gradiva in so razporejeni v posameznih muzejskih oddelkih. Tako zbirke/skupine muzejskih predmetov/gradiva kot tudi oddelki so posledica zgodovinskega razvoja muzeja, ki ga tudi zadnje preureditve muzejskih predmetov niso obšle. Od postopnega preurejanja muzejskih predmetov leta 2012 naprej so za vodenje in ureditev oddelkov in spodaj navedenih zbirk/skupin predmetov/gradiva odgovorni:

Anton Arko, višji kustos	Muzejski predmeti: učbeniki, letna poročila, učila za prirodopis, naravo, botaniko, risanje in petje, hranilniki
mag. M. B. Debevec, muzejska svetnica	Oddelek: dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike Mp: šolska obleka in dodatki, šolske zastave, nagrade, priznanja, spominki, tiskovine/šolska dokumentacija, didaktične igrače, izdelki učiteljev in učencev
Polona Koželj, samostojna bibliotekarka	Oddelek: pedagoška knjižnica Mp: šolska glasila, učni načrti, delovni zvezki, domače branje, slovarji, priročniki
Marko Ljubič, višji kustos	Mp.: učila za zemljepis/zgodovino, kemijo, telovadbo, šolske potrebščine, šolska oprema
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	Oddelek: fototeka Mp: fotografije, razglednice, avdiovizualni predmeti, učila za zemljepis in zgodovino
dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	Oddelek: arhivska zbirka Mp: učila za matematiko, šolske potrebščine/zvezki, šolska dokumentacija
Franci Kadivec, konser.-restav. tehnik	Oddelek: konservatorsko-restavratorska delavnica, depo Zalog, hranjenje mp.

Slovenski šolski muzej sta 9. marca 2017 obiskala dr. Marjeta Mikuž in Miroslav Vute iz Službe za premično dediščino in muzeje (Ministrstvo za kulturo), pregledala stanje muzejskih zbirk, dostopnost muzejskih predmetov in evalvirala dokumentacijo o muzejskih predmetih. Opozorila sta na upoštevanje predpisov, ki urejajo to področje muzejskega dela, in svetovala v konkretnih primerih. Srečanja z njima sta se poleg v. d. direktorja Staneta Okoliša udeležila kustosinja Mateja Ribarič in kustos Marko Ljubič, ki so predstavili muzejske zbirke in delo s predmeti v muzeju.

Evidentiranje muzejskih predmetov

Evidentiranje muzejskih predmetov so opravili kustosi v skladu z muzejsko zbiralno politiko in glede na njihovo razdelitev na manjše zbirke in skupine muzejskih predmetov. Poleg realizacije evidentiranih muzejskih predmetov je v spodnji tabeli predstavljen še načrt evidentiranja muzejskih predmetov, ki so jih kustosi v letu 2017 evidentirali pri svojem rednem delu na terenu, pri zasebnih zbiralcih, na šolah, pri posameznikih, v drugih muzejih in arhivih ali so jih evidentirali v muzeju od darovalcev ali ponudnikov za odkup.

Kustos Anton Arko je v priročnem popisu v prvi polovici leta evidentiral 76 muzejskih predmetov. Med njimi so bili večinoma učbeniki, slovarji in drugi šolski pripomočki ter pedagoško-katehetska literatura. Večji del so iz druge polovice 20. stoletja, manjši del pa iz obdobja pred 2. svetovno vojno. Muzeju so jih podarili: ga. Meta Perko, Salezijanska knjižnica Rakovnik, g. Stanislav Kocjan in neznani darovalec. Poleg omenjenih predmetov je kustos evidentiral še šest različnih izvodov znanstvene revije *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, ki obravnavajo izobraževalno preteklost na Slovenskem, muzeju pa jih je podarila knjižnica Teološke fakultete. Kustos je navedene predmete evidentiral v Wordu, v sistemu Galis je v drugi polovici leta evidentiral 50 učbenikov dvojnikov za šolski predmet srbohrvaščina in angleščina.

Marjetka Balkovec Debevec je načrtovane muzejske predmete najprej evidentirala v računalniškem programu Word, nato pa tudi v muzejskem sistemu Galis. Med evidentiranimi predmeti so tudi darilna škatlica učiteljev, gradivo Učiteljišča Ljubljana, ki ga je daroval g. Marko Račič, dijaška knjižica in fotografija M. Gerdin, kar je muzeju predala dr. Anja Dular. Kustosinja je prevzela šolska glasila Glas mladih Strokovne šole Litostroj, 1963/64 – 4 številke in glasilo Kodrčki Srednje frizerske šole Ljubljana, 2011/12 – 2 številki od ge. Vesne Tomc Lamut, ki jih je prevzela muzejska knjižnica. Z go. Alenko Pavlovec s sektorja za osnovne šole na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport se je dogovarjala o prevzemu gradiva iz projekta Jabolko v šoli. Dala je tudi pobudo za pridobitev gradiva in predmetov za nedavno umrlim nekdanjim učiteljem in ravnateljem v Borovnici g. Stanetom Novačanom, ki je pred leti večkrat obiskal Slovenski šolski muzej. Njegovi sorodniki so obljubili, da bodo razmislili o predlogu predaje gradiva v muzej. Za muzejsko knjižnico je kustosinja priskrbel tudi več različnih publikacij. Nekaj iz javnih predstavitev, nekaj po drugih poteh. Upokojene učiteljice (ljubljski učiteljiščniki 1961) so podarile knjigo sošolca Vlada Garantinija Frpruh v zahvalo za vodstvo po muzeju.

Kustos Marko Ljubič je v letu 2017 evidentiral 44 predmetov šolske dediščine: dvanajst za zbirko Šolske table in tablice, štiri za Učila za računstvo in matematiko, dva za Šestila, osem za Ravnila in kotomeri, štiri za Učila za tehnični pouk, sedem za Učila za telesno vzgojo, tri za Šolska oprema, enega za Učila za naravoslovje, enega za Zbirka dokumentov, enega za Šolska pisala in enega za Ostali šolski pripomočki in materiali. Največ muzejskih predmetov je evidentiral za zbirko šolskih tabel, ki so jih v 90. letih 20. stoletja in v prvem desetletju 21. stoletja uporabljali na Srednji šoli tehniških strok Šiška. Na isti šoli so tedaj uporabljali tudi evidentirani elektrolitski kondenzator in varovalko visoke

napetosti kot učili za pouk tehnike in računalništva. Od tam izhajata tudi evidentirana učna slika Dizel motorji in horizontalni brusilni stroj. Evidentiral je tudi omaro iz prve polovice 20. stoletja, ki je bila last učiteljske družine Petrak iz Celja in je v spodnjem muzejskem hodniku že več let služila kot vitrina za predstavitev predmetov. V zbirko šolske opreme je evidentiral tudi električni zvonec iz nekdanje litostrojske šole in manjšo šolsko klop iz 70. let, ki jo je muzej v tem letu odkupil od g. Gojka Gulana. Kustos je evidentiral tudi trikotna ravnila, ki jih je podarila sodelavka Mateja Ribarič. Popisal in evidentiral je dve šestili, tri logaritmična računalna in ravnilo – razmernik s trirobnim merilom, darilo ge. Pejović. Med učili za računstvo in matematiko je evidentiral logaritmično računalno Albert Nestler A.G., ki ga je muzej odkupil od ge. Krstevski. Med učili za telesno vzgojo je evidentiral dve košarkarski in eno nogometno žogo, darilo Srednje šole tehniških strok Šiška, ter dve telovadni bradlji, telovadno gredo in telovadno leste, ki jih je muzeju podarila OŠ Smlednik. Med pisali je evidentiral barvne krede v škatlici. Evidentiral je tudi pivnik Marijana Pala, ki ga je muzeju podaril Stanislav Kocjan. Iz zapuščine ge. Adelberte Golob, ki jo je muzej odkupil od ge. Mete Majnik, pa je evidentiral dijaško knjižico in herbarij iz prve polovice 30. let 20. stoletja.

Kustosinja Mateja Ribarič je v letu 2017 prevzela več fotografij, razglednic, VHS-kaset, diapozitivov in drugih avdiovizualnih predmetov. Večji del jih je fotografirala in evidentirala ter popisala v Wordov dokument. Evidentirala je 230 podarjenih muzejskih predmetov, od tega 36 za zbirko fotografij, 3 za zbirko razglednic in 191 za avdiovizualno zbirko. Poleg tega je evidentirala 34 razglednic s šolsko tematiko za zbirko razglednic, ki jih je muzej konec leta tudi odkupil. Prav tako je popisala ponujeno gradivo ge. Krstevski, ki ni imelo nobenih identifikacijskih podatkov in je ostalo nerazporejeno. Julijana Jakofčič je muzeju darovala za zbirko fotografij eno staro fotografijo, Marko Kranjc osem, Veselko Guštin petnajst, Metka Sicec dve, Agata Tiegl šest, Joško Rosina dve, Miloš Mikolič eno in Alenka Gogala Svetina pet starih fotografij s šolsko tematiko. Zavod za gluhe in naglušne je muzeju podaril 124 VHS-kaset, OŠ Riharda Jakopiča Ljubljana 48 enot diapozitivov (16 škatel diapozitivov) in dia filmov, 9 audiokaset, 4 filmske kolute, 14 kasetnih filmov 8 mm, en projekcijski komplet za grafoskop, 2 knjižici z navodili in vsebino filmov, 2 štampljki za geografijo, Škofijska klasična gimnazija Ljubljana pa 18 enot avdiovizualnega gradiva (prosojnice, diapozitivi, metodična navodila) in OŠ Griže en DVD.

Kustos dr. Branko Šuštar je največ muzejskih predmetov evidentiral ob tekočem prevzemanju podarjenega gradiva. V Celju je evidentiral gradivo učiteljske družine Hinka Ravbarja, r. 1905, pretežno personalne dokumentacije v obsegu ene arhivske škatle oz. okoli 40 dokumentov. Pri družini Sket v Postojni je evidentiral 16 šolskih zvezkov in šest raznovrstnih publikacij.

Tabela: Evidentiranje muzejskih predmetov 2017

Kustos/kustosinja	Realizacija 2017	Načrt 2017	Indeks
Anton Arko, višji kustos	50	50	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	25	25	1,00
Marko Ljubič, višji kustos	44	40	1,10
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	264	30	8,80
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	56	30	1,87
Skupaj	439	175	2,51

V muzejski knjižnici sta bibliotekarka Polona Koželj, po njenem odhodu na porodniški dopust pa bibliotekar Miha Mali prevzela, pregledala, razvrstila in popisala podarjeno

knjižno gradivo (učbenike, šolske knjige in pedagoško literaturo), na muzejski sprejemnici pa najprej zunanja sodelavka Natalija Žižić in za njo Maja Hakl Saje drugo podarjeno gradivo in darovane muzejske predmete ter predmete, ponujene v odkup. Šolske knjige in učbenike, prav tako tudi druge šolske predmete so muzeju med letom podarili tako posamezniki kot tudi ustanove, med katerimi je bilo največ šol, od katerih je muzej v letu 2017 prejel po številu in obsegu največ novih predmetov in šolskega gradiva. Izjemoma je bil med darovalci predmetov tudi darovalec, ki se ni želel identificirati. Po drugi strani je g. Stanislav Kocjan v muzej prinesel šolske zvezke iz 80. let 20. stoletja, šolsko beležko, glasbeno priznanje in značko, ki jih je našel v kontejnerju za odpadke, pridobila in uporabljala pa jih je učenka Maja Strnad. G. Ivo Saksida je podaril gradivo prof. dr. Franca Bremšaka, univ. dipl. inž. elektrotehnike in izumitelja, ki je nastalo v prvih letih po drugi svetovni vojni in obsega rokopisne vaje in programe s Fakultete za elektrotehniko v Ljubljani ter njegov pisalni pribor: leseno peresnico s tremi svinčniki, večbarvni kovinski svinčnik, dva tehnična svinčnika, zeleno barvico, šilček, radirko, 10 žiletk ter dve leseni ravnila. Poleg tega je ob svojih obiskih v muzeju med letom podaril tudi več fasciklov vaj in meritev s Fakultete za elektrotehniko od istega predavatelja. Muzeju je podaril tudi čez 200 šolskih zvezkov, beležk in risb Tatjane Žerovec, roj. Bremšak (1953–1994), hčerke prof. dr. Franca Bremšaka, iz OŠ Milan Česnik Ljubljana - Vič in iz Šubičeve gimnazije (II. gimnazija Ljubljana) iz 60. in 70. let 20. stoletja. Iz NUK-a je gospa Valerija Žagar za muzejsko knjižnico in dokumentacijo posredovala 78 enot raznovrstnega knjižnega gradiva: učbenikov, šolskih knjig, katalogov in zbornikov ter raziskovalno/seminarskih poročil vseh vrst in stopenj šol iz obdobja zadnjih dvajsetih let. Knjige s pretežno stenografskimi vsebinami iz prve polovice 20. stoletja je iz zapuščine svojega deda Franceta Majcna darovala ga. Mina Štular. Iz Centralne pravosodne knjižnice je bilo muzeju darovanih šest učbenikov, večinoma iz devetdesetih let 20. stoletja, za jezikovno izobraževanje. Valerija Sever je podarila 20 zvezkov in tri učbenike, ki jih je uporabljala kot učenka OŠ Lesce in dijakinja Gimnazije Jesenice v šestdesetih letih 20. stoletja. Gospa Julijana Jakofčič je februarja večkrat obiskala muzej. Podarila je zvezke učenke Julijane Hiti, fotografije in likovne izdelke, knjige, učbenike, čitanke in delovne zvezke, ki večinoma izhajajo iz druge polovice 20. stoletja. Gospa Eva Sršen je muzeju podarila Dijaško legitimacijo Ivana Bregarja z Državne trgovske akademije v Ljubljani v šolskem letu 1926/27, g. Joško Rosina fotografijo 2.a razreda iz OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani v šol. l. 1990/91 in gospa Mateja Janc Izkaz o šolskem napredku Verice Marchisetti z Vadnice pri uršulinkah v Ljubljani. Kustosinja Mateja Ribarič je muzeju darovala pet trikotnih ravnil s kotom 60° in v dolžini 25 in 30 cm. Gospa Meta Pejović, roj. Potočnik, je podarila predmete svojega moža Mihaila Pejovića, roj. l. 1930, ki jih uporabljal med študijem na Fakulteti za gradbeništvo, pozneje pa je bil namestnik direktorja Gospodarskega vestnika. Poleg kompletov šestil različne izdelave so bila med predmeti tri žepna logaritemska računalna »rehenšiber« različnega izvora ter trirobnna merila v raznolikih razmerjih. Gospa Metka Sivec je podarila 13 enot gradiva iz zapuščine družine Gnjezda/Sivec: imeniki učencev, učiteljski zapisniki in komentarji k pravilnikom, zapiski učitelja za pouk biologije, prirodoslovne ekskurzije, kongresi učiteljev biologije in kongresna vabila ter skupinske fotografije na kartonu. Gospa Vesna Farkaš je podarila šolski zvezek za učenje pisanja iz OŠ Antona Ukmarja za 1. razred v šolskem letu 1983/84, Vojko Slavec iz Boljunca pri Trstu v Italiji pa je podaril knjigo, ki jo je napisal o zgodovini svojega kraja in v njej posebej o zgodovini šole, ter posredoval fotokopije lepopisnega izdelka učencev šole v Boljuncu iz leta 1855, ki ga je leta 1926 pred požigom rešila zavedna slovenska učiteljica Ota Bernarda (1907–1995). Gospa Agata Tiegler je muzeju predala gradivo iz zapuščine svoje tete Marije Hočevnar, roj. Tiegler, ki je bila med drugim učiteljica v Velikih Laščah, Sodražici in na Gori na Dolenjskem. Med darovanimi predmeti je predvsem učiteljska osebna dokumentacija. Spričevala so večinoma iz obdobja pred

1. svetovno vojno, dekreti o imenovanjih na službeno mesto, odloki o zaposlitvi, napredovanju in višini plače iz obdobja med vojnama, razrešitve in premestitve z učiteljskih mest pa iz prvih let po 2. svetovni vojni. Gospa Alenka Gogala je muzeju podarila več šolskih fotografij iz Črnomlja iz medvojne in povojne obdobja. G. Veselko Guštin je med letom v muzej večkrat dostavil dragocene muzejske predmete in gradivo šolske dediščine s Primorske iz obdobja med obema vojnama. Med predmeti so posebej zanimivi tisti, ki jih je muzeju podarila gospa Darinka Kravanja iz Bovca. Predmeti so iz zapuščine njene matere Josipine Marinič, ki je bila učiteljica v Plužni, dokler se ni poročila in zato že po zakonu izgubila službo. Dragocena so zlasti njena spričevala iz C. kr. izobraževališča za učiteljice v Gorici v letih med 1903 in 1906 v slovenskem jeziku in njena odpustnica iz dvorazredne ljudske šole v Kojskem iz leta 1900. Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana je muzeju podaril 124 videokaset različnih šolskih vsebin in drugo avdiovizualno gradivo, OŠ Riharda Jakopiča Ljubljana (prof. Rožle Bratec Mrvar) pa prav tako pretežno avdiovizualno gradivo v obsegu 48 enot: več škatel diapozitivov na temo dražgoške bitke iz leta 1970, dve škatli diapozitivov Sovražnik je vdrl v našo deželo prav tako iz leta 1970, škatlo s 177 diapozitivi za pouk naravoslovja in geografije v osnovni šoli, tri filmske kolute animiranih filmov in kolut igranega filma, štiri lesene škatle diapozitivov za pouk geografije, štirinajst 8mm kasetnih filmov, več diapozitivov, projekcijskih kompletov in audio kaset. Največ novih muzejskih predmetov v letu 2017 je muzeju junija podarila ga. Damjana Bračko, hčerka profesorja Evalda Bračka, ki je med letoma 1947 in 1980 učil fiziko, fizikalni praktikum in metodiko pouka fizike na Višji pedagoški šoli in Pedagoški akademiji v Ljubljani. Med prevzetimi predmeti, ki so bili v celoti neposredno prepeljani v večji depo v Zalog, je poleg precejšnjega števila strokovnih monografij v slovenskem in nemškem jeziku veliko število učnih pripomočkov in posebej učil za pouk fizike, s katerimi so spoznavali osnovne fizikalne zakonitosti iz akustike, električnega toka, magnetizma, optike in navora. Nekatera učila so njegovi lastni izdelki, ki jih je izdelal kot samouk. Večina predmetov in materialov je iz obdobja med letoma 1945 in 1970, slaba tretjina pa je iz obdobja pred drugo svetovno vojno. Celotno prevzeto gradivo in predmeti so shranjeni v 60 škatlah v depolu za večje predmete v Zalogu in še niso podrobno popisani.

Dokumentiranje in inventariziranje muzejskih predmetov

Evidentiranje muzejske predmete je treba v skladu z muzejskimi strokovnimi standardi dokumentirati. V Slovenskem šolskem muzeju se dokumentiranje muzejskih predmetov od leta 2010 izvaja v muzejskem sistemu Galis. Kustosi dokumentirajo muzejske predmete v sklopu svoje redne dejavnosti. To delo opravijo glede na razdelitev pristojnosti po posameznih manjših zbirkah in skupinah predmetov. Muzej že več let omogoča uporabo sistema Galis vsem kustosom v polnem obsegu. Dokumentiranje muzejskih predmetov se nanaša na podroben popis, obravnavo in proučevanje ter njihovo pripravo za uporabo na razstavah.

Kustos Anton Arko je ob uredniškem delu pri Šolski kroniki v sistemu Galis dokumentiral 50 prej evidentiranih učbenikov dvojnikov za pouk srbohrvaščine in angleščine v slovenskih osnovnih šolah. Zbirka učbenikov dvojnikov, ki jo kustos ureja na podlagi šolskih predmetov, je zelo prikladna za proučevanje poučevanja določenega predmeta v različnih obdobjih. Prav tako je med obiskovalci muzeja veliko zanimanje za pregledovanje učbenikov za določen šolski predmet v vseh zgodovinskih obdobjih. Izpopolnitev tako urejene zbirke omogoča takšen pregled.

Kustosinja mag. M. Balkovec Debevec je bila v prvi polovici leta zaradi zdravstvenih težav precej odsotna in je imela skrajšan delovni čas, v drugi polovici pa je bila kot

vodja projekta prenove stalne razstave osredotočena na razstavno delo. V sistem Galis je dokumentirala tretjino načrtovanih vpisov, preostale vpise iz LDN 2017 bo v celoti dokumentirala v letu 2018. Večino dokumentiranih predmetov v letu 2017 je iz zbirke Izdelki učencev in učiteljev.

Kustos Marko Ljubič je v sistemu Galis dokumentiral 31 muzejskih predmetov. V celoti je 12 predmetov iz zbirke Šolske table in tablice, 4 iz zbirke Učila za računstvo in matematiko, 2 iz zbirke Šestila, 8 iz zbirke Ravnila in kotomeri, enega iz zbirke Učila za tehnični pouk, 3 iz zbirke Šolska oprema in enega iz zbirke Učila za naravoslovje prej tudi evidentiral. Dokumentirani predmeti povečini spadajo v tehniško šolsko dediščino (šolske table, šolski električni zvonec in učna slika Dizelski motorji), med šolsko opremo (omara, manjša šolska klop) in med šolske pripomočke (trikotna ravnila, šestila, logaritmična računalna in herbarij).

Kustosinja Mateja Ribarič je v skladu z zbiralno politiko v letu 2017 v muzejskem sistemu Galis dokumentirala (akcesija, inventarizacija) 66 muzejskih predmetov: 31 starih fotografij, 24 razglednic in 11 didaktičnih kompletov (diapozitivi, avdiokasete in brošure). Dokumentirane fotografije od inv. št. ZF 4059 do inv. št. ZF 4084 so bile evidentirane med letoma 1978 in 2009 v programu Word. Motivi na fotografijah so portreti učencev in učiteljev ter šolske stavbe. Od 31 fotografij jih je bilo 25 podarjenih in 6 odkupljenih. Večina od 24 dokumentiranih razglednic, ki jih je muzej v celoti odkupil leta 2017, izhaja od zasebnega zbiralca Miša Goriča. Med motivi prevladujejo motivi šolskih zgradb iz krajev, ki jih zbirka še ne pokriva, ter motivi skupinskih fotografij učencev. Kustosinja je v letu 2017 začela v muzejski sistem Galis dokumentirati prve predmete iz avdiovizualne zbirke. Inventarizirala je 11 muzejskih predmetov, ki so bili muzeju podarjeni leta 2016.

Kustos dr. Branko Šuštar bi moral po LDN 2017 v zbirki Šolski zvezki v muzejskem sistemu Galis dokumentirati 30 muzejskih predmetov, vendar navkljub večkratnim opozorilom do oddaje tega poročila v sistemu Galis še ni izkazal nobenega vpisa o inventarizaciji dokumentiranih muzejskih predmetov.

Tabela: Dokumentiranje muzejskih predmetov 2017

Kustos/kustosinja	Realizacija 2017	Načrt 2017	Indeks
Anton Arko, višji kustos	50	50	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	10	30	0,33
Marko Ljubič, višji kustos	31	30	1,03
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	66	60	1,10
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	0	30	0,00
Skupaj	157	200	0,79

Odkupi muzejskih predmetov

V skladu s finančnimi možnostmi in po kriterijih zbiralne politike si muzej vsako leto prizadeva odkupiti vsaj del evidentiranih muzejskih predmetov, ki so v ponudbi za odkup in so za dopolnjevanje muzejskih zbirk ali pripravo razstav najbolj pomembne. Ker posebnih sredstev za odkupe šolske dediščine s proračunskih postavk ministrstva ni, je muzej za odkupe predmetov tudi v letu 2017 lahko namenil sredstva, ki jih je v tekočem letu pridobil iz lastne dejavnosti. Muzej je sredi leta odkupil dvanajst predhodno evidentiranih in odbranih razglednic s šolsko tematiko od zbiralca starih razglednic Miša Goriča

v vrednosti 765 EUR, od ge. Lilijane Krstevski pa šolske pripomočke, spominske plakete in doktorsko diplomu v vrednosti 75 EUR. V odkup je bilo med letom ponujenih še več drugih predmetov, ki so bili evidentirani in ocenjeni, izvedba odkupa pa je bila odvisna od finančnega stanja muzeja med letom in še posebej ob koncu leta. G. Juriju Matajdlu je bilo poleti izplačanih 50 EUR za fotografijo, na kateri so slovenski visokošolci v Kölnu leta 1911, g. Marku Korenčanu, ki je muzeju v preteklosti že večkrat po zelo ugodni ceni ponudil dragoceno šolsko gradivo, pa 80 EUR za šolske pripomočke. G. Veselku Guštinu je bilo ob koncu leta za številne šolske dragocenosti, ki jih je čez celo leto iz Primorske dostavljal v muzej, izplačan delni pavšal v višini 250 EUR, ge. Meti Majnik 100 EUR za lepo ohranjen herbarij, šolske pripomočke in učbenike ter g. Gojko Gulanu 40 EUR za manjšo šolsko klop. Ge. Liljani Krstevski je bilo v drugi polovici leta najprej plačano 200 EUR za šolske pripomočke in obsežno, vendar pomanjkljivo dokumentirano slikovno šolsko gradivo ter fotografije profesorja Lojzeta Bernika, ob koncu leta pa še 255 EUR za raznoliko učiteljsko gradivo in pesniško zapuščino učiteljice in samostojne kulturne delavke Vide Taufer iz obdobja med vojnama in po drugi svetovni vojni. Ob koncu leta je bilo zbiratelju starih razglednic g. Mišu Goriču za odkup po dvakrat ločeno odbranih razglednic s šolsko tematiko v dveh delih plačano v skupnem znesku 1.136 EUR. Za odkup šolske dediščine je s tem muzej v letu 2017 skupaj namenil 2.921 EUR. Muzej je poleg teh sredstev plačal tudi izklicne predmete (lepo ohranjen in likovno ter vsebinsko bogat dnevnik učiteljskega dela, tri razglednice in redek šolski tisk) iz 41. javne dražbe starih knjig, ki je potekala 30. novembra 2017 v Trubarjevem antikvariatu v Ljubljani, v skupnem znesku 266,42 EUR.

Digitalizacija

Digitalizacija muzejskih predmetov in dokumentarnega gradiva o zgodovini šolstva in pedagogike je potekala v načrtovanem obsegu, glede na razpoložljiva sredstva v projektu Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike. Digitalizirane so bile v prvi vrsti fotografije iz nekdanje razstavne zbirke in dokumentarno gradivo iz map srednjih in drugih poklicnih in strokovnih šol iz Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike. Delo je poleg pedagoške dejavnosti večinoma že v prvi polovici leta po ceniku za tehnična dela izvedla zunanja sodelavka Maja Hakl Saje, ki je od 1. avgusta 2017 naprej prevzela tudi delo na muzejski sprejemnici. V letu 2017 je digitalizirala:

- 1600 fotografij iz nekdanje razstavne zbirke,
- 78 šolskih map dokumentarnega gradiva (gimnazij) iz dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike.

Dragoceno zgodovinsko/dokumentarno gradivo šolskih map gimnazij, ki so ga na podlagi anketnih vprašalnikov pred drugo svetovno vojno in po njej sistematično zbrali strokovni delavci šolskega muzeja, je digitalizirala iz dveh večji arhivskih škatel iz fonda gimnazij. V prvi arhivski škatli je bilo 37 šolskih map, od gimnazije v Kopru do gimnazij v Ljubljani, v drugi arhivski škatli pa 41 šolskih map, od gimnazije v Ljubnem ob Savinji do gimnazije v Ribnici. Obseg in količina gradiva v mapah sta glede na obdobje delovanja in vlogo posamezne gimnazije zelo različna. Iz obeh škatel je bilo izdelanih več tisoč digitalnih posnetkov. Poleg že navedenih fotografij in gradiva šolskih map je zunanja sodelavka Maja Hakl Saje digitalizirala tudi slikovno gradivo za tekoče potrebe muzejskega dela: razglednice za jesensko razstavo Umetnost, šport in kulturna dediščina, fotografije za novo učno uro Higiena in fotografijo za učno uro Cesarska pesem, dva šolska zvezka učenke pri uršulinkah v formatu jpg in pdf ter 13 spričeval (Pirc Darinka in Pirc Danilo) iz Primorske iz obdobja med svetovnima vojnama. Prav tako so bile digitalizirane tudi

druge fotografije, bodisi za slikovno dopolnitev člankov pri objavi v reviji Šolska kronika, za Power Point-predstavitve muzejskih delavcev na raznih muzejskih in drugih srečanjih ter predavanjih in za zunanje uporabnike. Digitalizirane fotografije so shranjene v dveh resolucijah: v višji za uporabo in nižji za pregledovanje in urejanje. Za novo stalno razstavo je dokumentarno/zgodovinsko gradivo iz šolske preteklosti večinoma digitalizirala kustosinja mag. M. B. Debevec, vodja projekta postavitve nove stalne razstave, gradivo večjih dimenzij (A3) pa tudi Maja Hakl Saje. Digitalizirani posnetki so dostopni v interni e-bazi podatkov na muzejski računalniški mreži: SŠM odprto, v mapi Stalna razstava – nova. Kustos Anton Arko je digitaliziral italijansko začetnico *Il libro della prima classe*, ki so jo v obdobju fašizma uporabljali v šolah na Primorskem. Na prošnjo Pokrajinskega muzeja Kočevje je digitaliziral prispevek Mojce Šorn, Skrb za slepe in slabovidne otroke in mladino v kočevskem zavodu v obdobju med vojnama, 2009. Za direktorat za kulturno dediščino je digitaliziral prispevek iz Biološkega vestnika z naslovom *Palinološka raziskovanja na Lovrenškem barju na Pohorju leta 1986*.

Izposoja muzejskih predmetov

Največ zanimanja za izposojanje muzejskih predmetov šolske dediščine, ki jih zbira, hrani, dokumentira itd. Slovenski šolski muzej, so v letu 2017, tako kot v prejšnjih letih, pokazale šole (osnovne šole, gimnazije in v letu 2017 tudi glasbene šole), ki so bodisi prirejale priložnostne razstave, se predstavljale na informativnih dnevih ali gostile staro učno uro, pri kateri so muzejski predmeti nujno potrebni. Muzej je v glavnem izposojal učila, šolsko opremo – za staro učilnico, učiteljske obleke in tekstil, učbenike in šolske pripomočke, predvsem pisalni pribor. V primerjavi s prejšnjimi leti je bila izposoja na približno enaki ravni. Nekoliko povečana izposoja v jeseni je predvsem odraz večjega števila gostovanj s starimi učnimi urami na šolah. Dogovore za izposojanje muzejskih predmetov in izdajo reverzov je v tajništvu matične stavbe vodila Ksenija Guzej, pri pripravi predmetov pa je zlasti pri izposoji večjih predmetov (šolske opreme) v depozitu v Zalogu pomagal konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec, v matični stavbi pa višji kustos Marko Ljubič. Za stroške izposoje, zlasti za večje muzejske predmete (šolsko opremo), je muzej po predhodnem dogovoru izstavil račun. V letu 2017 so si muzejske predmete iz depozita Slovenskega šolskega muzeja v matični stavbi na Plečnikovem trgu št. 1 in iz Zaloga po kronološkem zaporedju izposodili:

- 9. 2., Gimnazija Jožeta Plečnika – Anamarija Štimac,
- 13. 2., Tilka Žnidaršič,
- 3. 4., Ljubljanski grad – Tatjana Pinoza,
- 3. 4., OŠ Polje – Mateja Drnovšek,
- 10. 4., Zveza slovenskih glasbenih šol – Neža Gruden,
- 14. 4., GŠ Radlje ob Dravi – Aleksander Kotnik,
- 3. 5., GŠ Slovenj Gradec – Aleksander Đukanovič,
- 25. 4., Bas Production – Rudi Požek,
- 23. 8., SNG Drama,
- 12. 9., Gimnazija Škoja Loka,
- 14. 9., Gimnazija Celje – Center,
- 3. 10., MK Trgovina – Knjigarna Konzorcij,
- 11. 10., OŠ Griže,
- 23. 10., OŠ Hajdina,
- 20. 11., Gimnazija Škofja Loka,
- 8. 12., OŠ Planina pri Sevnici,

Konservatorsko-restavratorski posegi in izdelava replik

Restavratorsko-konservatorska delavnica Slovenskega šolskega muzeja je v prostorih nekdanje delavnice litostrojske poklicne šole na Srednji šoli tehniških strok Šiška v Ljubljani, kjer je svoje delovne naloge pretežno del delovnega časa v letu 2017 opravil samostojni restavratorsko-konservatorski tehnik Franci Kadivec. Njegove glavne strokovne naloge v konservatorsko-restavratorski delavnici so bile: restavriranje, konserviranje in izdelava replik muzejskih predmetov ter priprava predmetov za izposojajo, na matični lokaciji na Plečnikovem trgu 1 pa tudi druga potrebna dela, med drugim predvsem vzdrževanje muzejske stavbe, v dislociranem depoju v prostorih Zavoda RS za blagovne rezerve v Zalogu pa tudi druge delovne in strokovne naloge, kot so preventivno čiščenje muzejskih predmetov, urejanje in spremljanje vlage, temperature in mikroklimatike, varovanje pred škodljivci – glodalci, insekti, bakterijami in plesnimi, urejanje predmetov in njihove hrambe, označevanje in skrb za regale ter podest, pomoč pri inventarizaciji in popisih muzejskih predmetov, pri izposoji predmetov šolam, pri pripravi predmetov za razstave in stare učne ure. Ob delu na terenu, kjer je pomagal pri evidentiranju in prevozu muzejskih predmetov, je v matični stavbi muzeja skrbel za požarno in delovno varnost, za prevzem predmetov ter za lastno strokovno izpopolnjevanje in izobraževanje. Načrtovane konservatorsko-restavratorske posege na predmetih je večinoma dosegel že v prvi polovici leta. Z uporabo varjenja je restavriral tri šolske stole in popravil poškodovano telovadno klop, po poškodbi na stari učni uri Fizika je ponovno restavriral vakuumsko črpalko za predstavitev fizikalnih poskusov na promocijski prireditvi Znanstival v začetku junija v Ljubljani in restavriral veliko rusko računalno Učila Zagreb. Konserviral je mizo za namizni tenis in uredil njeno hrambo. Očistil in za ustrezno hrambo je pripravil osem prosojnic. Očistil in osušil je tri razstavljene kose oblačil, ki so bili spomladi poškodovani zaradi zamakanja vode na delu stalne razstave v zgornjem hodniku. Pred obiskom članov Službe za premično kulturno dediščino je v začetku marca 2017 preuredil depojsko sobo št. 15 v matični muzejski stavbi, v kateri je konserviral 26 muzejskih predmetov: slik, plakatov in učnih slik ter pomagal pri njihovem evidentiranju. V depoju v Zalogu je z impregniranjem s fentinom in bellesom zaščitil 17 muzejskih predmetov pred plesnijo in larvi (črvi). Za uporabo na starih učnih urah je izdelal petnajst načrtovanih replik muzejskih predmetov. Poleg lesene šolske torbe, ki jo »gospod učenik« uporablja na muzejski delavnici oz. na novo prilagojeni učni uri za najmlajše, je naredil nov klečalnik na koruzi in pripravil dvanajst šib za kaznovanje porednih učencev ter izdelal ključ razstavne omare. V depoju Zalog je poleg rednega vzdrževanja ustreznih klimatskih pogojev za hrambo muzejskih predmetov organiziral in vodil obsežno postavitve in preureditev depojske opreme in namestitev muzejskih predmetov na depojske regale, ki jo je večji del po njegovih navodilih in z njegovo pomočjo izvajal čistilni servis Sijaj d.o.o. Depo v Zalogu je pripravil tudi za ustreznejši prevzem novih predmetov ter pripravil prostor za hrambo predmetov, za katere se je z muzejem dogovarjal Zavod za slepe in slabovidne ob praznovanju 100-letnice delovanja. Pod njegovim vodstvom in nadzorom je bila izpeljana večja izposoja šolske opreme za učilnico (Požek, s. p.) in izposoja stare razstavne omare, ki je služila za vitrino za razstavo na Ljubljanskem gradu. Junija 2017 je sodeloval pri prevozu in prevzemu predmetov šolske dediščine na OŠ Šentvid (pri gimnaziji), na OŠ Danile Kumar Bežigrad (kompleti diapozitivov, prosojnice, učbeniki) in iz privatnega stanovanja v Šiški (učila in šolski pripomočki prof. Evalda Bračka za pouk fizike), ki so obsegali kar 60 manjših škatel in pri katerem sta sodelovala tudi bibliotekar Miha Mali in zunanji sodelavec Marjan Javoršek. Kustos Marku Ljubiču je pomagal pri evidentiranju muzejskih predmetov. Potrebna vzdrževalna dela je opravil v prahu, v mrazu in na višini, izpostavljen kemikalijam, plesnim in delu s težkimi predmeti. Potrebno strokovno pomoč na področju hrambe

muzejskih predmetov je dal tudi predstavnikom Muzeja športa, ki deluje v sklopu Zavoda za šport. Obveščal jih je tudi o možnostih najema depojskih prostorov v Zalogu. Za predlog priprave konservatorskega načrta je pregledal predmete in prostore Muzeja športa na Kopitarjevi cesti. Konec julija je imel restavratorsko-konservatorski tehnik Franci Kadivec srčni infarkt in je bil zato v naslednjih mesecih v daljšemu bolniškemu staležu. Njegova delovna sposobnost po infarktu je bila zelo omejena. Ker je bila tretjina srca prizadeta, je moral telesne aktivnosti po vrnitvi iz bolniške prilagajati novemu stanju in vsakokratnim delovnim razmeram. Njegovo zdravstveno stanje je tako, da ni več sposoben za težja dela, za dela s hitrimi gibi ali za druge večje obremenitve in napore. Po vrnitvi z bolniške odsotnosti je v jeseni 2017 opravljal samo lažja fizična dela s kar najmanjšo obremenitvijo. Iz depoja v Zalogu je pomagal pri izposoji šolske opreme in organizaciji prevoza za gostovanje stare učne ure na OŠ Hajdina. Organiziral je prevoz in prevzem predmetov za pouk telesne vzgoje iz sredine 20. stoletja (dve bradlji, telovadna gred in lestev) iz OŠ Smlednik v depo Zalog. Do konca leta je restavriral pokvarjen šolski zvonec in polomljeno vakuumsko črpalko za uporabo na stari učni uri fizike. Za označevanje muzejskih predmetov je pripravil primerne materiale in prevzel pasne sponke. Pregledoval je varnost gasilnih aparatov, testiral požarne senzorje, izvajal nadzor vlage v muzeju, uravnaval vlago v depojih v Zalogu in pomagal kustosu Marku Ljubiču pri popisovanju gradiva v depojih.

Tabela: Konservatorsko-restavratorski posegi in izdelava replik 2017

Vrsta posega	Opravljen dala	Realizacija 2017	Načrt 2017	Indeks
Konserviranje:	čiščenje, tretiranje, impregnacija, politura (obleke, učne slike, prosojnice, plakati)	55	35	1,57
Restavriranje:	obnova, utrjevanje, dodelava, kitanje, barvanje, lepljenje (šolski stoli, telovadna klop, računalno, učila, šolski zvonec, vakuumsko črpalko)	7	5	1,40
Izdelava replik:	kopije predmetov za delavnice in učne ure (lesena šolska torba, klečalnik, šibe, ključ razstavne omare)	15	15	1,00

Pedagoška knjižnica

Bibliotekarska dela v muzejski specialni knjižnici je v prvih mesecih leta 2017 do odhoda na porodniški dopust (23. maja) opravljal vodja knjižnice, samostojna bibliotekarka Polona Koželj, od tedaj naprej pa bibliotekar Miha Mali. Pri vsakodnevnem strokovnem delu in delu z obiskovalci, zlasti pri svetovanju, sta pomagala tudi višji kustos Anton Arko ter upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan, ki v muzeju deluje kot prostovoljka. Na projektu vpisovanja starega knjižničnega fonda v sistem Cobiss je delo nadaljevala zunanja sodelavka, upokojena višja knjižničarka Darja Tavčar, ki je del svojih aktivnosti prav tako opravila kot prostovoljka brezplačno.

Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja je zagotavljala dostopnost do specializiranih knjižničnih informacij s področja zgodovine šolstva in pedagogike, tako za notranje mu-

zejske kot tudi za druge zunanje uporabnike. Delo v knjižnici je bilo v prvi vrsti vezano na zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje specializiranega knjižničnega gradiva. Odgovorna bibliotekarka in bibliotekar sta knjižnično gradivo v sodelovanju z drugimi zaposlenimi muzejskimi delavci pridobivala z nakupi, darovi in s knjižnimi izmenjavami s sorodnimi ustanovami. Muzej z na novo pridobljenim knjižničnim gradivom gradi lastno specializirano knjižnično zbirko, skrbi za posebno specializirano zbirko učbenikov ter zbirko šolskih literarnih glasil. Gradivo je bilo vedno najprej popisano, nato pregledano po knjižnih evidencah (lokalna Cobib baza in AIK) in nato umeščeno v posamezno zbirko. Nerazporejeno gradivo je bilo popisano in shranjeno za odvoz v depo v Zalog.

Bibliotekarji so v čitalnici muzeja poskrbeli za zadovoljstvo uporabnikov z ažurnim in kvalitetnim referenčnim delom, z vrednotenjem in posredovanjem specializiranih podatkov, s svetovanjem in posredovanjem podatkov po e-pošti in po telefonu oziroma v neposrednih pogovorih z uporabniki, s pripravo in spravljanjem gradiva ter s fotokopiranjem in digitalnim preslikovanjem knjižničnega gradiva za uporabnike. Knjižnica je sodelovala v medknjižnični izposoji in zagotavljala obvezne izvođe muzejskih izdaj. Vodja knjižnice, ki je vodila statistiko knjižnice za leto 2016, je marca 2017 rezultate posredovala Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Odgovorni bibliotekar je pazil na primerno hranjenje knjižničnega gradiva ter v dogovoru s samostojnim konservatorsko-restavratorskim tehnikom Francijem Kadivcem posredoval najnujnejše gradivo v restavriranje. Na knjižnih policah je bila v prvi polovici leta opravljena zamenjava starih knjižnih opornikov z novjšimi in bolj ustreznimi.

Bibliotekarka Polona Koželj, ki je bila intenzivno vključena tudi v pedagoško in razstavno dejavnost muzeja, je v prvih petih mesecih strokovno obdelala tako na novo pridobljene monografije in serijske publikacije kot tudi posamezne članke s področja muzejskega dela in šolske preteklosti ter jih katalogizirala v sistemu Cobiss. Vanj je vpisala 162 enot serijskih in 229 enot monografskih publikacij, skreirala 35 zapisov pri vodenju bibliografij in v bazi Conor skreirala 18 osebnih imen. V programu Word je popisala 174 enot podarjenega knjižničnega gradiva, pregledala 241 enot ponujenega gradiva in popisala 97 enot knjižnega gradiva za depo v Zalogu. Muzejsko knjižnico je med drugimi predstavila tudi večji skupini dijakov iz Gimnazije Velenje. Aktivno je spremljala dogodke na področju knjižnične dejavnosti v Sloveniji. 15. marca 2017 se je udeležila šesturnega usposabljanja Pismenosti v NUK-u v Ljubljani, 10. aprila 2017 pa sestanka sekcije za muzejske in galerijske knjižnice pri Skupnosti muzejev Slovenije. Za muzejsko knjižnico je sproti pregledovala knjižne ponudbe založb in antikvariatov, vodila seznam predlogov za nakup knjižničnega gradiva, sodelovala v raziskavi o delovanju specialnih knjižnic pod vodstvom Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost pri Ministrstvu za kulturo.

Vsa strokovna knjižnična dela je po odhodu bibliotekarke Polone Koželj na porodniško opravljal bibliotekar Miha Mali. V muzejski knjižnici je opravljal referenčno bibliotekarsko delo, med drugim je posredoval veliko informacij o knjižničnem gradivu po telefonu in po e-pošti, predvsem pa je opravil veliko dela pri vnašanju knjižničnega gradiva v sistem Cobiss. Do konca leta je v sistem vpisal 744 enot in v bazi Conor kreiral 229 oseb. V Wordov dokument je zavedel in odpremil 411 enot knjižnega gradiva (dvojnikov oziroma trojnikov) za uskladiščenje v dislociranem depou v Zalogu. Sodeloval je tudi pri prevzemu obsežne zbirke predmetov pok. prof. fizike na Višji pedagoški šoli in Pedagoški akademiji Evalda Bračka, med katerimi je bilo tudi veliko strokovnih knjig in knjig o metodiki pouka fizike. Muzejsko knjižnico je 30. junija 2017 predstavil zaposlenim na OŠ Griže, ki so ob sklepu šolskega leta obiskali Slovenski šolski muzej.

STATISTIKA KNJIŽNICE 2017

Pregledane publikacije	2017	2016	Indeks
Pregledane monografske publikacije (n. in z. uporabniki)	11.543	13.763	0,84
Pregledane serijske publikacije (n. in z. uporabniki)	11.757	15.706	0,75

Očitna je velika razlika pri uporabi gradiva med letoma 2017 in 2016. Razlika je predvsem posledica spremenjenih navad uporabnikov, ki si publikacije večinoma najprej ogledajo, nato si iskane informacije na različne načine reproducirajo (fotografiranje, skeniranje, fotokopiranje), k ogledu iste publikacije pa se ne vračajo več. Upamo si tudi trditi, da se sodobno raziskovalno delo spreminja: danes imajo raziskovalci možnost uporabljati množico domačih in tujih odprto dostopnih podatkovnih baz (npr. dLib) in jim marsikdaj ni treba več fizično priti do gradiva.

Gradivo specialne knjižnice	2017	2016	Indeks
Število enot knjižničnega gradiva	55.162	54.191	1,02
Število enot knjižnič. gradiva, pridobljenega z nakupom	177	149	1,19
Število enot knjižnič. gradiva, pridobljenega z izmenjavo	58	89	0,65
Število enot knjižnič. gradiva, pridobljenega z darovi	736	304	2,42
Skupaj	971	542	1,79
Število strokovnih delavcev v knjižnici	1	1	1,00
Število zunanjih uporabnikov v knjižnici	512	627	0,82
Dostopnost do elektronskih publikacij	da	da	/
Površina prostorov, ki so namenjeni specialni knjižnici	166 m ²	166 m ²	1,00
Višina sredstev državnega proračuna, porabljenih za nakup knjižničnega gradiva	EUR 1.138	EUR 681	1,67

Pri nakupih, izmenjavah in podaritvah knjižničnega gradiva se od začetka leta 2017 poleg monografij upoštevajo tudi serijske publikacije, ki se najbolj odražajo pri izmenjavi, nekoliko manj pri nakupih oz. pri naročnikih. Število teh knjižničnih enot se je zato v zadnjem obdobju precej povečalo. Velik je odstotek knjižničnega gradiva, pridobljenega z darovi. Od skupno 736 enot je 562 monografij in 174 serijskih publikacij. Z nakupom je knjižnica v letu 2017 pridobila 177 enot gradiva: 44 monografij in 133 serijskih publikacij, z izmenjavo pa 58 enot: 21 monografij in 37 serijskih publikacij. Več različnih monografij so za muzejsko knjižnico priskrbeli zaposleni strokovni delavci, ki so bibliotekarja seznanjali tudi z novostmi na področju strokovne literature in dajali predloge za nakup novih knjig.

Popis podarjenega knjižničnega gradiva	2017	2016	Indeks
Popis darov	736 (*174)	272	2,71
Dvojniki za depo Zalog	508 (*97)	108	4,70

* Število zapisov, ki jih je opravila Polona Koželj

Število enot podarjenega knjižničnega gradiva, ki je bilo v muzeju v letu 2017 popisano, in število enot podarjenega knjižničnega gradiva, ki je bilo v letu 2017 iz muzeja prestavljeno v depo v Zalogu (dvojniki), izrazito presegata število popisanih in prestavljenih enot knjižničnega gradiva v letu 2016. Precejšen del popisanega in prestavljenega gradiva je v 2017 ostal za popis še iz prejšnjih let.

Prevzem knjižničnega gradiva	2017	2016	Indeks
Prevzeto (odbrano) knjižnično gradivo	851	1538	0,55

Število prevzetih enot ponujenega knjižničnega gradiva je bilo v letu 2017 precej nižje kot leta 2016. Vzrok za zmanjšanje prevzetega (odbranega) knjižničnega gradiva, ki se nanaša na šolsko-zgodovinsko in pedagoško področje, je v tem, da je šolsko-zgodovinsko gradivo muzejski specialni knjižnici v letu 2016 ponudilo več splošnih knjižnic. V letu 2017 pa so več kot institucije darovali posamezniki.

Uporabniki knjižničnega gradiva	2017	2016	Indeks
Zunanji uporabniki	105	137	0,77
Notranji uporabniki	9	9	1,00
Vsakodnevni zunanji uporabniki	512	627	0,82
Starejši zunanji uporabniki	421	479	0,88
Mlajši zunanji uporabniki (študenti)	91	148	0,61
Vsakodnevni notranji uporabniki	1.620	1.620	1,00
Število informacij po telefonu	85	89	1,17
Število informacij po e-pošti	84	62	1,35
Število posnetkov fotokopiranega gradiva	955	1475	0,65
Število digitaliziranih posnetkov gradiva	950	806	1,18
Število enot medknjižnične izposoje	13	9	1,44

V primerjavi z letom 2016 se nakazuje nadaljnje upadanje števila uporabnikov knjižničnih storitev. Opaža se, da se uporabniki manj časa zadržujejo v muzejski čitalnici, saj si knjižno gradivo rajši reproducirajo za proučevanje doma. Prav tako je dostopnost gradiva večja tudi po e-poti od doma. Raziskovalne in študijske navade so opazno spremenili tudi današnji študentje na dodiplomskem in magistrskem študiju. Pri pisanju seminarских in diplomskih nalog večinoma nimajo interesa, da bi se poglobili v področje raziskovanja in se zadovoljijo z manjšim številom virov. Upadanje uporabnikov zaznavajo tudi druge primerljive specialne knjižnice.

Vpis na novo pridobljenega knjižničnega gradiva v sistem Cobiss.

Na novo pridobljeno knjižnično gradivo je v prvih petih mesecih leta 2017 v sistem za vzajemno katalogizacijo Cobiss vpisovala bibliotekarka Polona Koželj, po njenem odhodu na porodniški dopust do konca leta pa bibliotekar Miha Mali. Zunanja sodelavka, višja knjižničarka Darja Tavčar, je od na novo pridobljenega knjižničnega gradiva v sistem Cobiss vpisala 18 enot (leta 2016 – 22), od tega 5 monografskih in 13 serijskih. Primerjava med letoma kaže, da se je število vpisov v Cobiss v letu 2017 izredno povečalo, saj je bibliotekarka Polona Koželj leta 2016 pripravila razstavo s katalogom, po drugi strani pa se je leta 2017 zaradi priprave stalne razstave nabavilo več strokovne literature.

Novo knjižnično gradivo/Cobiss	2017	2016	Indeks
Kreirani zapisi	209 (33*)	54	3,87
Prevzeti zapisi	494 (187*)	281	1,76
Inventarizirani zapisi	432 (131*)	283	1,53
Skupaj	1135 (391*)	618	1,84

* Število zapisov, ki jih je opravila Polona Koželj.

Vnos starega knjižnega fonda v sistem Cobiss

Zunanja sodelavka Slovenskega šolskega muzeja, višja knjižničarka Darja Tavčar je nadaljevala delo v projektu Vpisa starega knjižnega fonda v sistem Cobiss, ki že več let poteka v programskem sklopu Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike in se v okviru finančnih možnosti financira s sredstvi iz proračunske postavke pri Uradu za razvoj izobraževanja. Poleg opravljenih ur v okviru projekta je več vpisov tudi leta 2017 opravila kot prostovoljka. Vnesene inventarne številke, ki se nanašajo samo za staro monografsko gradivo, v letu 2017 sežejo od inv. št. 23162 do inv. št. 21265, kar pomeni, da je v letu 2017 v sistem Cobiss vnesla 1897 novih inventarnih števil iz gradiva starega knjižnega fonda. Zaradi preurejanja gradiva s prevzemanjem starih inventarnih števil in signatur tudi zunaj vrstnega reda je bilo dejansko vnesenih 1910 novih inv. št., iz spodaj navedene razpredelnice pa je razvidno, da je pod temi inv. številkami vnesla 2047 enot knjižničnega gradiva iz starega fonda. Vnesenih monografskih publikacij je bilo neprimerno več kot serijskih, ki od vseh vnosov predstavljajo le 6,7-odstoten delež. Največ vnosov je bilo prevzetih monografskih enot iz vzajemne baze COBIB (814), kar predstavlja 39,8 odstotka vseh vnosov.

Tabela: Vnosi iz starega knjižničnega fonda v Cobiss v letu 2017

Knjižnično gradivo	Kreirano CR+IN	COBIB CY+IN	OCLC CY+IN	Net CY+IN	Inventar IN	Skupaj
Monografske	584	814	213	66	233	1910
Serijske	15	21	11	5	85	137
Skupaj	599	835	224	71	318	2047

Med publikacijami, ki so bile v letu 2017 vnesene v sistem Cobiss, je več kot 680 takšnih, ki jih v Republiki Sloveniji hrani le knjižnica Slovenskega šolskega muzeja. Med temi je najstarejša izšla leta 1545, naslednja leta 1598, štiri so bile natisnjene v 17. stoletju, 38 jih je iz 18. stoletja, čez tisoč pa iz 19. stoletja. Največ knjig je tiskanih v latinščini in nemščini. Večinoma so učbeniki in prozna dela, precej manj pa je poezije v nemškem in slovenskem jeziku. Vnesenih je bilo 193 knjižnih enot v latinskem jeziku. Poleg govorov in proznih del je tudi poezija (Horac, Cicero, Ovid, Tacit ...). Vnesenih je bilo tudi 89 publikacij v starogrškem jeziku: starogrška književnost in učbeniki (Homer, Plato, Demostenes, Sofokles ...). Več publikacij iz starogrške književnosti je dvojezičnih, predvsem nemško-grških. V letu 2017 je bilo v sistem Cobiss vnesenih 56 publikacij, ki so izšle pred letom 1820 in se zato štejejo med arhivsko knjižno gradivo. Med njimi je 9 učbenikov in knjig klasične književnosti, ki jih v RS hrani samo knjižnica Slovenskega šolskega muzeja.

**Tabela: Zapisi iz starega knjižničnega gradiva v sistem Cobiss
– primerjava 2017 in 2016**

Zapisi/leto	2017	2016	Indeks
Kreirani zapisi	599	449	133,40
Prevzeti zapisi	1130	1207	93,95
Inventarizirani zapisi	318	214	148,59
Skupaj	2047	1870	109,46

V primerjavi z vnesenimi enotami starega knjižničnega fonda v letu 2016 se je vnos v letu 2017 povečal za skoraj 10 odstotkov. Močno so se povečali kreirani in inventarizirani zapisi, zmanjšali pa prevzeti zapisi iz vzajemnih baz, kar je razumljivo ob dejstvu, da je bil obdelan del najstarejšega knjižnega fonda.

Najstarejši publikaciji, vpisani v Cobiss v letu 2017, sta iz leta 1545 in 1598. Poleg muzejske knjižnice ju hrani samo še Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. V nadaljevanju spodaj sledi njun kataložni zapis:

PALATINO, Giovanni Battista

Libro di M. Giovanbattista Palatino cittadino Romano, nel qual s'insegna à scrivere ogni sorte lettera, antiqua et moderna, di qualunque natione, con le sue regole, et misure, et essempli, et con un breve et util discorso de le cifre, riveduto nuovamente, et corretto del proprio autore, con la giunta di quindici tavole bellissime : riveduto nuovamente et corretto dal proprio Autore : con la giunta di quindici tavole bellissime. - Roma : Blado, 1545. - 1 zv. : ilustr., inicialke, vinjete ; 21 cm Na nasl. str. avtorjev portret

FRISCHLIN, Nikodem, 1547–1590

Operum Poeticorum Nicodemi Frischlini, Balingensis ... Pars Scenica : in qua sunt: Comoediae Sex: Rebecca, Svsanna, Hildegard. Ivliu Redivi. Priscian. Vapvl. Helvetio Germ. ; Tragoediae Dvae: Venvs, Dido. - Argentorati : [s. n.], 1598. - [XVI], 626, [V] str. : ilustr. ; 17 cm

Prireditve in dogodki v muzejski čitalnici 2017

Muzejska čitalnica je tudi glavni prireditveni prostor muzeja. V njej so bili vsi bolj pomembni muzejski dogodki; naj si bodo prireditve, sestanki, srečanja ali predstavitve. Bibliotekarji pazijo, zlasti pred prireditvami in po njih, da je prostor za obiskovalce in uporabnike knjižničnih storitev vedno urejen in prijazen. Večjih prireditvah ali dogodkov v letu 2017 v muzejski čitalnici ni bilo. Število obiskovalcev na prireditvah in dogodkih v muzejski čitalnici je bilo zato tudi v primerjavi s predhodnim letom precej manjše. Vsa pozornost in aktivnost muzeja je bila usmerjena v pripravo stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja.

Datum	Prireditev	Obisk
16. 2. 2017	Seja uredniškega odbora Šolske kronike	13
16. 2. 2017	Predstavitve Šolske kronike in drugih tiskov v letu 2016	21
1. 3. 2017	Izvedba počitniške delavnice "Ptičje hišice"	5
8. 3. 2017	Srečanje z muzejskimi vodiči in animatorji učnih ur	11
22. 3. 2017	Sklepni del obiska dijakov Gimnazije Velenje	88
25. 5. 2017	Uvodno srečanje s kandidati za nove vodiče	15
26. 5. 2017	Srečanje z zaposlenimi iz Mestne knjižnice Idrija	20
15. 6. 2017	Okrogla miza Poti izobraževanja v slovanskem svetu	22
30. 6. 2017	Sklepni del obiska zaposlenih iz OŠ Griže	29
3. 12. 2017	Delavnica "Ptičje hišice" v sklopu Ta veseli dan kulture	20
14. 12. 2017	Delovno srečanje z novo generacijo muzejskih vodičev	16
19. 12. 2017	Sklepni del obiska študentov FF, slušatelji muzealistike	11
Leto 2017	Skupaj obiskovalcev	271
Leto 2016	Skupaj obiskovalcev	399
	Indeks 17/16	0,68

Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike

Vodja dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike, kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, je v letu 2017 opravljala redno delo predvsem s posredovanjem raznovrstnih informacij s področja šolske preteklosti, ki so sistematično zbrane prav v dokumentacijskem oddelku muzeja. Čeprav so pri posredovanju informacij sodelovali tudi drugi strokovni delavci muzeja, v večji meri predvsem bibliotekarka Polona Koželj, med njeno odsotnostjo bibliotekar Miha Mali, pa tudi kustos Anton Arko, je glavno breme in težišče dela pri posredovanju podatkov uporabnikom muzejskih storitev že zaradi narave virov, ki jih ureja, opravila kustosinja M. B. Debevec. Glavno delo pri urejanju gradiva dokumentacijskega centra je bila digitalizacija šolskih map srednjega šolstva, ki jo je izvedla zunanja sodelavka Maja Hakl Saje, univ. dipl. zgod. Primerjaj: digitalizacija muzejskih predmetov. Skupno je bilo digitaliziranih 78 šolskih map iz dokumentacijskega fonda Gimnazija.

Vodja centra, kustosinja mag. M. Balkovec Debevec je odgovarjala na različna strokovna vprašanja in posredovala podatke iz gradiva dokumentacijskega centra o OŠ Bežigrad, gozdarski šoli Snežnik, učnih slikah, Gimnaziji Novo mesto, Ekonomski in administrativni šoli Kranj, OŠ Semič, uršulinskih šolah, gimnazijah na Štajerskem, strokovnih šolah, učitelstvu v Beli krajini, OŠ Velika Dolina, Sv. Štefan, Šmarje pri Jelšah, OŠ Sodražica, podatki za članek o Mariji Tereziji (Delo), voženju v šoli, OŠ Dragatuš, pedagoškem tisku, Viktorju Porubskim, OŠ Mavrlen, enorazrednici, obrtno-nadaljevalni šoli, OŠ Kopriva, OŠ Lozice, šolski zakonodaji v različnih obdobjih, šoloobveznih otrocih, OŠ Grosuplje, OŠ Stična, šolah v Zasavju, šolstvu na Kočevskem, štipendijskih ustanovah za učence in učenke, podatke o šolskih telovadnih dresih, OŠ Dolenje Karteljevo, podatke o šolski matici, Ekonomski in komercialni šoli Maribor, deželnem šolskem svetu, krajnem šolskem svetu, oddaljenosti od šole, Spodnja Slivnica, Ilova gora, pregled članka in dopolnitve – šolstvo v občini Kopriva (B. Premrl), OŠ Vič, načrtih šolskih stavb, Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo, učitelstvu v Beli krajini, učiteljih – čebelarjih, Višji komercialni šoli Maribor, Višji ekonomski šoli Maribor, razvoju učiteljskih, Gimnazija Ledina, šolstvu v Ljubljani, Koprivnik v Bohinju, OŠ Planina pri Sevnici, OŠ Ig, Šola Graben, LP II. mestne šole Ljubljana, prvem šolskem dnevu, likovnih upodobitvah otrok, šolstvu na območju Rogaške Slatine, šolstvu v Beli krajini, šoli Otok pri Cerknici, Kmetijski šoli Grm pri Novem mestu, OŠ Spodnja Slivnica, Ligojna,

Ambrus, Pivka, Griže, Hajdina, Velika Ilova Gora, Srednja Bistrica, Tomaj, Sežana, Korinj, Hrastov dol, Dolenjske Toplice, Vrhnika, Polica, Prihova, Smlednik, Sodražica, Škocjan, Gorišnica, o splošnih vprašanjih iz zgodovine šolstva, iz muzejske dejavnosti idr.

**Tabela: Posredovani podatki iz dokumentacijskega centra v letu 2017
primerjava z letom 2016**

Posredovani podatki	2017	2016	Indeks
– osnovne šole	68	79	0,86
– gimnazije	9	13	0,69
– srednje strokovne šole in učiteljišča	5	7	0,71
– obrtne in poklicne šole	3	4	0,75
– druge šole in vzgojno izobraževalni zavodi	1	6	0,17
– učitelji/profesorji, posamezni učenci	11	10	1,10
– druga vprašanja s področja šolske preteklosti	21	31	0,68
– glasbene šole	0	6	0,00
– vrtci	0	2	0,00
podatki iz dokumentacijskega centra – skupaj	118	158	0,75
drugi podatki o muzeju, razstavah, prireditvah, reviji Šolska kronika	229	235	0,97
– podatki, posredovani medijem	4	5	0,80
vsi posredovani podatki in obvestila	351	398	0,88

Kljub večmesečni bolniški odsotnosti in skrajšanemu delovnemu času je muzejska svetnica, mag. Marjetka Balkovec Debevec v letu 2017 v primerjavi s predhodnim letom uporabnikom muzejskih storitev posredovala razmeroma veliko podatkov. Od skupaj 351 posredovanih podatkov se jih je največ nanašalo na osnovne šole, ki so bile tudi v preteklosti najbolj zainteresirane za sodelovanje z muzejem, posebej ko je bilo treba o preteklosti posamezne šole pridobiti konkretne zgodovinske podatke. Nekoliko večje zanimanje med uporabniki muzejskih storitev je bilo še za učiteljske biografije ter druga vprašanja iz zgodovine šolstva. Glede na spremembe pri raziskovalnem delu, ki so značilne predvsem pri mlajših raziskovalcih, saj za svoje raziskave uporabljajo predvsem podatke, ki so dostopni na spletu, je delež raznovrstnih informacij, ki jih posreduje dokumentacijski center, še vedno razmeroma velik.

Arhivska zbirka

Kustos arhivske zbirke dr. Branko Šuštar je v letu 2017 »sodeloval pri posredovanju gradiva, informacij iz gradiva in prevzemanju arhivskega gradiva«. Pregledal in dopolnjeval je pregledne sezname gradiva po arhivskih škatlah in popise arhivske zbirke.

Fototeka

Za fototečno muzejsko gradivo je skrbela, ga zbirala in urejala ter o njem posredovala podatke kustosinja Mateja Ribarič. Fototeko sestavljajo tri zbirke muzejskih predmetov: zbirka fotografij, zbirka razglednic in avdiovizualna zbirka. V začetku marca je ob napovedanem prihodu Službe za premično dediščino izvedla evalvacijo stanja dokumentacije. Izdelan je bil natančen pregled dokumentacije in digitalizacije. Tiskana je bila inventarna knjiga za vse tri zbirke. V zbirki fotografij je kustosinja v letu 2017 v muzejski sistem Galis

inventarizirala 31 fotografij (od inv. št. ZF 4059 do inv. št. ZF 4084) iz skupine fotografij šolskih stavb, med katerimi je bilo 25 podarjenih, 6 pa odkupljenih. Fotografije so zaščitene v brezislinskem papirju in so fizično shranjene v kovinskih predalnikih depoja št. 12.

V zbirki starih razglednic s šolskimi motivi, ki je ena redkih tovrstnih zbirk v Republiki Sloveniji, so tudi litografije šolskih motivov v Ljubljani in Kranju, ki so izredno dragocene in na kartofilskem trgu zelo iskane. Zbirka je nastala v zadnjih desetih letih, evidentirani sta 702 razglednici. Muzej zbirko dopolnjuje v glavnem z odkupi in sodeluje z zasebnimi zbiralci in antikvariati. Kustosinja je v letu 2017 v Galis inventarizirala 24 razglednic (od inv. št. ZR 367 do inv. št. ZR 390), ki so bile odkupljene in evidentirane v letu 2017. Za inventarizacijo je pripravljenih še 312 razglednic. Razglednice so shranjene v štirih albumih (v brez kislinskih folijah). V letu 2017 je bil nabavljen nov album za shranjevanje. Največ skenov iz te zbirke se je v letu 2017 uporabilo za zunanje uporabnike.

Avdiovizualna zbirka se glede na nosilce medija deli v več skupin: stereoskopske slike, filmi (16 mm, super 8 mm), dia filmi, diapozitivi, gramofonske plošče, avdiokasete, videokasete, CD, DVD. Zbirka AV-gradiva je še precej neurejena, veliko gradiva je nepopisanega in neinventariziranega, v Wordu pa so narejeni popisi gradiva, ki je bilo muzeju podarjeno. V letu 2017 je kustosinja v inventarno knjigo v Galisu vnesla prvih 11 didaktičnih kompletov.

Tabela: Inventarizacija fotografij, razglednic in AV-predmetov

	Vpis v Galis 2017	Vpis v Galis 2016	Indeks 17/16	Galis 31. 12. 2017
Zbirka fotografij	31	188	0,16	5436
Zbirka razglednic	24	65	0,37	390
AV zbirka	11	0	110	11

Kustosinja Mateja Ribarič je z obiskovalci muzeja in uporabniki fototečnega gradiva opravila več strokovnih razgovorov, odgovarjala na njihova vprašanja, jim svetovala in posredovala podatke o muzejskem fototečnem gradivu in o drugih vsebinah iz zgodovine šolstva, tako npr.: o razglednicah šolske stavbe OŠ Rogaška Slatina, o šolskem stranišču (Neža Trdin), o fotografijah Idrije v 19. stoletju, informacije o učiteljici Franici Vrhunc, o stavbi Plavi vrtec Vič, o najstarejši šolski stavbi na Primorskem – italijanski gimnaziji v Kopru iz 17. stoletja Collegio dei nobili. Med uporabniki fototečnih storitev je bilo največ učiteljev iz osnovnih šol, manj pa posameznih raziskovalcev in študentov. Kustosinja je 12. januarja 2017 fototeko predstavila študentom zgodovine s Filozofske fakultete v Ljubljani. Velik korak pri urejanju fototeke je izvedla zunanja sodelavka Maja Hakl Saje, ki je v prvi polovici leta 2017 digitalizirala 1600 fotografij iz nekdanje razstavne zbirke (glej digitalizacija muzejskih predmetov).

Za zunanje uporabnike je v fototeki izdelala digitalizirane posnetke z raznolikimi vsebinami in motivi: 11 posnetkov uršulinskega samostana (arhitektka Tatjana Adamič), 5 posnetkov podružnične šole Iga vas, 1 posnetek portreta cesarja Franca Jožefa (Božidar Premrl, OŠ Koprivnica), 1 posnetek načrta šolskega vrta Dekliške ljudske šole Ptuj (Neva Malek), 2 posnetka stavbe POŠ Vinski vrh (Lea Bevc), 5 posnetkov šolskega razreda (Anton Arko) in 1 posnetek osnovne šole v Kočevju (Ivan Kordiš, Pokrajinski muzej Kočevje), 15 posnetkov o šolskih vrtovih za članek o zgodovini šolskih vrtov v Biobrazdi (Urška Orešnik), 2 posnetka šolske stavbe OŠ Sodražica s posnetki dokumentov iz dokumentacije (OŠ Sodražica), 1 posnetek OŠ Malvern (Anita Matkovič), 1 posnetek OŠ Štanjel (Teja Zmazek), 1 posnetek OŠ Idrija (Marinka Svetina), 10 posnetkov učilnice (Polona Rigler,

Muzej Ribnica – za razstavo na OŠ Sodražica), 8 posnetkov OŠ Idrija, licejsko poslopje Ljubljana, gimnazija Ljubljana in gimnazija Novo mesto (Marija Velikonja), 5 posnetkov šolske stavbe Gimnazije Kranj (Nika Leban), 2 posnetka šolske stavbe OŠ Tolmin (Denise Štular), 2 posnetka OŠ Stara Cerkev (Ivan Kordiš), 10 posnetkov fotografij primorskih učiteljev (Mirjana Konestabile Rovis – Pokrajinski arhiv Koper) in 4 posnetke fotografij učiteljev čebelarjev (Tita Porenta). Vsega skupaj je zunanjim uporabnikom v letu 2017 po e-pošti posredovala 87 digitalnih posnetkov. Poleg navedenih digitalnih posnetkov fotografij je knjižnici v Vodica posredovala digitalne posnetke gradiva iz dokumentacijske mape OŠ Vodice, Muzeju Velenje pa informacije o Glasbeni šoli Šoštanj.

Proučevanje in interpretacija premične kulturne dediščine ter sodelovanje z znanstveno-izobraževalnimi ustanovami

Anton Arko, višji kustos

a) Ideologizacija v učbenikih v dvajsetem stoletju

Kustos je digitaliziral italijansko začetnico *Il libro della prima classe* iz obdobja fašizma, v kateri je veliko ideoloških vsebin, ki so pomembne za navedeni projekt. Z direktorjem muzeja, mag. Stanetom Okolišem je pripravil osnutek za del stalne razstave Muzeja slovenskega jezika in kulture, ki se nanaša na vlogo slovenskih učbenikov v razvoju slovenskega jezika, in učno uro iz obdobja fašizma na Primorskem in se 15. junija 2017 udeležil pripravljalnega sestanka koordinacije osrednjih kulturnih ustanov v Republiki Sloveniji na gradu Štanjel.

b) Najdbe v starih knjigah

Kustos je pri pregledu in popisu knjig, ki jih muzejski knjižnici podarjajo posamezniki ali pridejo v muzej kot odpis iz splošnih knjižnic, v letu 2017 zbral 7 raznovrstnih najdb. Med temi so rojstnodnevno voščilo za 90. rojstni dan, hčerino pismo materi, rokopis ocen 4. šolskih nalog iz latinščine iz leta 1930, koledarček za leto 1922, drobna kuverta s sporočilom v lepopisni pisavi iz leta 1926, poziv k molitvi in udeležbi pri sv. maši za binkoštni praznik iz obdobja med drugo svetovno vojno in glasovnica po paragrafu 15. volilnega reda za državni zbor v Avstro-Ogrski.

c) Glasba, šola in igra

Kustos je izdelal namizno družabno igro iz kart Podeželska šola, ki se vsebinsko navezuje na področje delovanja Slovenskega šolskega muzeja. Didaktična igra je pripravljena za natis.

d) Pouk klasičnih jezikov

V projektu Pouk klasičnih jezikov je kustos uredil in arhiviral celotno gradivo, ki je bilo zbrano ob pripravi razstave *Lingua Latina* – razstava o pouku latinščine v javni osnovni šoli. Kot urednik muzejske strokovno-znanstvene revije *Šolska kronika* je za objavo v tekoči št. 1–2/2017 na str. 137–204 pripravil drugi del članka soavtorice razstave Aleksandre Slokan Pirkmajer: *Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016)*. Poleg redne dvojne številke *Šolske kronike*, št. 1–2/2017, 1–284 str. je uredil tudi njeno tretjo številko: št. 3/2017, 285–504 str.

Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica**a) Etnološka in zgodovinska podoba šolstva in vzgoje skozi čas**

Kustosinja mag. M. B. Debevec proučevanje zgodovinske in etnološke podobe šolstva vezala na projekt postavitve nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju. V pogovoru z upokojenimi učiteljicami 30. avgusta 2017 je zbrala spomine na učiteljske in na obletnice mature.

b) Učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja

Kustosinja je zbirala podatke o pedagogih: dr. Branku Božiču, dr. Marji Boršnik in Valentinu Burniku. Skupaj z upokojeno bibliotekarko Tatjano Hojan je za zbornik, ki ga bo izdala občina Dolenjske Toplice, pripravila članek o učitelju Dragotinu Gregorcu.

c) Strokovno in društveno muzejsko sodelovanje in mentorsko delo

Kot članica Komisije za Valvasorjeva odličja pri Slovenskem muzejskem društvu je pripravila besedila za priložnostno letno brošuro o nagrajencih in se 15. maja 2017 v Narodni galeriji v Ljubljani udeležila podelitve Valvasorjevih odličij. V Komisiji za delo zgodovinskih krožkov pri ZPMS je sodelovala pri ocenjevanju nalog o šolskih praznikih in praznovanjih in se 24. maja 2017 udeležila predstavitev nalog in zaključnega ocenjevanja na POŠ Vrhpolje. S kustosinjo Matejo Ribarič se je 26. in 27. maja 2017 udeležila 1. strokovnega nacionalnega posveta Šola in muzeji, ki je potekal v organizaciji Skupnosti muzejev Slovenije, Educe in Zavoda RS za šolstvo v City hotelu Maribor. Na posvetu sta pedagoške dejavnosti muzeja predstavili z referatom Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej, ki je bil predhodno objavljen v e-knjigi, pozneje pa tudi v reviji Educa, št. 5/6, 2017, str. 72–80. Sodelovali sta tudi pri pripravi stare učne ure Lepo vedenje, ki jo je na posvetu izvajala zunanja sodelavka Slovenskega šolskega muzeja Taja Gubenšek. Kustosinja mag. M. B. Debevec je sodelovala z Dolenjskim muzejem Novo mesto pri pripravi strokovne ekskurzije v Slovenskem šolskem muzeju. V Slovenskem etnografskem muzeju se je 14. septembra 2017 udeležila okrogle mize $4 \times 7 = 47$ Etnološka desetletja in delo štirih, na kateri se je dr. Ingrid Slavec Gradišnik pogovarjala z zasl. prof. dr. Janezom Bogatajem, dr. Mojco Ravnik, akad. ddr. Marijo Stanonik in izr. prof. dr. Markom Terseglav. S prispevkom in predstavitev projekta postavitve stalne razstave Šola je zakon! : na pragu nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju je nastopila na zborovanju Slovenskega muzejskega društva, ki je bilo 29. in 30. septembra 2017 v Beltincih. Povzetek predstavite je bil objavljen v zborniku zborovanja. Na občnem zboru društva je bila izvoljena v komisijo za podeljevanje Valvasorjevih odličij za naslednje mandatno obdobje. Za predstavitev šolske dediščine na prireditvah za Evropsko leto kulturne dediščine 2018 je izbrala in pripravila fotografije ter napisala besedila za posamezne predmete iz zbirk Slovenskega šolskega muzeja (lesena šolska torbica, šolska klop, šolski zvonec). Na ekskurziji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Belo krajino je imela 2. novembra 2017 strokovno vodstvo, s tem pa ji je bila dana tudi priložnost za zbiranje pričevanj o zgodovini šolstva.

Polona Koželj, samostojna bibliotekarka**a) Zgodovina šolstva v Rovtahn**

Bibliotekarka je pred odhodom na porodniški dopust nadaljevala raziskovanje zgodovine šolstva v Rovtahn nad Logatcem. V Zgodovinskem arhivu Ljubljana, v fondu OŠ Rovte in v OŠ 8 talcev Logatec je pregledala ohranjene šolske kronike, ki so temeljni vir za proučevanje preteklosti posamezne šole in kraja.

b) Muzejsko strokovno in uredniško delo

Leta 2017 je tako kot v preteklih letih sodelovala v uredniškem odboru revije Šolska kronika. V prvem zvezku revije št. 1–2/2017, str. 279–280 je objavila recenzijo treh zbornikov glasbenih šol Viva la musica, ki so jih glasbene šole izdale v letu 2016 ob praznovanju 200. obletnice ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem. V skladu z načrtom je izvedla tudi vnos člankov, objavljenih v Šolski kroniki 25/2016, št. 1–3, v sistem za vzajemno katalogizacijo Cobiss. Bibliotekarka je pisala tudi zapisnik seje uredniškega odbora Šolske kronike, ki je bila v prostorih muzejske čitalnice 16. februarja 2017, in seje sveta Slovenskega šolskega muzeja z dne 27. februarja 2017. Udeležila se je 12. slovenskega bienala ilustracije 17. februarja 2017 in Kulturnega bazarja 30. marca 2017 v Cankarjevem domu.

Marko Ljubič, višji kustos

a) Tehnična dediščina šolstva

S samostojnim konservatorsko-restavratorskim tehnikom Francijem Kadivcem je sodeloval pri zbiranju in evidentiranju muzejskih predmetov in gradiva na Srednji šoli tehniških strok Šiška ob 70-letnici nekdanje litostrojske šole. Na povabilo šole se je 17. novembra 2017 udeležil slavnostne prireditve ob njeni okrogli obletnici. V dogovoru s Šolskim centrom Rogaška Slatina je pripravil prispevek za zbornik ob 70-letnici steklarske šole v Rogaški Slatini, 26. septembra 2017 pa se je udeležil tudi slovesnosti ob obletnici. V Ljubljani (19. maja in 12. oktobra) in v Piranu (13. novembra) se je udeležil treh strokovnih srečanj tehniške sekcije pri Skupnosti muzejev Slovenije, kjer so razpravljali o evidentiranju in katalogizaciji tehniške dediščine pri nas in drugod po Evropi.

b) Proučevanje in promocija pisal in šolskih tabel

Kustos je v sklopu priprave na postavitev nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju proučeval zgodovino pisal in pisalnih podlag (šolskih tabel) ter spremljal dogajanje in nadaljnji razvoj na področju pisal. Oktobra 2017 je podatke o zgodovini šolske table posredoval tudi študentki Mojci Adamlje.

c) Didaktične igre

S sodelavko Ksenijo Guzej je organiziral dokončno izdelavo kart Spomin. Idejno zasnovo za igro sta izdelala pred leti z zunanjo sodelavko Nušo Dolinšek, oblikovala pa sta jo Matjaž Kavar in Ksenija Guzej. S kustosom Antonom Arkom sta izdelala načrt pravil za didaktično igro Podeželska šola.

d) Strokovno sodelovanje in izobraževanje z drugimi institucijami

Kustos je 24. maja 2017 v Arhivu Republike Slovenije uspešno opravil preizkus strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom. 29. maja 2017 se je v Slovenskem etnografskem muzeju udeležil regijskega izobraževanja na temo Avtorska in sorodne pravice v muzejski dejavnosti, ki ga je pripravilo Slovensko muzejsko društvo. V marcu 2017 je v sodelovanju s Tatjano Pinoza (Ljubljanski grad) izpeljal izposojlo knjižne vitrine za razstavo V pomladi slovenskega knjižnega jezika, ki je bila spomladi postavljena v Peterokrakem stolpu na gradu. Za OŠ Grdec Litija posredoval digitalizirano spričevalo iz 19. stoletja. V Zasavskem muzeju Trbovlje je obiskal kustosinjo Nevenko Hacin, s katero muzej sodeluje pri izvajanju starih učnih ur, v Celju pa podjetje Vivapen, od koder muzej nabavlja sodobna pisala za muzejsko trgovino. Strokovno je pomagal geografu dr. Juriju Kunaverju pri razbiranju stare šolske fotografije in direktorju Pokrajinskega muzeja Kočevje 22. septembra 2017 omogočil dostop do zlatih knjig kočevske šole iz 19. stoletja.

V Knjižnici Medvode je imel 6. septembra 2017 predavanje Pišem, torej sem!. Jeseni je sodeloval in pomagal pri izposojah muzejskih predmetov ob gostovanjih starih učnih ur v Gimnazija Celje - Center, na OŠ Griže in OŠ Hajdina.

Mateja Ribarič, muzejska svetovalka

a) Razvoj pedagoških programov

Kustosinja je na prvem nacionalnem strokovnem posvetu Šola in muzeji 26. in 27. maja 2017 v Mariboru skupaj s sodelavko Marjetko Balkovec Debevec predstavila pedagoško-andragoški program Slovenskega šolskega muzeja – stare učne ure v prispevku in v e-prezentaciji z naslovom Šolski muzej povezuje šole in muzej. Kot članica Sekcije za komunikacijo in izobraževanje (nekdanje pedagoške sekcije) pri Skupnosti muzejev Slovenije se je udeležila sestankov, izobraževanj in promocijskih dogodkov (Kulturni bazar, Z igro do kulturne dediščine, Otroški bazar, Pedagoški programi v slovenskih muzejih 2016–18) ter drugih prireditvah, ki so obravnavale pedagoško in muzeološko delo v muzejih. Kot predstavnica Slovenskega šolskega muzeja je sodelovala v projektih sekcije in na njenih prireditvah ter promovirala pedagoško dejavnost v muzeju. Za spletno stran Skupnosti muzejev Slovenije je pregledala, posodobila in posredovala pedagoške programe Slovenskega šolskega muzeja 2016–2018, ki so kot programi za kulturno vzgojo dostopni tudi na spletni strani Kulturnega bazarja. Udeležila se je strokovnih predavanj na Muzeoforumu in izobraževanj v sklopu Pedagoške sekcije, prav tako pa tudi več drugih predavanj in ogledov razstav. Kustosinja je bila urednica muzejske publikacije Pedagoški programi v šolskem letu 2017/18, v kateri je celovito predstavljen pedagoško-andragoški program muzeja (učne ure in delavnice). Publikacija je primerna promocijska brošura tako za šole kot tudi za posameznike.

Objave: Mateja Ribarič, Marjetka Balkovec Debevec: Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej, v: *Educa*, pedagoška revija za predšolsko vzgojo in prvi triletji, november/december 2017, letnik XXVI, str. 72–80. Pedagoški programi v šolskem letu 2017/18. Slovenski šolski muzej, publikacija muzeja št. 134, junij 2017, 32 strani (urednica).

b) Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri

Kustosinja je z razstavo in naknadnim proučevanjem zgodovine šolskih vrtov sodelovala na muzejskih in drugih prireditvah, na katerih je predstavila razstavo in razširjala razstavne vsebine. S predstavitevijo razstave o šolskih vrtovih je nastopila tudi na 17. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, ki je potekal od 5. do 8. julija 2017 v Dordrechtu na Nizozemskem. Na kulturnem bazarju v Ljubljani je projekt Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri predstavila mnogostransko, na panoju, z delavnico in računalniško projekcijo ter s predavanjem približala dveletno sodelovanje muzeja v tem projektu z Vrtcem Vodmat in Šolskim centrom za pošto, ekonomijo in telekomunikacije Ljubljana.

O simpoziju na Nizozemskem je napisala poročilo: 17. Mednarodni simpozij šolskih muzejev na Nizozemskem Onderwijs museum Dordrecht Holland, 5.–8. 7. 2017, obj.: v: *Šolska kronika*, št. 3/2017, str. 429–430.

c) Življenjske zgodbe učiteljev

Za Slovenski biografski leksikon je pisala gesla Budkovič Cvetko in Bergant Zmagog. V sodelovanju z Merjo Puti je uredila članek Društveno povezovanje učiteljic kot del ženskega gibanja na Slovenskem (1898–1948), ki ga je predstavila na 15. simpoziju šolskih muzejev leta 2013 v Ljubljani in čaka na objavo.

d) Strokovno sodelovanje, povezovanje in nastopanje

Kustosinja je sodelovala v več muzejskih strokovnih društvih in z izmenjavo različnih muzejskih praks ter z udeležbo na predavanjih pridobivala novo znanje, s katerim muzej razvija nove pedagoške programe. Kot članica Komisije za delovanje zgodovinskih krožkov pri ZPMS (od l. 1992) je pregledala in ocenila osem nalog mladih zgodovinarjev, ki so v šolskem letu 2016/2017 raziskovali Praznike in praznovanja v šolstvu nekoč in danes. Udeležila se je več sestankov komisije in zaključnega srečanja, ki je bilo 24. maja 2017 na podružnični šoli Vrhpolje pri Moravčah. V OŠ Kamnica je imela 2. oktobra 2017 predavanje o šolah po svetu, ki se ga je v dveh skupinah udeležilo 140 otrok in 8 odraslih. Udeležila se je pripovedovalskega simpozija 13. marca 2017 v Cankarjevem domu. V začetku junija 2017 je sodelovala v oddaji RTV SLO Polnočni klub o maturi, za katero je pripravila in izbrala dokumentarno gradivo, ki je bilo v oddaji objavljeno: fotografije o maturi, dokumentarni video posnetki, spričevala, matematične naloge, letna poročila in naslovi pisnih matematičnih in drugih nalog.

Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik

a) Učiteljska društva in šolski muzeji

Kustos dr. Branko Šuštar je v prvi polovici leta 2017 dopolnil in razširil razstavo Poti izobraževanja pri Slovanih (2016) s predstavitvijo razvoja izobraževanja tudi v državah, v katerih ni osrednjih šolskih muzejev in si je moral zato pri zbiranju gradiva pomagati s posameznimi raziskovalci in muzealci. Mednarodno sodelovanje šolskih muzejev na primeru postavitve razstave Poti izobraževanja pri Slovanih je predstavil na 17. simpoziju šolskih muzejev in šolsko zgodovinskih zbirk v začetku julija v Dordrechtu na Nizozemskem. Obj.: Museums of education and international collaboration with exhibition : experiences of Slavic speaking Europe. V: Looking back to the future, presenting school history for a new era : Wednesday July 5 to Saturday July 8, 2017, Dordrecht, the Netherlands : welcome participants programme presentations. Dordrecht: Onderwijsmuseum. 2017, str. 31–32. [COBISS.SI-ID 513909612] Izkušnje slovanskih šolskih muzejev pri povezovanju in postavitvi razstave Poti izobraževanja pri Slovanih je predstavil tudi na predkonferenčnem srečanju muzejev in arhivov ISCHE 2017, ki so ga v sklopu konference avgusta 2017 pripravile sodelavke treh pedagoških muzejev iz Južne Amerike v Buenos Airesu in v Santiagu de Chile. Na konferenci je nastopil s prispevkom How educational & school museums in Europe present the paths of education : experiences of the Slavic speaking countries. V: LINARES, María Cristina (ur.). Archives and museums about the history of education with a view to emancipatory processes : program [and] abstracts = Archivos y museos sobre la historia de la educación con vistas a los procesos emancipatorios : programa [y] resúmenes. [S. l.]: ISCHE. 2017, str. [5–6]. [COBISS.SI-ID 513955692] V zbirki Univerze Castilla-La Mancha je objavil tudi prispevek o Slovenskem šolskem muzeju in njegovi muzejski identiteti v zgodovini izobraževanja. Museum Identities through the History of Education : Slovenian School Museum in Ljubljana. V: MARTIN-ALBO, Ángel Mateos-Aparacio (ur.), GREGORIO-GODEO, Eduardo de (ur.). Identity and identification : selected proceedings of the 14th international "Culture and power" Conference : [Ciudad Real, 22–24 March 2010], (Colección Estudios, 160). Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha. 2017, str. 197–206. [COBISS.SI-ID 514005868]

b) Vprašanja zgodovine šolstva okoli 1900

Kustos je pripravil informativno predstavitev begunskega šolstva med Slovenci na obeh straneh Soške fronte (Refugee schooling experience during World War I among

Slovenes from both sides of the Isonzo / Soča Front : abstract. V: Education and emancipation. Buenos Aires: Universidad, 2017, 1 str. [COBISS.SI-ID 513952108] Na področju ženskega šolstva je napisal prispevek o izobraževanju kot procesu emancipacije na primeru vstopanja učiteljic v slovensko šolstvo pred prvo svetovno vojno. (Introduction of women teachers to education as orientation to the emancipation and changes in Slovenia 1880-1925 : abstract. V: Education and emancipation. Buenos Aires: Universidad, 2017, 1 str.) [COBISS.SI-ID 513951340] Oba prispevka je predstavil na ISCHE konferenci v Buenos Airesu, katere se je julija 2017 udeležil na lastno pobudo in brez neposrednih stroškov za muzej. V mednarodnih stikih in sodelovanju z raziskovalci šolske preteklosti je za muzejsko knjižnico pridobil publikacijo o 125-letnici župnije Joliet v Illinoisu, ZDA (Saint Joseph Parish, Joliet, Illinois - celebrating 125 years of Faith & Community, 1891-2016), ki je bila še pred leti slovenska. Velik del publikacije je posvečen župnijski šolski dejavnosti. Kustos dr. Šuštar je publikacijo predstavil v muzejski reviji Šolska kronika, 26/2017, št. 3, str. 422-428.

c) Šola v učbenikih

Več slovenskih učbenikov je postavil za ilustracijo poti pri razvoju šolstva pri slovanskih narodih in redakcijsko urejal predstavitve učbenikov pri drugih slovanskih narodih. Področje učbenikov je obravnaval tudi v pripravi postavitve stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju za obdobje protireformacije oz. katoliške obnove (1600-1773).

d) Sodelovanje s strokovnimi društvi

Sodelovanje s strokovnimi društvi (Zvezo zgodovinskih društev Slovenije, Arhivskim društvom Slovenije, Forumom slovanskih kultur, ICOM Slovenija etc.) je potekalo s posredovanjem gradiva, podatkov o gradivu in s predstavitvami muzejske dejavnosti. Pri posvetovanju o težki dediščini je sodeloval z mednarodnim odborom ICOM in njenimi šestimi odbori na severu Evrope. Pripravil je prispevek Museums and presentation of education, wars and the socialist period as problematic memories : experiences in Slovenia : [abstract]. V: Difficult issues : [book of] abstracts. [S. l.]: ICOM. 2017, str. 24-25. [COBISS.SI-ID 513983340]. Na mednarodni konferenci ICOM v Ljubljani, ki je potekala oktobra 2017 pod naslovom Muzeji in zamolčane zgodovine med spominom in pozabo/ Museums and contested histories – between memory and oblivion, je predstavil prispevek Museums and problems with educational heritage between memories and oblivion = Muzeji in problemi z izobraževalno dediščino med spomini in pozabo. Obj. v: Zbornik povzetkov = Book of abstracts. [S. l.: s. n.]. 2017, str. 32-33. [COBISS.SI-ID 513993836] Kustos se je 18. in 19. maja 2017 udeležil mednarodne konference Being a Student in the Habsburg Monarchy na Inštitutu za hrvatsku povjest v Zagrebu, kjer je sodeloval tudi pri delu znanstvenega odbora in med 60 raziskovalci, muzealci in predavatelji iz desetih držav predstavil slovenskega učenca v 19. stoletju: Can "Blaže and Nežica" be Images of Elementary School Pupils in Slovenian Lands in the 19th Century? V: Being a student in the Habsburg monarchy : international conference : programme & book of abstracts. Zagreb: Croatian Institute of History. 2017, str. 8-10. [COBISS.SI-ID 513909868] Ob 100. obletnici smrti J. E. Kreka je sodeloval z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije, SAZU in Teološko fakulteto pri pripravi simpozija Janez Evangelist Krek (1865-1917) – sto let pozneje. Na posvetu je nastopil s prispevkom, ki se je osredotočil na Krekovo delo na področju izobraževanja. Mladina čaka. Krekova prizadevanja na področju izobraževanja : prispevek na znanstvenem posvetu Janez Evangelist Krek (1865-1917) – sto let pozneje (1917-2017), SAZU, Ljubljana, 19.-20. okt. 2017. [COBISS.SI-ID 514014828]

Razstavna dejavnost

Načrtovane strokovne in organizacijske naloge za postavitve stalne razstave so bile ob izvedbi rednih vsakoletnih muzejskih dejavnosti prioritete. Ker je postavitve stalne razstave za muzej že tako in tako poseben dogodek, ki kaže na strokovne dosežke in domet muzejske stroke v zavodu, je bilo med vsemi nalogami, še posebej v razstavni dejavnosti, največ pozornosti, skrbi in vloženega dela posvečenega prav temu, najbolj zahtevnemu večletnemu projektu. Drugih razstavnih projektov je bilo zato, posebej v primerjavi s prejšnjimi leti, precej manj. Celotna razstavna dejavnost je bila podrejena glavnemu projektu zadnjega obdobja Postavitve nove stalne razstave, ki se nadaljuje tudi v letu 2018. Poleg del arhitektov, oblikovalke in ilustratorke je bil eden večjih poudarkov na strokovnem prispevku kustosov pri pripravi razstavne vsebine. Gradbenih del pri pripravi prostora v letu 2017 še ni bilo, izvedeno je bilo le sondiranje nosilnih stebrov v razstavni sobi.

Novih postavitve razstav v matičnih muzejskih prostorih v letu 2017 ni bilo. Čez celo leto je bila za ogled na voljo stara stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, ki je izjemno pomembna za izvajanje celovitega pedagoškega programa za šole. V prvi tretjini leta si je bilo mogoče v muzeju ogledati razstavo ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole Dostopno in plemenito, ki je v preostalem delu leta gostovala na več glasbenih šolah v Sloveniji. Na gostovanju v Muzeju Krško je bila tudi razstava o šolskem vrtu Učilnica v naravi. V muzejski avli je bila od pomladi naprej spet na ogled razstava o pouku latinščine v osnovni šoli, v razstavni sobi pa dopolnjena razstava o šolskih muzejih in zgodovini izobraževanja v slovanskih državah Poti izobraževanja v slovanskem svetu. Muzej je kot eden od partnerjev sodeloval tudi pri postavitvi skupne razstave Muzeji in spregledana preteklost ob mednarodnem dnevu muzejev in razstave Umetnost, šport, kulturna dediščina ob tednu športa in evropske kulturne dediščine.

Postavitve nove stalne razstave

Projekt Postavitve nove stalne razstave je potekal čez celo leto in se nadaljuje tudi v letu 2018. V projekt so bili intenzivno vključeni vsi zaposleni, bodisi pri pripravi njene vsebine, v stikih z arhitekti, oblikovalko in ilustratorko, bodisi organizacijsko ali pri pripravi računovodsko-finančnih in pravnih podlag. Za izvajanje projekta je bilo potrebnega veliko medsebojnega usklajevanja in načrtovanja posameznih nalog. Mag. Marjetka Balkovec Debevec je kot strokovni vodja projekta koordinirala delo med sodelavci, arhitekti in oblikovalko. Pripravila je številna srečanja in sestanke, na katerih se je razpravljalo o vsebinskih vprašanih razstave, skrbela je za pripravo razstavnega gradiva, se dogovarjala o izposoji oz. reprodukciji gradiva in na jesenskem zborovanju muzealcev v Beltincih projekt predstavila muzejski strokovni javnosti.

Delo v drugi fazi projekta, ki je obsegalo vsebinsko pripravo in obdelavo razstavnega gradiva, se je navezovalo na delo pri pripravi postavitve stalne razstave v letu 2016, v katerem je bila postavljena finančna podlaga za izvedbo projekta v letu 2017 in predvsem v letu 2018. Pred začetno konkretizacijo vsebinsko-oblikovnega dela nove stalne razstave so bila intenzivna in zahtevna usklajevanja, ki jih je bilo veliko še v letu 2017. Na začetku leta 2017 je vodja projekta predlagala, da vsak kustos postane nosilec enega od obravnavanih obdobj. Razdelitev obdelave posameznih obdobj je najprej zajela prvo polovico stalne razstave, v drugem delu leta pa še drugo polovico. Obdobja šolske preteklosti so bila razdeljena tako, da je višji kustos Anton Arko postal nosilec postavitve razstave za prazgodovino, antiko, Kraljevino SHS – Jugoslavijo in obdobje med 2. svetovno vojno; višji kustos Marko Ljubič za srednji vek in samostojno Slovenijo; muzejska svetovalka

Mateja Ribarič za reformacijo in obdobje po 2. svetovni vojni; muzejski svetnik dr. Branko Šuštar za protireformacijo, obdobje po marčni revoluciji in Avstro-Ogrsko; direktor mag. Stane Okoliš za lirske province in predmarčno dobo; muzejska svetnica mag. Marjetka Balkovec Debevec za dokončno pripravo vzorčnega obdobja razsvetljeni absolutizem; samostojna bibliotekarka Polona Koželj za knjižno gradivo in glasbo za posamezna obdobja; informatorka/organizatorka Ksenija Guzej za korespondenco in stike z ustanovami pri pridobivanju dovoljenj za uporabo gradiva in druge organizacijske naloge; samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec za restavriranje in konserviranje ter pripravo predmetov ter za druge naloge pri pripravi razstavnega prostora in za sodelovanje pri gradbenih delih. Med nadomeščanjem bibliotekarke Polone Koželj je pri pripravi knjižnega gradiva za stalno razstavo pomagal bibliotekar Miha Mali, prav tako je bil v nekatera manjša pripravljala dela vključen tudi zunanji sodelavec Marjan Javoršek. Računovodsko in finančno stran projekta je v sodelovanju s finančno službo Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport vodil višji kustos in svetovalec Marko Ljubič, administracijo projekta, kontakte z arhitekti Svet Vmes in oblikovalko/ilustratorko Ireno Gubanc, ki je po odstopu oblikovalke Teje Kleč in ilustratorke Milanke Fabjančič prevzela projekt, pa Ksenija Guzej v tajništvu muzeja.

Mag. M. B. Debevec je kljub polovični bolniški odsotnosti v prvi polovici leta organizirala štiri sestanke za stalno razstavo z arhitekti Svet Vmes (5. 1., 26. 1., 13. 2., 17. 5., 13. 6.), srečanje z oblikovalko Ireno Gubanc (20. 2.) ter sestanek z oblikovalcem zvoka Boštjanom Perovškom (29. 5.). Na njeno pobudo so se sestankov z arhitekti udeleževali tudi strokovnjaki za posamezna ožja muzeološka področja; poleg omenjenega Boštjana Perovška (13. 6.), strokovnjaka za zvok, tudi dr. Aksinja Kermavner, strokovnjakinja za slepe in slabovidne (5. 1.). Z muzejskimi sodelavci je koordinirala 10 sestankov (5. 1., 6. 1., 9. 1., 23. 2., 2. 3., 13. 4., 20. 4., 26. 4., 11. 5., 31. 5.), ki so bili izključno namenjeni vsebinski obravnavi postavitve stalne razstave. Obravnava vprašanj o postavitvi stalne razstave je bila v večji meri vsaj štirikrat (16. 1., 25. 1., 8. 2., 19. 6.) vključena v redne strokovne kolegije. V spodbudo k aktivnemu razmišljanju o sodobnih umestitvah stalnih razstav v muzejski prostor je 14. junija 2017 organizirala voden ogled razstave Naše veliko malo morje z dr. Stašo Tome v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. V zvezi z odprtimi vprašanji razstave in konkretnimi nalogami priprave je bila v pogostih stikih s številnimi kustosi iz različnih muzejev, z lektorji, prevajalci in drugimi muzejskimi strokovnjaki. V sodelovanju z drugimi strokovnjaki na muzejskem področju so postavitve posameznih obdobj stalne razstave pripravljali pristojni kustosi, posamezne naloge na stalni razstavi pa drugi zaposleni.

Delo za stalno razstavo se je v drugi polovici leta intenziviralo in tudi vodja projekta, mag. Marjetka Balkovec Debevec se mu je lahko posvetila v polni meri. Najbolj intenzivna je bila vsebinska obravnava zbranega gradiva, prav tako intenzivno je bilo usklajevanje dela s kustosi in arhitekti. Od začetka septembra do konca leta so bile najmanj na trinajstih rednih strokovnih kolegijih in internih sestankih obravnavane tudi strokovne zadeve v zvezi s stalno razstavo, vsaj šestkrat pa so bili v tem obdobju sklicani interni sestanki samo za vprašanja stalne razstave. Med tem časom je bilo najprej tudi pet intenzivnih delovnih srečanj z arhitektkama Ano Kreč in Ano Križaj (Svet Vmes), na katerih je bil obdelan prvi krog vsebinskih načrtov stalne razstave, nato pa še enajst delovnih sestankov v drugem in tretjem krogu vsebinskega usklajevanja z arhitektko Ano Križaj in posebej dva skupna sestanka z vsemi tremi arhitekti Svet Vmes, ki sodelujejo v projektu. Posebej so proti koncu leta potekali štirje sestanki z oblikovalko Ireno Gubanc, s katero je bila prej po izvedenem javnem razpisu sklenjena ločena pogodba.

Vodja projekta, kustosinja mag. M. Balkovec Debevec je v letu 2017 pri pripravi stalne razstave organizirala in sodelovala pri koordiniranju več kot 60 različnih sestankov in delovnih srečanj, le v nekoliko manjšem obsegu so bili na teh pretežno usklajevalnih

in posvetovalnih sestankih prisotni tudi drugi zaposleni. Poleg organiziranih sestankov je bilo v zvezi s stalno razstavo veliko vsebinskih in organizacijskih zadev obravnavanih po sodobnih e-medijih in po telefonu. Vsi strokovni delavci (kustosi) so čez celo leto intenzivno vsebinsko pripravljali besedila, muzejske predmete, slikovno gradivo in druge razstavne materiale za dodeljena obdobja.

Kustosinja Mateja Ribarič je pri iskanju ustreznega gradiva za obdobje protestantizma in tudi za druga obdobja navezala stike s strokovnimi delavci iz Narodne galerije, Narodnega muzeja, Tehniškega muzeja in drugimi strokovnjaki s področja muzeologije ter se z njimi dogovorila za digitalizacijo, izdelavo replik oz. za izposojanje predmetov (igračke, tiskarske črke ...) za razstavo. Izbor glasbenih dopolnitev za posamezna obdobja šolske preteklosti s pridobitvijo zvočnih posnetkov, notnih zapisov ter organizacijo snemanj je naredila bibliotekarka Polona Koželj, ki je po obdobjih pripravila tudi širši izbor knjig iz muzejske knjižnice, z medknjižnično izposojajo pa tudi iz drugih relevantnih knjižnic (Narodnega muzeja). Kustos dr. Branko Šuštar se je pri zbiranju ustreznega razstavnega gradiva in literature za obdobje protireformacije in katoliške obnove v šolstvu, ki še ni bilo deležno tematske razstave, povezoval s številnimi muzeji in raziskovalci v Sloveniji in po svetu. Obiskal je arhive, muzeje in knjižnice po Sloveniji ter zbiral obsežno, večji del fotografsko razstavno gradivo. Kustos Marko Ljubič, ki v nazivu svetovalec v muzeju ureja finančno poslovanje, se je pri obravnavi in predstavitvi obdobja šolstva v srednjem veku soočil s posebnim izzivom, saj je moral tisočletno obdobje šolstva veliko bolj strniti kot drugi na svojih področjih.

Občasne – tematske razstave

Poti izobraževanja v slovanskem svetu, dopolnitev in razširitev mednarodne razstave, ki je bila 22. decembra 2016 odprta v avli Slovenskega šolskega muzeja in maja 2017 predstavljena v razstavno sobo muzeja, v kateri je bila na ogled do konca leta. Avtor dopolnjenega besedila in razširjene razstave: dr. Branko Šuštar. Avtor je razstavo dopolnil s podatki o vseh sodelujočih muzejih in jo razširil s predstavitvijo razvoja izobraževanja v Makedoniji, na Poljskem in v Belorusiji, kjer ni osrednjih šolskih muzejev in si je moral pri zbiranju gradiva pomagati s posameznimi raziskovalci in muzealci. Razstava je tako zajela predstavitev zgodovine izobraževanja v vseh 13 slovanskih državah. Nastala je v sodelovanju Slovenskega šolskega muzeja z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in Forumom slovanskih kultur. Ogled razstave je bil možen večji del leta na dveh različnih lokacijah vsem obiskovalcem Slovenskega šolskega muzeja.

Razstave v skupnih projektih z drugimi muzeji

Umetnost, šport, kulturna dediščina, skupna razstava organizacij s področja kulturne dediščine športa, odprta 25. septembra 2017 v Domu španskih borcev, kjer je bila na ogled do 14. oktobra 2017. Nastala je v sklopu medresorskega nacionalnega projekta Umetnost, šport in kulturna dediščina, poleg Slovenskega šolskega muzeja so z razstavnimi panoji pri njeni postavitvi sodelovali: Narodni muzej Slovenije, Loški muzej Škofja Loka, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Tehniški muzej Slovenije, Muzej Ribnica, Moderna galerija, Slovenski gledališki inštitut – Gledališki muzej, Zavod Planica (Muzej športa), Fakulteta za šport Univerze v Ljubljani, Zgodovinski arhiv Celje ter Osrednja knjižnica Celje (spletni portal Kamra). Večji del razstave je bil namenjen zgodovini in razvoju športa na Slovenskem. Slovenski šolski mu-

zej je v projektu zastopala kustosinja Mateja Ribarič, ki se je udeležila več pripravljanih sestankov pri koordinatorici projekta Nataši Bucik na Ministrstvu za kulturo in v Domu španskih borcev. Pripravila je dva večja razstavna panoja Telesna vzgoja v šolstvu, kjer so obiskovalci razstave lahko izvedeli, kakšni so bili začetki telovadbe in telesne vzgoje v šolah na Slovenskem. Sporočilo razstave temelji na ugotovitvi, da so umetnost, šport in kulturna dediščina pomembni gradniki celostnega razvoja posameznika in družbe kot celote, ki jih je treba medsebojno povezovati in med njimi spodbujati kreativna partnerstva. Po zaprtju razstave v Domu španskih borcev je razstava na razstavnih panojih v drugi polovici oktobra 2017 začela gostovati v drugih krajih Slovenije.

Nacionalni muzeji Slovenije, skupna razstava/predstavitev slovenskih državnih muzejev, odprta 18. maja 2017 na muzejski ploščadi pred vhodom v Slovenski etnografski muzej. Na pobudo kolegija direktorjev državnih muzejev je bila razstava v enaki obliki in obsegu postavljena že leta 2016. Z novo razstavno vsebino, ki je sledila posvetitvi ICOM-a za leto 2017, so se državni muzeji drugič skupaj predstavili širši javnosti. Slovenski šolski muzej je za razstavo pod skupnim naslovom Muzeji in spregledana preteklost: nepovedano v muzejih na eni strani panoja, ki si ga je delil s Prirodoslovnim muzejem Slovenije, prispeval povečano in v zadnjem obdobju že večkrat reproducirano fotografijo šolskega razreda v partizanski šoli v Preloki z začetka leta 1945. Nad učenci in učiteljico sta na steni učilnice levo in desno od razpela obešeni sliki Josipa Broza Tita in Josipa Visarionoviča Stalina. Na dnu fotografije je pripeta na roko pisana negativna karakteristika za učitelja matematike iz sedemdesetih let 20. stoletja, ki pojasnjuje, da mu idealistični svetovni nazor onemogoča uresničevati vzgojne cilje sodobne socialistične šole. Izbor fotografije z dodatnim tekstom iz dokumenta in spremnim besedilom je v sodelovanju s Ksenijo Guzej, prof. likov. um., pripravila kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec. Razstavni pano je bil opremljen še z logotipom in nazivom muzeja. Razstavo so si mimoidoči lahko ogledovali večji del leta.

Gostovanja občasnih razstav

Dostopno in plemenito. Občasna razstava, odprta od 10. novembra 2016 do 11. aprila 2017 v razstavni sobi Slovenskega šolskega muzeja, postavljena v sodelovanju z Zvezo slovenskih glasbenih šol ob praznovanju 200-letnice ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem. Po zaprtju razstave v Slovenskem šolskem muzeju so bili za gostovanja namesto velikih in osvetljenih omarnih vitrin izdelani novi nosilci panojev in panoji, na katerih so bila na novo natisnjena besedila statuten prve javne glasbene šole v izvirniku, v nemški transkripciji in v slovenskem prevodu. Za gostovanja razstave v posameznih glasbenih šolah po Sloveniji je bil sklenjen predhoden dogovor med Slovenskim šolskim muzejem in Zvezo slovenskih glasbenih šol. Poleg zamenjave nosilcev panojev, s katero je razstava postala lažje prenosljiva, so iz sestave prvotno postavljene razstave v Slovenskem šolskem muzeju odpadli tudi vsi razstavni predmeti. Vitrine z dokumenti o nastanku prve javne glasbene šole, učbeniki glasbe, notni zapisi in pesmarice iz muzejske knjižnice ter številni glasbeni inštrumenti, ki so krasili razstavo v muzeju, so bili vrnjeni v razstavne zbirke. Razstava za gostovanja je bila pripravljena za enostaven transport, enostavno postavitve in poznejšo odstranitev. Od spomladi 2017 do konca leta 2017 so jo sprejeli na naslednjih lokacijah: 14. aprila 2017 na Glasbeni šoli (GŠ) Ravne na Koroškem, 1. junija na GŠ Slavka Osterca Ljutomer, 20. septembra 2017 na GŠ Fran Korun Koželjski v Velenju, 19. oktobra 2017 na GŠ Nova Gorica in 4. decembra 2017 na GŠ Kamnik v Frančiškanskem samostanu v Kamniku.

Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Avtorica razstave je kustosinja Mateja Ribarič, ki je usklajevala tudi gostovanje razstave. Razstava je bila v Slovenskem šolskem muzeju odprta od 20. novembra 2014 do 30. septembra 2016. Kot gostujoča razstava je bila na pobudo muzejske svetovalke dr. Helene Rožman 11. oktobra 2016 odprta v Mestnem muzeju Krško. Najprej je bilo predvideno, da bo v Krškem na ogled do 8. oktobra 2017, vendar se je čas pozneje podaljšal do 8. januarja 2018. Razstavo sta drugačnim prostorskim razmeram v Krškem prilagodili avtorica razstave Mateja Ribarič in oblikovalka Simona Čudovan. Razstava je izražala prizadevanja avtorice pri povezovanju tradicije in sedanjosti, opozorila pa je tudi na prednost šolskega vrta kot pomembnega sodobnega učnega in vzgojnega pripomočka, ki učencem v dobi virtualnega sveta omogoča neposreden stik z naravo. Kustosinja je med zimskimi počitnicami v sklopu spremljevalnega programa ob gostujoči razstavi 22. februarja 2017 v Krškem izvedla delavnico z didaktičnimi kartami Spomin – pripovedi rastlin, ki jih je muzej izdal konec leta 2016. Na delavnici se je zbralo 14 udeležencev. V sklopu gostovanja je avtorica razstave 18. aprila 2017 v Mestnem muzeju Krško sodelovala na predavanju Ire Zorko Govorica prostora.

Pedagoško-andragoški programi ob razstavah

Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Kustosinja Mateja Ribarič je ob gostovanju razstave v Mestnem muzeju Krško nadaljevala sodelovanje v projektu Naš vrt z Vrtcem Vodmat. V dogovoru s pedagoško vodjo v vrtcu Darjo Štirn, etnologom v vrtcu Tomažem Simetingerjem in z oblikovalko Simono Čudovan je v vrtcu Vodmat 6. marca 2017 izvedla delavnico Spomin, 3. in 8. maja 2017 delavnico Rastlina v umetnosti, 13. in 15. junija 2017 pa je sodelovala tudi na sklepnih prireditvah projekta Naš vrt. V sklopu projekta vseživljenjskega učenja: Soustvarjanje na Krasu, se je 15. maja 2017 v prostorih Šolskega centra PET v Ljubljani udeležila predavanja Branka Bošnjaka o sodobnem vrtnarjenju na Krasu.

Umetnost, šport, kulturna dediščina. Slovenski šolski muzej je ob odprtju razstave v Domu španskih borcev 25. septembra 2017 v spremljevalnem pedagoško-andragoškem programu premierno pripravil novo učno uro Zdrav duh v zdravem telesu: Učna ura telovadbe v narodni šoli v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932, s katero je bil udeležencem posveta in odprtja razstave predstavljen pouk telesne vzgoje v šoli v začetku tridesetih let 20. stoletja. Učno vsebino in učne metode sta na podlagi učnih načrtov iz obdobja Kraljevine Jugoslavije, ki so temeljili na sokolskem telovadnem sistemu, izbrala kustosinja Mateja Ribarič in animator starih učni ur Matej Prevc. Skupaj sta določila koncept in oblikovala potek ter scenarij učne ure. Poskusna učna ura je bila 20. septembra 2017 v Slovenskem šolskem muzeju. V vlogi telovadnega učitelja je nastopil Matevž Močnik (Matej Prevc), ki je ob odprtju razstave v Domu španskih borcev za pouk telovadbe zbral vsega trinajst prostovoljcev. Na učni uri telovadbe se udeleženci naučijo pravilno stati, nastopati v vrstah – po eden, dva, tri in po štiri, hoditi in tekati v vrsti, okretati na levo in desno in prosto vaditi na mestu. Na koncu so tudi različne družabne igre. Poleg telesne spretnosti, razvijanja odločnosti, samozavednosti ter vzdrževanja duševnega in telesnega zdravja je med pomembnimi smotri telovadbe v šoli tudi navajanje na dostojno in lepo vedenje. Kustosinja Mateja Ribarič je ob odprtju razstave v Domu španskih borcev izvedla tudi dve vodstvi po razstavi za obiskovalce.

Poti izobraževanja v slovanskem svetu. Kustos dr. Branko Šuštar, avtor razstave, je po dopolnitvi in razširitvi razstave 15. junija 2017 v čitalnici muzeja pripravil Srečanje s sestrskimi jeziki, ki se ga je udeležilo 22 povabljenih obiskovalcev muzeja in razstave.

Pedagoško-andragoška dejavnost

Izrazito poudarjena pedagoško-andragoška naravnost muzeja je vtkana v opravljanje javne službe na področju premične kulturne dediščine šolstva. Muzej je v zadnjem obdobju svojega delovanja naredil pomemben korak v smeri neposrednih metod muzejskega dela z obiskovalci. Neprekinjeno izvajanje samostojnih pedagoško-andragoških programov je postalo stalnica delovanja muzeja. Stare učne ure so, kot najuspešnejši muzejski projekt, utečen način predstavljanja šolske preteklosti. Na podlagi evalvacij programa so vsako leto izvedene nekatere spremembe in dopolnitve, s katerimi muzej sledi tako muzejski stroki kot tudi potrebam okolja, za katere se programi pripravljajo. Z razvejanostjo in obsegom izvajanja programov sta se okrepila vloga in pomen pedagoško-andragoške dejavnosti, ki je v muzeju zavzela izjemno mesto in je nosilec njegovega razvoja ter pospeševalec novih projektov. Kot stičišče muzejskega dela je pedagoško-andragoško področje postalo strateško in razvojno. Muzej zato namenja pedagoško-andragoški dejavnosti primerno večjo skrb in več pozornosti, v dejavnost samo pa so tako ali drugače vključeni vsi zaposleni. Izpeljavo pedagoških programov so večinoma opravili zunanji sodelavci, med katerimi je leta 2017 prišlo do menjave generacij. Muzej je večino prejetih sredstev iz dejavnosti namenil za njen nadaljnji razvoj. Kakor prejšnja leta je ob koncu šolskega leta 2016/2017 izšla vsakoletna publikacija muzeja *Pedagoški programi v šolskem letu 2017/18*, v kateri je sistematično, pregledno in oblikovno privlačno predstavljena vsa pedagoško-andragoška dejavnost, ki je v prvi vrsti namenjena šolskim skupinam. Do začetka novega šolskega leta je bila po navadni in po e-pošti posredovana vsem osnovnim in srednjim šolam v RS. Publikacija je informativne in promocijske narave s poudarkom na predstavitvi novosti.

Muzejska sprejemnica. Za izvajanje pedagoško-andragoških programov je izredno pomembno uspešno delovanje muzejske sprejemnice, za katero pa muzeju zaradi omejitve zaposlovanja v javnem sektorju še ni uspelo pridobiti stalne zaposlitve. Od začetkov podrobne statistične obdelave podatkov leta 2004 je delo na tem mestu opravljala zunanja sodelavka Natalija Žižić, ki je vodila celotno organizacijo obiskov, sprejemala prijave šolskih in drugih organiziranih skupin, usklajevala termine in razpored dela vodičev ter animatorjev učnih ur. Bila je tudi animatorka učnih ur Računstvo in Lepopis, zadnje leto pa po potrebi tudi Lepo vedenje. Prav tako je opravljala vodenje obiskovalcev po stalni in občasni razstavi v slovenskem in angleškem jeziku, pomagala je pri izvajanju muzejskih delavnic med šolskim letom in med počitnicami ter ob posebnih priložnostih, tako pri organizaciji in izvedbi različnih prireditev v muzeju, ob dnevih odprtih vrat ter ob drugih muzejskih projektih. Med obiskovalci muzeja je izvajala tudi evalvacijo programa in zadovoljstva z obiskom muzeja. Ker je z začetkom šolskega leta 2017/18 dobila stalno zaposlitev v drugem zavodu, jo je dne 1. avgusta 2017 nadomestila Maja Hakl Saje, ki je v muzeju že prej opravljala večino nalog na pedagoško-andragoškem področju.

Stare učne ure. Zanimanje za stare učne ure in udeležba na njih sta se v letu 2017, glede na predhodno leto, povečala. V rednem programu z izdanimi vstopnicami je bilo izvedenih 539 raznovrstnih učnih ur, kar je 52 ur ali skoraj 10 odstotkov več kot leta 2016. S tem se je občutno povečala že sicer visoka raven obiska tako učnih ur kot tudi muzeja, na kar najbolj vplivajo stare učne ure. V istem obsegu kakor leta 2016 so bile v prvi polovici leta izvedene učne ure Lepopisa v muzejski zbirki Zasavskega muzeja Trbovlje v Hrastniku, v drugi polovici leta pa je bilo več gostovanj z učnimi urami na posameznih šolah na Štajerskem. Več učnih ur je bilo izpeljanih tudi ob dnevih odprtih vrat v muzejski učilnici. Učne ure so kot zunanji sodelavci izvajali predvsem nekdanji muzejski vodiči, ki so si v pedagoško-andragoškem delu v muzeju z leti pridobili največ strokovnega znanja

in izkušenj pri delu z obiskovalci. V izjemnih primerih sta določene učne ure izvedla tudi višji kustos Anton Arko, 21-krat Nedeljsko šolo in 4-krat Vodnikovo šolo, ter samostojna bibliotekarka Polona Koželj (Lepopis in Ročna dela), ki sta jih osvojila še v obdobju, ko sta bila muzejska vodiča in animatorja učnih ur. Zunanji sodelavki na muzejski sprejemnici sta po potrebi in v določenih časovnih obdobjih prav tako izvajali posamezne učne ure, povsem pa je bilo v njunem delokrogu izvajanje učnih ur v muzejski zbirki v Hrastniku. V pedagoško-andragoškem programu muzeja je bilo v ponudbi deset različnih vsebin starih učnih ur iz prejšnjega leta, med letom 2017 pa sta bili uvedeni dve novi učni uri: Stara šola za najmlajše in Telovadba. Pred uvedbo novih vsebin učnih ur v muzejski program in pred vsakim prvim nastopom novega izvajalca/animatorja je bila v navzočnosti zaposlenih strokovnih delavcev in drugih voditeljev učnih ur izvedena poskusna učna ura, po kateri sta bili opravljeni tudi analiza in ocena nastopa s podanimi priporočili.

Nove stare učne ure v letu 2017:

- Stara šola za najmlajše: prilagojena učna ura/delavnica za vrtce, 1. in 2. r. OŠ;
- učna ura Telovadbe iz 1932 ob razstavi Umetnost, šport in kulturna dediščina.

Animatorji starih učnih ur 2017. Po programu izvajanja učnih ur so med letom izvajali 12 vsebinsko raznovrstnih učnih ur. Prav tako so na podlagi istih vsebin z delavnicami, igrami in predstavitvami nastopali na drugih pedagoško-andragoških prireditvah, na katerih je sodeloval muzej.

1. Taja J. Gubenšek (Lepo vedenje, Prirodopis: Domača mačka);
2. Natalija Žižič (Lepopis, Računstvo, Lepo vedenje) – prva polovica 2017;
3. Maja Hakl Saje (Ročna dela, Lepopis, Učna ura za tujce, Lepo vedenje, Stara šola za najmlajše);
4. Polona Koželj (Ročna dela, Lepopis) – do sredine maja 2017;
5. Anton Arko (Nedeljska šola; Vodnikova šola);
6. Matej Hrstar (Fizika, Nedeljska šola, Vodnikova šola);
7. Matej Prevc (Učna ura v antični Emoni, Učna ura za tujce, Stara šola za najmlajše, Telovadba);
8. Rok Kastelic (Nedeljska šola) – do maja 2017;
9. Mateja Pušnik (Lepopis, Stara šola za najmlajše, Računstvo).

Novi animatorji starih učnih ur v letu 2017:

1. Maja Hakl Saje in Matej Prevc, 14. aprila 2017, ter Mateja Pušnik, 24. aprila 2017, poskusna učna ura/delavnica Stara šola za najmlajše,
2. Matej Prevc, 12. junija 2017, poskusna učna ura Nedeljska šola,
3. Matej Prevc, 20. septembra 2017, poskusna učna ura Telovadba.

Vsebinsko in scenarij prilagojene učne ure/delavnice Stara šola za najmlajše so spomladi 2017 pripravile kustosinja Mateja Ribarič, bibliotekarka Polona Koželj in zunanja sodelavka Natalija Žižič na muzejski sprejemnici. Uvedba nove prilagojene učne ure za najmlajše se je izkazala za zelo uspešno, saj je nova učna ura napol muzejska delavnica, ki je po eni strani za učence 1. in 2. razreda OŠ bolj dojemljiva, po drugi strani pa je pritegnila tudi več starejših skupin iz vrtcev. Po uspešno opravljenih poskusnih učnih urah/delavnicah Stare šole za najmlajše, ki sta jih najprej prevzela izkušena animatorja starih učnih ur Matej Prevc in Maja Hakl Saje, je muzej staro učno uro Nedeljska šola izvajal samo še za šolske skupine, starejše od 3. razreda OŠ, medtem ko je bila za vse mlajše skupine po naravi stvari na voljo zgolj Stara šola za najmlajše.

Muzejske delavnice. Muzejskih delavnic v letu 2017 tako kot leto prej, zlasti v rednem programu, ni bilo veliko in so še naprej ostale v senci starih učnih ur. Več jih je bilo v sklopu pedagoško-andragoških programov ob dnevih odprtih vrat, na vzgojno-izobraževalnih in sejemskih prireditvah ter ob pedagoško-andragoških projektih v muzeju, tako npr. za zimske in jesenske počitnice. Ker posebnega zanimanja za muzejske delavnice tudi zaradi majhne promocije ni bilo, so nekatere iz široke ponudbe ostale sploh neizvedene. Med obiskovalci sta bili še najbolj priljubljeni Izdelovanje šolskih zvončkov in Izdelovanje ptičjih hišic pod vodstvom zunanjega sodelavca Marjana Javorška. Nekaj več aktivnosti je bilo z delavnico Vezenje ter v Summerski delavnici pisanja. Ob razstavi Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri v Mestnem muzeju v Krškem je bila izvedena delavnica Mandala – zahvala zemlji. Izvedba muzejskih delavnic je zaradi osredotočenja muzejskega dela na drugih projektih v glavnem ostala na ravni leta 2016. Zaradi slabega obiska nekatere v muzejskem programu že napovedane delavnice niso bile izvedene. Na 9. Znanstivalu oz. na prireditvah za promocijo znanosti so bili izvedeni kemijski in fizikalni poskusi iz bogate zakladnice šolskih učnih programov. Vodenja posameznih delavnic so bila večinoma zaupana animatorjem vsebinsko povezanih starih učnih ur in avtorjem posameznih razstav, ob katerih so delavnice nastale.

Vodenje po razstavah. Vodstva po stalni razstavi Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja in menjajočih se občasni oz. tematski razstavi so po izdelanem pedagoškem programu večinoma opravili muzejski vodiči. Zelo pomembno je, da so razlago znali prilagoditi različnim starostnim skupinam obiskovalcev. Pri nekaterih bolj zahtevnih oz. posebnih obiskovalcih so pri vodenju sodelovali tudi muzejski kustosi. Zaradi pripravljanja nove postavitve stalne razstave v letu 2017 ni bilo novih razstav, vodenje obiskovalcev v muzeju pa je bilo osredotočeno na staro postavitev stalne razstave in na občasne razstave, ki so na voljo za ogled še iz prejšnjih let. Ker je bilo v prvi polovici leta občasno precejšnje pomanjkanje muzejskih vodičev, sta šolske skupine po stalni razstavi poleg Natalije Žižić iz muzejske sprejemnice po potrebi vodila tudi kustos Anton Arko in bibliotekarka Polona Koželj, če se ni izšlo drugače, pa tudi kustosinja Mateja Ribarič, ki je občasno vodila tudi po razstavi Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je imela 11. januarja 2017 vodstvo po stalni razstavi s ppt-predstavitvijo in predavanjem o zgodovini šolstva na Slovenskem za študente z Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Podobno sta imeli skupaj s kustosinjo Matejo Ribarič 14. decembra 2017 vodstvo po stalni razstavi in predavanje s ppt-predstavitvijo za študente z Oddelka za umetnostno zgodovino FF UL pri predmetu Muzeologija.

Nova generacija muzejskih vodičev. Muzej je leta 2017 izpeljal izbor novih muzejskih vodičev in vodičk ter zapolnil vrzel, ki je nastala po odhodu vrste preizkušenih muzejskih vodičev in animatorjev učnih ur v drugi polovici leta 2016 in v prvi polovici leta 2017. Za vodenje v Slovenskem šolskem muzeju je značilno, da poleg samih vodstev obiskovalcev, ki v veliki večini prihajajo v skupinah, vključuje tudi uvajanje obiskovalcev v zgodovinsko obdobje, v katerem poteka vsaka izmed izbranih starih učnih ur. Povabilo novi generaciji študentov za muzejske vodiče, ki je zajelo tudi tiste, ki so kadarkoli prej izkazali zanimanje za to delo v muzeju, je bilo posredovano v začetku maja 2017. Uvodno srečanje s prijavljenimi kandidati je bilo 25. maja 2017. Organizacijo uvodnega srečanja in ves nadaljnji postopek izbora sta vodili Ksenija Guzej v tajništvu muzeja in mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki je za kandidate za vodiče na uvodnem srečanju pripravila potrebno literaturo. V postopek izbora so bili poleg direktorja muzeja bodisi pri izobraževanju ali pri ocenjevanju vključeni tudi drugi strokovni delavci, ki delujejo na pedagoško-andragoškem področju muzejskega dela. Na uvodnem srečanju sta bila kandidatom predstavljena

potek in obseg izobraževanja in razpored hospitiranja pri starejših muzejskih vodičih, potrebna literatura in način preizkusa znanja ter nastopanja oz. vodenja. Po opravljenem junijskem hospitiranju sta bili 12. julija 2017 za vse kandidate predavanji kustosinje mag. Marjetke Balkovec Debevec in direktorja mag. Staneta Okoliša. Preizkus preverjanja kandidatov za muzejske vodiče je 17. in 20. julija ter 22. septembra 2017 opravila komisija v sestavi: višji kustos Anton Arko, muzejska svetnica mag. M. Balkovec Debevec in direktor mag. Stane Okoliš. Preizkus je od prvotno prijavljenih desetih kandidatk opravilo sedem kandidatk: Klara Keršič, Mia Hočevar, Hana Čosić, Neža Vrtovec, Anja Bregar, Meta Košir in Taja Gubenšek, ki je v muzeju že tako in tako od vsega začetka animatorka učnih ur. Po letnih počitnicah in še pred prihodom večjih šolskih skupin je bilo za izbrane kandidatke organizirano nadaljnje izobraževanje. Dr. Branko Šuštar, mag. M. Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Anton Arko, Marko Ljubič in mag. Stane Okoliš so imeli z njimi 19., 20. in 21. septembra 2017 strokovno vodenje po stalni razstavi, pogovore o delu in nalogah muzejskih vodičev in jim svetovali, kako nastopati v določenih primerih. Z organizacijskimi podatki o delu muzejskih vodičev je izbrane kandidatke seznanila Maja Hakl Saje na muzejski sprejemnici, saj se je morala z njimi za vsako vodenje terminsko usklajevati. Nove muzejske vodičke so zaradi velikih potreb že v septembru postopoma imele prva vodenja šolskih in drugih skupin obiskovalcev.

Muzejski vodiči. Večinoma vodijo organizirane in predhodno najavljene skupine obiskovalcev, predvsem šolske skupine, skupine odraslih ter druge skupine otrok po stalni in občasni razstavi v slovenskem, po potrebi pa tudi v drugih jezikih ter jih uvajajo v stare učne ure, v neprimerno manjši meri pa občasno po muzeju vodijo tudi individualne obiskovalce. V prvi polovici leta se je od uspešnega sodelovanja z muzejem postopoma poslovilo več vodičev in animatorjev starih učnih ur prejšnje generacije vodičev. Zaradi opaznega pomanjkanja vodičev so vodenje izvajali tudi zaposleni, med njimi zlasti animatorja starih učnih ur višji kustos Anton Arko in samostojna bibliotekarka Polona Koželj. Več učnih ur in vodenja skupin po muzeju je izvedla tudi Natalija Žižič, ki je v sprejemnici usklajevala termine za delo vodičev. Z izborom novih vodičev se je praznina za manjkajočimi vodiči v drugi polovici leta zapolnila. Poleg že omenjenih novih vodičev, ki so v jeseni opravili preizkus, so delo muzejskih vodičev v letu 2017 opravljali: Mateja Pušnik, Matej Prevc, Matej Hrastar, Neža Trdin (do 1. polovice aprila 2017), Rok Kastelic (do maja 2017), Natalija Žižič (po potrebi do avgusta 2017) in Maja Hakl Saje (od avgusta 2017 naprej po potrebi).

Srečanja in delo z vodiči in animatorji starih učnih ur. Vodstvo muzeja je za muzejske vodiče in animatorje starih učnih ur v letu 2017 pripravilo posebni srečanja 8. marca in 14. decembra 2017. Na njima so v polnem številu sodelovali vsi zaposleni in zunanji sodelavci, ki v muzeju spremljajo in skrbijo za nemoten potek pedagoško-andragoškega programa, obravnava in pogovor o vseh vidikih izvajanja programa pa je potekala v obliki izmenjav izkušenj in podanih predlogov med vsemi navzočimi. Stiki z vodiči in animatorji starih učnih ur so bili med letom po potrebi pogostejši. Za spremljanje dela muzejskih vodičev in animatorjev starih učnih ur sta bili po vsebinski strani pristojni kustosinji mag. Marjetka Balkovec Debevec in Mateja Ribarič, za njihovo tekoče obveščanje pa Ksenija Guzej na službenem mestu informator/organizator in Natalija Žižič do 1. avgusta ter Maja Hakl Saje od 1. avgusta 2017 do konca leta na muzejski sprejemnici. Strokovni nadzor in svetovanje vodičem in animatorjem učnih ur pri delu z obiskovalci je v sodelovanju s kustosinjo Matejo Ribarič prvi polovici leta izvedel lutkar in predavatelj na AGRFT Brane Vižintin. Na srečanju 14. decembra 2017 so bile novim vodičem, ki so jeseni uspešno opravili preizkus nastopanja in vodenja v muzeju ter se nato uspešno vključili v delo muzejskih vodičev, prvič z zgodovini muzeja oz. izvajanja pedagoško-andragoške dejavnosti podeljene diplome.

Učna ura Telovadba, Odprtje razstave Umetnost, šport, dediščina v Španskih borcih, 25. september 2017 (hrani SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)

Gradiva in materiali za izvedbo starih učnih ur. Za animatorje starih učnih ur so bile v začetku leta nabavljene nove učiteljske obleke, sešite in oblikovane po takratni oblačilni kulturi. Potrebne stike in dela pri pripravi krojev ter izdelavi ustreznih učiteljskih oblačil je z animatorji učnih ur Matejo Pušnik, Natalijo Žižič in Matejem Hrastarjem ter s šiviljo Marijo Srebot iz Podkrajja koordinirala kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec. Z nasveti o učiteljski kulturi oblačenja je svetovala tudi šivilji Marjeti Vidic, ki je izdelala novo učiteljsko obleko za animatorko starih učnih ur Tajo Gubenšek. Ob uvedbi nove učne ure Telovadba je za telovadnega učitelja Mateja Prevca priskrbelo ustrezno telovadno (sokolsko) obleko. Najprej si je obleko za izvajanje nove učne ure v sodelovanju z Belokranjskim muzejem Metlika in Sokolskim društvom Metlika izposodila, nato pa sta s sodelavko Ksenijo Guzej poskrbeli za nabavo ustreznih majic in izbiri blaga, da je šivilja Marjeta Vidic lahko izdelala repliko in je muzej dokončno prišel do ustreznega oblačila za telovadnega učitelja. Stara učiteljska oblačila so bila oprana dvakrat v letu ob menjavi letnih časov, oblačila za obiskovalce učnih ur pa po delih med šolskimi počitnicami in ob vsaki večji prekinitvi šolskega leta. Za nemoteno izvajanje pedagoško-andragoškega programa je bilo aprila in oktobra ponatisnjenih 16 tisoč izvodov učnih listov za stare učne ure Lepopisa, Lepega vedenja in Nedeljske ter Vodnikove šole.

Pedagoško-andragoški projekti odprtega muzeja. Muzej se je s svojim pedagoško-andragoškim programom ob utečenem medinstitucionalnem sodelovanju odzval tudi na druge zunanje pobude, ki so se nanašale na področje delovanja in poslanstva muzeja. Muzej se je ob različnih priložnostih vključil v projekte, ki razširjajo kulturno in izobraževalno vlogo muzejev med različnimi skupinami prebivalstva. Poleg zunanjih

sodelavcev so pri njihovi izvedbi in zlasti pripravi in oblikovanju sodelovali predvsem strokovni muzejski delavci, ki so bolj pritegnjeni k delu na področju pedagoško-andragoških programov: mag. Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Polona Koželj, Anton Arko in Ksenija Guzej. Med zimskimi šolskimi počitnicami od 28. februarja do 2. marca 2017 so bile v muzejskih prostorih delavnice Izdelovanje pustnih mask in Izdelovanje ptičjih hišic, ki jih je izvedel zunanji sodelavec Marjan Javoršek, ter Vezenje v izvedbi Maje Hakl Saje. Za Teden študentske kulture med 6. in 12. marcem 2017 je bil vstop v muzej za študente brezplačen. To priložnost je v tistem času izkoristilo vsega šest študentov. Med jesenskimi počitnicami od 30. oktobra do 3. novembra 2017 pa je podobno ugodnost izkoristilo 8 mlajših obiskovalcev, ki so se udeležili stare učne ure Nedeljska šola.

Sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi organizacijami. Sodelovanje šolskega muzeja s šolami je ena od prednostnih nalog muzeja. Po svoji naravi je muzejsko delo v šolskem muzeju neposredno povezano s šolo, vzgojo, izobraževanjem in predvsem šolsko preteklostjo. Kadar in kakor koli se šole srečujejo in ukvarjajo s svojo preteklostjo, stopijo v območje delovanja šolskega muzeja. Sodelovanje muzeja s šolami je bilo tudi v letu 2017 večplastno in stiki so bili vsakodnevni. Poleg obiskov šolskih skupin v muzeju, posredovanja podatkov o zgodovini šolstva, izposoji ali poklonitvi predmetov šolske dediščine itd. so iz sodelovanja in vsakodnevnih stikov nastali tudi posamični večji projekti. Ob visokih šolskih jubilejih so se zgodili z gostovanji muzeja na posameznih šolah s priljubljenim pedagoškim programom izvajanja starih učnih ur. Precejšnje logistične probleme je pri tem predstavljala že prestavitev opreme učilnice iz muzejskih depojev na konkretno šolo, druge vrste problem pa je bila zagotovitev primernih prostorov zanj na šoli. Slovenski šolski muzej je na vztrajne prošnje najprej ob 105. obletnici ustanovitve Gimnazije Celje - Center 15. septembra 2017 tako gostoval z učno uro Lepo vedenje in Prirodopis: domača mačka. Ob 180-letnici šole je z učno uro Lepo vedenje 12. oktobra 2017 gostoval na osnovni šoli Griže. Nazadnje je 26. oktobra 2017 ob 120-letnici šolske stavbe z učno uro Lepo vedenje in Nedeljska šola gostoval na Osnovni šoli Hajdina. Za prevoze opreme in sodelujočih je bil odgovoren samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec, učne ure sta izvedla zunanja sodelavca Taja Gubenšek in Matej Prevc, kot strokovna sodelavka pa je pri izvedbah pomagala tudi kustosinja Mateja Ribarič. Med muzejem in šolami se je več projektov spletlo spontano. Muzej je bil pri tem tako kadrovsko kot tudi finančno precej omejen, vendar je po svojih zmožnostih opravljal svoje poslanstvo. Z Zavodom za slepo in slabovidno mladino Ljubljana je muzej ostal še vedno v dogovarjanju za popis predmetov šolske dediščine na šoli, za ureditev in prevzem zbirke v muzejski depo v Zalogu ter za postavitev razstave ob 100-letnici delovanja zavoda. Na Srednji šoli tehniških strok Šiška, s katero muzej vsestransko sodeluje in kjer deluje muzejska konservatorsko-restavratorska delavnica, so leta 2017 zaznamovali 70-letnico delovanja, razstavo, ki so jo v sodelovanju z muzejem načrtovali postaviti, pa so preložili na poznejši čas, saj želijo ob postavitvi razstave izkoristiti vse svoje potencialne in pretekle izkušnje izrabiti za prihodnost. S postavitvijo skupne razstave Dostopno in plemenito ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem in z izidom istoimenskega kataloga sta Slovenski šolski muzej in Zveza slovenskih glasbenih šol že leta 2016 prišla do enega največjih dosežkov v zgodovini sodelovanja med muzejem in šolami, ki sta ga leta 2017 z zaporednim gostovanjem po glasbenih šolah še nadgradila. V prizadevanju za krepitev nadaljnjega sodelovanja muzeja s podružničnimi šolami se je direktor muzeja, mag. Stane Okoliš 21. aprila 2017 udeležil 17. strokovnega posveta Društva učiteljev podružničnih šol v Svibnem. Poleg uvodnega nagovora, ki ga je imel v strokovnem delu posveta, je v zborniku, ki je izšel ob posvetu, objavil priložnostno razmišljanje o prispevku obrobja k celovitosti šolstva v Sloveniji.

Ta veseli dan kulture, 3. december 2017 (hrani SŠM, fototeka, foto U. Boljkovac)

Promocija pedagoško-andragoškega programa

Slovenski šolski muzej se je s svojim raznolikim in celostnim pedagoško-andragoškim programom, ki zajema muzejske učne ure, muzejske delavnice, igre, predstavitve, vodenja po razstavah, predavanja itd., vključil tudi v večje projekte slovenskih muzejev, ki promovirajo njihovo delo in poslanstvo, ter v sejemske-razstavne projekte različnih organizacij pri širjenju kulturne in izobraževalne vloge muzejev, drugih ustanov in samih prirediteljev. Kot koordinatorka pri pripravi sodelovanja na prireditvah, pri usklajevanju z njihovimi animatorji oz. izvajalci in pri njihovi promociji v e-medijih, na različnih socialnih omrežjih, spletnih straneh in po e-pošti je v tajništvu na službenem mestu organizator/informator prizadevno in uspešno delovala Ksenija Guzej, prof. likovne umetnosti, ki bila tudi iniciator idejnih zasnov pri oblikovanju letakov, plakatov, bannerjev in brošur ter drugih e-sporočil. Slovenski šolski muzej je ob dnevih odprtih vrat, ki jih štirikrat na leto v promocijske namene organizirajo muzejska strokovna združenja, na široko odprla vrata. Obiskovalci so si lahko brez vstopnine ogledovali razstave in sodelovali na izbranih starih učnih urah in delavnicah na slovenski kulturni praznik (8. februar), na mednarodni dan muzejev (18. maj), v Poletni muzejski noči (17. junij) in na Ta veseli dan kulture (3. december). Zunaj matičnih muzejskih prostorov je muzej nastopal na že tradicionalnih prireditvah, ki promovirajo vzgojno-izobraževalne, kulturne in znanstvene cilje med mladimi. Ker pri večini teh prirediteljev sodeluje tudi pedagoška sekcija pri SMS, je večino koordinacijskih nalog in izvedenih projektov kot predstavnica muzeja v sekciji opravila kustosinja Mateja Ribarič. Kustosinja je bila na prireditvi s pedagoško-andragoškim programom muzeja najbolj vpeta in je na njih tudi najbolj aktivno sodelovala.

Kulturni bazar, Cankarjev dom v Ljubljani, 30. marca 2017. Kustosinja Mateja Ribarič je v projektu Dober tek, Slovenija, pripravila razstavni pano in delavnico o zeliščih,

Pikin festival, Velenje, 22. september 2017 (hrani SŠM, fototeka, foto M. Ribarič)

predstavila je didaktično igro Spomin in sodelovala na okrogli mizi s prispevkom o sodelovanju muzeja z vrtcem Vodmat in šolskim centrom PET pri dejavnostih ob razstavi Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri.

11. mednarodni festival Igraj se z mano, Park Zvezda Ljubljana, 23.–26. maja 2017. Organizatorja festivala sta bila Center Janeza Levca Ljubljana in Društvo za kulturo inkluzije. Namen festivala je z igro spodbuditi socialno integracijo/inkluzijo med osebami s posebnimi potrebami in drugimi. Slovenski šolski muzej je v sklopu festivala na Kongresnem trgu pripravil dva dogodka. Kustosinja Mateja Ribarič je 23. maja 2017 predstavila didaktično igro Spomin – pripovedi rastlin, zunanji sodelavec Marjan Javoršek pa je izvedel delavnico Izdelovanje šolskih zvončkov, ki se je je udeležilo okrog 50 otrok.

9. Znanstival dogodiščin, Stritarjeva ulica v Ljubljani, 3.–4. junija 2017. Dvodnevni dogodek za promocijo znanosti in izobraževanja je organizirala Hiša eksperimentov. Slovenski šolski muzej je svoje dejavnosti predstavil v obeh dnevih na stojnici s promocijskim materialom. V vlogi učenika fizike se je s fizikalnimi in kemijskimi poskusi predstavil animator starih učnih ur Matej Hrastar, pri organizaciji sodelovanja, obveščanju in promociji muzeja so sodelovali Ksenija Guzej, Maja Hakl Saje, Mateja Pušnik in Marjan Javoršek.

12. Otroški bazar, Gospodarsko razstavišče Ljubljana, od 8. do 10. septembra 2017. Slovenski šolski muzej je na prireditvi sodeloval v sklopu Sekcije za izobraževanje in komuniciranje SMS. Za koordinacijo je skrbela kustosinja Mateja Ribarič. Muzej je 8. septembra 2017 predstavil prilagojeno novo učno uro Stara šola za najmlajše. Pri izvedbi sta bila animator Matej Prevc in Marjan Javoršek.

28. Pikin festival, Pika odkriva podeželje, Velenje, 22. septembra 2017. Slovenski šolski muzej se je prestavil z delavnico Mandala – zahvala Zemlji, ki je nastala ob razstavi

Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri in s predstavitev didaktične igre s kartami Spomin – pripovedi rastlin, ki ju je izvedla avtorica, kustosinja Mateja Ribarič.

23. slovenski festival znanosti, Biotehniška fakulteta, 27. septembra 2017. Za koordinacijo pri sodelovanju Slovenskega šolskega muzeja na festivalu je višji kustos Anton Arko v sklopu Antičnega kotička pripravil staro učno uro v antični Emoni, ki jo je izvedel Matej Prevc, na njej pa je bilo 16 udeležencev.

Statistika obiska v muzeju

Število obiskovalcev v muzeju se je v letu 2017 spet rahlo povečalo in je na ravni obiska zadnjih let. V primerjavi z letom 2016 se je število obiskovalcev povečalo za 327, kar predstavlja povečanje za 1,97 odstotka. Obisk muzeja sam po sebi sicer ni glavno merilo uspešnosti, saj se ta izkazuje tudi po drugih kazalnikih in je odvisna od številnih dejavnikov, je pa zelo nazoren kazalnik uspešnosti prizadevanja vseh, ki sodelujejo pri muzejskih dejavnostih, in je najbolj merljiv. Glede na LDN 2017 je obisk nad pričakovanji in zelo pozitivno vpliva na zadovoljstvo zaposlenih in na poslovanje muzeja v celoti. Struktura obiskovalcev se spreminja nekoliko bolj kot samo število, so pa razmerja bolj ali manj enaka že vrsto let. Pozitiven vpliv na obisk in na prepoznavnost muzeja imajo dnevi odprtih vrat štirikrat na leto. Stabilen obisk na zavidljivi ravni pozitivno vpliva na delovanja muzeja in še posebej na razvoj pedagoško-andragoških programov. Ob rahlem povečanju števila obiskovalcev na letni ravni so bila, tako kot prejšnja leta, večja odstopanja po posameznih mesecih. Ker so bili obiskovalci v obeh poletnih mesecih izključno posamezniki, v večji meri predvsem tujci in med njimi ni bilo večje skupine, je bil obisk julija in avgusta še manjši kot prejšnje leto in so bile razlike do drugih mesecev v letu še večje kot prej. V primerjavi z letom 2016 se je obisk povečal februarja, marca, maja, oktobra in decembra, poleg v obeh počitniških mesecih se je opazno zmanjšal še januarja, aprila in junija, precej manj obiskovalcev pa je bilo še septembra in novembra. Največji obisk je bil prvič zabeležen februarja, najmanjši pa julija. Poleg sprememb v šolskem koledarju na obisk muzeja vpliva obisk ob dnevih odprtih vrat, v manjši meri pa tudi različni razstavnici in drugi projekti.

Tabela: Obisk muzeja 2017 po mesecih, glede na starost obiskovalcev, in primerjava z letom 2016

	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEP	OKT	NOV	DEC	Skupaj
Vrtec	2	22	0	0	0	11	2	18	3	1	58	31	148
OŠ	618	1738	1243	990	1894	1699	7	9	755	1494	1056	737	12240
SŠ	25	77	101	61	156	12	0	0	0	14	0	30	476
Študenti	22	44	97	44	35	84	5	3	2	43	38	135	552
Odrasli	127	977	212	181	284	635	53	60	156	281	183	362	3511
2017	794	2858	1653	1276	2369	2441	67	90	916	1833	1335	1295	16927
2016	1159	2157	1455	1566	2036	3055	121	401	953	1385	1360	952	16600
INDEKS	69	132	114	81,5	116	80	55	22	96	132	98	136	101,97

Učenci osnovnih šol imajo v starostni strukturi obiskovalcev daleč največji delež. Kot ciljni skupini jim muzej z raznovrstnimi promocijskimi akcijami in samim delovanjem namenja največ pozornosti. V letu 2017 je bil njihov delež 72,3-odstoten in je v primerjavi s predhodnim letom malenkostno narastel (za 0,6 odstotka). Delež drugih starostnih skupin v strukturi celokupnega obiska je bil precej manjši. Delež odraslih se je z 20,7 odstotka rahlo zmanjšal, za 1,2 odstotka se je zmanjšal tudi delež srednješolcev,

medtem ko sta se deleža študentov in predšolskih otrok povečala za 0,2 in 0,4 odstotka. Opazno je bilo zlasti povečanje števila predšolskih otrok.

Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2017 in 2016

a) Po starostnih skupinah obiskovalcev

	Predšolski	Osnovnošolci	Srednješolci	Študenti	Odrasli	Skupaj
2016	71	11.900	664	510	3.455	16.600
2017	148	12.240	476	552	3.511	16.927
Indeks	208,5	102,9	71,7	108,2	101,6	101,9

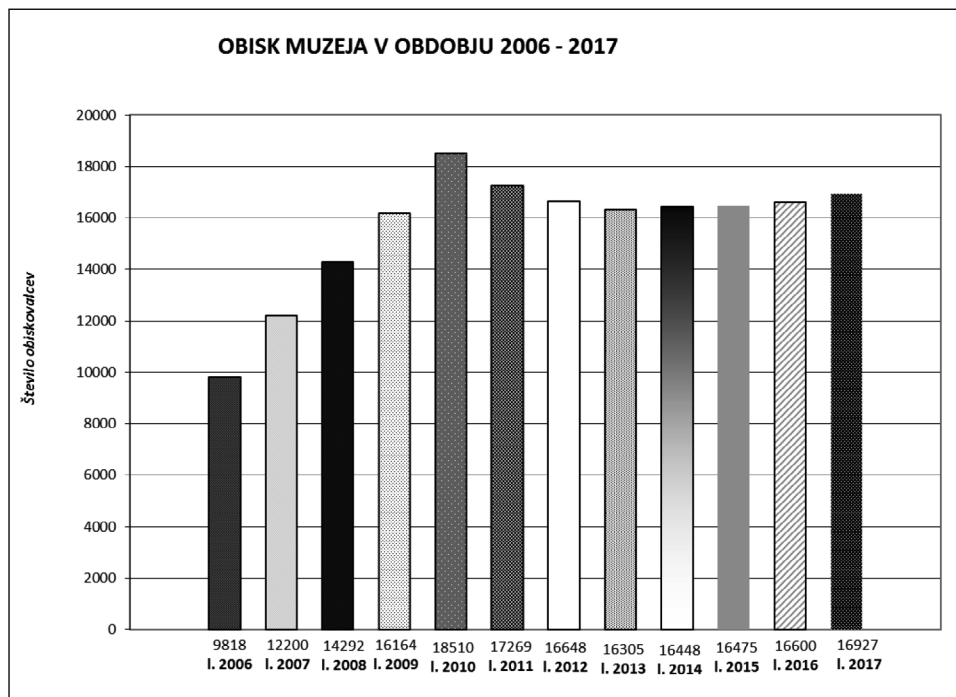
Po starosti se je število obiskovalcev v letu 2017 v primerjavi z letom 2016 povečalo med vsemi starostnimi skupinami, razen pri srednješolcih. Povečanje je po odstotkih največje pri predšolskih, po številu pa pri osnovnošolcih. Starostna struktura v določenih obrisih predstavlja izbrane muzejske projekte, ki so pretežno vezane na starost sodelujočih. Ker je povečanje zajelo večino starostnih skupin, pomeni, da je muzej s svojimi programi primerljivo nagovarjal in povečal zanimanje med obiskovalci vseh starostnih skupin.

b) Po namenu

	Razstave posebej	Učne ure posebej	Razstave in učne ure	Prireditve	Knjižnica	Obisk SKUPAJ
2016	11.703	12.909	13.381	2593	626	16.600
2017	11.250	13.479	14.052	2455	420	16.927
Indeks	96,13	104,42	105,01	94,68	67,09	101,97

Primerjava podatkov o namenu obiska kaže, da se je razkorak med pedagoško-andragoškim in drugimi programi povečal. Obiskovalcev razstav in starih učnih ur je bilo dobrih 5 odstotkov več kot leta 2016, obiskovalcev na prireditvah in v knjižnici pa se je v istem obdobju zmanjšalo za 5,3 odstotka in za 32,9 odstotka. Delež obiskovalcev razstav in starih učnih ur v celokupnem številu obiskovalcev se je z 80,6 odstotka v letu 2016 povečal na 83 odstotkov, delež obiskovalcev prireditev pa zmanjšal s 15,6 odstotka na 14,5 odstotka ter uporabnikov knjižnice s 3,8 odstotka na 2,5 odstotka. V obratni smeri je potekal obisk razstav na eni in starih učnih ur na drugi strani. Razlika med obiskom razstav in udeležbo na starih učnih urah se je zato povečala. Obisk razstav se je v primerjavi z letom 2016 zmanjšal, obisk starih učnih ur pa povečal. Čeprav je program obiska za skupine v muzeju zasnovan na udeležbi na stari učni uri skupaj z ogledom razstav, statistika izkazuje prakso, da je vse več skupin obiskovalcev, ki v muzej prihajajo le zaradi starih učnih ur. Obiskovalcev razstav je v muzeju sorazmerno precej manj. Pedagoško-andragoški programi muzeja, med katerimi so stare učne ure z aktivnimi metodami muzejskega dela najbolj učinkovite, nagovarjajo zelo širok krog ljudi in zajemajo vse starostne skupine. Vzrok za upadanje števila obiskovalcev na prireditvah je v tem, da se je muzej v letu 2017 v večji meri posvetil vsebinski in organizacijski pripravi in strokovnemu delu na stalni razstavi Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Prireditve zaradi osredotočenja muzejskega strokovnega dela na stalno postavitev ni bilo. Za zmanjšanje števila uporabnikov v knjižnici so vzroki bolj raznovrstni. Ugotavljamo, da se z večjo dostopnostjo knjižničnih storitev po e-medijih število uporabnikov zmanjšuje.

Graf: Obisk muzeja v obdobju 2006–2017

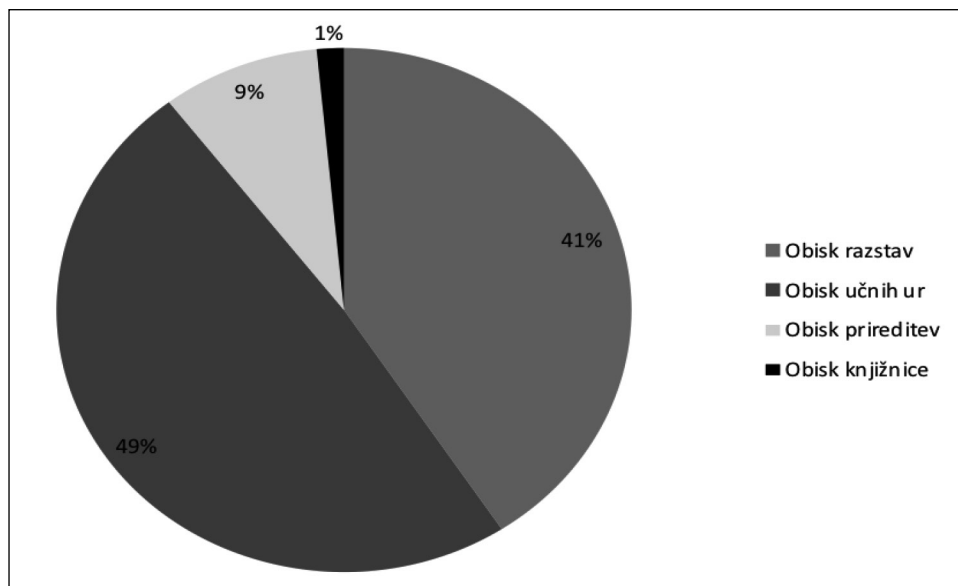
Z vidika enajstletnega vpogleda v obisk muzeja se po naglem povečanju obiska v letih od 2006 do 2010, kar opaznem upadanju do leta 2013, nadaljuje večletno zaporedno rahlo večanje obiska, s katerim se je muzej v letu 2017 zelo približal meji 17 tisoč. Rast obiska v zadnjih letih je sicer precej omejena, vendar je stabilna. Do večjih nihanj v obdobju enega ali dveh let ne prihaja. Uveljavljajo se določeni trendi, ki jih je mogoče, glede na izvajanje dejavnosti, v vsakem trenutku pojasniti. V muzeju se bomo trudili, da se bo povečevanje obiska z razvojem novih muzejskih programov v naslednjih letih nadaljevalo. Muzejski prostori v matični stavbi muzeja na Plečnikovem trgu 1, med njimi predvsem učilnica, so zelo dobro izkoriščeni in lahko sprejmejo le omejeno število obiskovalcev. Ker bi večji prostori za razstave in več kot samo ena učilnica muzeju omogočali sprejem večjih in številnejših skupin dnevno, si muzej že dalj časa prizadeva pridobiti nove in večje prostore za razvoj dejavnosti. Učna ura iz antične Emone je potekala v delu razstavne sobe in je omogočala, da sta bili v muzeju ob istem času dve različni stari učni uri. Starih učnih ur zunaj matične stavbe je bilo v letu 2017 opazno več kot prejšnja leta (glej v nadaljevanju), saj si vse več šol, posebej ob šolskih jubilejih, prizadeva, da bi z našimi pedagoško-andragoški programi povečali pomen jubileja in promovirali svoje prireditve. Muzej je v okviru svojih fizičnih zmožnosti sledil željam šol povsod tam, kjer so bili tudi razlogi upravičeni. Poslanstvo muzeja je, da svoje dejavnosti približa ljudem, v prvi vrsti učencem in učiteljem, da na podlagi primerjave med sedanjostjo in nekdanjo šolo razložijo tako med pozitivnimi kot tudi negativnimi stvarmi v šoli nekoč in danes. Čeprav je naravna želja zaposlenih, da čim več obiskovalcev pride v matične muzejske prostore, bo muzej tudi v prihodnje v skladu s svojimi možnostmi iskal različne poti do šol, ki so njegovi najbolj pogosti in zvesti obiskovalci.

Tabela: Število obiskovalcev glede na namen obiska 2009–2017

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Obisk razstav	12.547	13.475	13.539	12.971	12.889	11.425	12.317	11.703	11.250
Obisk učnih ur	12.825	14.316	13.736	13.296	13.492	12.785	13.119	12.909	13.479
Obisk prireditev	1532	2383	1931	2086	1767	2233	1724	2593	2455
Obisk knjižnice	1284	1297	712	554	432	729	606	626	420

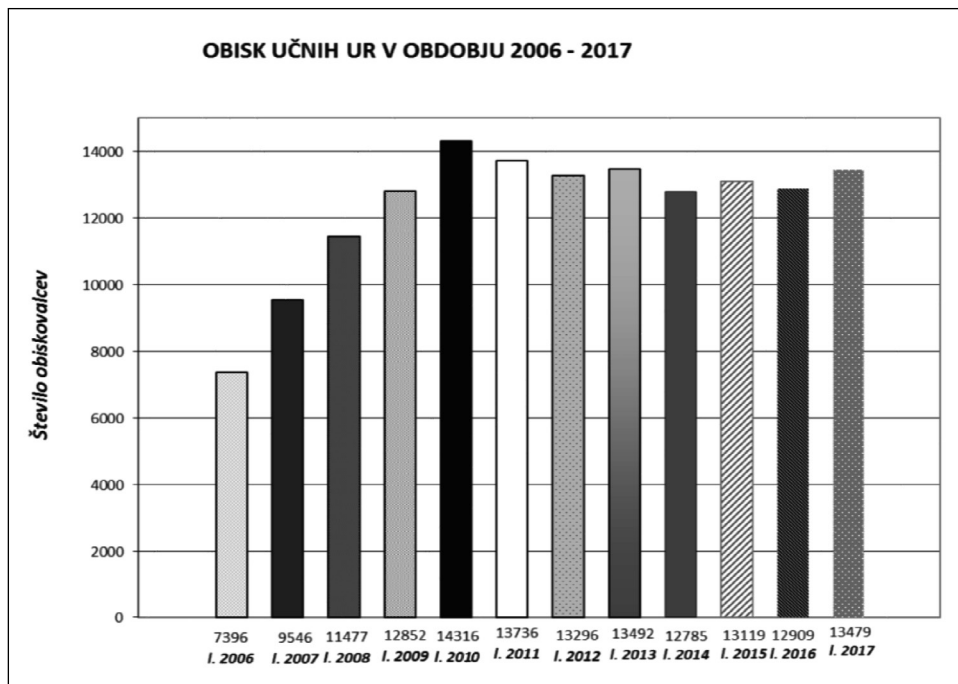
Z vidika predstavitve obiskovalcev po namenu obiska v obdobju zadnjih osmih let ugotavljamo, da se je število uporabnikov knjižnice kljub povečanju števila obiskovalcev muzeja močno zmanjšalo in se še zmanjšuje. Delež obiskovalcev v knjižnici je v strukturi obiska muzeja sploh močno upadel. Večja nihanja so med obiskovalci prireditev. Najmanjše je bilo prav v zadnjih dveh letih. Poleg števila uporabnikov v muzejski knjižnici se je v obravnavanem obdobju nekoliko zmanjšalo tudi število obiskovalcev na razstavah, medtem ko se je povečalo pri udeležbi na starih učnih urah.

Graf: Delež obiskovalcev glede na namen obiska v letu 2017

Stare učne ure so od prvih izvedb naprej najuspešnejši muzejski projekt, ki ob vseh pozitivnih učinkih na muzejsko delo v muzej privabi tudi največ obiskovalcev v vseh starostnih skupinah.

Graf: Obisk starih učnih ur v obdobju 2006 –2017

Graf obiska v muzeju in graf starih učnih ur v izbranem obdobju zadnjih dvanajstih letih kažeta sorazmerno zelo podobno sliko/krivuljo, kar dokazuje, da obisk starih učnih ur najbolj vpliva na celokupen obisk muzeja v posameznem letu. Vse druge muzejske dejavnosti so z vidika obiska predvsem dopolnilo starim učnim uram. Ker je bilo delo vseh strokovnih delavcev muzeja v letu 2017 usmerjeno v pripravo postavitve nove stalne razstave, novih občasnih razstav ni bilo in so bile stare učne ure v tem letu še toliko bolj v ospredju. V izvajanje in promocijo starih učnih ur ter v razvoj novih vsebin muzej vseskozi veliko vlaga in je nasploh temu delu muzejskega dela do zdaj namenil veliko pozornosti. S starimi učnimi urami je postal v muzejskem prostoru in posebej med šolami ter sploh navzven najbolj prepoznaven. V slovenskem prostoru je na tem področju vodilen in velja kot zgled dobre prakse pri uvajanju aktivnih metod muzejskega dela za spoznavanje šolske preteklosti. Zanimanje za obisk muzeja in udeležbo na starih učnih urah je bilo tudi v letu 2017 zelo veliko. Prav od obiska na starih učnih urah je letni obisk muzeja najbolj odvisen. Leta 2017 je bil v primerjavi z letom 2016 precej višji in je najbolj pripomogel k povečanemu obisku muzeja v letu 2017. Muzej je svoje pedagoško-andragoške programe tako kot prejšnja leta zlasti šolam predstavil v brošuri Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja v šolskem letu 2017/2018, kjer stare učne ure s svojo mnogovrstno vsebinsko ponudbo najbolj pridejo do izraza in bralce najbolj prepričajo. Muzej je poleg tega stare učne ure še bolj kot prejšnja leta promoviral na vse številnejših socialnih omrežjih in v elektronskih medijih.

Tabela: Stare učne ure 2017 (po izd. vstopnicah – brez prireditev in gostovanj) in primerjava z letom 2016

Učna ura	Izv. 2017	Izv. 2016	Obisk 2017	Obisk 2016	O/UU 2017	O/UU 2016
Lepopis, 1930	231	189	5817	4716	25,2	25,0
Nedeljska šola, 1865	129	121	3378	3565	26,2	29,5
Lepo vedenje, 1907	86	83	2182	2212	25,4	26,7
Stara šola za najmlajše, 1900	19	/	445	/	23,4	/
Računstvo, 1905	13	20	294	591	22,6	30,0
Ročna dela, 1926	12	19	295	498	24,6	26,2
Fizika, 1900	12	12	316	345	26,3	28,8
UU v antični Emoni, 1. stol.	12	28	279	627	23,3	22,4
Vodnikova šola, 1810	10	8	195	195	19,5	24,4
Prirodopis, 1907	9	3	152	48	16,9	16,0
Učna ura za tujce, 1906	6	4	126	112	21,0	28,0
Telovadba, 1932	0	/	0	/	0	/
Učne ure skupaj	539	487	13.479	12.909	25,0	26,5

V matični muzejski stavbi na Plečnikovem trgu 1 je bilo v letu 2017 vsega skupaj izvedenih 539 starih pedagoško-andragoških učnih ur. To v primerjavi z letom 2016 pomeni povečanje za 52 izvedb oz. za 570 obiskovalcev, čeprav je bila udeležba na posamezni učni uri leta 2016 v povprečju večja za 1,5 obiskovalca. Povečanje števila izvedb starih učnih ur, glede na leto 2016, je 10,7-odstotno. Število izvedb je močno preseglo načrt v LDN 2016, v katerem je muzej predvideval nadaljevanje visoke ravni izvedb na mejni ravni zadnjih let. Najbolj obiskane so bile tako kot leta 2016 učne ure: Lepopis, Nedeljska šola in Lepo vedenje. Izbira vsebin se je glede na leto 2016 povečala za dve učni uri. Za najmlajšo starostno skupino otrok: predšolski in prvi ter drugi razred osnovne šole je muzej, glede na izkušnje z najmlajšimi pri učni uri Nedeljska šola, sredi leta pripravil zanje prirejeno staro učno uro Stara šola za najmlajše, ki je deloma učna ura in deloma delavnica. Predstavlja nekakšen starostni prehod od igre k pouku, kakšen je bil okrog leta 1900. Te učne ure/delavnice se je udeležilo več skupin otrok iz vrtcev, kar je zaznavno v povečanem številu najmlajših v tem letu v muzeju. Druga nova učna ura v letu 2017 je Telovadba iz obdobja med obema svetovnima vojnoma, ki jo je muzej pripravil ob medmuzejski razstavi Umetnost, šport in dediščina dne 25. septembra 2017 v Domu španskih borcev v Ljubljani. V matični muzejski stavbi je bila izpeljana samo poskusna učna ura, več izvedb se načrtuje v prihodnjih letih. Število najbolj obiskanih učnih ur se je v primerjavi z letom 2016 še povečalo, nekoliko pa se je zmanjšalo število izvedb Učne ure iz antične Emone, Ročnih del in Računstva v srednji skupini po številu obiskanih učnih ur. Število izvedb učnih ur, ki so bile leta 2016 najmanj obiskane: Prirodopis, Učna ura za tujce in Vodnikova šola se je v letu 2017 nekoliko povečalo. V primerjavi z letom 2016 se je najbolj povečalo število izvedb učne ure Lepopis (42), tej pa sledi nova učna ura za najmlajše (19), ki bi se sicer udeležili učne ure Nedeljska šola.

Tabela: Delavnice 2017 (po izd. vstopnicah brez prireditev in gostovanj) – primerjava z letom 2016

Delavnice	Izvedbe 2017	Izvedbe 2016	Obisk 2017	Obisk 2016	O/D 2017	O/D 2016
Sumerska delavnica	1	1	17	14	17	14
Izdelovanje ptičjih hišic	1	0	6	0	6	0
Delavnice skupaj	2	1	23	14	11,5	14

Muzejske delavnice so po številu izvedb v primerjavi s starimi učnimi urami bolj ali manj zanemarljive. V rednem pedagoško-andragoškem programu muzeja, ki se kaže v izdanih vstopnicah, je bilo število izvedb zanemarljivo. Več jih je muzej izvedel v sklopu prireditev ob dnevih odprtih vrat in v sodelovanju v posebnih muzejskih projektih. Njihov vpliv na obisk muzeja je bil neznaten. V primerjavi z letom 2016 se stanje ni veliko spremenilo. Muzejske delavnice so bolj dopolnile raznovrstne muzejske ponudbe. V nasprotju s številnimi izvedbami starih učnih ur in široko ponudbo muzejskih delavnic od Zvončkov, Lepopisanja, Sumerske delavnice, Rimske delavnice, Vezenja, Lutkovne igrice, Likovnih delavnic do izdelovanja ptičjih hišic in Sveta antike, ki jih je muzej v zadnjih letih razvil ob postavitvi občasnih razstav, sta bili v rednem pedagoškem programu izpeljani Sumerska delavnica in Izdelovanje ptičjih hišic. Stara šola za najmlajše, ki je le napol delavnica, je statistično vodena med učnimi urami. Njena podlaga je bila učna ura in je kot taka nastala s prilagoditvijo za najmlajše obiskovalce. Za delavnice v Slovenskem šolskem muzeju še velja, da so v senci starih učnih ur. Za razvoj muzejske dejavnosti na tem področju bo v prihodnje s postavitvijo nove stalne razstave več možnosti.

Tabela: Regionalni izvor osnovnošolskih skupin 2017

Regija	Obisk šol 2017	Obisk šol 2016	Vse šole v regiji	Delež šol iz regije 2017	Delež šol v muzeju 2017
OSREDNJE SLOVENSKA	62	59	96	64,6 %	33,2 %
GORENJSKA	24	26	37	64,9 %	12,8 %
SAVINJSKA	24	15	59	40,7 %	12,8 %
PODRAVSKA	21	26	76	27,6 %	11,2 %
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	13	14	37	35,1 %	7,0 %
GORIŠKA	12	12	28	42,9 %	6,4 %
POMURSKA	10	6	38	26,3 %	5,4 %
SPODNJE POSAVSKA	6	5	22	27,3 %	3,2 %
OBALNO-KRAŠKA	6	10	24	25,0 %	3,2 %
NOTRANJSKO-KRAŠKA	5	7	16	31,3 %	2,7 %
KOROŠKA	3	4	17	17,7 %	1,6 %
ZASAVSKA	1	0	7	14,3 %	0,5 %
SKUPAJ	187	185	457	40,9 %	100,0 %

Osnovnošolci so bili z več kot 80-odstotnim deležem daleč najštevilnejša starostna skupina. Skupine osnovnošolcev so prihajale čez celo leto pretežno iz vseh slovenskih

regij, v manjši meri pa tudi iz sosredstva oz. iz tujine. Posamezne šolske skupine so se med 457 matičnimi šolami, ki delujejo v RS, starih učnih ur v muzeju udeležile iz 187 šol. Pokritost matičnih šol z obiski starih učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju se je v primerjavi z letom 2016 povečala za dve šoli in znaša 40,9 odstotka. Glede na število šol iz posamezne statistične regije, je bilo največ šolskih skupin iz osrednjeslovenske regije. Od 96 matičnih šol v tej regiji jih je bilo z udeležbo na učnih urah v muzeju zastopanih 62, kar predstavlja tretjino vseh šol iz RS, ki so ga obiskale v letu 2017. Osrednjeslovenski regiji po številu šol sledita gorenjska in savinjska regija s po 24 šolami, tema dvema pa podravska regija z 21 šolami. Precej manj šolskih skupin je prišlo iz jugovzhodne Slovenije, goriške in pomurske regije, še manj pa iz spodnjeposavske, obalno-kraške in primorsko-notranjske. Najmanj šolskih skupin je bilo iz Koroške, medtem ko je za šole iz Zasavja sklenjen poseben dogovor z Zasavskim muzejem Trbovlje o izvajanju starih učnih ur v nekdanjih šolskih prostorih muzejske zbirke v Hrastniku. Po deležu pokritosti šol v posameznih regijah je Gorenjska s 64,9-odstotno pokritostjo tik pred osrednjeslovensko regijo (64,6 odstotkov), ki imata kot edini regiji pokritost na 50 odstotkov. Najbližje polovični pokritosti sta goriška (42,9 odstotkov) in savinjska regija (40,7 odstotkov), za njima pa jugovzhodna Slovenija (35,1 odstotkov) in notranjsko-kraška regija (31,3 odstotkov). Med slabše pokritimi regijami so podravska (27,6 odstotkov), posavska (27,3 odstotkov), obalno-kraška (25 odstotkov) in čisto na koncu koroška regija (17,7 odstotkov). Na obisk vpliva več dejavnikov, zelo opazna pa je že oddaljenost šol od muzeja v Ljubljani. Največ novih šol je bilo v primerjavi z letom 2016 iz savinjske regije (9), nekoliko manj pa iz pomurske (4) in osrednjeslovenske regije (3). Največje zmanjšanje obiska po isti primerjavi pa je bilo iz podravske (5) in iz obalno-kraške regije (4).

Osnovnošolske skupine z območij zunaj RS. Starih učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju so se udeležile tudi šolske skupine iz štirih osnovnih šol v slovenskem zamejstvu v Italiji: iz OŠ Albin Bubnič iz Milj pri Trstu, OŠ Otona Župančiča iz Trsta, COŠ Stanislava Grudna iz Šempolaja in iz OŠ Josip Jurčič iz Devina. Poleg šolskih skupin iz slovenskih zamejskih šol sta se učnih ur in ogleda muzeja udeležili šolski skupini iz OŠ Pavao Belas (predmestje Zagreba) in OŠ Čavle (okolica Reke) iz Republike Hrvaške. Med posebnimi osnovnošolskimi skupinami je treba omeniti tudi šolsko skupino otrok iz Mednarodne francoske šole in vrtca v Ljubljani (Ecole Française internationale de Ljubljana).

Srednješolske skupine. Glede na leto 2017, je muzej obiskalo 188 dijakov manj, kar je za skoraj tretjino manjši obisk v edini starostni skupini, kjer se je obisk, glede na predhodno leto, zmanjšal. Starih učnih ur v muzeju se je zato v primerjavi s predhodnim letom posledično udeležilo tudi precej manj srednješolskih skupin. Šolske skupine v letu 2017 so bile iz: Ekonomske šole Murska Sobota, Ekonomske šole Ljubljana, BIC – Biotehniškega izobraževalnega centra: Srednje živilske šole Ljubljana, Gimnazije Bežigrad Ljubljana, Gimnazije Celje – Center, Srednje trgoveške šole Ljubljana, Gimnazije Poljane Ljubljana, Ekonomske šole Celje, Gimnazije Velenje in Srednje vzgojiteljske šole ter Gimnazije Ljubljana.

Višje in visoke šole ter fakultete. Število študentov v muzeju se je v letu 2017, glede na predhodno leto, zmerno povečalo. Starih učnih ur in drugih pedagoško-andragoških programov so se udeležili študenti s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani (smer biologija, kemija in gospodinjstvo, razredni pouk), Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (oddelek za geografijo, oddelek za pedagogiko in andragogiko, oddelek za slavistiko, oddelek za zgodovino), BIC – Biotehniškega izobraževalnega centra, Šolskega centra Velenje in iz SŠFKZ – Srednje šole za farmacijo, kozmetiko in zdravstvo.

Otroški vrtci. Z uvedbo prilagojene učne ure za najmlajše Stara šola za najmlajše so večje zanimanje izkazali tudi vrtci in večkrat obiskali muzej. Obisk vrtčevskih skupin na

starih učnih urah se je takoj pokazal v povečanju števila in deleža obiskovalcev v primerjavi s predhodnim letom v starostni skupini predšolskih otrok. V drugi polovici leta so tako pedagoški program muzeja za najmlajše obiskale tri skupine otrok iz Vrtca Jamova (58 otrok) in ena skupina iz Vrtca Galjevica (18 otrok) iz Ljubljane.

Druge skupine obiskovalcev. Pedagoško-andragoške programe Slovenskega šolskega muzeja, med katerimi izstopajo stare učne ure, je leta 2017 obiskala še vrsta drugih skupin, ki pa jih je težko opredeliti v zgoraj omenjene kategorije. Same po sebi kažejo na pestrost in raznolikost skupin, ki so se jih programi starih učnih ur dotaknili. Pedagoško-andragoških programov v muzeju so se udeležili: Turizem Ljubljana (zaposleni), Zveza prijateljev mladine Maribor, dve zaključeni skupini odraslih, Društvo gluhih in naglušnih, skupina upokojencev, Center starejših Trnovo, Oratorij Ljubljana Fužine, dve skupini ob obletnici mature, Mestna knjižnica Idrija (zaposleni), dve mešani skupini, skupina študentov iz Minnesote (ZDA), Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana, Zavod Cene Štupar Ljubljana, Veleposlanik Republike Italije v Sloveniji g. Paolo Trichilo, Univerza za 3. življenjsko obdobje Ljubljana, Akademija za glasbo Ljubljana, Center za usposabljanje, vzgojo in izobraževanje Janeza Levca Ljubljana, VDC Želva, Avrigo agencija (32 profesorjev), Center za socialno delo Koper, učitelji in starši Waldorfske šole Ljubljana, Center aktivnosti (upokojenci) Ljubljana, zaključena skupina otrok – praznovanje rojstnega dne, Družinski center Mirenski Grad.

Pedagoško-andragoški programi zunaj matične stavbe. Muzej je poleg pedagoško-andragoških programov, ki so potekali v matičnih prostorih na Plečnikovem trgu 1, precejšel del svojega programa v sodelovanju s šolami in z drugimi organizacijami izvedel tudi zunaj njih. Na gostovanjih zunaj matične stavbe je muzej tako izpeljal 26 pedagoško-andragoških nastopov. V projektih z nosilno vlogo Slovenskega šolskega muzeja so bili udeleženci, predvsem pri izvedbah starih učnih ur, ugotovljeni in popisani, v sklopu drugih prireditev, na katerih je bil muzej samo eden od sodelujočih partnerjev in je bila narava dogodka in nastopa takšna, da so si obiskovalci dejavnosti in postavitve muzeja zgolj mimogrede ogledovali, pa udeležencev ni bilo mogoče prešteti oz. ugotoviti njihovega števila.

Tabela: Stare učne ure/ugotovljeno število obiskovalcev

Kraj	Dejavnost	Datum	Izv.	Ud.
Muzejska zbirka Hrastnik	Učna ura Lepopis	1. pol. 2017	10	376
Mestni muzej Krško	Delavnica Zeliščni spomin	22. 2. 2017	1	14
Španski borci, Ljubljana	Učna ura Telovadba	25. 9. 2017	1	13
Biot. fakulteta, Ljubljana	Učna ura v antični Emoni	27. 9. 2017	1	16
Gimnazija Celje Center	Učna ura Prirodopis, Lepo vedenje	15. 9. 2017	2	60
Osnovna šola Griže	Učna ura Lepo vedenje	12. 10. 2017	1	19
Osnovna šola Hajdina	Učna ura Nedeljska šola, Lepo vedenje	26. 10. 2017	2	134
Skupaj 2017			18	632
Skupaj 2016			11	378

Iz najrazličnejših vzrokov je muzej na prošnje posameznih šol in drugih organizacij svoje pedagoško-andragoške projekte (stare učne ure in delavnice) izvedel tudi na gostovanjih, ki so od muzeja in sodelujoče šole (organizacije), predvsem zaradi zagotavljanja ustreznih prostorskih pogojev in stare šolske opreme, zahtevale dodatne organizacijske napore. Število udeležencev se je na vsakem nastopu skrbno popisalo. Muzej je kot nosilec dogodka na gostovanjih izvedel 18 nastopov, ki se jih je udeležilo 632 učencev, dijakov in drugih odraslih. To v primerjavi s predhodnim letom 2016 predstavlja povečanje za 7 nastopov oz. 67,2 odstotka več udeležencev na programih Slovenskega šolskega muzeja na gostovanjih. Izvajanje učnih ur v muzejski zbirki Hrastnik je potekalo po sklenjenem dogovoru z Zasavskim muzejem Trbovlje, delavnica Zeliščni spomin je bila izpeljana v sklopu dejavnosti ob gostujoči razstavi Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri, novo učno uro Telovadba pa je muzej pripravil ob odprtju medmuzejske razstave Umetnost, šport in dediščina. Na Biotehniški fakulteti v Ljubljani, kjer je pod okriljem Slovenske znanstvene fundacije, Univerze v Ljubljani in Kemijskega inštituta potekal 23. slovenski festival znanosti, je muzej izvedel Učno uro v antični Emoni, učne ure Lepo vedenje, Nedeljsko šolo in Prirodopis pa na šolah v Celju, Grižah in v Hajdini, ki so praznovale pomembne jubileje.

Vzgojno-izobraževalne prireditve, na katerih število udeležencev na pedagoško-andragoških programih muzeja ni bilo ugotovljeno, so bile pretežno sejemskega značaja. V prvi vrsti so bile aktivnosti muzeja pretežno usmerjene v predstavitev in promocijo muzejske dejavnosti. Slovenski šolski muzej se je udeležil že tradicionalnih vsakoletnih prireditev Kulturni bazar v Cankarjevem domu v Ljubljani s predstavitvijo nove didaktične igre Zeliščni spomin; mednarodnega kulturno likovnega dogodka Igraj se z mano v Parku Zvezda v Ljubljani, ki poteka v sklopu Centra Janeza Levca in Društva za kulturno inkluzijo Ljubljana, z delavnicama Zeliščni spomin in izdelovanjem šolskih zvončkov; Znanstivala, ki ga na Stritarjevi ulici v Ljubljani in njeni okolici kot tridnevno promocijo znanosti organizira Hiša eksperimentov, s fizikalnimi eksperimenti; Pikin festival v Velenju z delavnicama Mandala – zahvala zemlji in Zeliščni spomin ter 23. otroškega bazarja na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani s prilagojeno učno uro – delavnico Stara šola za najmlajše.

Tabela: Sodelovanje v sklopu vzgojno-izobraževalnih prireditev

Kraj/prireditev	Dejavnost	Datum	Izv.
Cank. dom Lj., Kulturni bazar	Didaktična igra Zeliščni spomin	30. 3. 2017	1
P. Zvezda Lj., Igraj se z mano	Delavnica Zeliščni spomin, š. zvončki	23.–26. 5. 2017	2
Stritarjeva ul. Lj., Znanstival	Fizikalni eksperimenti	3.–4. 6. 2017	2
Velenje, Pikin festival	Delavnica Mandala, Zeliščni spomin	22. 9. 2017	2
G. razstavišče Lj., Otr. bazar	Stara šola za najmlajše	8.–10. 9. 2017	1

Stare učne ure v muzejski zbirki Hrastnik 2017. Največji delež izvajanja pedagoških programov zunaj matične stavbe že več let poteka v muzejski zbirki v Hrastniku. Izvedbe stare učne ure Lepopis, ki je bila v muzejskih matičnih prostorih tudi v letu 2017

najpogosteje izbrana učna ura, so za zasavske šole del vsakoletnega dogovora z Zasavskim muzejem Trbovlje. V letu 2017 sta zunanji sodelavki Slovenskega šolskega muzeja Natalija Žižič in Maja Hakl Saje izvedli 10 učnih ur, ki se jih je udeležilo 376 učencev. V primerjavi s predhodnim letom 2016 se je učnih ur v Hrastniku udeležilo 18 učencev več. Poleg šolskih skupin iz petih osnovnih šol iz Zasavja se je učnih ur v Hrastniku udeležila tudi šolska skupina iz savinjske regije, medtem ko je učno uro v muzeju v Ljubljani obiskala tudi ena zasavska šola. Projekt izvajanja učnih ur v Hrastniku obsega izvedbo učnih ur Lepopisa za učence 4. razredov zasavskih osnovnih šol.

Obisk razstav 2017. Poleg starih učnih ur so obiski razstav, tako občasnih tematskih kot predvsem stalne razstave, temeljne sestavine organiziranega oz. vođenega muzejskega programa. Z učnimi urami se dopolnjujejo. Na razstavah se obiskovalci v prvi vrsti na starosti primeren način seznani z glavnimi dogodki v šolski in pedagoški preteklosti, z udeležbo na učni uri pa šolo nekoč, tako učne vsebine kot tudi vzgojne in učne metode, doživijo neposredno kot lastno izkušnjo. Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja je bila obiskovalcem za ogled na razpolago čez celo leto. Prav tako čez celo leto si je bilo mogoče v muzejskih prostorih ogledati občasno razstavo Šolske stavbe na Slovenskem v objemu stoletja, v začetku leta še v muzejski knjižnici, od 13. januarja 2017 pa na stopnišču ob muzejskem vhodu, kjer je bila za vse obiskovalce muzeja zelo opazna. Občasna razstava Dostopno in plemenito – razstava ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole v Ljubljani je bila v muzejskih prostorih na ogled do 11. aprila 2017, ko je v dogovoru z Zvezo slovenskih glasbenih šol začela gostovati po glasbenih šolah v Republiki Sloveniji. Občasna razstava Lingua latina – razstava o pouku latinščine v javni osnovni šoli je bila s predstavitvijo razstave Poti izobraževanja v slovanskem svetu v razstavno sobo spet na ogled v muzejski avli od 14. aprila 2017 do konca leta. Z odhodom razstave Dostopno in plemenito na gostovanje je bila razstava Poti izobraževanja v slovanskem svetu, ki jo je avtor sprti še dopolnjeval, iz muzejske avle prestavljena v razstavno sobo in med 11. aprilom in 9. majem 2017 ni bila na ogled. Manjša razstava Vse za slovanski kulturni razvoj! – kulturno in šolsko delovanje dr. Antona Bezenška na slovanskem jugu je bila na ogled v spodnjem razstavnem hodniku do 28. novembra 2017.

Tabela: Obisk razstav v Slovenskem šolskem muzeju 2017

RAZSTAVA	Št. obisk.
Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja	11.250
Šolske stavbe na Slovenskem v objemu stoletja	11.158
Dostopno in plemenito – razstava ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole v Ljubljani	3314
Lingua latina – razstava o pouku latinščine v javni osnovni šoli	5318
Poti izobraževanja v slovanskem svetu	9394
Vse za kulturni razvoj! Kulturno in šolsko delovanje prof. Antona Bezenška (1854–1915) na slovanskem jugu	10.391

Razstave na gostovanju. Muzej je v letu 2017 gostoval z dvema razstavama: z razstavo Dostopno in plemenito in z razstavo Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri.

Razstava Dostopno in plemenito, ki je nastala v sodelovanju z Zvezo slovenskih glasbenih šol, je gostovala:

- med 14. aprilom in 31. majem 2017 v Glasbeni šoli Ravne na Koroškem,
- med 1. in 24. junijem 2017 v GŠ Slavka Osterca v Ljutomeru,
- med 1. in 30. septembrom 2017 v GŠ Fran Korun Koželjski v Velenju,
- med 1. in 31. oktobrom 2017 v GŠ Nova Gorica in
- med 1. novembrom in 31. decembrom 2017 v GŠ Domžale.

Razstava Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes jutri je gostovala v Mestnem muzeju Krško od jeseni 2016 in čez celo leto 2017.

Dnevi odprtih vrat

Slovenski šolski muzej je med letom, tako kot je zadnjih nekaj let že navada, štirikrat na široko odprl muzejska vrata in vsem zainteresiranim omogočil brezplačen ogled razstav in aktivno udeležbo na starih učnih urah in muzejskih delavnicah. Namen vključevanja v medmuzejske projekte z dnevi odprtih vrat je dvojen. Po eni strani muzej popularizira svoje dejavnosti in zanimanje za šolsko preteklost, po drugi pa daje obiskovalcem priložnost, da kot posamezniki sodelujejo na starih učnih urah, ki jih je mogoče izpeljati samo v večjih skupinah. Z dnevi odprtih vrat se je muzej predstavil svojemu občinstvu z vso svojo razvejano muzejsko dejavnostjo in projekti. Odziv obiskovalcev je bil še večji in boljši kot leta 2016. Indeks povečanja znaša 112,3. Muzej je bil spet najbolj obiskan 8. februarja, na kulturni praznik, kot najslabše obiskan pa že od vsega začetka velja mednarodni dan muzejev, ki ga muzeji z dnevi odprtih vrat promoviramo 18. maja. Občutno se je v zadnjih dveh letih povečal obisk muzeja na Ta veseli dan kulture; tudi zato, ker je bil na soboto oz. nedeljo. Dela prosti dnevi, posebej za kulturni praznik, v muzej privabijo precej več ljudi kot navadni delavniki. Tako je tudi na Poletno muzejsko noč, ki jo muzeji organizirajo vsako tretjo soboto v juniju.

Tabela: Dnevi odprtih vrat – primerjava obiska 2017 in 2016

		2017	2016	Indeks
8. februar	kulturni praznik	1492	1105	135,0
18. maj	mednarodni dan muzejev	7	21	33,3
20. junij	Poletna muzejska noč	648	741	87,4
3. december	Ta veseli dan kulture	265	281	94,3
	Skupaj	2412	2148	112,3

Poleg prostega ogleda razstav, stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja in občasnih tematskih razstav je muzej za vsak dan odprtih vrat izdelal poseben pedagoško-andragoški program, da so si ga obiskovalci lahko predhodno ogledali in izbrali udeležbo na tej ali drugi učni uri ali delavnici. Izbor starih učnih ur v sklopu prireditev ob dnevih odprtih vrat sledi raznovrstnosti ponudbe in želi zajeti vse starostne skupine: v dopoldanskem času najmlajše, popoldne ali zvečer starejše. V vlogi učiteljev, to je izvajalcev oz. animatorjev posameznih učnih ur je nastopila večina tistih, ki kot zunanji sodelavci z muzejem že dolgo sodelujejo. Muzej je v sklopu prireditev ob dnevih odprtih vrat pripravil in izvedel 18 raznolikih učnih ur in delavnic, na katerih je aktivno sodelovalo 772 obiskovalcev. Največja udeležba je bila na učni uri Nedeljska šola, na kateri je bilo kar 98 prisotnih, najmanjša pa na učni uri Lepopis s 7 udeleženci na mednarodni dan muzejev. Povprečna udeležba na posamezni učni uri oz. delavnici je v tem letu tako znašala 42,9 obiskovalca.

Tabela: **Muzejske delavnice oz. učne ure 2017 v sklopu prireditev**

D/UU	Datum	Prireditev	animator	obisk
Nedeljska šola	8. 2. 2017	kulturni praznik	Matej Hrastar	98
Delavnica vezenja	8. 2. 2017	kulturni praznik	Maja Hakl Saje	28
UU v antični Emoni	8. 2. 2017	kulturni praznik	Matej Prevc	75
Lepo vedenje	8. 2. 2017	kulturni praznik	Taja Gubenšek	66
Lepopis	8. 2. 2017	kulturni praznik	Maja Hakl Saje	70
Cesarska pesem	8. 2. 2017	kulturni praznik	Taja Gubenšek	68
Lepopis	18. 5. 2017	medn. dan muzejev	Maja Hakl Saje	7
Nedeljska šola	17. 6. 2017	Poletna muzejska noč	Matej Prevc	59
Lepopis	17. 6. 2017	Poletna muzejska noč	Maja Hakl Saje	53
Emona	17. 6. 2017	Poletna muzejska noč	Matej Prevc	55
Lepo vedenje	17. 6. 2017	Poletna muzejska noč	Taja Gubenšek	45
Vodnikova šola	17. 6. 2017	Poletna muzejska noč	Anton Arko	38
Nedeljska šola	3. 12. 2017	Ta veseli dan kulture	Matej Hrastar	18
Izdel. ptičjih hišic	3. 12. 2017	Ta veseli dan kulture	Marj. Javoršek	20
UU v antični Emoni	3. 12. 2017	Ta veseli dan kulture	Matej Prevc	22
Lepo vedenje	3. 12. 2017	Ta veseli dan kulture	Taja Gubenšek	28
Lepopis	3. 12. 2017	Ta veseli dan kulture	Maja Hakl Saje	14
Fizika	3. 12. 2017	Ta veseli dan kulture	Matej Hrastar	8
Skupaj				772

Evidenca obiskovalcev 2017

Domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami je bilo 13.613, iz tujine pa 439. Brez vstopnic je bilo v muzeju 2.875 obiskovalcev, med njimi največ udeležencev muzejskih dejavnosti ob dnevih odprtih vrat, drugih brezplačnih prireditev in uporabniki muzejske knjižnice. Z vidika delovanja in vodenja muzeja je zelo pozitivna ugotovitev, da se je v primerjavi s predhodnim letom občutno povečalo število obiskovalcev z izdanimi (večinoma plačanimi) vstopnicami, tako domačih kot tudi tujih, in da se je v strukturi vseh obiskovalcev zmanjšal delež obiskovalcev brez izdanih vstopnic. Pri povečanju števila tujih obiskovalcev je treba dodati, da so bile za leto 2017 med tujce prvič štete tudi šolske skupine iz slovenskih zamejskih šol iz Trsta in okolice. Do izrednega povečanja števila obiskovalcev iz tujine je v letu 2017 prišlo v prvi vrsti zaradi obiska osnovnošolskih skupin iz Hrvaške, študentov iz ZDA, dijakov na izmenjavi v RS in že omenjenih osnovnošolskih skupin iz zamejstva.

Obiskovalci muzeja	2017	2016	Indeks 17/16
Domači z izdanimi vstopnicami	13.613	13.187	103,2
Tujci z izdanimi vstopnicam	439	194	226,3
Brez izdanih vstopnic	2.875	3.219	89,3
Skupaj	16.927	16.600	101,9

Promocija in oglaševanje

Oglaševanje in promocija muzejskih dejavnosti v elektronskih medijih sta za muzej z vidika prizadevanja za povečanje obiska in zanimanja za šolsko preteklost vse bolj pomembni. Objave dogodkov in število obiskov na spletnih straneh in drugih socialnih omrežjih smo zato v zadnjih letih začeli načrtno spremljati, statistično obdelovati ter ugotavljati, kako oglaševanje v medijih vpliva na obisk muzeja. Za celotno področje oglaševanja in promocije, ki se je v zadnjih letih z razvojem računalniške tehnologije in interneta izjemno razširilo, je od prihoda v muzej pred dvajsetimi leti v muzejskem tajništvu, nazadnje na sistemiziranem delovnem mestu informator/organizator, skrbela Ksenija Guzej, prof. likovne vzgoje. Po njenem prizadevanju je muzej hitro sledil novim tehnološkim možnostim oglaševanja v e-medijih, na spletnih straneh in po socialnih omrežjih. V zadnjem času je posebej zanimivo, da je precej socialnih omrežij prenehalo delovati, ob tem pa jih je še več na novo nastalo.

Ksenija Guzej je muzejske dejavnosti oglaševala na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja, na kateri je obisk zaradi prenove stalne razstave in posledično manj dogodkov rahlo upadel, in na socialnih omrežjih Instagram, Facebook, Facebook Šolska kronika, Facebook Sovica Zofi, Twitter, Twitter Culture.si, Google+ profile, Google+ Šolska kronika, Google+ Učne ure, Google+ Sovica Zofi, Google My Business verified, LinkedIn, spletnih brezplačnih oglaševalskih portalih Napovednik, MMC Prireditve Info, Kulturnik in Museums.si ter na mobilni aplikaciji YU-GO, na katerih se je v primerjavi z letom 2016 večinoma povečal. Muzej je za objavo podatkov poleg navedenih spletnih strani in orodij brezplačno uporabljal še spletne strani na Bizi.si poslovni imenik, Planet Siol.net, Turizem Ljubljana, Najdi.si, TripAdvisor, Trip Advisor Business, EYCA kartica, Google Maps, spletna izdaja POI in portal Kongres. Plačane objave muzejskih podatkov so bile na: TIS Telefonski imenik RS, na Rumelih straneh, POI – Point of Interest – zemljevid, Središče d.o.o. – zemljevid Ljubljane, Ambasade in konzulati in Google Business Street View, Napovednik PRO spletna in tiskana izdaja ter spletna in tiskana izdaja InYourPocket Slovenija. Muzej so v uredništvu tujih mestnih vodičev InYourPocket uvrstili na glasovalno listo Best of Ljubljana – Best Cultural in Ljubljana 2017: Museums, Art Galleries, Commercial Galleries in Theaters, kjer je v kategoriji muzejev zasedel zavidljivo 4. mesto.

Vsebinska, obseg in zahtevnost dela v muzejskem tajništvu so se v zadnjih dvajsetih letih izredno povečale. Ksenija Guzej je ob oglaševanju in promociji muzejskih dogodkov, opravljanju vrste tipično tajniških in piarovskih nalog izvedla tudi mnoge visoko strokovne, posebej oblikovalske naloge. Za uspešnost muzejskega dela in organizacijo dogodkov je bilo izjemno pomembno uglašeno sodelovanje z zaposlenimi na muzejski sprejemnici. Zbirala in pripravljala je prijave muzeja na razpise. V Arhivu RS se je udeležila usposabljanja in 24. maja 2017 opravila preizkus strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom. Udeležila se je sestankov sekcije za izobraževanje in komuniciranje Skupnosti muzejev Slovenije v Narodnem muzeju (12. 6. 2017), Prirodoslovnem muzeju (4. 9. 2017) in v Narodni galeriji (16. 10. 2017) ter delavnice Fotografiranje muzejskih predmetov za identifikacijo oz. dokumentacijo (15. 6. 2017) in predavanja Avtorska in sorodne pravice v muzejski dejavnosti (29. 5. 2017) v Slovenskem etnografskem muzeju. Opravljala je marketing, korespondenco s kupci in distribucijo koledarja muzeja za leto 2018. Za objave na spletu in socialnih omrežjih je fotografirala muzejske dogodke. Zagotavljala je administrativno podporo vrsti muzejskih dejavnosti. Sodelovala je tudi pri izboru novih vodičev, pri nabavi artiklov za muzejsko trgovino in za stare učne ure, pri pripravi programa za Znanstival, za Poletno muzejsko noč, za mednarodni dan muzejev, za jesenske počitnice in za Ta veseli dan kulture. Koordinirala je izposajo muzejskih predmetov in gostovanja starih učnih ur. Poleg blagajne je vodila vrsto muzejskih evidenc in izvajala

naloge, vezane na administrativno poslovanje muzeja. Pomembnejši del strokovnih nalog je opravljala v stikih z javnostjo. Redno je spremljala dogajanje na spletnih straneh in na socialnih omrežjih. O muzejskih dogodkih je obveščala z rednimi vpisi na muzejsko spletno stran in na druge sodobne elektronske medije in spletna omrežja. Oblikovno znanje in občutek za oblikovanje sporočil v e-medijih je uporabila tudi pri oblikovanju razstavnih panojev, publikacij in letakov.

Tabela: Objave muzejskih dogodkov na svetovnem spletu 2017

Zap. št.	Medij	Dogodki 2017	Dogodki 2016	Indeks 17/16
1.	Spletna stran SŠM	27	39	0,69
2.	e-pošta	28	44	0,64
3.	Zgodovinska lista	28	39	0,74
4.	Facebook	252	220	1,15
5.	Facebook – Šolska kronika	21	16	1,31
6.	Facebook – Sovica Zofi	5	16	0,31
7.	Twitter	60	64	0,94
8.	Twitter Culture.si	60	64	0,94
9.	Google+ Profile	27	34	0,79
10.	Google+ Business page	19	14	1,36
11.	Google+ Šolska kronika Brand	12	12	1,00
12.	Google+ Sovica Zofi Brand	27	12	2,25
13.	Google+ Učne ure Brand	7	12	0,58
14.	Museums.si	18	30	0,60
15.	Napovednik PRO	14	11	1,27
16.	Napovednik tiskana izdaja	6	4	1,50
17.	Kam? v Ljubljani	12	12	1,00
18.	MMC Prireditve info	28	39	0,72
19.	YU-GO APP	28	44	0,64
20.	LinkedIn	28	39	0,72
21.	Kulturnik	28	26	1,08
22.	Instagram (NOVO od 1. 12. 2016)	52	4	13,00
23.	InYourPocket tiskana izdaja	6	1	6,00
	Skupaj	793	796	0,99

Ksenija Guzej je v tajništvu muzeja na službenem mestu informator/organizator je letu 2017 na zgoraj omenjenih spletnih straneh in omrežjih objavila skupno 793 muzejskih dogodkov ali 3 dogodke manj kot leta 2016. Tabela nazorno dokazuje, da je Facebook trenutno najbolj uporabljen in najbolj učinkovit spletni medij, po katerem muzej uspešno komunicira z ljudmi, ki jih dejavnosti muzeja zanimajo. Zaradi priprave stalne razstave bo bolj realna slika delovanja muzeja na tem področju izkazana leta 2019, ko bo po postavitvi stalne razstave muzejsko delovanje spet steklo v utečenih okvirih.

Promocija in oglaševanje muzejskega dela je tudi neposredno delo z obiskovalci. Njihovo zadovoljstvo je dobra podlaga za širjenje pozitivnih informacij o delovanju muzeja. Obiskovalci se v muzej radi vračajo. Šolski otroci s seboj pripeljejo tudi starše. Za vse muzejske sodelavce je bilo pomembno, da je bila izkušnja vsakega obiskovalca v muzeju

pozitivna, kajti le tako je lahko vsak obiskovalec širil dober glas o muzeju in o koristnosti obiska v njem. Aktivne metode dela z obiskovalci, ki jih je muzej uvedel z izvajanjem pedagoško-andragoškega programa starih učnih ur, so izdatno prispevale k poglobljenemu odnosu z obiskovalci. Poleg predstavljanja muzejskih vsebin z oglaševanjem in promocijo v sodobnih medijih je enako pomemben tudi odnos, ki ga do obiskovalcev v muzeju izkazujejo zaposleni na sprejemnici, v tajništvu, v muzejski knjižnici, v zbirkah in sploh muzej v celoti. Za vse muzejske sodelavce je veljalo pravilo, naj se vsak obiskovalec v muzeju počuti, da je v njem dobrodošel in zaželen.

Tabela: Obiskovalci spletnih strani

Zap. št.	Medij	Obiskovalci 2017	Obiskovalci 2016	Indeks 17/16
1.	Spletna stran: www.solski-muzej.si	135.613	138.288	0,98
2.	Facebook	75.780	46.554	1,63
3.	Twitter	1505	1155	1,30
4.	Google My Business	124.007	27.561	4,50
5.	Napovednik	7.955.088	1.492.906	5,33

Tabela: Ogledi na spletnih straneh

Zap. št.	Medij	Ogledi 2017	Ogledi 2016	Indeks 17/16
1.	Spletna stran: www.solski-muzej.si	673.830	822.839	0,82
2.	Facebook	75.780	46.554	1,63
3.	Twitter	50.736	38.090	1,33
4.	Google My Business	124.007	27.561	4,50

Indeks obiskovalcev na spletnih straneh in indeks ogledov na njih kažeta na izjemno povečanje zanimanja uporabnikov omrežij za muzejske vsebine v letu 2017, glede na predhodno leto. Iz zgoraj omenjenih razlogov v zvezi s pripravo stalne razstave se samo število obiskovalcev in ogledov na spletni strani muzeja ni povečalo. To tudi pomeni, da so vse bolj priljubljeni novi mediji.

Muzejske publikacije in tiski

Predstavitev muzejskih tiskov za leto 2016. Predstavitev muzejske znanstveno-strokovne revije Šolske kronika in drugih muzejskih tiskov za leto 2016 je bila 16. februarja 2017 v čitalnici muzeja. Istega dne je bila pred tem tudi seja uredniškega odbora muzejske revije, v katerem poleg uglednih zunanjih strokovnjakov s področja zgodovine šolstva in pedagogike z različnimi nalogami sodelujejo tudi vsi muzejski strokovni delavci. Prireditve je bila v prvi vrsti namenjena medijem in zainteresirani javnosti. Muzej je na njej predstavil rezultate dela v letu 2016 in načrte za leto 2017. Scenarij prireditve, vezno besedilo in izbor glasbenih točk je pripravila bibliotekarka Polona Koželj, ki je prireditve vodila in povezovala ter sodelovala tako pri predstavitvi posameznih tiskov kot tudi pri izvedbi glasbenih točk. V vlogi urednice je predstavila promocijsko brošuro Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2016/2017 in kot avtorica razstave

ter urednica kataloga tudi razstavni katalog Šolske stavbe v objemu stoletja. Kustos Anton Arko je kot urednik predstavil tematski zvezek revije Šolska kronika 25/2016, št. 1–2, ki obravnava vsebine, vezane na razstavo *Lingua Latina* – pouk latinščine v javni osnovni šoli 1958–2015. Na seji uredniškega odbora revije je predstavil tudi uredniški načrt revije v letu 2017. Prav tako je predstavil muzejski koledar za leto 2017, ki se je vsebinsko in oblikovno navezoval na razstavo *Lingua Latina*. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je kot sourednica predstavila drugi redni zvezek revije Šolska kronika 25/2016, št. 3, kustosinja Mateja Ribarič pa prvo didaktično igro iz kart *Spomin* – pripovedi rastlin, ki sta jo izdelali z akad. slikarko Simono Čudovan ob sklepu razstave o šolskem vrtu.

ŠOLSKA KRONIKA – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, 26/2017, št. 1–2, št. 3. (1–504 str.), urednik Anton Arko. V letu 2017 je izšel 26. letnik revije, s predhodnim Zbornikom za zgodovino šolstva in prosvete je že jubilejni, 50. letnik, v treh številkah in dveh zvezkih. Prvi zvezek je bil izdan kot dvojna številka na 284 straneh, drugi pa kot enojna številka revije na 220 straneh. Po več zaporednih letnikih v letu 2017 ni tematske številke in sta oba zvezka redna z uveljavljenimi rubrikami. V vsakem zvezku je po 13 znanstveno-strokovnih člankov, 5 prispevkov ob šolskih jubilejih, 3 prispevki o spominih na šolo, poročilo o delu muzeja 2016, več knjižnih ocen ter bibliografija revije. V rubriki članki in prispevki so razprave o prvih matematičnih učbenikih in zapisih števil v slovenskem jeziku, Erazmu Rotterdamskem in humanistični vzgoji, rokopisnem priročniku *Patrologia*, slovenskem uradovnem pismenstvu, feminizaciji učiteljskega poklica, pouku latinščine v javni osnovni šoli, zgodovini osnovne šole v Mirni in Radljah ob Dravi, uršulinski šoli v Ljubljani, o učnih urah v Slovenskem šolskem muzeju ter o petdesetih letih izhajanja revije.

Z recenzijami člankov je pri izhajanju revije sodelovala večina zunanjih in notranjih članov uredniškega odbora. Notranji člani so uredniku pomagali tudi pri korekturah besedila pred tiskom. Bibliotekar Miha Mali je v uredniškem odboru revije nadomestil odsotno bibliotekarko Polono Koželj. Poleg korigiranja besedil je pomagal tudi pri recenzentskih delih. Vse objavljene prispevke v reviji je klasificiral po univerzalni decimalni klasifikaciji (UDK).

Naročnino na revijo je v letu 2017 odjavilo sedem naročnikov, ohranilo pa jo je še 142 naročnikov. Muzej je revijo z drugimi publikacijami izmenjal za druge publikacije predvsem z muzeji in arhivi v Republiki Sloveniji ter z izbranimi institucijami v tujini. Revija je v prosti prodaji v muzejski trgovini. Bazo naročnikov je sproti posodabljala Ksenija Guzej, ki je organizirala tudi izmenjavo in razpošiljanje revije naročnikom ter članom uredniškega odbora. Pripravila je razpisno dokumentacijo in zaključna poročila za prijavo revije na Javno agencijo RS za raziskovalno dejavnost. Z urednikom revije Antonom Arkom sta vložila prijavo revije v mednarodno bazo Scopus. Posredovala je obvezne izvode revije v Službo za pridobivanje knjižničnega gradiva v NUK-u. Z digitalnim portalom Dlib v NUK-u je pripravila pisni dogovor o vključitvi revije v digitalno knjižnico Slovenije za letnik 2016 in 2017 ter za nalaganje PDF-jev revije Šolska kronika za leta 2006, 2007, 2011, 2013, 2014 in 2015.

Drugi muzejski tiski. Poleg revije Šolska kronika, za katero si muzej z novim urednikom prizadeva še bolj izboljšati svoje mesto med znanstveno periodiko, je muzej zaradi priprave stalne razstave izdal nekoliko manj drugih publikacij kot prejšnja leta. Ker ni bilo novih razstav, ni izšel noben nov razstavni katalog. Muzej je sredi leta izdal le ponatis kataloga občasne razstave *Dostopno in plemenito*, ki sta ga leta 2016 ob 200-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem izdala skupaj z Zvezo slovenskih glasbenih šol in je

bil v nakladi petsto izvodov v nekaj mesecih po odprtju razstave razprodan. Med drugimi muzejskimi tiski sta izšla vsakoletni muzejski koledar in brošura o muzejskih pedagoških programih. Koledar muzeja za leto 2018 je uredila in oblikovala Ksenija Guzej, prof. likovne um., ob pomoči zunanjega sodelavca Marjana Javorška, ki vsako leto pripravi koledarski del in izbor dodatnega slikovnega gradiva. Računalniško ga je obdelal in pripravil za tisk Matjaž Kavar, Raora, d. o. o. Vsebinsko in slikovno se veže na razstavo o zgodovini glasbenega šolstva Dostopno in plemenito, ki je bila ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem do 11. aprila 2017 na ogled v razstavnih prostorih Slovenskega šolskega muzeja. Brošuro Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2017/2018 je uredila kustosinja Mateja Ribarič. Sestavila je nova besedila, pripravila novo slikovno gradivo in dodala manjkajoče podatke ter jo oblikovno prenovila. Prenovljeno publikacijo je idejno zasnoval in oblikoval zunanji sodelavec Marjan Javoršek. Za nemoteno izvajanje pedagoških programov in za promocijo posameznih projektov so bili v letu 2017 ponatisnjeni tudi promocijski letaki in zgibanke ter raznoliko učno gradivo. Promocijski materiali so pri nekaterih skupnih projektih izšli skupaj z drugimi inštitucijami. Pri pripravi izida večine muzejskih publikacij je sodelovalo več muzejskih sodelavcev.

Didaktična igra s kartami Spomin. Muzej je še pred koncem leta 2017 pripravil in v tiskarno oddal potrebna gradiva za natis druge iz vrste didaktičnih iger, s katerimi obiskovalci na prijeten način spoznavajo posamezne muzejske predmete, razstave, dejavnosti muzeja in sploh šolsko preteklost. Idejo igre sta zasnovala Marko Ljubič in Nuša Dolinšek, ilustracije so iz arhivske zbirke in fototeke SŠM, fotografije pa sta izdelali Ana Petek in Ksenija Guzej.

Publikacije muzeja 2017

1. Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2017/2018. Publikacija muzeja (brošura) št. 134, 32. str., junija 2017, (urednica Mateja Ribarič)
2. Katalog razstave Dostopno in plemenito – razstava ob 200-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole v Ljubljani, izdala in založila: Zveza slovenskih glasbenih šol in Slovenski šolski muzej, 1. ponatis publikacije muzeja – razstavnega kataloga, št. 133, 112 str., junija 2017 (urednika: Stane Okoliš in Neža Gruden)
3. Koledar SŠM 2018. Koledar ob razstavi Dostopno in plemenito ob 200-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole v Ljubljani 2016, Publikacija muzeja (koledar) št. 135, novembra 2017 (urednica Ksenija Guzej, prof. lik. umetnosti)
4. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, 26/2017, št. 1–2, 1–284 str., junija 2017 (urednik Anton Arko)
5. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, 26/2017, št. 3, 285–504 str., novembra 2017 (urednik Anton Arko)

Didaktična igra:

1. SPOMIN. Didaktična igra s kartami. Idejna zasnova: Marko Ljubič in Nuša Dolinšek; ilustracije: arhivska zbirka in fototeka; fotografije: Anja Petek in Ksenija Guzej; oblikovanje: Anja Petek, Raora d.o.o., in Ksenija Guzej. Didaktične igre Slovenskega šolskega muzeja št. 2, Ljubljana 2017

Ponatis učnega gradiva

1. Učni listi Lepopis, junija 2017, 3000 izvodov
2. Učni listi Lepo vedenje, junija 2017, 3000 izvodov
3. Učni listi Lepopis, oktobra 2017, 3000 izvodov
4. Učni listi Lepo vedenje, oktobra 2017, 3000 izvodov
5. Učni listi Nedeljska šola, oktobra 2017, 3000 izvodov
6. Učni listi Vodnikova šola, oktobra 2017, 1000 izvodov

Letaki, brošure, zgibanke, katalogi, vabila – promocijski material

1. 8. februar – kulturni praznik, 8. 2. 2017, plakat, FB banner, e-vabilo
2. Ob stoti obletnici smrti Franca Jožefa – Cesarska pesem, 7. 2. 2017, letak
3. Vabilo na predstavitev Šolske kronike in tiskov, izdanih v letu 2016, 16. 2. 2017, vabilo in e-vabilo
4. Juhuhu, počitnice so tu!, 28. 2. 2017, letak, FB Banner, e-vabilo
5. Nacionalni muzeji Slovenije, razstava 12 slovenskih državnih muzejev, 18. 5. 2017, 1 plakat/pano (finančna soudeležba)
6. Znanstival, 2.–4. 6. 2017, plakat, e-vabilo, kartice, časopis
7. Vabilo na srečanje Ob razstavi Poti izobraževanja, 15. 6. 2017, vabilo, e-vabilo
8. Poletna muzejska noč, 17. 6. 2017, letak, nalepke, katalog, plakat, TV oglas (finančna soudeležba)
9. Naročilnica Didaktična igra Spomin – pripovedi rastlin, junija 2017, naročilnica, e-naročilnica
10. Kazalka ob obletnici izhajanja revije Šolska kronika, junija 2017
11. Napovednik, užitek prostega časa, šestkrat: januar-februar 2017, marec-april 2017, maj-junij 2017, julij-avgust 2017, september-oktober 2017, november-december 2017, plačana objava
12. Ambasade in konzulati v Sloveniji, Ljubljana, zemljevid, enkrat, januar 2017
13. POI – Points of interest Ljubljana, 12. izdaja, zemljevid, dvakrat, pomlad, jesen 2017
14. InYourPocket, mestni vodič, trikrat, december-februar 2017, marec-april 2017, maj-julij 2017, plačana promocija
15. Funtrip City Guide, Scan & Discover, Ljubljana, zemljevid, enkrat, novembra 2017
16. Potrdilo za vodiče o opravljenem preizkusu znanja, decembra 2017
17. Slovenski šolski muzej 120 let, e-voščilnica + voščilnica, decembra 2017

Promocijski materiali skupaj z drugimi institucijami

1. Vabilo na delavnice v času zimskih počitnic, Spomin na šolski vrt, Mestni muzej Krško, 21. 2. 2017, vabilo, e-vabilo
2. Vabilo na predavanje, projekt Naš vrt, Vrtec Vodmat, 6. 3. 2017, e-vabilo
3. Teden odprtih vrat muzejev in galerij, Mesec Kulture ŠOU v Ljubljani, 6.–12. 3. 2017, ŠOU in Skupnost muzejev Slovenije, letak, banner, e-vabilo
4. Kulturni bazar, 30. 3. 2017, SMS, e-katalog
5. Teden družin, Z igro do dediščine, 15.–22. 5. 2017, Skupnost muzejev Slovenije, brošura, e-brošura
6. Mednarodni muzejski dan, 18. 5. 2017, MK, FB-banner, e-vabilo, e-plakat, e-letak
7. 11. Mednarodni festival Igraj se z mano, 23.–26. 5. 2017, e-katalog

8. Znanstival, 2.–4. 6. 2017, Hiša eksperimentov, plakat, e-vabilo, kartice, časopis
9. 12. otroški bazar, 8.–20. 9. 2017, letak
10. Umetnost, šport in dediščina, Zavod RS za šolstvo, 25. 9. 2017, e-vabilo, spletna stran
11. KAM? Mesečni program Turizma Ljubljana, brošura, e-brošura
12. Katalog ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje za šolsko leto 2017/2018, SMS, e-katalog <http://kulturnibazar.cd-cc.si/page/Ustanova.aspx?IdU=220>
13. Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2016–2018, SMS, e-katalog <http://www.pedagoskiprogrami.si/>
14. ICOM News Slovenia, International Museums Day 2017, novembra 2017
15. International Meeting Review, Portal Kongres, Who dares to sit in the Austro-Hungarian classroom? <http://kongres-magazine.eu/2017/12/dares-sit-austro-hungarian-classroom/>, decembra 2017

Objave o muzeju v tiskanih medijih

1. Ksenija Guzej, Šolske stavbe na Slovenske v objemu stoletja, v: Napovednik januar-februar 2017, str. 19
2. Dr. Branko Šuštar, Touring exhibition »Paths of Education in the Slavic world«, v: RPI 13, januar 2017, str. 20, 21
3. Katarina Fidermuc, Z davki je hranila državo, s krompirjem podanike, v: Nedelo, leto XXIII, št. 8, 19. 2. 2017, str. 16, 17
4. Ksenija Guzej, Dostopno in plemenito, v: Napovednik marec-april 2017, str. 18
5. Šolska kronika 2017/1–2, v: Šolski razgledi, Beremo, letnik LXVII, št. 8, 14. 4. 2017, str. 12
6. Tatjana Hojan, Začetek šolskega leta, v: Šolski razgledi, Iz starih učiteljskih listov, letnik LXVII, št. 8, 14. 4. 2017, str. 15
7. Urška Orešnik, Sprehod skozi zgodovino šolskih vrtov, v: Biobrazda, letnik 5, št. 18, april–junij 2017, str. 43
8. Ksenija Guzej, Poti izobraževanja v slovanskem svetu, v: Napovednik maj–junij 2017, str. 20
9. Zahvala ob koncu šolskega leta, v: Šolski razgledi, letnik LXVII, št. 12, 16. 7. 2017, str. 10
10. Ksenija Guzej, Lingua latina: razstava o latinščini v javni OŠ, v: Napovednik julij–avgust 2017, str. 15
11. Maja Sučur, Spoštuj učitelje in bodi jim pokoren!, v: Dnevnik, D2 – Kultura, 28. 8. 2017, str. 24
12. (ta) Gimnazija Celje Center je praznovala 105. rojstni dan, v: NeDeljski, Lokalni objektiv, 20. 9. 2017, str. 35
13. Tatjana Hojan, Šolski red, Telovadba šolskega naraščaja, Vpliv nedelje, v: Šolski razgledi, Iz starih učiteljskih listov, letnik LXVII, št. 14, 15. 9. 2017, str. 15
14. Andreja Žibret, Skozi šolske klopi toliko dijakov, kot je Trboveljčanov, Sto petdeset let Gimnazije Ledina, v: Delo, Ljubljana, 12. 10. 2017, str. 12
15. Ksenija Guzej, Hranimo kulturne zaklade in oživljamo preteklost, v: Napovednik september-oktober 2017, str. 18
16. mag. Marjetka Balkovec Debevec, Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzeje, v: Educa, Muzejska pedagogika, november-december 2017, letnik XXVI, str. 72–79
17. Taja J. Gubenšek, Fenomen učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju v: Educa, Muzejska pedagogika, november-december 2017, letnik XXVI, str. 81–86

18. Ksenija Guzej, Učne ure naših babic in dedkov, v: Napovednik november-december 2017, str. 19
19. Voščilo ob koncu leta, v: Šolski razgledi, letnik LXVII, št. 20, 15. 12. 2017, str. 14

Oddaje na radiu in TV

1. RTV SLO, TV SLO 1, oddaja Polnočni klub: Matura nekoč in danes, 16. 6. 2017, Mateja Ribarič
2. RTV SLO, Radio Prvi, Kulturni fokus, Marija Terezija, novinarka Magda Tušar, Peter Vodopivec, Luka Vidmar, Dragica Čeč, Stane Okoliš, 16. 6. 2017, <http://4d.rtvsl.si/arhiv/kulturni-fokus/174477437>
3. RTV SLO, Radio Prvi, Torkov kviz, 207 let slovenščine v šoli, novinarka Nataša Rašl, Stane Okoliš, 4. 7. 2017, <http://radioprvi.rtvsl.si/2017/07/torkov-kviz-17/>
4. RTV SLO, Radio Prvi, Oddaja Intelakta, Postmilenijske generacije: zaščitniški starši in zahtevni otroci, 29. 8. 2017, novinarka Špela Šebenik, Marjetka Balkovec Debevec, <http://radioprvi.rtvsl.si/2017/08/intelakta-82/>
5. RTV SLO, Radio Prvi, oddaja Prvi na obisku: V šoli naših babic, 31. 8. 2017, novinarki Andreja Čokl, Darja Pograjc, M. Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Stane Okoliš, Maja Hakl Saje, <https://radioprvi.rtvsl.si/2017/08/prvi-na-obisku-104/>
6. RTV SLO, TV SLO 1, Odmevi, dnevno-informativna oddaja, 1. šolski dan, novinar Seku Conde, Stane Okoliš
7. RTV SLO Radio Prvi, oddaja Osvežilna fronta, 10 neugodnih vprašanj – Miha Pohar, 16. 10. 2017, novinarka Neža Prah Seničar
8. Planet TV, oddaja Dan (magazin), O oblačilnem videzu deklic, 20. 12. 2017, novinarka Suzana Kozel, Marjetka Balkovec Debevec

Spletne ankete in vprašalniki

1. Raziskava o prilagoditev slovenskih muzejev in galerij za obiskovalce, 2. del, Fakulteta za turizem, Maja Gorenc, 3. 1. 2017 (K. Guzej)
2. Vprašalnik o dokumentaciji in digitalizaciji v slovenskih muzejih, Narodni muzej Slovenije, Služba za premično dediščino in muzeje, dr. Marjeta Mikuž, 7. 2. 2017 (vsi zaposleni)
3. ENUMERATE Core Survey 4, projekt Europeana, Center za razvoj knjižnic, Narodna in univerzitetna knjižnica, Mija Božič, 29. 6. 2017 (izpolnil Stane Okoliš)
4. Upravi R Slovenije za javna plačila, anketa PU, 9. 11. 2017 (K. Guzej)

Projekti Evropskih strukturnih skladov

Slovenski šolski muzej v letu 2017 ni bil v projektih, ki bi se financirali iz Evropskih strukturnih skladov. Ob intenzivnem delu s pripravo nove stalne razstave, v katero so usmerjeni vsi razpoložljivi muzejski viri, je še toliko bolj jasno, da sta finančni in kadrovski potencial javnega zavoda z devetimi redno zaposlenimi zelo omejena. Muzeju je onemogočeno, da bi bil nosilec ne le večjega, ampak tudi manjšega projekta. Muzej je kljub temu naredil več poskusov v iskanju primernih partnerjev za razpis Erasmus+ Strateška partnerstva na področju šolskega izobraževanja (KA2). Načrtovano sodelovanje z Biotehniškim centrom Naklo na področju šolskih vrtov je zaradi neodzivnosti šolskega centra zastalo. Na drugi strani je muzej v pogostih stikih z grškim šolskim muzejem

School Life and Education Museum iz Aten, ki je pobudo za sodelovanje v projektu Voices School Life Intercultural Stories posredoval že pred letom. Korespondenco za sodelovanje v evropskih projektih z navedenim grškim muzejem je po e-pošti najprej vodil kustos in svetovalac Marko Ljubič, v drugi polovici leta 2017 pa se mu je pridružil bibliotekar Miha Mali, ki je v zvezi z vključevanjem Slovenskega šolskega muzeja v projekte ESS prevzel širše naloge. V prizadevanju za vključevanje muzeja v projekte ESS se je 21. novembra 2017 udeležil enodnevne delavnice Pridobivanje evropskih nepovratnih sredstev iz strukturnih skladov (Akademije za management in projektno vodenje), 11. decembra 2017 pa še enodnevne delavnice Oblikovanje evropskega razvojnega načrta (CMEPIUS). Ker sta bibliotekar Mali in kustos Ljubič še pred koncem leta pripravila več osnutkov za prijave v posamezne projekte evropskih strukturnih skladov in vodila več raznovrstnih stikov s potencialnimi partnerji iz tujine, so možnosti za vključitev v katerega od njih v prihodnje precej večja. V tej zvezi je treba opozoriti tudi na obisk dr. Tomaža Amona in njegove skupine raziskovalcev iz evro-azijskih univerz, ki sodeluje v projektu TEMPUS: Establishment of Innovative Multidisciplinary Centres for the Development of Virtual Laboratories in Biology and Medicine (EMICVL – Start date – December 1st 2013. Proj. No.: 54428-TEMPUS-1-2013-1-UK-TEMPUS-JPCR), v Slovenskem šolskem muzeju, 22. septembra 2017. Izrazili so velik interes za sodelovanje v projektu Učilnice prihodnosti, ki jim ga je kot zaključek stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja predstavil direktor muzeja, mag. Stane Okoliš.

Investicije

Po načrtu razvojnih programov za investicijske transferje za leto 2017 je muzej razpolagal s sredstvi v višini 16.095,00 EUR, ki so bila na razpolago na PP 863210 pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport. Poleg tega zneska je muzej za investicije iz lastnih prihodkov namenil še znesek v višini 168,45 EUR. Vsa sredstva, namenjena za investicije, so bila v celoti realizirana. Največji del razpoložljivih sredstev za investicije je muzej v skladu z investicijskim načrtom v letu 2017 namenil urejanju depoja muzejskih predmetov v Zalogu. Za nemoteno delo z muzejskimi predmeti na oddaljeni lokaciji je bil nabavljen poseben pisarniški boks – kontejner z varovalno ograjo in podest za depojske regale v skupni vrednosti 9.400,34 EUR. Za delo z muzejskimi predmeti v depoju v Zalogu in na terenu sta bila nabavljena tudi prenosnik Dell Inspiron 5559 in digitalni fotoaparat Panasonic TZ70 v skupni vrednosti 989,69 EUR. Za delovanje Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike je bila nabavljena odprta viseča omarica, omara (80 x 50 x 110) s policami in računalnik PCPlus School 17 v skupni vrednosti 1.150,72 EUR. Prav tako je bila v tajništvu nabavljena manjša omara (331,43 EUR), za nemoteno poslovanje muzeja pa osebni računalnik Anni PF7G v vrednosti 1.096,35 EUR. Z investicijskimi sredstvi je muzej pridobil tudi program Poslovanje, ver. 5, ki je nameščen v upravnem delu muzeja in na sprejemnici. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je muzeju v letu 2017 predalo v upravljanje programsko opremo Microsoft in licence F-secure (Programska zbirka F-Secure Business Suite). Inventurni popis novih osnovnih sredstev v letu 2017 obsega 12 enot drobnega materiala, med katerim je predvsem več ampul gasilnih aparatov, optivisorja Kopflupe, Vasco modul arhiv PS za e-hrambo prejetih e-računov, pametni telefon Asus Zenfone Go, računalniški monitor Iiyama Prolite XB2483HSU B3 in orodje za konservatorsko-restavratorsko delavnico, vsega skupaj 13 enot. Skupna vrednost rednih investicij je bila 16.263,45 EUR. S projektom postavitve nove stalne razstave je muzej v letu 2017 za investicijska vlaganja v prostor porabil še 28.688,00 EUR.

Muzejska trgovina

Muzejska trgovina deluje od uvedbe prodaje replik muzejskih predmetov (2008) v sklopu nalog, ki jih opravlja zunanja sodelavka na muzejski sprejemnici. Prodaja replik muzejskih predmetov oz. spominkov, didaktičnih iger in raznovrstnih muzejskih tiskov sicer spada v tržno dejavnost javnega zavoda, vendar je ta predvsem v funkciji dopolnitve ponudbe muzejskih dejavnosti. Finančni prihodki niso edini motiv njenega delovanja, saj prihodki od prodaje komaj pokrivajo stroške. Cene produktov niso visoke in so zato dosegljive vsakemu obiskovalcu. S celovito muzejsko ponudbo, v katero se šteje tudi prodaja replik muzejskih predmetov, muzej obiskovalcem omogoča, da srečanje s šolsko preteklostjo v muzeju opredmetijo in podoživijo tudi zunaj njega. Po vzpostavitvi širokega izbora prodajnih artiklov je bilo, tako v letu 2017 kakor v zadnjih nekaj letih, na prvem mestu prizadevanje za dopolnjevanje ponudbe z replikami novih muzejskih predmetov in za vzdrževanje obstoječe ponudbe z novimi nabavami prodajanih artiklov. Do avgusta 2017 je delo na muzejski sprejemnici in s tem tudi v muzejski trgovini opravljala zunanja sodelavka Natalija Žižič, po 1. avgustu 2017 pa Maja Hakl Saje, prav tako zunanja sodelavka. V primeru njune odsotnosti sta ju čez celo leto nadomeščali vodička in animatorka starih učnih ur Mateja Pušnik kot zunanja sodelavka ali pa iz tajništva Ksenija Guzej na službenem mestu organizator/informator. Vse tri zunanje sodelavke so poleg dela v muzejski trgovini opravljale tudi naloge muzejske sprejemnice in izvajale pedagoško-andragoške programe od vodenja po muzeju do izvajanja delavnic in starih učnih ur. Maja Hakl Saje je v prvi polovici leta opravljala tudi tehnična dela v fototeki in v dokumentacijskem centru, kjer je digitalizirala fotografije in mape srednjih šol. Delo v muzejski trgovini zajema v prvi vrsti prodajo in nabavo muzejskih artiklov, vodenje blagajne in urejanje zaloge. Druga dela, vezana na muzejsko sprejemnico, so popisovanje prejetega gradiva in muzejskih predmetov ter vodenje mesečne in letne statistike. V prvi polovici leta 2017 je bilo na zalogi še precej prodajnih artiklov iz prejšnjega leta. V začetku leta je muzej v nakladi petsto izvodov iz Tiskarne Oman pridobil že leta 2016 izgotovljeno didaktično igro Pripovedi rastlin oz. Zeliščni spomin. Januarja je bila v novi oblikovni podobi nabavljena nova mala vrečka muzeja v nakladi tri tisoč izvodov. Junija je bil ponatisnjen Spomin pridnosti v nakladi tisoč kosov, oktobra pa velike rdeče vrečke v nakladi dvesto kosov. Januarja 2017 je bilo tiskanih tudi 20.000 muzejskih vstopnic. Obeski za ključce Sovica so bili pri Urški Satler, s. p., nabavljeni dvakrat, februarja in septembra v skupnem številu 60 kosov. Januarja je bilo pri Raora, d. o. o., nabavljenih deset plakatov Abeceda, septembra 2017, ob 50-letnem jubileju Šolske kronike pa 20 knjižnih kazalk Sova. V prodajo so po izidu prišle nove muzejske publikacije: revija Šolska kronika št. 1–2/2017 in ponatis kataloga Dostopno in plemenito v nakladi 300 izvodov v prvi polovici, muzejski koledar 2018 v nakladi 1850 izvodov in Šolska kronika št. 3/2017 v nakladi 650 izvodov pa v drugi polovici leta. Poleg replik muzejskih predmetov so bile naprodaj tudi druge publikacije, ki jih je muzej do zdaj izdal in založil. Muzejska trgovina je obiskovalcem v prvi vrsti omogočila nakup replik muzejskih predmetov, med katerimi je bilo v prodajni ponudbi največ šolskih pripomočkov. Na voljo so bile tudi muzejske publikacije; več izvodov Šolske kronike v prosti prodaji, razstavni katalog in druge publikacije ter tiski s področja zgodovine šolstva in vzgoje.

Tabela: Prosta prodaja replik muzejskih predmetov in tiskov 2017

REPLIKE MUZEJSKIH PREDMETOV	2017	2016	Indeks
Šolska tablica (mala)	226	229	99
Pero – kovinsko z lesenim držalom	269	266	101
Ring-Pen	16	25	64
Roler pisalo (staro)	/	69	/
Vrtavka	24	21	114
Svinčnik	9	11	82
Svinčnik z radirko	16	30	53
Lesena peresnica	9	4	225
Magnet »Abeceda«	86	79	109
Magnet »Spomin pridnosti«	17	9	189
Magnet »Slovenski šolski muzej«	40	33	121
Leseno nalivno pero	7	12	58
Notesnik »Sovica«	201	359	56
Notesnik »SŠM«	54	55	98
Radirka	5	9	56
Šilček	5	0	500
Črnilo	187	190	98
Barvice (v svinčniku)	21	4	525
Barvice (v peresnici)	4	2	200
Voščenke	10	13	77
Obesek za ključ	18	14	129
Ovratni trak	10	5	200
Zvezek A5 črti	110	143	77
Mali pisalni komplet	5	4	125
Veliki pisalni komplet	4	13	31
Lepopisni komplet (Lepopisne vaje, držalo s peresom, črnilo)	16	23	70
Nalivno pero Vivapen	66	34	194
Kemični svinčnik	71	7	1014
Roler Transparent pisalo	37	6	617
Plakat Abeceda	2	0	200
Knjižna kazalka	1	2	50
Didaktična igra Spomin – pripovedi rastlin	45	/	/

KOLEDARJI SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA

Koledar 2018	352	/	/
Koledar 2017	3	308	1
Koledar 2016	0	1	0

KATALOGI RAZSTAV

Šolstvo na Slovenskem I. (1988)	1	3	33
Šolstvo na Slovenskem II. (1999) – razprodano	/	/	/
Šolstvo na Slovenskem III. (2002)	1	2	50
Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja (Vovko, Ciperle, 1988)	3	34	9
Hiše učenosti na Slov. na starih razglednicah (Ribarič, 2006)	0	1	0
Šola iz zemlje – učenje visokih Andov (Ribarič, 2012)	0	2	0
Pišem, torej sem! (Ljubič, 2013)	2	0	200
Slikanica, moja prva knjiga (Arko, Koželj 2013)	0	3	0
Učilnica v naravi (Ribarič, 2014)	5	22	23
Lingua latina (Slokan Pirkmajer, Arko 2015)	0	16	0
Dostopno in plemenito (Gruden, Okoliš 2016)	66	227	29
Šolske stavbe na Slov. v objemu stoletja (Velkovrh, Koželj, 2016)	30	7	43
Vzgojni zavodi (Ciperle, Skalar, 1987)	1	0	100
Šolska spričevala (Ciperle, 1991)	1	0	100

**ŠOLSKA KRONIKA – REVIJA ZA ZGODOVINO
ŠOLSTVA IN VZGOJE**

ŠK 2012/1–2	0	2	0
ŠK 2013/1–2	0	1	0
ŠK 2013/3	0	1	0
ŠK 2014/3	1	0	100
ŠK 2015/3	1	8	12
ŠK 2016/1–2	3	4	75
ŠK 2016/3	1	0	100
ŠK 2017/1–2	1	/	/
ŠK 2017/3	/	/	/

DRUGE KNJIGE / PUBLIKACIJE MUZEJA

Lepopisne vaje (Žižič, 2010)	16	6	266
Obleka v šoli (Balkovec Debevec, 2014)	2	9	22
Zgodovina šolstva na Slovenskem (Okoliš, 2009)	6	5	120
The History of Education in Slovenia (Okoliš, 2008)	1	2	50
Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969 (Zbornik, 1970)	1	0	100

Med replikami muzejskih predmetov je bilo kovinsko pero z lesenim držalom v letu 2017 najbolj priljubljen prodajni artikel. Čez celo leto je bilo prodanih 269 primerkov. V primerjavi z letom 2016 se je prodaja povečala za 3 kose. Obiskovalci muzeja kovinsko pero z držalom uporabljajo kot pisalo na stari učni uri Lepopisa, ki je med ponudbo raznolikih vsebin učnih ur najbolj obiskana. Drugi po številu prodanih replik muzejskih predmetov je mala šolska tablica z gobico in kredo, ki se prav tako uporablja na starih učnih urah in je nekakšen simbol stare šole. V večjem številu primerkov sta bila prodana

notesnik Sovica in črnilo, ki se uporablja za pisanje s kovinskim peresom in lesenim držalom in se prodaja tudi v lepopsnem kompletu. Med nadpovprečno prodane artikle sodi tudi Zvezek A5 s črtami, magnet Abeceda in kemični svinčnik z graviranim imenom Slovenski šolski muzej ter nalivno pero Vivapen. Vsi najbolj prodani artikli sodijo med šolske pripomočke: pisala in pisalne predloge. V primerjavi z letom 2016 se je najbolj povečala prodaja kemičnih svinčnikov, pisala transparent roler in nalivnih peres Vivapen, najbolj pa je upadla prodaja velikega pisalnega kompleta, notesnika Sovica in svinčnika z radirko. Najbolj prodajani artikli so tudi cenovno zelo dostopni vsem obiskovalcem muzeja. V letu 2017 se je začela prodaja didaktične igre Spomin – pripovedi rastlin, ki je s 45 prodanimi izvodi med obiskovalci muzeja doživela zelo lep sprejem.

Koledar Slovenskega šolskega muzeja za leto 2018 je izšel v začetku novembra, njegova prodaja v letu 2017 pa se je v primerjavi s prodajo primerljivega koledarja muzeja v letu 2016 povečala za 44 primerkov ali za 12,5 odstotka. Poleg prodaje je namen izdajanja muzejskega koledarja tudi promocija muzeja in muzejskih dejavnosti. Ker v letu 2017 ni bilo novih razstav, so bili v prodaji samo katalogi razstav iz prejšnjih let. Najbolje prodajan je bil katalog razstave Dostopno in plemenito, ki je izšel novembra 2016 ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem, in je bil že leta 2016 najbolj prodajana muzejska publikacija. Zelo dobro se je prodajal tudi katalog razstave Šolske stavbe na Slovenskem v objemu stoletja, ki je bila odprta decembra 2016, prodaja kataloga pa se je zato v letu 2017 v primerjavi s prodajo v predhodnem letu celo povečala. Prodaja revije Šolska kronika je v prosti prodaji majhna, še največ zanimanja je za tematske številke. Leta 2017 je bila najbolj prodajana tematska številka ŠK 25/2016, št. 1–2 ob razstavi Lingua latina. Med drugimi publikacijami muzeja imajo že več let visoko in stabilno prodajo Lepopisne vaje (samostojno in v kompletu). Najbolje prodajana muzejska publikacija v letu 2017 je – ob koledarju SŠM za leto 2018, tako kot leta 2016 – katalog razstave Dostopno in plemenito.

Mednarodno sodelovanje

Osrednji mednarodni dogodek na področju zgodovine šolstva in pedagogike je bil 17. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk, ki je med 5. in 8. julijem 2017 potekal v Onderwijs museum Dordrecht na Nizozemskem. S strokovnimi prispevki so na simpoziju pod geslom Looking back to the future, presenting school history for a new era nastopili tudi trije strokovni delavci iz Slovenskega šolskega muzeja. Kustosinja Mateja Ribarič je predstavila projekt o šolskih vrtovih, kustos Marko Ljubič načrtovani projekt Eudismus o evropskem digitalnem šolskem muzeju, kustos dr. Branko Šuštar pa razstavo Pot izobraževanja pri slovanskih narodih in povezovanje med šolskimi muzeji iz slovanskih držav. Udeležbo na Nizozemskem so izkoristili tudi za navezovanje mednarodnih stikov, predstavitev projektov za mednarodno sodelovanje in za obisk drugih nizozemskih muzejev.

Kustos Marko Ljubič je bil s prispevkom, v katerem razpravlja o postavitvi nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju, spejet v uradni program mednarodne konference ICOM ICEE v Portoriku, ki pa je bila zaradi naravne nesreče v zadnjem trenutku odpovedana. Z bibliotekarjem Miho Malijem sta vzdrževala vzpostavljene stike z grškim šolskim muzejem School Life and Education Museum iz Aten, s katerim potekajo pogovori za morebitno skupno sodelovanje v evropskih projektih.

Kustos dr. Branko Šuštar je ob razstavi Poti izobraževanja pri Slovanih vodil korespondenco z zainteresirano strokovno javnostjo iz Črne gore, Srbije, pa tudi iz Bolgarije, ki v letu 2018 predseduje EU. Izmenjano je bilo knjižno gradivo, ki je na razstavi in bo

uvrščeno v muzejsko knjižnico. Informacije o razstavi je razširjal na mednarodnih srečanjih: na mednarodnem simpoziju v Dordrechtu na Nizozemskem in na konferenci ECER avgusta v Copenhagenu na Danskem, za katero je pripravil prispevek z naslovom *Educational change and development of museums of education: Slavic views on European development*. Povzetek je objavljen in dosegljiv [COBISS.SI-ID 513954924]. Z informacijami iz zgodovine šolstva je sodeloval z Marcom Depaepejem, profesorjem zgodovine šolstva in psihologije na univerzi v Louvenu, in drugimi raziskovalci šolske preteklosti. Na lastne stroške je julija 2017 obiskal pedagoški muzej Gabriela Mistral v Santiagu de Chile in 27. julija 2017 na Univerzi Alberto Hurtado predaval o mladinskih organizacijah totalitarnih režimov pod naslovom: *Dissonant political dimensions of educational heritage : youth organisations of totalitarian regimes in the 20th century in Europe* [COBISS.SI-ID 513955436]. Leta 2017 je pri mednarodni založbi Springer izšlo njegovo delo o učiteljskih nagrobnikih v Sloveniji: *Faded memories carved in stone : teachers' gravestones as a form of collective memory of education in Slovenia in the 19th and early 20th century* na str. 175–187. Na izid knjige je v svojem prispevku v Šolski kroniki št. 3/2017 na str. 432 opozorila Maja Hakl Saje.

V sklopu mednarodnega projekta TEMPUS: Establishment of Innovative Multidisciplinary Centres for the Development of Virtual Laboratories in Biology and Medicine je Slovenski šolski muzej 22. septembra 2017 obiskala skupina raziskovalcev, v kateri so bili: prof. dr. Peter Lydyard in Nino Porikashvili (Univerza Westminster, VB), dr. Nino Amaglobeli in prof. dr. Marina Tevzadze (Univerza Tbilisi, Gruzija), dr. Afag Khalilova in prof. dr. Samira Salayeva (Univerza Baku, Azerbajdžan), prof. dr. Jarina Kolišnik (Univerza Lvov, Ukrajina) in dr. Tomaž Amon, Amnim, d. o. o. Po ogledu muzeja in predstavitvi nove stalne razstave so z vodstvom muzeja spregovorili o možnosti sodelovanja ob načrtovanem projektu Učilnica prihodnosti, s katero bo muzej v prihodnjih letih sklenil projekt Postavitve nove stalne razstave o zgodovini šolstva na Slovenskem.

Intenzivnejših stikov s Hrvaškim šolskim muzejem v Zagrebu v letu 2017 ni bilo, pač pa je med primerljivima muzejema potekalo tekoče obveščanje o dogodkih. Zelo opazno se je povečalo število tujih državljanov, ki so obiskali Slovenski šolski muzej tudi zaradi doslednega razločevanja pri obiskih šolskih skupin. Tako kot vsako leto do zdaj se je pedagoškega programa v muzeju udeležilo več slovensko govorečih osnovnošolskih skupin iz zamejstva v Italiji in pretežno tuje jezike govorečih srednješolskih skupin na izmenjavi s šolami v Republiki Sloveniji, prvič pa sta se starih učnih ur udeležili tudi osnovnošolski skupini iz okolice Reke in Zagreba iz Republike Hrvaške. Med tujimi državljani, ki so muzej obiskali kot posamezniki, prevladujejo osebe, ki so poklicno in strokovno vezane na področje izobraževanja in vzgoje. Večinoma so bili učitelji z vseh koncev sveta. Z velikim zanimanjem si je muzej 12. aprila 2017 ogledal tudi italijanski veleposlanik v Republiki Sloveniji nj. eks. Paolo Trichilo.

Sklep

Celotni prihodki muzeja za leto 2017 so znašali 563.412 EUR in so za 5,91 odstotka višji kot leta 2016. Iz proračuna je muzej prejel 483.200 EUR sredstev, kar je predstavljalo 85,76 odstotka sredstev vseh prihodkov leta 2017. Lastni prihodki so v znesku 80.211 EUR, pri katerih upoštevamo tudi sredstva ZZDS (0,81 % vseh prihodkov), predstavljali 14,24 odstotka vseh prihodkov muzeja v letu 2017. Odhodki za leto 2017 so znašali 561.087 EUR in so bili za 5,53 odstotka višji od odhodkov iz leta 2016. Za bruto osebne dohodke in nadomestila je bilo namenjenih 272.020 EUR (48,48 odstotka), za stroške redne dejavnosti skupaj z redno pedagoško dejavnostjo 195.255 EUR (34,80 odstotka), od tega za redno

dejavnost 156.125,67 EUR (27,83 odstotka) in za redno pedagoško dejavnost 39.130 EUR (6,97 odstotka); za projekte 93.812 EUR (16,72 odstotka), od tega za razstave oz. razstavno dejavnost 37.933 EUR (6,76 odstotka) in za muzejsko trgovino 4.582 EUR (0,82 odstotka). Stroški dela so v letu 2017 predstavljali manj kot 50 odstotkov vseh stroškov. Za redne investicije v osnovna sredstva je bilo namenjenih 16.263 EUR. Od tega je 16.095 EUR prispevalo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, preostalih 168 EUR pa je bilo iz sredstev presežka prihodkov nad odhodki iz preteklih let. Za investicije je bilo v okviru projekta Nova stalna razstava namenjenih še 28.688,00 EUR. Razlika med prihodki in odhodki je izkazovala pozitiven poslovni izid, to je presežek prihodkov nad odhodki v višini 2325 EUR, ki se je zmanjšal za davek od odhodka pravnih oseb v znesku 130 EUR. Končni poslovni izid je bil 2195 EUR.

mag. Stanko Okoliš,
direktor muzeja

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018

Anton Arko, prof. zgodovine in ruščine, kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.

Milan Hladnik, izr. prof., dr. matematičnih znanosti, Fakulteta za matematiko in fiziko Univerze v Ljubljani, v p., Idrija.

Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.

Katarina Jurjavčič, univ. dipl. zgodovinarica in sociologinja kulture, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.

Zdenko Medveš, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.

Gasper Mithans, dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni sodelavec na Znanstveno-raziskovalnem središču Koper.

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.

Jure Ramšak, dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni sodelavec na Znanstveno-raziskovalnem središču Koper.

Mateja Ribarič, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.

Klaudija Sedar, dr. zgodovinskih znanosti, domoznanka v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota.

Gvido Stres, univ. dipl. zgodovinar v p., Kotlje.

Barbara Zalar, univ. dipl. rusistka in zgodovinarica, Ljubljana.

Marjeta Žebovec, prof. slovenskega jezika s književnostjo, samozaposlena v kulturi, Smlednik.

Alenka Župančič, dr. bioloških znanosti, v p., Ljubljana.

Sodelavci Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018

Anton Arko, prof. zgodovine in ruščine, kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.

Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM Ljubljana.

Teodor Domej, mag. dr., strokovni nadzornik za slovenščino na Deželnem šolskem svetu v p., Celovec, Avstrija.

Boris Golec, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svétnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU Ljubljana.

Ksenija Guzej, prof. likovne umetnosti, poslovna sekretarka, SŠM Ljubljana.

Maja Hakl Saje, univ. dipl. zgodovinarica, Narodni muzej Slovenije.

Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.

Marjan Javoršek, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM Ljubljana.

Matjaž Kavar, računalniško oblikovanje, Brezovica, Kropa.

Marija Lesjak Reichenberg, mag. socioloških znanosti, svétnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, vodja Založbe, Ljubljana.

Marko Ljubič, prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog, poslovni sekretar, strokovni sodelavec, SŠM Ljubljana.

Miha Mali, univ. dipl. bibliotekar, NUK Ljubljana.

Zdenko Medveš, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.

Mojca Peček-Čuk, dr. pedagoških znanosti, prof. na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani.

Leopoldina Plut-Pregelj, dr. pedagoških znanosti, Research Associate, College of Education, University of Maryland, College Park, MD, Washington, ZDA.

Edvard Protner, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.

Mateja Ribarič, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik, SŠM Ljubljana.

Maja Visenjak - Limon, prof. angleškega jezika, prevajalka, Ljubljana.

Marjeta Žebovec, prof. slovenskega jezika s književnostjo, samozaposlena v kulturi, Smlednik.

Poleg stalnih recenzentov so recenzijske postopke opravili tudi:

Urška Bratož, dr. zgodovinskih znanosti, znanstvena sodelavka na Inštitutu za zgodovinske študije Znanstveno-raziskovalnega središča Koper.

Dragica Čeč, dr. znanosti, izredna profesorica in višja znanstvena sodelavka na Znanstveno-raziskovalnem središču v Kopru.

Gašper Mithans, dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni sodelavec na Znanstveno-raziskovalnem središču v Kopru.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke prebere uredniški odbor oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo ali pa ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

Vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki, napisana v programu Word. Velikost pisave naj bo 12 z 1,5 razmikom med vrsticami. Prispevke lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.

Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek mora vsebovati tudi:

- **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
- **povzetek** (v obsegu od 10 do 12 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.
- **ključne besede** (3 do 5 besed)

Slikovne priloge (3–4 na članek)

Fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevkov v elektronski obliki, označene z zaporedno številko. V besedilu mora biti jasno razvidno, kam slikovne priloge sodijo. Slik ne vstavljajte v besedilo.

Podnapisi slik naj bodo s točno navedenim virom dodani na koncu besedila, ležeče.

Podnapis za slikovno gradivo iz publikacij:

Opis (Ime Priimek avtorja: Naslov, letnica, str., številka strani).

Primer: *Šolarji na vasi (Ferdinand Bobič: Preljubo Veselje, o kje si doma, 1939, str. 1).*

Podnapis za ostalo slikovno gradivo:

Opis (hrani ustanova/oseba, foto Ime Priimek).

Primer: *Delavnica lepopisja (hrani SŠM, fototeka, foto Marjan Javoršek).*

Primer: *Učitelj matematike (hrani Janez Novak).*

Navajanje opomb

Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani, velikost pisave 10.

navajanje virov

arhivski viri

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva, sicer pa:

Arhiv/ustanova, oddelek, številka fascikla/škatle: Vsebina.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 9: Spisi trivialke v Trnovem v Ljubljani (1831–1870).

spletni viri:

Če gre za knjižno delo v digitalni različici, potem navedemo tako, kot bi navedli ustrezno delo v tiskani obliki in za piko dodamo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Za vsak drug spletni vir zapišemo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Primer: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=9> (pridobljeno: 12. 3. 2015)

navajanje literaturemonografije:

Ime Priimek, *Naslov dela*, kraj: Založba, leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 123.

serijske publikacije:

Ime Priimek, *Naslov članka*, *Naslov revije*, številka letnika, leto izdaje, št. številka zvezka, str. številka strani.

Primer: Tatjana Hojan, Nekaj stoletnih šol v letu 2013, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2013, št. 3, str. 542.

zborniki in katalogi:

Ime Priimek, *Naslov članka*, *Naslov zbornika* (ur. Ime Priimek urednika), kraj (brez vejice) leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Mateja Ribarič, Zgodovina šolskih stavb na Slovenskem, *Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 2006, str. 15.

ponovne opombe:

Če se ponovna opomba sklicuje na isto delo kot opomba pred njo, se zapiše: Prav tam ali Ibid., številka strani. Če gre za isto stran: Prav tam ali Ibid.

Če se ponovna opomba sklicuje na delo, ki ni bilo omenjeno neposredno pred njo: Priimek avtorja (brez vejice) leto izida, str. številka strani.

Primer: Ciperle, Vovko 1987, str. 125.

Viri in literatura

V tem sklepnem poglavju morajo biti po abecednem vrstnem redu navedeni najprej vsi viri in nato vsa literatura, ki so v prispevku citirani v opombah.

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva (kot v opombah).

Literaturo navajamo tako, da najprej zapišemo: Priimek, Ime: – od tod naprej pišemo enako kot v opombah, le da ne navajamo strani.

Podatki o avtorju

Vsak pisec naj izpolni priložen obrazec s podatki o avtorju. Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka ter objavo določenih podatkov o avtorju.

Uredništvo Šolske kronike